

EINAR MAASIK

TEEKAASLANE

Einar Maasik sündis 1929. a. Narvas töölisperekonnas. Siin möödub ka ta lapsepõlv ja esimesed kooliaastad. Hiljem jätkab ta õpinguid Valguta koolis ja Viljandis. 1956. a. lõpetab ta Tartu Riikliku Ülikooli loogika ja psühholoogia erialal ja siirdub tööle Kallaste rajooni-ajalehe toimetusse. Praegu töötab ta ajakirja «Looming» toimetuses.

Kirjandusega tegeleb E. Maasik 1954. aastast alates. 1959. aastal ilmus tal «Loomingu» Raamatukogu» sarjas kogumik «Koduküla teel».

*

E. MAASIK • TEEKAASLANE

E. MAASIK

TEEKAASLANE

Novelle ja laaste

3
Eesti Riiklik Kirjastus
Tallinn
50408

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS
TALLINN
1960

KUNSTILISELT KUJUNDANUD

E. VAHER

2

Tartu Riikliku Ülikooli
Raamatukogu

50402

SUVEPUHKUS

Külm ja niiske oli õõ siin heinamaade ja rabade vahel.

Aga toas oli soe. Koldes hõõgusid söed ning sinakad leegid tantsisid oma vallatut tantsu. Taat istus pliidi ees tüüakal kasepakul ja popsis piipu. Memm oli käsipõsakil laua otsas — vaatas, kuidas Valter, üliõpilasest poeg, sööb.

«No võta nüüd korpi veel... Pane võid kah peale, vaata, kui hea on...»

Lual olid pruunid meelõhnalised korbid ja kollane või. Piim oli rammus nagu koor ning külm nagu jäätis.

«Söö, söö, pojuke, kes sulle linnas niisugust sööki pakub. Näed, kui kõhnaks teine jäänud... Justkui merehulgas...»

Poiss oli äsja koju jõudnud — suvepuhkust veetma. Ta oli pikk ja turjakas, mustade lokkidega ja maadleja kehaehitusega. Mees mis mees, ei mingit sarnasust ei mere- ega maahulgusega... Aga eks ema silm taha oma last ikka hellitada ja haletseda. Ja praegu pidi nende Valter tingimata olema kõhn ja nälginud,

pidi sööma kõik need viiskümmend korpi, kausitäie piima pidi ta jooma ja võitassigi tühjaks määrima. Alles siis võis memm lasta oma suure poisi toal akka heintele reisiväsimust puhkama.

«Söö, pojuke, söö... siis kosud ja kogud jõudu...»

Vaatas siis memm oma krobelsi ja pikast töökast kevadest väsinud käsi ja lisas: «Aitad mul aias peedi-peenraid kitkuda, seaheinu peeneks hakkida.»

«No kas tal paremat teha polegi,» võttis ka taat sõna. «Parem aitab mul kraavipervelt heina lüüa, kasepakke halgudeks lõhkuda...»

«Räägi sa jah seal...» Jutt võttis taadile ohtliku suuna. «Et seda naiste tööd ka keegi ei näe. Ikka öeldakse: mis teil ka kodus teha. Ometi tõuse enne päikest ja lase ühtjärke õhtupimedani välja...»

Koldes hõõgusid viimased söed. Lõppeski õhtusöök ja kaugelt saabunu kostitamine.

Kuivad heinad kahisesid tuttavlikult külje all. Lõhnasid magusalt, uimastavalt. Kuivanud heinad — nii lõhnab suvi ise, suur ja kaunis suvi keset avaraid heinamaid ja vaigulõhnalisi männikuid.

Hea. Aga siiski tunned mingit võõristust, väikest rahulolematust. Kas sellepärast, et ümberringi on nii vaikne, või sellepärast, et heinad lõhnavad nii kangesti? Ei tea. Linnas kostab sellal akna tagant vedurite huikeid, kostab naabertoast lõõtspilli lõbusat viisi. Aga võib-olla tuled alles tütarlapsega kinost, jalutad pikamööda läbi hämarate tänavate ega mõtlegi magamaheitmisele.

Ei kadunud salarahutus järgnevailgi päevil. Aias hakkasid mustama umbrohusit kitkutud peenrad, peenardel uhkustas kaunitar uba, sinihall kapsas laotas päikesele vastu oma laiu lehti ja kurk varjas lehtede peitu esimesi arglikke õisi.

Jah, ikka oli tunne, et midagi on puudu või pole nii, nagu peaks olema. Õhtul heidad heintele pikali ja vaatad tund või paar läbi katusepragude eha punakat kuma põhjataevas, kuulad pääsukeste vaikset vidinat räasta all pesas — ja und ei tule.

Ühel pärastlõunal ütles memm:

«Valter, sul nooremad jalad, jookse poodi, too pärmi, teeme pühapäevaks värsket saia...»

Valter läkski.

Möödus tund, siis teine. Memm käis kaks korda värvas piilumas, kas poeg ei tule juba. Tee oli tühi. Ainult rukis hõljus ükskõikselt kahel pool vankrirööpaid ja päike veeres männiladvade taha. «Kuhu see poiss küll jääb nii kauaks? Läks äkki suplema ja uppus... Mine või otsima,» arutas ema.

Istusid õhtust sööma.

Ennäe, astuski nende Valter üle lävepaku — tuli nagu toidulõhna peale.

«No kus sa ometi olid nii kaua,» hädaldas ema. «Me tahtsime juba otsima hakata...»

Valter ei vastanud midagi. Pilgutask ainult lõbusalt memmele silma ja istus laua taha. Siis alles ütles:

«Eks ikka poe juures...»

«Mis sa seal siis nii kaua?»

«Ega ma seal kogu aja olnudki...»

«Kus siis veel?»

«Eks ikka talli juures...»

«No mis sa sinna läksid?»

«Pärmi otsima. Poes ei olnud, öeldi, et tallimehel olevat. Läksingi.»

«No kas said siis pärmi?»

«Sain...»

«Kuhu sa siis talli juurest läksid?»

«Ega läinudki kuhugi... Sinna jäingi.»

«Mis sa seal tegid nõnda kaua?»

«Mis nüüd tegin või... Tüdrukud olid seal... Mall ja Tiina, Leeni ja Reet...»

«Ah sa poiss, või siis tüdrukuid jäidki vahtima.» Memm rääkis nüüd juba poollõbusalt. «Vaata kui kirjutan linna — Salmele või Selmale, mis ta sul seal on, — et vahid siin meie kolhoosi tüdrukuid, nii et isegi sööma ei saa aega tulla...»

«Või ma neid vahtisin. Tüdrukud vedasid ristikkeina, ise juba surmani väsinud... Aitasin lakka tõsta.»

«Tüdrukuid või?»

«Ristikheina...»

Vaikus. Lusikate klõbin vastu taldrikuserva. Siis küsis Valter:

«Memm, kas leiba on veel?»

«Ema vaatas imestunult pojale otsa ja osutas lauale:

«Kas sellest veel ei aita — pool pätsi enesel ees...»

«Tänaseks aitab. Aga homme tahaks kaasa...»

«Kaasa?» kordas memm imestunult. «Kuhu sa siis minema hakkad?»

«Ma lähen jaamast kunstväetist vedama — kolhoosi masinaga. Enne õhtut koju ei tule...»

«Kuidas see oli?» ei saanud memm aru.

«Väetist. Superit jaamast...»

«Ah kolhoosile või?»

«Kolhoosile neh.»

«No kes sind siis sinna ajas?»

«Keegi ei ajanud... Brigadir kaebas, et ei ole ühtki vaba kätt, super tahab ära tuua. Ütlesingi siis, et ma võin minna.»

Memmele see ei meeldinud.

«Lähed ennast väsitama. Ma tahtsin homme luhta heinale minna. Oleksid kodus kanu karjatanud...»

«Ei saa, mitte kuidagi ei saa,» vastas poiss. «Nüüd on juba ära lubatud.»

«On see brigadir ka üks...» hakkas memm põhjama. «Tema paneks igaühe aina tööle, kui aga näeb kusa-gil...»

«Ega's brigadir... Ma ise tahtsin minna.»

«Ise... Ise tuled koju puhkusele ja lähed kolhoosi tööle. Oleksid vähemalt mindki aidanud.»

«Pole viga, memm. Homme käin jaamas. Aga ülehomme lähen sinu eest heinale. Jää siis ise koju kanu karjatama.»

«Võeh, mis veel. Või mina jäägu kanakarja. Mis siis teised brigaadis ütlevad...»

«Aga kui mina istun kodus, kas siis ei ole ütlemist. Näed, täismees kodus, logeleb, aga ema jooksku reharre taga. Veel hullem häbi...»

Sellega jutt lõppes. Ema pidi pojaga nõustuma.

... Oli õhtu, hämardus ja Valter oli väsinud. Magus rammestus luudes ja liikmetes kiskus vägisi silmad kinni ja keha pikali heintele. Oli ka põhjust pikali

visata. Ta tõstis täna kahe mehe eest. Tundis, kuidas hanguvars nagises ristikusületäie all. Hea oli ennast pingutada; hea, kui pudenes heinapepri pähe ja krae vahele; hea, et tüdrukud olid murul ja vaatasid, kuidas ta ristikheina tõstis.

Algul nad vist arvasid, et pole tast abi ühti — linna-mees nüüd maatööga hakkama saab. Aga võta näpust. Sületäis kerkis sületäie järel — suured nagu heinasaod.

Tuleb talv. Üle nurmede laotub valge vaip: puhake, põllud, seni kui soe kevadpäike äratab ojad vulisema ja rohukõrred kasvama.

Seni las tikivad sellele talviste põldude päevatekile mustreid ree- ja suusajäljed, las kirjavad teda peenimate tikanditega jäneste ja oravate tibatillukesed käpad.

Tuleb talv. Varasel hommikul, kui pakane pragistab aiateibais, astub ukse kägisedes välja kasukas, läkiläkis ja käpikutes tallimees... Krõbisevad ristikheinad langevad lakaluugist alla — alles täis päikest ja suvist kuumust... Hakkavad krõmpsuma hobuste hambad. Koguge jõudu, suksud! Et jätkuks jaksu joosta pikkadel palgiveoteedel...

Valteri ümber vajuks kõik rahulikku poolhämärusse. Pooleldi läbi une kuulis veel, kuidas kusagil põldude vahel hakkas saagima rukkirääk. Ja siis ta juba magaski. Magas sügavat ja rasket töömeheund.

Nii algas Valteri, Kuusikuotsa memme ja taadi üliõpilasest poja suvepuhkus.

VANA-ANDRES

Uhel pool veeretab tuul järve terashalle laineid, teisel pool tuhistab mööda laia kaldaluhta. Ja just luha ning järve piiril lõmitab ligi maad Vana-Andrese hurtsik — nii maadligi nagu ehmunud vaerapoeg.

Tuulel on siin avarust ja vabadust, eriti sügisel. Siis muutub ta ülemealikuks: tõukab valgete harjadega lained kaugele luhale, sasib kolhoosnikute heinakuhjaid ja raputab Vana-Andrese onni nõnda ähvardavalt, et Anu müksab taadile küljekontide vahele ja sõnab:

«Vanamees... ae, vanamees... tuul on märuldama hakanud... Toetaksid ehk vähe seda õhtupoolset seina...»

Jätabki Andres norskamise ja hakkab pikkamööda lavatsilt alla kolistama. Paneb ühe jala külmale savi-põrandale, paneb teisegi. Leiab pimedas kobades ühe kalossi, leiab teisegi. Tõmbab siis vana kasukatüki selga ja lükkab ukse lahti.

Pilkane pimedus ümberringi. Tuul ulub ja oigab, nagistab ja murrab. Ta on ülemealik ja rumal, kergesti vihastuv ja metsik oma raevus. Temaga tuleb rahulikult rääkida, teda tuleb meelitada. Ja Andres meelitabki. Nagu väikest last.

«Näh... No mis sa ometi tormad, sõge... Läheksid keerutaksid ülal metsas, seal teda küllalt sulle mängimiseks. Aga siin on ainult üks maja... Murrad selle maha ja ei jäägi midagi enam. Tuuletaat... Oo-oh,

näe, läkski tugi alla... Hea küll, keeruta pealegi, ei sa enam jaksa miskit teha...»

Köbib siis Andres tagasi tuppa ja ronib lavatsile eide selja taha. Mõtleb veel natuke ilmaelust. Mõtleb sellest, et küllap oleks olnud kõige parem jäneseana maa ilma sündida. Ei siis oleks muret maja ega maa pärast. Poleks majale tugede toppimist ega tuulega jagelemist. Nii arutab Andres laisalt natuke aega... Ja norskab varsti jälle.

Nii ta elab siin — Vana-Andres. Elab eemal küladest ja üksikperedestki, eemal põldudest ja karjatanumatestki. Kunas, mis ajast? — Ei tea, ammu juba. Praegu on Andresel lall habe ja pealagi läigib otsekui lambikuppel. On mõlemad eidega looka vajunud nagu kaks tuultest koolutatud mäнди. Ja mäletatakse neid kahte ikka samasugustena, justkui polekski nad kunagi olnud noored, sirged ja tugevad.

Tuleb suvise kuumaga heinaline Andrese õue, palub luba kaevust vett koogutada. Andres istub lävepakul, kõver lusikanuga ühes käes, teises väljatahutud puuhalg, ja vestab Anule kõrdikulpi — süli laaste täis, habe puupurune, silmad päikese eredate kiirte eest hallide kulmupuhmaste taga varjul.

«Oot, no oot,» hakkab ta tare poole kobistama. «Ma vaatan, ehk leidub parematki...»

Välja tuleb ta, taarikapp käes, milles loksuh magus-hapu kasemahl.

«See nagu parem kui paljas vesi.»

«Aitäh, vana,» vastab heinaline. «See pühib janu sootuks...» Ja lisab suud kuivatades: «Kuidas sul teda ikka heinaajani on jätkunud? Kaski siin lähikonnas ju pole...»

Jah, kuidas üldse Andresel jätkub söögi- ja joogipoolist? Põldu tal ju pole. On ainult sammu kümme pikk tubakapeenar räästa all. Pole ka lehmavibalikku ega isegi kitsekonti kõide panna ja lüpsta.

Aga ometi Andres elab. Elab ja sööb iga päev midagi. Elab ja sööb sellepärast, et tal on tugev tõrvatud paat, mis kannaks endas mitutki meest ja peaks vastu päris avamere lainete löökidele. Önged on tal ka ilusad, läikivad, osa vasekarva, osa hõbedasi. Kui liigutad neid

vees üles-alla, siis läigatab õngetina otsekui särje-
pojukesel selg. Ahven punnsilm vaatab ja... napsab.
Jääb lõugapidi kidade külge ja Andres tirib välja oma
saagi. Istub tundi paar vare peal, tirgutab õngeritva
üles-alla, pillub ahvenaid paadi põhja. Jätkub uhaad
keeta, jätkub pannile panna. Võib ka kotitäie selga vin-
nata ja üle luha külasse kõmpida. Müüb seal kalad,
saab vastu natuke jahu, kantsaka liha, mannergutäie
piima — kõik on selge jumalavili.

Talvel jälle sirgeldavad haavikuemandad oma jälgi
laial lumisel luhal. Käivad heinakuhjade juures nosi-
mas. Nosib seesugune saks kuivi lõhnavaid luhaheinu,
mekitab oma lõhkise huulega: nagu heinad ei mait-
seks, ja keksib teise kuhja juurde. Keksibki enda lõpuks
Andrese püünispaeltesse. Jälle praad hooletu!

Peatoidusega nüüd küll... Aga Andresel on veel
midagi vaja. On vaja kütet, et keeta kalauhaad või
jänesepraadi.

Kui tuleb talv ja kõva jääkoorik katab luha, võtab
ta omatehtud puujalastega kelgu järele ja kõmbib üle
luha metsa. Mets on riigi oma, aga metsavaht elab
kaugel. Või mis kahju ta sellega metsavahilegi teeb,
kui varustab ennast tormimurrus üraskeist pure-
tud kuivanud nottidega või ka mõne tarbepuuga.
Metsa on ju maailm, aga tema tarvitab väga vähe
sellest.

Nõnda ta siis käibki seal nooseldamas — jõuab
suvekski enesele puutagavara koguda.

Oleks mõni öelnud talle: «Andres, ära varasta riigi
metsa,» siis oleks ta väga üllatunud, oleks võib-olla
solvunudki seesuguse ütleja peale. Kuidas, kas see on
vargus? Tema ju võtab enesele ainult hädavajalikku
sealt, kus küllalt on. Võtab, aga ei varasta, siin on
ikka vahe. Metsavaht, räägitakse, varastavat: lõikavat
palke ja müüvat neid salaja, aga saadud raha joovat
viimse kopikani maha.

Ja elu näis kinnitavat Andrese filosoofiat. Eks teda
ole ju küll nähtud, aga pole nägijatest keegi hurju-
tama hakanud, et: «Andres, Andres, mis sa teed...
Ära võta rahva vara...» Ei, nägijad on ikka mõelnud:
«Kae, Vana-Andres kobistab enesele kütust... Nojah,

kuidas ta mehike muidu saab, maja järve kaldal... Tuulte peal...» On mööda läinud ja jõudugi hüüdnud.

Vanasti oli see metsasalu, kus Andres puid käis nooseldamas, eramets, kuulus suurele peremehele Kupja Antsule. Too oli saksik mees — pikk ja kõhn, kandis kollaseid säarikuid ja kõneles poolestsaadik saksa, poolestsaadik vene keelt. Õieti ei osanud ta kumbagi, eesti keelest rääkimata. Aga kui võõras juhtus tema põldudele ja Ants seda nägi, sai too, vaeseke, seesuguse sauna, et... Miks? — Ei millegipärast, niisama, või Antsul siis õiget aru peas oli. Eks ole seegi hullutemp, kuidas ta viis aastat onupoja kapsaia pärast kohut käis.

See oli nii, et vanaperemees Priit oli andnud Andresest vennapojale tüki põldu nõmme äärde oma krundi servale ja lubas metsast ka palgid maja ehitamiseks. Elas siis Andres seal ja käis heategijast onul abiks tööl. Enese maatükk oli väike, aega üle jäi, asi siis käia. Kuid juhtus nõnda, et ühel heal päeval pani vana Kupja Priit kõrvad pea alla ja uueks pärisperemeheks sai Antsust poeg — Hull-Ants, nagu teda peatselt hüüdma hakati. Ja niipea kui Ants koha enese kätte sai, läks vandumiseks lahti: vanamees, loll, soetanud igasuguseid popse talu maadele... Enesel oli nii palju põldu, et ei jõudnud kõike üles harida ega täis külvata, aga et teisel ka natuke on, seda ei kannatanud süda vaadata. Läsksi Andresest onupojaga kohtusse. Vanamees polnud kirjalikku lepingut teinud, oli ainult suusõnal lubanud, et vennapoeg saab nii- ja niisuguse tüki maad. Lubadus lubaduseks, aga lubaja ise oli hauas ja ei saanud enam oma sõnu kinnitama tulla. Räägitakse, et Hull-Ants olevat kohtunikele kolm korda rohkem maksnud, kui see onupoja liivasoss ise väärt oli. Ja näed, kätte sai! Niisuguseks tegi maa inimesi.

Nojah, eks sellest ajast Andres koliski siia alla järve äärde, luha taha, kuhu hull-antsude hammas enam peale ei hakanud.

Elas siin vaikselt, eemal inimestest ja nende töödest, muretses ainult seeüle, et homseks süüa saab, ülehommele palju ei mõelnud. Elas ta hästi või halvasti, õigesti

või valesti? Seeütle pole ta kunagi mõelnud, seesugune mõte pole kunagi pähe karanudki.

Rahutud tuuled olid paisanud seemne kaldaliiva. Sellest sirgus puu. Tuuled keerutasid teda, koolutasid siia ja sinna. Aga juured olid jõudnud tungida sügavale liiva ja oksad kooldusid tuulealusesse külge. Nii seisis ta seal — rannamänd, üksik, aga visa. Kas ta mõtles sellele, et kusagil on mets, on sirged puud üksteise kõrval, mis tõstavad latvu aina kõrgemale päikese poole ning seisavad ühtse müürina kõigi tuulte vastu? Ei, see puu sellele ei mõelnud.

Ülal, luha ja metsa taga, toimusid suured sündmused. Seal kadusid kupja antsud ja aeti isegi endised piiripeenrad üles, nagu polekski sellel mingit tähtsust, mis vanasti oli, ja nagu peaksid nüüd kõik uutmoodi elama hakkama.

Aga Andres — tema jäi ikka sinna, kus ta oli. Jäi seesuguseks, nagu ta oli. Teised olid unustanud tema, ja tema omakorda oli unustanud teised. Harva juhtus keegi sammuma üle luha Andrese «lossi» poole. Enamasti suvel, kui luhal olid heinalised, või talvel, kui kuhjadest tehti koormad ja veeti kolhoositalli. Muidu oli Andres oma eidega üksi. Üksi nagu susi laanes...

Ühel hommikul — Andres istus lävepakul ja kraapis õngetina läikima — sammus üle muru tema poole võõras mees. Tulija oli noor, vahest kahekümne viiene, oli paljapäi, valges võrksärgis ning pleekinud sõduripükstes, jalas vanad tanksaapad.

«Pole vist siitkandi inimene,» tunnistas Andres võõrast natuke umbusklikult. Ja mida omakandi rahval ongi asja praegu luhale! Vikatid võivad rahulikult veel varnas rippuda, sest maikuu lõpul võtab hein alles kasvuhoogu.

«Jõudu ka, peremees,» lausus võõras ja tuli Andrese juurde. «Kas kalaleminek seisab ees?»

«Tarvis neh...» vastas Andres ja jätkas õngetina kraapimist. Ise mõtles: küllap on mõni ilmahulkur, tahab kas paati laenata või pakub ennast kalale kaasa.

Võõras istus Andrese kõrvale lävepakule. «Väärt õng niisugune — ilma kidadeta,» ütles ta. «Näh,» mõtles

Andres, «see tunneb õngede väärtust, küllap on tuttav ka kalade eluviisidega, nagu omaenese õed-vennad ujuksid vees ringi. Küllap tahab paati...»

Andres küsiski siis: «Ju vist külamees isutab paati laenata?»

Too muigas ja vastas: «Ei vist sedakord... Pole aega...»

Ja kui Andres vaikis, lisati juurde, et eks tal ikka põhjust olnud küll, kuigi teistsugust. Tema olla nimelt see uus metsavaht...

«Metsavaht... Ah nii... Nii...» kordas Andres mõttes ja võõra väärtus langes ta silmis otsekohe mitu kraadi. No mis metsavaht seesugune ka on... Pole vormi seljas ega tärniga mütsigi peas. Endine metsavaht käis alati ringi rohelisest kalevist ülikonnas ja mütsi, räägitakse, polevat süüeski peast võtnud. Kuid ikkagi ei saanud ametiga hakkama. Mis siis veel see... Poisike...

Aga samal ajal kui Andres nõnda mõtles, kõõritas ta natuke ärevalt katuseräästa poole. Seal rippusid loogapuud paines. Teadagi, kust toodud.

Kuid metsavaht — Jaan Mardi, nagu ta ennast tutvustas, — ei tundnud huvi katuseräästa ega ka loogapuude vastu, vaid hakkas selgitama: Andres siin vaba inimene, kusagil tööl ei käi, kas ei saaks temale appi tulla. Metsatööl ikka. Inimesi on siin metsakurus vähe, aga tööd oi-oi kui palju. Endine mees kõik liga-loga jätnud: raiesmikud täis külvamata, hooldusraied tegemata, ürasekipuud lõikamata. Ja needki külvid, mis kunagi tehtud, on kas umbrohu alla lämbunud või kui-vas liivas kõrbenud.

Vana-Andres ajas silmad õige suureks: teda tahtakse metsameheks teha! Ei mäletanud, et oleks kunagi metsas tööl käinud. Võib-olla siis, kui veel noor oli. No tookord oli ta terve ja tugev. Aga nüüd...

Urahtas vastu: «Mis asja nüüd minust enam. Luudliikmed kanged juba. Ei ole jaksu, kui tahakski...»

«Küllap saaks sellestki üle,» vastas Jaan. «Leidub ju kergematki tööd... Ega muidu tülitaks, aga häda ajab. Plaan on suur, vahtkond tuleb korda seada, aga kelle kätega?»

«Jaa, õigus ta n'd on...» vastas Andres. «Aga ega minust küll asja ole.»

Noormees otsekui ei kuulnudki Andrese sõnu. Ütles, et ega palkagi laita saa. Ikka oma paar-kolmsada rubla võib palgapäeval peo peale laduda.

Andres jäi ükskõikseks. On siiani rahata läbi saadud, saab ka edaspidi. Mis head see raha talle vanainimesele enam teeb.

Metsavaht jätkas oma juttu. Kui Andres astuks kaadritööliseks ja sõlmiks metskonnas lepingu, saaks ta varustusegi. Saaks ehk tööülikonna ja kummissäärikud. Poleks oma riiete lõhkumist.

«Vanainimese jalg ei kannata kummi. Hakkab valutama. Pastlad palju paremad.»

Jaan vaikis. Sai aru, et ei aita meelitamine ega agiteerimine. Vaikis ja muutus tusaseks. Oli kahju kallist ajast, mis tühja jooksnud. Seletas siis veel, et mõtelgu Andres hästi järele, ja kui on otsus appi tulla, astugu esmaspäeva hommikul vahtkonda.

Ütles nii ja lahkus. Andres vastas võõra rahustuseks, et eks ta mõtle neh...

Kuid juhtus sedasi, et jäänud üksi, kaldusidki mõtted mitu korda tagasi kuulnud jutu juurde. Töökoht pidi siinsamas lähedal olema, otse üle luha, Ruunalohu kaldal. Milline mets seal võis olla? Ta polnud ammu sinnakanti saanud ega mäletanud enam. Oli vist noor männik. Kui...kui läheks ja vaataks. Seesuguse liivase luite peal kasvab kindlasti ka kadakaid — saaks ühtejärke lusikapuid ja korvivõrusid vaadata.

Noh, kõbiski Andres esmaspäeva hommikul varakult voodist välja, sõlmis pastlanöörid tugevasti kinni, viskas leivakoti üle õla, võttis kirve kätte ja hakkas sammuma mööda kraaviperve üles Ruunalohu poole. Natuke naljakas oli küll, kui mõtles, et läheb tööle. Aastat kolmkümmend pole kedagi orjanud ega kellegi heaks kätt liigutanud. Aga nüüd läheb. Kuid siis kinnitas mõttes, et mis seal's ikka: käib päevakese ära, katsub enesele tarbepuid, aga homme enam ei lähe.

Metsavahi õues istusid naised — Värdis Salme, Ruusaku Reet ja vana Kandi Liina. Üks noor tüdruk istus pingiotsal ja kõigutas jalgu. Teda Andres ei tundnud.

«Kae imēt,» hõikas Liina juba kaugelt. «Kas siis isegi sind, Andres, on pesast välja aetud? No nüüd on kaladel pidu, kui peremees kodunt ära.»

«Pole mind keegi kuhugi ajanud,» pomises Andres, toetas ennast vastu aiaposti ning hakkas piipu toppima.

Peatselt astus metsavaht ise õuele. Käes olid tal mingid paberituutud, jalas säärikud ja seljas roheline metsavahi vormikuub. Oli mehise ja rohkem ametimehe moega, kuigi müts puudus ja mustad juuksesalgud tuulest sasitud.

Tuutud — seal sees olid seemned — andis naistele ja saatis nad raiesmikule mände külvama. Andresele seletas, et nemad kahekesi lähevad sihti ajama. Andres arvas ikka, et küll metsavaht teeb imestunud näo tema ilmumise puhul. Aga ei see teinud väljagi, käitus nõnda, nagu oleks ta juba põlvepikkuse poisina siin tööl käinud. Tea, ehk on nii paremgi, mõtles Andres, kui nad üle lageda nurmepõndaku eemal sinetava Ruunalohu poole sammusid.

Metsavahi väljapõndak oli kõrge ja lage — siit paistis selgesti pajupõõsaste ümmarguste pallidega kirjatud luht, mida mööda roomasid udu piimakarva loorid. Kohati oli hommikune päike lükanud udu laiali. Eemalt paistis järv nagu kitsas sädelev triip. Seal oli juba lausa päikesepaiste.

Andres heitis sammudes pilke ikka sinna poole, ja mida kaugemale ta järvest jõudis, seda suurem tusa-tuju langes südamele. Pidi ta nüüd tulema siia! Mis oleks viga järvele minna! Seesuguse nõrga kaldatulega meelitab ahvenad mängima. Oleks sõudnud Sapi varele, tirgutanud tundi paar õngega — ja ongi panitais kalu paadipõhjas.

Kuid selle asemel sammub ta mööda kitsast rohtukasvanud põllupeenart Ruunalohu poole. Kastehein kallab vett jalarättidele — need muutuvad märjaks ja raskeks. Aga ta sammub edasi, nagu poleks sellest midagi, ja nagu poleks sellestki midagi, et järvel on juba päikesepaiste ja ahvenad võtaksid hästi õnge.

Nad keerasid ülespoole, sinna, kus lõppes kõrge kuu-sik ja algas noor tihe võsa.

Metsavahi-Jaan võttis kolmejalgse maamõõtmise-

aparaadi seljast ja asetab ettevaatlikult üksiku männi najale.

«Noh, siit me siis rajamegi sihi läbi, otse soo äärde välja.»

Kummardus kaardi kohale ja uuris seda tükk aega. Andres seisis tõsise näoga kõrval ja vaatas suure lugupidamisega seda toimingut. Kaardil igasugu jooned ja kriipsud... Hullem kui ajaleht, hoopis hullem. Ajalehte Andres oleks küll lugeda osanud, aga kaardist ei saanud aru.

Siis seadis Jaan kolmejalgse asjanduse püsti ja kummardus ning piilus ühest torust sisse. Siis lükkas ühte nuppu ja keeras teist. Lõpuks paistis asi joones olevat ja Jaan saatis Andrese ette, meetrit kümme võssa. Seal pidi ta sirget valgeks värvitud latti peos hoidma ja sinna tõstma, kuhu metsavahi käsi osutas: kord natuke paremale, pärast jälle vasakule, veel veidi paremale — kuni lõpuks käsi alla langes ja Andres teiba otsapidi mulda vajutas. Hiljem tuli jälle meetrit kümme edasi kõmpida ja uus latt lüüa — sedasi, et uus eelmise ja aparaadiga ühes liinis oleks.

Pärast raiusid meetrilaiuselt kahelt poolt võsa ära, ja oligi sihi algus käes.

Puud-põõsad olid kastest märjad ja lõhnasid raskelt... Raiud neid, aga iga löögiga sahiseb külmi piisku kaela. Maapind ka pehme, pastlad lirtsuvad vees. Nii et varsti oled alt märg ja pealt märg.

Aga sellest hoolimata aina raiud ja raiud...

Pikkamööda hakkas päike tungima läbi lehestiku, kuivatas öise kaste. Õhk muutus soojemaks ja puud-põõsad hakkasid lõhnama igaüks isemoodi. Maapind tõusis ja nüüd oli jalgade all kuiv ereroheline samblavaip.

Enam Andres kalapüügile ei mõelnud. Tal polnud aegagi selleks. Ega's pole kerge ajada sihti läbi metsa! Tuleb rihtida sedasi, et läheks nagu liini mööda — just sinna välja; kuhu on ette nähtud.

Näh, pidi enesele tarbepuid vaatama, aga saad sa nüüd vaadata või tähele panna. Või mis puid siit võsast küll saadki. Va kitseuibu ja kasevibalik, lepanäss ja männijäss...

Õhtuks olid luud-liikmed kanged, samm õige tõnts. Kui Jaan küsis, kas Andres tuleks hommegi appi, vastas vana:

«Tea n'd ette öelda... Kui elu on veel sees, eks siis näis.»

Sitked on need vanad jässid — ei loe neile märg ega küürutamine — hommikul kondid vähe kanged, aga hakkad liigutama, oled jällegi töömees.

Andres sammus ka järgmisel hommikul üles Ruunaloju poole. Ja nõnda ka ülejärgmisel. Ning siis tuli terve rida päevi, mil teda polnud järvel näha ja Anu talitas üksi kodus.

Andres oli metsatööl. Kuigi mitte kaadrimees, aga ikkagi metsatööl. Tundus koguni, et hakkab toll-tollilt ja salamisi uue ametiga kodunema. Kui Metsavahi-Jaan rääkis Andresele, et ta võiks metskonnas lepingu sõlmida ja jäädagi siia tööle — kaadritööliseks, vastas vanamees, et mis lepingut seal vaja, tema käib nii kuidas juhtub: täna tuleb, homme ei tule. Aga kui on leping, siis peab igal hommikul enese välja ajama. Nii tema küll rääkis, kuid ise ei jätnud ühtegi päeva oma käimistes vahele.

Aga kui Andres õhtuti koju sammus, rabas ta teeveerest ikka mõne puunoti või kännu õlale. Väsinud ise, aga tassib puutümakaid. Mis teha, harjumus... Kui ilma saab, tuleb võtta, olgu või hobusepabulaid.

Kord, kui Andres koju kõmpis, vettinud roovik õlal, jõudis talle Metsavahi-Jaan järele.

«Andres, mis sa sellest puunotist tassid?»

Andres pilgutask häbelikult silmi ja heitis rooviku õlalt.

«Mis ma tast tassin või... Eit, näed, käskis supipuid kaasa võtta...»

«Oh mind hooletut!» lõi Jaan peopesaga enesele vastu otsmikku. «Unustasin ju hoopis küsida, kuidas sul puudega lugu on. No mis me nüüd teeme... Ega's muud üle jää, kui tule homme meile ja sõidame Saareniidu raiesmikule puude järele.»

«Ah tühja, hakka veel jändama...» Andresel oli piinlik ja sellepärast heitis ta vihaselt käega.

«Pole seal mingit vastuajamist,» ütles metsavaht.

Ega jätnudki oma tahtmist. Rakendas järgmisel hommikul ruuna vankri ette ja sõitis Saareniidule. Seal aitas tihumeetri jao kuivi kõlisevaid kasehalge vankrile visata, ulatas siis ohjad Andrese kätte ja lausus: «Noh, lase käia!»

Ja Andres laskiski käia. Istus koormal nagu metsahaldjas — üleni samblakarva hall, ainult habe valge nagu kasetoht. Äkki polnudki see Andres, oli hoopis tõeline metsavana? — Tühi jutt, tema ise ikka... Ainult — seda polnud küll keegi varem näinud, et ta sõidab alla luhale, ohjavarud käes ja koorem kasehalge istmiku all. Nii et teatud mõttes oli õige, et Andres polnud enam see Andres, vaid üks teine, üks uus Andres...

Ta viis puud koju ja jõudis lõunaks tagasi Vidrikule, metsavahi juurde.

Metsavaht ütles talle küll, et mingu koju, tahab ehk puid lõhkuda. Aga Andres lõi käega. Küll jõuab. Ega's puulõhkumine kuhugi eest ära jookse. Lõi käega ja ütles, et läheb teistega koos külvama.

Külvi alla tuli Saareotsa liivasoss põllusiil, kus õieti mitte midagi ei kasvanud. Ühes servas oli soine heinamaa: kui astud rohelisele ubalehtede-vaibale, vajud põlvini roostevette; teisel pool kerkis keskikka jõudnud pruunitüveline pedastik. Sinna metsa ja soo vahele tuligi külvata männi- ja kuusesemneid. Need visa hingega puud peavad ehk vastu päikese ja liiva kuumadele kõrvetustele.

Külvilapid olid varem valmis lõõdud. Need olid nagu suured pannkoogid — orasheina- ja pillirookõrtest puhastatud ümmargused pesad, iga viiekümne sentimeetri järel ikka üks.

Töö aga toimus järgmiselt: igaüks sai kõveravarrelise kõpla kätte ja asus rea otsa ning hakkas sealt allapoole liikuma. Jõudis külvilapi juurde, kohendas kõplaga liiva, tõmbas sõrmega sinna vaokese, võttis taskust näpuotsatäie pruune seemneteri, puistas need vakku, ajas peoga mulla peale, vajutas jalaga kõvasti kinni — ja juba oldigi järgmise külvilapi juures. See läks ruttu, nii et lust vaadata.

Andrese kõrvale oli sattunud Väike-Mall. Toosama tüdruk, keda ta siis veel ei tundnud, kui esimest korda tööle tuli. Nüüd juba teadis nime. Kuigi rohkemat mitte, sest nad polnud varem koos töötanud. Aga nüüd juhtusid kõrvuti... ja sealt see pahandus algaski.

Eks Mall sammunud nagu teisedki. Ainult — ta ei kummardunud emakese maa ees nii sügavalt kui teised. Astus pikkamööda ja laisalt — söönud kassi sammu-dega — külvilapi juurde, koksas korra või paar kõp-laga mulda, võttis taskust seemneterad, puistas need sõrmede vahelt, ilma et oleks vaadanud, kuhu langevad, vajutas varbaotstega mulla kõvaks ja ujus järg-mise lapi juurde. Mõnikord pudenes paar seemet mulda, aga enamasti kadusid niisama tuulde.

Andres kõõritas juba tükk aega Malle poole. Vaatas ja pomises enesele midagi habemesse, mis just lõbusalt ei kõlanud. Ega tal vanainimesel polnudki lõbus töö-tada. Selg jäi kummardamisega valusaks, kukal kiskus kangeks ning jalad hakkasid lausa valu-tama.

Kõõritas ja kõõritas, aga lõpuks ei pidanud vastu ja lausus lausa välja, mis mõtles:

«Sina, tütreke, ei tee küll õiget tööd...»

Mall pööras enese ringi ja vaatas ülalt alla Andrese näkku. Kohendas pluusi, mis oli seelikust välja pugenud, ja vastas:

«Õige mul asi, mida hästi teha... Kuidas palk, nõnda töögi...»

«Palka saad samuti nagu teised... Aga mis tööd sa küll teed...»

Nüüd pöördus Mall Andrese poole ja vastas:

«Kui ei teegi... Mis see sinu asi on, vanatoi?»

«Ja kuidas sa saad küll nii,» jätkas Andres ning väristas oma halli habet. «Solgid tööd...»

«Kae, kus tuli kubjas välja... Kaua sa ise oled siin töötanud, et hakkad teisi õpetama...»

«Jaa...» Vana-Andrese silmavaade muutus erksaks. «Vähe olen ma küll tööd teinud. Aga kui olen teinud, siis on tehtud ka.»

«Kui on tahtmist, lase käia! Ega's keegi keela,» hõikas tüdruk upsakalt ja keeras Andresele selja.

«Mõtleksid ka, mis ütleb metsavaht, kui tuleb ja näeb, kuidas sa külvad.»

«Vahtigu ja öelgu, mis tahab. Hea, et niigi teen — saab oma plaanid täidetud. Kui tahan, lähen ära, hakaku siis ise külvama.»

Tüdruk sammus edasi.

Vana-Andres kummardus ja kohendas mulla seekord eriti kobedaks ning pistis seemned nii ettevaatlikult ja õrnalt mulda, nagu oleksid need kergesti purunevad klaaspärlid. Oli kummargil ja tundis, kuidas veri voolas pähe ning raske hakkas. Ajas pikkamööda enese sirgu ja peatus hetkeks. Peatus ja nägi, kuidas Mall seisis kõplavarre najal ja püüdis suuga õhkuvisatud seemneteri.

Siis juhtus midagi ebaharilikku. Andres polnud vist tervel eluajal kellelegi halba sõna lausunud, aga nüüd oleks ta Malle läbi söimanud. Päris söimanud oleks ta, kui ainult oleks osanud. Aga ta ei osanud ja sellepärast ütles ainult:

«Noor oled... Aga laisk nagu Porijärve koger... Läheksid juba ära, kui tööd ei viitsi teha...» Ja niisuguseidki ütlemisi juhtus Andresel harva.

«No küll on ikka vänge vanamees...» vastas Mall vihaselt. «... Mine ise minema, kui ei sobi minuga koos töötada.»

Andres ei kostnud enam musta ega valget. Aga siis, kui algas lõunavaheaeg — naised olid juba mändide all leivakottide kallal ja Andres kobistas veel nurgas viimast külvirida —, tuli metsavaht ise.

«Jäta juba lõunale, Vana-Andres,» lausus ta.

«Ei taht rida poole peale jätta,» vastas Andres. Aga siis kutsus ta Jaani kõrvale — naaberreale — ja ütles:

«Eks vaadake, metsavaht, kas siin on ka õigesti külvatud.»

Too kummardus ja siblis külvilapi läbi. Ei leidnud sealt ühtki seemnetera.

«No kuhu nad jäänud on, kui ühtki ei leia?» pomises endamisi.

«Eks neid tule mujalt otsida...»

Jaan silmitses Andrest ja küsis:

«Kes siin külvab?»

«Mall, või mis ta nimi on...»

«Ahaa, mis vigurit ta jälle teinud on? Ära sõi seemned või puistas tuulde...»

«Ju vist tegi nii seda kui teist...»

Jaan ei lausunud seepeale Andresele sõnagi, pöördus ümber ja sammus otseteed üles naiste juurde.

Andres ei saanud teada, mis seal juhtus. Nägi ainult, et veidi aega hiljem kedis Mall piki nurme Saariku poole.

Siis kookas metsavahtki pikil sammel üle nurme Andrese poole, ja kui ta lähemale jõudis, mõistis vana, et neil oli seal olnud päris tõsine ütlemine: Jaan lõken- das veel praegugi üle näo ja silmavalged aina välkusi- dusid.

«No on see aga tüdruk! Kevadel saatsin metsa käbi- sid korjama, saagis puudel ladvad maha. Siis hoiata- sime, et kui veel teeb midagi vastukarva, saab hundi- passi... Ei midagi... Nagu hane selga vesi... Noh, läkski.»

Andresel hakkas halb. Mõtles, et tema pärast see tüli tuli, ja ütles:

«Tühja ma hakkasin seletama... Nüüd üks töötaja jälle vähem...»

«Nagu meil kasu oleks niisugusest...»

Andres toppis piipu ja vastas:

«Nojah, oli vastakas küll teine...»

Toppis piipu ja lausus mõttejätkuks:

«Teab, kuidas ta ilma tööta elab?»

«Vast võtab aru pähe ja läheb kolhoosi tagasi. Sealt ta ju ära jooksis... Arvas, et metsas on kergem elu ja saab lulli lüüa.»

«Nojah,» kordas Andres ja puhus sinist suitsu. «Ainult ei tea, kuidas selle plaaniga hakkama saame. Teha on väga palju...»

«Parem jäagu plaan täitmata, aga see, mis tehtud, olgu korralikult tehtud.» Siis pöördus Metsavahi-Jaan Andrese poole ja lisas: «Kui sina, Andres, mulle ikka päriselt appi jääd, küllap saaksime plaanistki jagu...»

Andres istus kraavipervel ja popsis piipu. Tükk aega vaikisid mõlemad — neil oli oma mõtetega tegemist. Siis silus vanamees oma halli habet ja vastas:

«Küllap me juba jõudumööda... Aga lepingu võib küll teha.»

Jaan lausus: «No vaata, siis on asi korras. Tuleme omadega välja...»

Ei lausunudki muud, aga Andres tundis, et metsavahil on hea meel selle üle, et tema — Vana-Andres — jääb metsa kasvatama. Ja siis hakkas tal enesel samuti hea meel.

1955

TEEKAASLANE

Oli sombune talvepäev. Lumiste väljade kohale tardunud pilved lubasid sadu; aurune ja röske õhk tõotasula.

Sammusin mööda maanteed. Seljakott ei olnud raske, aga tee oli pikk. Astusin aeglaselt, vahetevahel jäin seisma, vaatasin ringi ja kohendasin kotirihmu.

Veduri lahkumisvile oli juba kõrvust kustunud, rong kadunud metsade vahele, jaama ümbritsev hall majadekobar jäänud kaugele selja taha.

Tee roomas üles mööda Vooremäe pikka lausjat külge. Lumeredelite rida oli kurakätt pugunud hangede varju, aga hüvakult ajas irevile oma luitunud hammas-terea.

Harvad elamud siin-seal põldude vahel ja metsatukkade ääres kõssitasid elutult nagu mutimullahunnikud, liikumatud olid ka kauged lumekasukais kuusikud ja inimtühi talvetee.

Pärast linnatänavate kärarikast siginat-saginat ja rongirataste tõtlikku marssi oli talviste väljade suur vaikus lausa valus ja kõrvadele nii harjumatu, et need

hakkasid kumisema nagu telefonitraadid pakases ja tuisutuules.

Hakkas nukker ja kõle astuda nii mööda seda pikka-pikka teed, kuulata iseenese kõrvades vaikuse kuminat ja mitte kusagil näha ühtki hingelist.

Sammud üha edasi ja edasi ning siis väsid heitmast pilke ümbritsevaile lagendikele ja käidud teele. Tead, et ees on palju rohkem teda kui selja taga, aga liikmetes on tunda juba kerget väsimust.

Hakkad unistama sellest, kuidas keerad ükskord koduvärvavast sisse — kui maa ja taevas sulab ühte õhtuhämaruse hallusega ja oled surmväsinud auruse talveõhu niisketest sõõmudest. Aga kodulaual ootavad sind tulipalav tee mustasõstramahlaga ning soojad korbid. Koldelt õhkub kuiva kuuma ja õhus hõljuvad männipalkide tuttavad vaigulõhnad.

... Nii ma astusin. Ega märganudki, kuidas mulle oli jõudnud järele samasugune üksildane teeline. Võpatasin mõtetest, kui kuulsin selja taga lume kriginat võõra reibaste sammude all.

«Jõudu!» hõikas ta.

«Kulub ära.»

Ennäe inimlast, kes mu kõrval nüüd sammub! Taadi maani kasukas, memme triibuline suurrätt, sellest väljas ainult püsti ninanöps ja nirgi vilgas ning pärimishimuline silmapaar. Aga... kes sa siis oled? Kas poiss? Või tüdruk? Mitte ei saa aru! Hääles tütarlapse pehmus ja poisikese tarmukus, sammus juba täiskasvanu rüht ja veel alaealise vallatu, vaevalt taltsutatud kekslemine. Ja kuhu sa's üldse lähed, imelik laps, sel talvisel ja inimtühjal teel?

«Kaugele lähed?»

«Sinna...» viipab käega alevi suunas.

«Mida's sinna?»

«Apteeki... Rohtu tooma...»

«On's keegi haige?»

«Väike uteke jäi haigeks...»

Ja siis puhkeb pajatama, nagu oleks pidanud kaua-kaua sõnatult istuma.

«Meil nüüd puha pikali: memm ja vanaema ja... Esiti käisin ikka mina apteegis rohtu toomas. Sega-

tilku ja liikvat ja neid pulbreid, mis kõik sisse ei võetud! Aga siis jäin ma ise haigeks. Gripitõbi kargas kalalale... Ja siis käis memm rohu järel. Aga tema jäi kah pikali... Nüüd valge utegi haige...»

«Oled siis ise terve juba?»

«Oh, kas nüüd terve või...» ohkab vanainimeselikult raskelt ja lisab, naerukõlakas kitsastel, veidi kahvatu-
tel lapsehuultel:

«Aga keegi pidi tulema... Ma juba teistest tervem...»

«Jääd uuesti haigeks...»

«Mis seal ikka teha... Kooliskäimine nagunii untsu läinud selle haigusejoruga...»

«Ah käid kooliski?»

«Kuidas siis... õmbluskursustel.»

Ahaa, niipalju on selge, et mu vapper teekaaslane on tütarlaps. Kuidas ma küll võisin selles kahelda! Mis-sugusel poisslapsel on sellised nooljad kulmud ja nii habras lõuajoon. Ja see juttki, mis lõppeda ei taha! Eks see näljase tihase rõõmus siutumine rasvatüki kallal, eks see lõokese õrnkurb lõõritamine küünlakuu külma taeva all — eks seegi oleks võinud mulle kõrva sositada, kellega mul au vestelda on.

Oi teda küll... Kuulad ta tarmukat häälitsemist, imestad tema mõtete vanainimeselikku tõsidust, tema maailmasse ja inimestesse suhtumise karmi puhtust — ja unustad, et sammud talvisel maanteel, et pea kohal kummub tuisueelne ähmane taevas ja ees on pikk üksildane kodutee. Midagi kevadist-helget tärkab mõtetes, midagi rõõmsat ja päikeselist kõlab südames.

«Nii... Ah siis segatilgadki ei teinud terveks?»

«Ei tea... Mina neid ei võtnudki...»

«Miks?»

«Liikva ju... Ei taha!» Eitust saadab äge pearaputus.

«Soo... Sa oled siis... päris karsklane?»

Noogutab.

«Joomine on muidugi halb. Aga rohuks ikka võib võtta!»

«Ei mina teda taha! Kibe ja...»

«Kui harjud, läheb magusakski.»

Jälle pearaputus — veelgi energilisem. «Need

puha halvad inimesed, kes joovad... Mina neid ei salli...»

Mind üllatas järsk vaenulikkusenoot, mis korraga kõlahtas mu teekaaslase hääles. Kuskohalt see ilmus?

«Ema sul samuti... ei salli joodikuid?»

«Muidugi mitte!»

«Aga... isa?»

Vastust ei tule. Ta vaatab enda ette, nagu poleks kuulnudki mu küsimust. Nagu poleks kuulnudki... Aga kokkusurutud suunurkadesse on ilmunud järsku nii palju karmust, nii palju leppimatut vaenulikkust on ta silmades, et... Ma ei ootagi mingit vastust. Siin on vaikimine selgeimaks vastuseks.

Ah siis niisugune ongi sinu taat! Tuleb töölt, palk maha joodud... Aga naine ja tütar on unustatud... Või on nad talle koguni koormaks... Siis mõnitab... Peksab...

«Jah, tuleb õppida ja tööd teha...» ohkan ma, oskama öelda lohutuseks ainsatki hella sõna.

«Muidugi!» elavneb jälle mu tihane. «Esiti amet selgeks, siis tööle. Ma tahtsin juba tänavu oma käe peal elama hakata, aga nüüd ei saagi enam kursust lõpetada... Jäin teistest maha...»

Siis vaikib ta häälitsemine ja pea kaob nukralt suur-
räti varju.

Vaeseke! Õmbluskursus ootab ju sind. Mõistan, miks tahad nii kangesti saada inimeseks, kes ei sõltu kellegi teise leivakotist... Küllap siis võtaksid memmegi enda juurde elama. Ah, kui seda haigust ainult vahepeal ei oleks alanud!

Aga nüüd, jah, nüüd ajab mu väike sõber pea jälle püsti ja jutustab edasi. Pajatab, kuni jõuame alevi hallide majalösude vahele ja pöörduvad lahku me teed.

Head teed sulle, tihane! Et elaksid üle veebruaripakased, märtsi suured sulad ja aprilli külmad hallatuu-
led. Selleks sulle jõudu, mu väike teekaaslane! Suvekuumade ilmadega küllap juba kosud, aga kuldsel sügisel alustad jälle kooliteed.

KEVAD

I

Aknast paistis vastasmaja tahmunud sein ja nurgake tänava paekivisillutist. Kui väljusid ja paremale pöörduisid, said Toomemäele. Seal läksid puud alles lehte ja lõhnasid kevadest. Kui vasakule pöörasid, jõudsid Emajõe kaldale. Ka seal oli kevad. Jõel sõideti juba paatidega. Sõideti mööda üleujutatud luhta kaseoksi tooma ... Muide — kevad oli isegi sellel tänaval. Öhtuti vilkusid tähed pea kohal läbipaistvalt selges taevas ja üliõpilaste ühiselamu ukse ees jalutasid noormees ja tütarlaps. Läksid ikka ühe tänava nurgani, siis jälle teise tänava nurgani ... Möödus tund, siis teine, aga nemad aina jalutasid.

... Praegu oli alles õhtupoolik. Loengud olid lõppenud. Mall tuli koju. Seadis kõigepealt toa korda, siis käis poes piima ja pirukaid ostmas, ja raamatukogus. Nüüd seisis ta peegli ees ja püüdis sõlmida rätikunurki kukla taha. Üle ta näo jooksis kannatamatusevari ja ta pöördus ära.

«Tiiu, aita mul rätikut siduda ...»

Ta istus voodiservale.

«Kuhu sa's lähed?» päris Tiiuks hüütu, pannud käest raamatu ja asunud Malle rätikut sõlmima.

«Lähen paadiga sõitma.»

«Või päris jõe. Kas külm ei ole?»

«Mine nüüd. Nii ilus ja soe õhtu,» naeris Mall.

«Ära, ullike, mine. Upud ära.»

«Võtan päästja kaasa...»

«Kes see's sul on?»

Mall vaikis. Tüdrukud ei teadnud. Nägid ainult, et ta õhtuti kaua väljas jalutas. Tegid sellest oletusi. Kes teab, võib-olla ka teadsid, kellega ta jalutab. Tegid ainult näo, nagu ei teaks midagi. Et Mall ise jutustaks. Kuid tema ainult naeris jāvastas:

«Tulge vaadake!»

«Kas sa ei karda, et äkki võtame üle?» päris Tiiu.

«Võtke, kui saate,» naeris ta rõõmsalt-erutatult.

«Sooh, oled nüüd nagu perenaine...»

Tõesti oli Malles midagi perenaiselikku. Ja mitte ainult välimuses. Ta armastas meeleldi askeldada köögis gaasipliidi ees, dressipluusi käised küünarnukki-deni üles keeratud. Kui tema kord oli tuba koristada, siis olid põrandad puhtamad kui teistel. Ja lilled olid vaasides. Ja tolm riiulitelt pühitud.

«Vii Endlile tervisi...» hüüdis Tiiu, tagasihoitud naerumuie hääles.

«Aitäh...» kostus talle ukse vahelt tagasi.

Ja siis oligi Mall ühiselamust väljas ja kiirustas alla jõe poole.

Ah siis ikkagi aimasid ta toanaabrid ja armsad kooliõed, et need jalutuskäigud, need õhtused kinoskäimised ja hilised kojutulekud on Endliga seotud. Noh, arvaku pealegi! Teadku sellest kõik ta sõbrad ja tuttavad. Teadku kas või terve maailm!

II

Ja kui kummaliselt see kõik algas! Ühel kevadisel päeval eksamite eel saatis Endel, nende komsomoli kursusebüroo sekretär, talle loengu ajal kirja: «Mall, Sul tuleb minna komsomoli linnakomitee käsutusse. On

vaja kiiresti viis kommunistlikku noort, ainult mõned päevad puudute loengult.»

Mall kirjutas samale sedelile: «Ei lähe!» ja saatis selle käsipostiga tagasi.

Ah, kus siis tõusis torm! Pärast loengut tuli kokku grupikoosolek. «Lähed,» pöörutas Endel. — «Ei lähe!» raius Mall. — «Sa pead täitma oma kohust!» hüüdis sekretär. — «Kui ma stipist ilma jään, kas sina annad mulle elatusraha?» — «Midagi ei jää sa ilma. Lähed büroole, kui ei täida ülesannet!» ähvardas üks. — «No sina mind küll sinna ei vii!» oli teine suureline. Siis rääkisid teised vahele. Püüdsid lepitada. Lepitamise asemel ajasid veel rohkem tülli. Vahepeal kõnelesid kõik korraga... Siis jälle vaheldumisi. Siis Endel üksinda. Siis Mall üksinda.

«Ei lähel!» hüüdis Mall lõpuks ja jooksis välja.

Oli vihmajärgne kevadeilm — soe ja päikest täis. Isegi siia kivist müüridega seinatud tänavakanalitesse voolas linnatagustelt põldudelt mulla ja puhkevate pungade erutavaid lõhnu.

Aga Mall ei kuulnud lindude laulu, ei näinud, kuidas päike säras igas vihmaveenires ja lapsed ujutasid mängulaevu. Ta oli sügavasti solvunud ega tahtnud enam midagi näha ega kuulda. Läks tupp, heitis mantli seljast ja viskus sängile pikali, pea padjas.

Ta ei nutnud. Ei, seda mitte! Hakata ühe ülbe pärast pisaraid valama! Aga vihane on ta küll. Kuidas võis keegi temale oma tahet peale suruda! Ta on ju lõpuks täiskasvanud inimene! Õelda: sa pead minema sinna... Oleks veel palutud... Aga nõnda käskida! Pärast terve kursuse kokku ajada. Teda kõigi ees häbistada! Seda ei unusta ta kunagi ära.

Nõnda mõtles Mall, kui ta oli voodis pikali, pea padjas, süda mässuvaimu täis.

Küll ikka võib inimeses pettuda, mõtles ta veel. Kui Endel tuli nende kursusele, oli ta igati viks ja viisakas noormees. Küllap sellepärast valisidki ta kursusebüroo sekretäriks. Näha, et võim on pähe hakanud. Tahab näidata, mis teha võib. No näidaku ta! Ja oodaku siis, küllap Mall bürool seletab kõigile, mis mees see Endel Sisask on.

... Tüdrukud tulid koju. Tooni lausus:

«Sina, Mall, ikka päris õigesti ei käitunud.»

«Või veel, mispärast siis mittel!» uudistas Mall sõjakalt.

«Sa poleks pidanud vastu ajama.»

«Ole aga lahke! Kas sina kuulad rahulikult, kui sind solvatakse!»

«Aga keegi ei solvanud ju sind. Endlil oli õigus nõuda, et sa appi lähesid.»

«Mis õigus! Ega ta mu mees pole. Mehelgi ei laseks nõnda kamandada!»

«Ta on ikkagi kursusebüroo sekretär.»

«Jõhkard on ta,» hüüdis Mall vihaselt. «Uhkust täis. Muud ei midagi. Ajab ainult oma jonni taga.»

Ja Mall uskus kindlasti, et üks kõige vastumeelsemaid noormehi nende kursusel on Endel. Isegi tema «tere» ei võta ta vastu. Ei näegi teda. Nagu oleks ta õhk.

III

Kuid sellele «õhule» tuleb siiski näidata, et ta õhk on. Sellepärast istuski Mall järgmisel päeval auditooriumi uksepoolsesse ritta. Kui Endel nüüd sisse astub, peab ta nägema, et Mall ei tee temast väljagi. Mall aina kõõritas silmanurgast ukse poole. Kuhu see «vainlane» küll jääb? Juba tiliseb kell... Auditoorium sumiseb veel, kuid kõik istuvad pinkides. Varsti tuleb lektor, aga Endlit pole ikka veel. Ja ta ei tulnudki. «Oh sa häbematu,» mõtles Mall. «Või kõneleb teistele korrast ja distsipliinist, aga ise magab loengu sisse.»

Algas teine loeng. Ja jällegi polnud teda. Mall lausa närveeris. Pärast loengut ei pidanud vastu, ütles Tiiole, kes oli kursusebüroo liige:

«On vast lugu... Sekretär teeb loengult poppi.»

«Sekretär sõitis maale. Sina ju ei läinud.»

«Olen siis mina ainuke komnoor,» vastas Mall hämmeldunult.

«Teised pole nõnda tugevad, et võiksid loengult puududa.»

«Mina samuti ei või.»

«Ja sellepärast läkski Endel maale. Tema on tugev!»
Mall vaikis. Inglise keeles on kevadel eksam. Endlil juba mitu kahte sees. Mis siis, kui põrub läbi? Kuigi mitte just maalkäigu pärast. Aga ikkagi... Ikkagi oleks Mallel siis piinlik, võib-olla rohkem kui läbikukunul enesel.

Kui Endel nädala pärast loengule ilmus, istus Mall kaugel auditooriumi nurgas teiste selja taga. Tal polnud soovi enam midagi näidata. Kuid alati kõõritas kusagilt teiste tagant üks silmapaar Endlit. Siis, kui too vastas seminaris, ja siis, kui ta rääkis komsomolikoosolekul. Ah siis niisugune oledki sa, näisid need silmad ütlevat. Niisugune, et kui vihastad, on pahan dust pool ilma täis. Aga ei saatnudki büroole. Ja ka maal käisid ise. Vaat siis, missugune sa oled!

IV

Eksamiteni oli jäänud vaid kuu. See oli kõige ilusam aeg. Kõike muud oleks tahtnud teha, aga mitte õppida. Ja ometi tehti noil päevil kontrolltöid, käidi konsultatsioonidel, istuti konspektide taga... Saadi viisi, nelju, aga ka kahtesid. Neid viimaseid juhtus harva, aga mõnikord seal, kus oodata ei oleks osanud. Vähemalt üks noormees muutus inglise keele loengutel aina tõsisemaks, aina süngemaks. Kuid see tõsidus ja see sünguski ei aidanud, ei hirmutanud eemale noid rumalaid punase tindiga tehtud kriipsukesti kontrolltöodes. Jah, Endel vaatas kontrolltööd ja ta nägu muutus morniks. Mall vaatas Endlit ja tema nägu muutus jällegi mõtlikuks.

Ühel õhtul rääkis ta tüdrukutele:

«Inimene on hädas, peaks aitama.»

«Tal pole ju baasi, kuidas sa aitad teda,» õiendas vastu Liia.

«Aga ikkagi,» käis Mall peale. «Läheks intrisse ja ütleks: hakkame aga vaatama, kuidas need asjad kokku klapivad. Nädalapäevad käiks, teeks tulist trenni, küll siis juba selge oleks. Ega ta nii kõva peaga olegi.»

«Häda sul teist aidata, endalgi pole kõik selge veel...» venitas Liia.

Kuid sõbralik ja kergesti seltsiv Tooni kiitis:

«Õigus, Mall, lähme kas või hommepäev.»

Ja nõnda lepitigi kokku. Isegi va toriseja Liia oli lõppeks nõus kaasa minema.

Järgmisel päeval, kui tüdrukud hakkasid poiste ühiselamusse minema, sõnas Mall:

«Ma ei saa täna tulla... Pean bussi vastu minema.»

«Ise ütlesid, et lähme. Nüüd juba ei saa,» pahandas Leili.

«Minge teie,» kauples Mall. «Mis siis minust.»

«Ega muidugi. Tema ainult organiseerib,» pilkas Liia.

«Ma ju ütlesin, et pean paki järele minema.»

«Mis siis ikka,» lausus Tooni. «Kui meid ka kostitad...»

«Kunas te ilma olete jäänud.»

Tüdrukud läksid. Mall samuti. Ainult teisele poole. Tema läks poodi tüdrukutele kooki ostma. Seletab, et pakis oli kooginoos.

Kui Mall koju tagasi jõudis, olid teised juba ees.

«Kuidas te nii ruttu?» päris Mall.

«See sinu Endel on jonnakas nagu oinas,» ütles Liia.

«Kuidas ta minu on,» nähvas Mall.

«Sina ta eest hoolitsed, nagu oleks oma,» vastas Liia sõjakalt.

«Jätke, tüdrukud, nägelemine,» rahustas Tooni. «Ma jutustan kõik. Läheme sinna. Endel köögis. Teeb parajasti süüa. Liia pahvatas kohe välja: tulime hädalisele appi. Endel pärima: kas süüa tegema. Et asugu aga siia platsi. Me vastu, et tulime inglise keele pärast. Tema: arvate, et olen täitsa lömmis? Liia kostis, et lömmis muidugi, kui kontrolltööd aina kahed. No selle peale ütles see jonnipunn nõnda: aitäh aitamast, aga inglise keelega saan ma ise veel hakkama. Mis meil enam teha jäi. Tulime tulema.»

«Sinu süü puha,» kargas Mall Liia kallale. «Uhkustad teise nina all oma abiga. Kes siis pärast enam seda vastu võtab.»

«Eks mina alati süüdi,» vastas Liia pahaselt ja läks toast välja.

Mall oli pahane nii Liiale kui Endlile — esimesele sellepärast, et too on alati liiga rohmakas, teisele aga sellepärast, et ta nii uhke oli. Loodab liiga palju enda peale. Aga ometi oli Mallel nagu heameelgi, et Endel on niisugune.

Ja nõnda siis kõõritasid ta silmad ikka sinnapoole, kus istus Endel. Kas sa ikka õpid inglise keelt, küsisid need silmad. Ja siis, kui Endel tuli inglise keele eksamilt, õpinguraamatus neli — siis naersid need silmad rõõmsalt.

Noh, ja algaski suvepuhkus.

V

Järgmisel sügisel sai see alguse.

Mall oli terve päeva istunud raamatukogus ja kogunud kursusetöö materjali. Silmad väsinud poolhämärusest ja lugemisest. Oleks tahtnud väga puhata.

Siis tuli sinna Endel. Istus ta kõrvale ja küsis, miks ei peeta siin pühapäevast lugu. Tema küsis omakorda, mismoodi see lugupidamine käib. — Tuleb puhata, kinos käia või jalutada... Endli näol oli tulede soe helk ja hääles pehme osavõtlik toon. Ta silmad naersid sõbralikku naeru... Kas tema, Endel, on kinos käinud. — Ei, vastati talle. Aga praegu oleks küll aeg minna ja jätta õppimine. Näe, silmadki punased juba, aga homme jälle tööpäev ees.

Ja nii nad läksidki koos kinno. Mis film see küll oli? Ei mäleta enam. See on ainult meeles, et hea oli istuda hämaras kinosaaalis, vaadata ekraanil hargnevat tegevust ja tunda, et sa ei ole üksinda, vaid su kõrval on keegi — veel nii kauge, aga ometi juba lähedane, tuttav, võib-olla sõber koguni. Ta istub siinsamas ja kui toetad küünarnuki veidi rohkem toolikorjule, siis tunned, et tema on seal.

Pärast sammusid piki uduvihmast märga ja läikivat tänavat. Vihm ei tundunud märg ega ilm külm. Tänavalaternad kumasid nagu täiskuude pikk rida.

Nad vestlesid millegi üle. Vist filmist. Nad naersid, siis sammusid vaikides, siis kõnelesid jälle millestki,

vist mitte enam filmist. Ja jälle leidsid nad põhjust naerda. Oli nii kerge ja hea.

Enne kojujõudmist jõudsid rääkida veel millestki tõsisemast.

«Kas mäletad, Mall, kuidas me kevadel kaklesime?»

«Küll ma olin vihane sinu peale siis!»

«Mina mitte vähem...»

«Mul on kahju praegu. Ma ei toiminud õigesti. Vihas-tusin.»

«Mina samuti...ei oleks pidanud nii käituma...»

«Lepime siis nüüd...»

«Ja unustame...»

Siis nad unustasidki selle, et olid kord vihased vastased.

Hiljem polnud tõesti põhjust seda enam meelde tuletada, kuigi käisid veel sageli väljas — nendesamade laternate all jalutamas. Siis oli tal võimalus näha, et Endli iseloomus polnud kaugeltki kalduvust ülbusele, et ta oskas olla küllaltki järeleandlik ja mõnikord otse liigagi arutu. Näiteks praegugi! Hommikul oli ta öelnud Endlile, et tänasel päeval oleks patuasi jätta välja minemata. Ja too vastas siis, et võiks pealegi jõe minna. Samal ajal enesel tööd kaelani! Nii nad on — need poisid: kunagi ei ole päris mõistlikud ja arukad. Kui veel ise kah lased ohjad lõdvaks — lähebki tööplaan sassi.

VI

Kaldateel oli elav ja rahvarohke.

«Mall, tule siia!»

Ennäe, juba ta paadis ja ootab kaldaserva varjus. Vaata siis, missugune on! Armastab ikka kusagilt ootamatult välja ilmuda, ikka mingi üllatuse valmistada. Küllap tuli juba ammu alla, seisis järjekorras, ootas veel teda ja ...

Malle silmad olid suured ja vaatasid üllatusega ringi. Üks silm kõõritas usaldavalt Endli poole, teine piilus kahtlustavalt mööduvaid mootorpaate ja seda sinihalli põhjatut vett.

Jah, need silmad. Nad unustasid enda sageli, eriti siis, kui Mall oli üllatunud, ärritatud, vihane või kurb. Siis hakkasid nad ikka vaatama teine teisele poole, nagu ei teakski, et nii talitades valmistavad nad oma pere-naisele musta muret.

Kuid Malle kartused olid osalt küll enesepete. Vähe-malt Endel ei näinud ta silmade omavolitsemist. Tema nägi ainult, et Mall vaatab teda veidi hirmunud, veidi kohmetu lapsepilguga, milles on varjul niisugune usal-dus, mida ainult lapsed võivad tunda. Ah, laps, laps!

... Loojakusse jõudnud päike mängis linna kohal pugalpilvises taevas värvidega, veepinnalt tõusev udu moonutas jõeoru kontuurid pehmeteks ja peaaegu ühte-sulavaiks. Udu hallid vöödid kerkisid ka eemalt luhalt ja libisesid pikkamööda paadile vastu. Kõik muutus ebareaalseks, mingiks fantastiliseks muinasjutumaail-maks, mille ainsaks teravaks tegelikkuse-aistinguks olid hiirekõrvul kaseokste peadpööriv lõhn ja aeru-tullide kägin.

Paat jõudis väikeste kasevibalike põõsaste vahele, nad sõudsid nagu piki kanalit. Mall korjas oksti. See oli midagi reaalist, midagi tegelikku, ja pikkamööda tulid nad tagasi igapäeva.

«Kas sa kaua ootasid?» päris Mall. «Ma ei saanud rutem, tuba tuli koristada ja...»

«Hea, et siiski tulid... Oled vist askeldamisest väsi-nud?»

«Oh ei...» Järsku tuli Mallele üks mõte. «Tead mis, lase ma proovin kah sõuda...»

Aga et ta polnud ennem sõudnud, hakkas paat kohe omapead rändama. Ja siis pidi Endel istuma vas-taspingile ja võtma aerudest kinni ning õpetama, kui-das neid hoida ja vette kasta, tõmmata ja tõsta...

Kui nad sadamasse jõudsid, oli õhtuhämarus jõel.

Mall oli koduteel mõtlik ja vaikne. Enne lahkumist ütles ta:

«Endel, me peaksime vähem koos viibima.»

«Aga miks siis?»

«Muidu me ei oskagi lõppeks üksi olla...»

Endel oli meelitatud, et on maailmas selline inimene,

kes ei oska temata olla. Sellepärast ta naeratas, ja see naeratus oli ta suu ümber veel koduteelgi.

Ta naeratas veel koduteelgi... Ah sedasi ütles Mall talle! Kas siis see kleenuke ja kiuslik tüdruk, kellega nad omal ajal purelesid nagu kassi-koera, ei saa ilma temata elada... Nii see oli ju mõeldud, eks?

Aga tema ise? Kas ka temaga on midagi niisugust?... Vist mitte! Mis siis sellest, et käivad jalutamas või kinos. See ei täida veel kogu ta päeva, on vaid tillukene osakene. Tõsi küll, üsna hea meeldiv killukene, aga... kas tõesti ilma selleta ei saaks...

Ta kujutles, kuidas ütleb Mallele, et nad ei saa välja minna... Mall kindlasti solvuks... Aga milleks peab ta seda ütleva? Las olla pealegi! Tore on Mallega jalutada. Temas on midagi head, puhast. Ta sunnib endasse suhtuma mingi leebe õrnusega.

Kas või toogi kord, kui nad kolhoosis käisid. Oli hiline sügis, pärnade oksad olid raagus, päike oli mustade pilvede taga ja tuul puhus — vingelt ning läbilõikavalt. Ja kui palju pori oli väljadel! Nagu oleks kogu maailma pori toodud sellele põllule, kust pead õngitsema mingisuguseid peete üles.

Ta juhtus Mallega kõrvuti. Käed, missugused käed! — külmast kohmetunud, sinipunased ja porised. Pealised libisevad, peedid kukuvad vagude vahele... Ja jaladki... Väiksed kingad, vaesed jalavarjud, sündsad kõndida asfaltteel, aga mitte porisel põllul. Jalad vist märjad...

«Ah šeff, šeff! Kui sa homme palavikus haige oled.»

Kui pärast lõunatundi mindi uuesti väljale, pakkus ta Mallele oma tagavarasaapaid... Koduteel istus ta autosse tema kõrvale ja seadis oma kummimantli nii, et see kaitseks mõlemaid vingete, raheseguste tuulepuhangute eest...

VII

Ja jälle algas suvi. Tore suvi, päikest täis. Mall käis kodukolhoosis tööl ja hakkas varakult tundma igatsust linna järele. Ta unenägudes hakkas kummitama üli-

kooli helevalgete sammastega peahoone, ta nägi ennast seal jalutamas ja kohtas alati ühte tuttavat, imetuttavat nägu. Nad läksid kahekesi jõe, ja temal oli hea olla.

Endel sai tuusiku Kaukaasiasse, tal polnud aega unistada. Ta saatis Mallele kolm postkaarti, mõtles iga juures, et järgmisel korral saadab kirja, hästi pika ja põhjaliku. Kuid see jäigi saatmata. Siis sõitis ta koju. Seal oli väga igav, väga vaikne ja... Mall sai sellest ajast üle päeva kirja. Endel oli vaimustatud oma järjekindlusest.

Tuli sügis. Rongid tõid rööbaste rütmiliselt tümpsides rändlinnud tagasi. Nad kohtusid juhuslikult — just peahoone ees, nagu Mall nii sageli oli unes näinud. Ainult see polnud uni, vaid tegelikkus, ja Endli nägu polnud ebamääraselt udune ja kahvatu, vaid päikesest kõrbenud ja kestendava ninaga, piiratud pleekinud juustest. Temast kiirgas tervist, elurõõmu ja vaimukust ning Mall unustas otsekohe oma unenägude veidi sentimentaalse kangelase.

Sellel sügisel jalutasid nemad kahekesi jõe ääres, nemad kahekesi käisid kinos ja lõppeks tegid nad suure avastuse — nad võivad koos Toome raamatukogus ka õppida...

VIII

Eks see olnud Endli armas toakaaslane Aleksander, kes keeras jutu kord teatud punkti. Ja kuigi see, mis ta ütles, kõlas naljatoonil, oli terake tõttki tema hääles.

«Kuidas siis on — ütleme otsekohevalt välja — sinu pulmadega... Kas hakkame kingituseks raha korjama?» Ise vaatas näkku — silmad jultunud ja julget naeru täis, et: nüüd, poiss, oled pitsis ja pead andma aru oma tegudest.

Endel ainult muigas selle peale.

«Oled juba küllalt kaua tütarlast hullutanud. Nüüd võiksid asjad ühele poole seada,» lisas Ülo, see otsekohene ja veidi rohmakas keeleteadlane.

Endel vaikis.

«Tee pulmad ära, ei aita siin midagi...» täiendas omalt poolt Madis.

«No teie võite küll ja küll oodata,» hüüdis nüüd Endel. «Ega ma teile naist võta.»

«Meile sa muidugi ei võta, me võtame ise omal ajal. Aga mõtle, kui kaua sa Mallega käid. Nagu siiami kaksikud olete. Juba neljandat aastat...»

«Jah, mis sa nokutad!»

«Või ei mõtlegi sa teda ära võtta?»

«Käid niisama lõbu pärast?»

«Nii ei saa,» seletas August. «Inimesest tuleb lugu pidada. Sa rikud tüdruku prestiiži ära...»

«Ma ei saa aru, mis puutub siia prestiiž... Inimene käib, kellega tahab. Ja ei käi, kui ei taha... Ja üldse, mis see teile korda läheb, mida mina teen...» Endel oli miskipärast ärritatud.

«Ohoo, või ei lähe korda... Kes siis meie oleme?»

«Sinu toakaaslased — võta teatavaks.»

Kuid siis kandus vaidlus üle sellele, kas tütarlapselga jalutamine on eraasi või ei ole ja kas sõpradel on õigus nõuda seletust. Siis arutati, mis on armastus, kas üldse on sehandest asja...

Lühidalt: jutt kaldus filosoofilistesse sfääridesse ja Endel pääses sõprade käest.

Ta kujutas järgmisel päeval Mallele kogu diskussiooni nii naljakalt, et tütarlaps ei saanud naermata olla.

«Ei, Mall,» lausus lõppeks Endel, «on, mis on, aga tõsijutt selle abiellumise asjaga. Peame ikka ära otsustama. Mis sa arvad?»

«Mis mul arvata... Ja mis me's sest praegu arutame... Küll jõuab...»

«Tõsi jah, küll jõuab...» sõnas Endel. Nii jäigi.

IX

Mall oli tundlikum, kui Endel aimas. Mallel oli rohkem fantaasiat, kui Endel arvas. Ka unistada armastas Mall, mida Endel mitte ei teinud.

Seepärast oligi nii, et kui Endel alles mõtles nende

kahe tulevikust, oli Mall selle juba oma kujutluses läbi elanud. Ta teadis täpselt, missugune saab olema nende pulmapäev, missugune on korter, kuidas nad kahekesi hakkavad tööl käima, õhtupoolikul aega veetma.

Jah, see kõik oli nii... Aga Mall ei jäänud kunagi rahule oma unistustega. Midagi puudus seal ja see midagi oli — Endel. Õigemini, Endel muutus seal tema unistustes kellekski teiseks, hoopiski mitte selliseks, missugune ta oli tegelikult. Tegelikuses hea seltsimees, sõber, kellega on hea jalutada, sõuda, õppida. Inimene, kes aitab sind igasugusest pigist, ükskõik missugusest olukorrast välja. Aga seal unistustes muutus sõprus millekski muuks. Nime sellele muule Mall ei oleks küll osanud anda, kui talt oleks seda küsitud.

Seal ei küsitud teineteiselt, kas poleks aeg hakata abiellumisest rääkima. Seal toimus see lihtsalt. Ühel heal päeval tuleb Endel, võtab ta käe kõrvale ja lausub: käime nüüd registreerimas ära...

Seal — Malle unistustes — ei mõelnud nad nii palju. Sageli üldse ei mõelnud. Ainult elasid, tundsid rõõmu sellest, et elavad üheskoos kaks inimlast...

...Ühel õhtul, kui nad jalutasid Emajõe kaldal hämaratel teedel, kui lehtinud pärnad sahisid tasa nende kohal ja veepeeglis helkisid kahvatute tulede punakad keeled, ütles Mall:

«Endel, me peaksime vähem käima üheskoos...»

«Miks siis, Mall?»

«Aasta pärast lõpetame kooli ja sõidame laiali...»

Endel vaikis. Ta sai aru, et nüüd tuleb see jutt lõpetada, mis ükskord pooleli jäi.

«Me võiksime ka edaspidi koos minna... Mäletad, mis ma kord sult küsisin.»

«Siis peaksime olema rohkem kui sõbrad...»

Taas sammusid vaikselt. Jäid seisatama kaldaserval, vaatasid, kuidas läbi hämaruse rühkis sadamasse mootorpaat. Paat kadus jõekäänaku taha, pikkamööda vaibus mootori rahutu undamine. Laine tuli ja löi laksatades vastu kaldavalli, veeres pikkamööda mootorpaadile järele ja kustus eemal hämarusse.

«Ma arvasin, et me olemegi mitte ainult sõbrad...»

«Ei, see on teistmoodi, Endel...»

«Jah, aga kõik juba kõnelevad, et me abiellume...
Ja kuidas me siis saame... Kõik hakkavad kõnelema
ei tea mida...»

«Mida siis ikka?»

«Noh, kas või seda, et mina jätsin su maha...»

«Endel, saa aru, ei saa veel sellepärast, et inimesed
rääkima hakkavad, mehele minna ega naist võtta.»

«Jah, aga...»

Siis sammusid jällegi mööda kaldaperve edasi. Kurb
oli vaikus nende ümber ja neis enestes. Endel ei leid-
nud sõnu, millega Mallele vastata.

Lõpuks ei osanud öelda muud, kui pomises:

«Hüva, Mall... räägime sellest teine kord... See
kõik on nii ootamatu. Ma pean veel mõtlema...»

«Endel, Endel, siin ei aita mõtlemine midagi,» vas-
tas tütarlaps. «Kui sa ei tunne, mis õige ja mis vale,
siis...»

Siin katkes Malle jutt. Ja jälle ei osanud Endel
midagi öelda. Sammused sõna lausumata mööda hilist
inimtühja tänavat. Siis jätsid kiirustades jumalaga ja
pöördusid kumbki iseteed.

X

Kaua hulkus Mall tol õhtul mööda üksildasi pimedaid
kaldateid ja linna tänavaid. Ei tahtnud minna koju,
tundis, et ei saa olla kooliõdede rõõmsas seltsis.

Pilvedest hakkas tibutama märga. Oli lõdisema pane-
valt niiske ja südantsuruvalt vaikne.

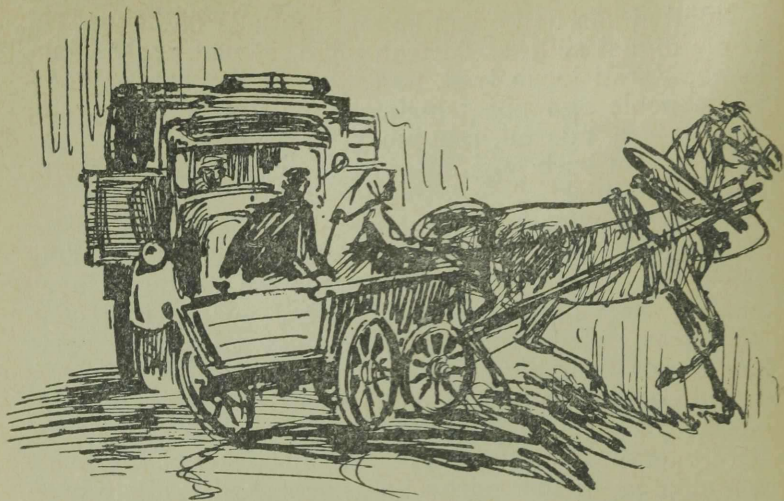
Kui palju pinget nõudis see lühikene jutuajamine.
Ah, ta ei ole ju terasest, on luust ja lihast. Ja süda taob
praegugi rahutult. See süda, mis nii igatses sõpra ja
oleks nii järeleandlik olnud tema, Endli esimesele
viipele. Ja kõik see jutt, kõik need sõnad ja laused, mis
ta surus enesest välja vastu tahtmist, vastu südame
soovi... See oleks kõik varisenud pihuks ja põrmuks,
tühjaks tolmuks, kui Endel oleks öelnud, et... et ta ei
saa temata elada!

Kõige valusam oli aga see, et Endel ei lausunud
sõnagi tema jutule vastu. Et ta ei püüdnudki lämmatada
tema kahtlusi ja kõhklusi.

Nüüd ei saa nad enam kunagi jalutada üheskoos. Tal ei ole õigust selleks. Ta teab nüüd, et nad peavad lahkuma. Varsti lõpeb kool, nad lähevad kumbki ise ilma kaare poole ega näe teineteist võib-olla enam kunagi. Ja kõik see, mis oli, muutub kaugeks mälestuseks. See mälestus on kurb, aga siiski hellitab ta seda oma üksildastel tundidel.

Ta saab kõigest, kõigest aru. Aga ikkagi on raske. Arusaamine veel ei lohuta. Kõik läheb mööda, kõik läheb üle. Ta läheb töökohale, hakkab õpetama lapsi, hakkab kasvatama neid julgeteks, ausateks ja otsekohesteks inimesteks, sellisteks, kes midagi ei varja enese ega teiste eest. Ja kõik oma teadmised, kõik oma napid oskused annab ta neile edasi. Ja siis on tal tööd nõnda palju, et ei jäägi enam aega istuda ja mõelda. Ja siis ei olegi ta enam üksinda ja sõpradeta. On kaastöötajad ja on töö, parim vahend kurbade mõtete peletamiseks. Elus on ikka nii, et hea ja halb sammuvad lähestikku. Nüüd on halb, aga võib-olla kuskil üsna lähedal ootab teda hea...

Nõnda mõeldes rahunes Mall. Vihmapiisad uhtsid ta paletelt pisarate soolased jäljed. Jälle tundis ta puhkenud kaselehtede magusat lõhna. Jälle puhus ta ümber karge kevadine tuuleke. Talle tuli meelde, et tuleb veel valmistuda homseks seminariks. Rutakalt sammus ta mööda inimtühja tänavat ühiselamu poole. Näe, isegi töö unustad ära! Kevad ju väljas... Oh seda kevadet küll!

TALLIMEES VILMA

Kui Vilma oli mehe maha matnud, muutus elu märksa tühjemaks ja kurvemaks. Varem olid nad käinud igal pool ikka koos: sünnipäevadel ja peiedel, Lossimäel maitulel ja Armuorus suvepeol. Nüüd aga oli nii, et oma kodus olid peied, nemad, kaks nõrgakest naisehinge, askeldasid ja talitasid külanaiste abiga, kolmas, see tugev, oli aga kirstus. Ja nii nad talitasid ja nutsid teineteise võidu — ema ees, tütar memme seelikusabas tagantjärele.

Aga siis tulid jälle igapäevased tööd ja mured: käi kolhoosipõllul tööl, saada tütar kooli, õmble talle riideid, nõelu sukki ja paranda kingi. Ja harjusid nad kahekesi elama, nagu oleks alati nii olnud.

Tütar aga kasvas ja kasvas. Kasvas päevadega, sirgus kuudega. Kleidid jäid lühikeseks enne, kui jõudsid tolmulapiks kuluda, kingad muutusid kitsaks varem, kui kontsapplekid maha hõõrdusid, kaks hiiresaba kuklas kasvasid ilusaks suureks patsipaariks.

Ja siis ühel sügishommikul viskas Vilma kimpsud-kompsud vankriperra ja viis tütre bussijaama. Väike-Maimu oli suureks sirgunud ja sõitis ära kaugemale. Läks kooli ametit õppima.

«Ära, memm, muretse, küll ma seal juba hakkama saan,» lohutas tütar ema veel bussiuksel. «Ma kirjutan ka kohe, kui pärale jõuan.»

Ema sõitis üksi koju tagasi, viis hobuse talli juurde ja tuli siis kambrisse, istus laua taha jalgu puhkama. Aga laual oli tütre vana pleekinud ja katkine kodukleit, mida too polnud kaasa võtnud, sest «kus sa seal suures linnas teda kannad...» Ema vaatas nüüd seda kleiti ja siis hakkas tal korraga nii kurb, et hakkas lausa suure häälega nutma, nagu oleks tütregi mehele hauda järele saatnud.

Sellest ajast muutus Vilma veelgi vaiksemaks. Ei ta teinud töö juures enam nalja ega naernud ka teiste naljade peale. Ja koduteel kõndis ikka omaette, nagu teiste teed ei lähekski sinna, kuhu tema oma sammud seab. Kui aga keegi juhtus pärima, et kuidas tütar ka linnas elab, pidi Vilma aina kiitma oma tütart. Kuid endal läks meel siis ikka haledaks ja silmad nõrgusid märga täis. See oli päris võõras vaadata, sest kõiki neid Rihmaküla naisi peeti kangeteks naisteks, kes ei nuta ka siis, kui surm silmaga näha on. Teadagi — üks olnud nad ju siin kõik omal ajal meeste kõrval kalavenes noodaköit sikutanud, üks aidanud nemad maju üles lüüa ja adrakurgesid pihus hoida.

Kuid nüüd tuli välja, nagu polekski Vilma see õige Rihmaküla naine, sest tema vajus lausa norgu. Aga see võis ka nii olla, et Vilma oli Rihmaküla naine küll, ainult temal ei olnud enam meest kantseldada, ei olnud isegi tütart turgutada, ja sellepärast oligi ta nagu loperdav puri, mis ei võta enam kuidagi vedu.

Ühel õhtupoolikul, kui Vilma istus köögis laua taga ja vaatas väsinud pilguga tühja toanurka, mõeldes nendele tegemistele, mis kõik tahaks teha, tuli talle küline.

Niisugust võõrast poleks ta teadnudki oodata. Sest mis asja võinuks olla kolhoosiesimehel tema juurde. Pole ta ju midagi kurja teinud, pole ka midagi head

korda saatnud, pole üldse midagi silmatorkavat ette võtnud.

Aga siin ta oli, see nende kolhoosi esimees Aleksander Paas. Tuli sisse, teretas, istus laua taha taburetile ja ütles, et puhkab natuke jalgu, sest on tulnud alt järve äärest tallist ja väsinud teel väga ära. Nad hakkasid rääkima: esimees küsis, kuidas tütre linnas läheb ja kuidas Vilma nüüd üksipäini hakkama saab. Vilma imestas, et näe, kus esimehel kõik teada, et ta üksi on, et tütar linnas koolis ja puha. Ja ta seletas, kuidas tema käsi käib. Ja et esimees kuulas tähelepanelikult, noogutas õigel kohal pead ja ohkas Vilma ohkumistele kaasa, siis usaldas Vilma esimehele kaevata sedagi, et tost saadik, kui tütar linnas on ja tema üksinda kodus, pole nagu õiget tahtmist töödki teha.

Esimees ütles selle peale, et tõsi ta on, et raske ta nii ja teisiti. Raske on sedasi, kui pole kellegi eest hoolitseda, kedagi karjatada ja talitada, aga veel raskem on siis, kui seda kantseldamist ja karjatamist on nii palju, et öösel ei tule undki peale.

Sellega mõtles esimees muidugi ennast. Ja et tal tõesti oli palju muresid südamel, võis sellestki näha, et temal oli märksa rohkem rääkida kui Vilmal. Oli nii palju rääkida, et Vilma pidi lõpuks aina kuulama ja noogutama, noogutama ja kuulama.

Jah, aga kõige rohkem muret — ütles esimees — teevad niisugused inimesed nagu see tallimees Mart sealt Taanieli tallist. Temal tall parem ja hobuseid vähem kui kuskil mujal, aga loomad jäävad järjest kõhnemaks ja kiduramaks, nagu oleks neile mingi salajane taud sisse pugunud. Aga brigadir näinud eile õhtul, kuidas tallimees kõmpinud koju, kott seljas. Koti põhjas olnud aga auk ja — kaeratee taga. Nii et hobuste kaerad läksid hoopis tallimehe ruigamitele. Täna käinud nad brigadiri ja revisjonikomisjoni esimehega seal ning saanud kätte kotitäie kaeru. Tema, esimees, saanud kole vihaseks ja öelnud tallimehele, et ärgu ta oma nägu talli poole näidaku. Nojah, aga nüüd on ise kimpus, sest pole ju kedagi talli saata. Kohe nii hull lugu, et tule kas või ise kantselseist alla hobuseid talitama.

Siis peatus esimees ja vaatas Vilmale otsa, nagu ootaks, mida küll tema selle peale kostab. Et aga Vilma ei osanud mitte midagi kosta, küsis esimees, kas Vilma ei oleks nõus minema Taanieli talli hobuseid talitama, sest kui Vilma läheks sinna, võiks tema, esimees, rahuliku südamega mäele jääda ja kolhoosi asju ajada.

See jutt lõi Vilma esiteks tummaks. Kuid varsti hüüdis ta täiest südamest: «Kulla esimees, mina ei tunne ju hobuseid mitte mõhkugi; mul pole eluilmaski endal hobust talitada olnud, kuidas ma peaksin veel terve tallitäiega hakkama saama!»

«Põle see asi ühtki nii hull, kui esite paistab,» vastas esimees. «Hobusetalitamise õpid ruttu ära... See palju hõlpsam kui lehmatalitamine, sest lehma tuleb ka lüpsata, aga hobuseid ainult süüa, ja see käib nõndasamuti nagu lehmade või kitsede süüamine.»

Ja siis seletas esimees veel, et mõelgu aga Vilma päris tõsiselt järele, sest kuigi see asi nii hull ei ole, et ta peaks ise alla talli tulema, on sinna ikka inimest vaja küll ja tema iseendast mõtles, et tallimeheamet oleks Vilmale päris kontimööda.

Nii rääkis esimees, jättis jumalaga ja läks ära.

Taevavägi, mis sel esimehel küll järsku pähe tuli, jäi Vilma mõtlema, ja miks tal oli vaja just teda tallimeheks kutsuda! Teda, kel pole eluilmas enne hobust tallis suksutada olnud, kel pole talligi olnud, kuhu niisugune panna. Ainult kui ta oli veel väike ja vanemad Mäeltkülas suures Peebu talus teenijaametit pidasid, juhtus, et väike-Vilma jooksis kodunt ära nurmele, kus hobused olid ketis, ja aina turgutas ja ketitas neid seal, aina noppis ristikupõllult paremaid suutäisi neile, senikaua kui kodus teda otsima hakati või peremees nurmele hobuse järele tuli. Siis tõstis ta Vilma alati vana rahuliku Miira turjale, käskis lakast tugevasti kinni hoida, ja nii ratsutas tüdrukutirts koju tagasi, enesel süda heameelt ääreni täis. Kuid ükskord oli üks hobune nurmelt lahti pääsenud ja ära jooksnud. Ja sedamaid arvasid kõik suured nagu ühel nõul, et ega see teisiti ikka juhtuda saanud, kui et väike-Vilma käis jälle hobuseid ketitamas ja lõi vaia nõrgalt maa sisse. Siis

sai ta memmelt niisugused triibulised, et ei julgenud pärast sinnapoolegi minna, kus hobused olid. Nõnda piirdusidki Vilma kogemused hobusetalitamise alal lapsepõlvemälestustega ja ta ei saanud mitte aru, miks esimees nüüd just tema juurde tuli.

See lugu oli aga järgmine. Kord aastat viis tagasi sõitis traktorijaama agronoom Aleksander Paas komanderingust koju. Ta oli olnud tööl kauges metsataguses rannakolhoosis ja sõitis nüüd küüdimehega bussijaama. Oli nukker sügistalvine päev, maa oli jäätunud, lund ei olnud ja pikkamööda lõgises vanker üle jäiste teekonaruste. Küüdimeheks oli tal kolhoosnik, keda hüüti Vilmaks, ja juttu ajades sai ta teada, et Vilma ruttas apteeki mehele rohtu tooma, sest mees olla järvel kalapüügil kõvasti külma saanud, kõhib ja on palavikus. Nad rääkisid veel ilmadest ja taliviljadest. Tee aga veeres ja veeres rataste all. Nad jõudsid juba Vee-riku veskist mööda ja pöörasid üles Raatma männiku vahele. Tee oli kiira-kääruline ja järsku keeras ühe teekäänaku tagant suur veoauto neile vastu. Küüdimees rabas ohjadest; hobune hüppas kõrvale, aga rattad libisesid edasi mööda külmunud vankrirööpaid. Auto pidurdas nii järsku, et terve masin oigas käes. Aga autogi rattad libisesid mööda klaasjat jääd edasi, aina edasi. Siis tõmbas hobune vankrit, ta tagajalad kerkisid teepervele ja samal ajal raksatas auto vastu vankri esinurka.

Kõik jäid liikumatult seisma, nii autos kui ka vankris olijad. Nad nagu imestasid kõik, mis nüüd juhtunud on. Ka hobune seisis teepervel, nina vastu härmatanud männioksi, ja kuulatas, mis edasi saab.

Kõik toibusid, ronisid maha, hakkasid läbisegi selutama, kuidas see juhtus ja mis siis nüüd teha. Said lõppeks jälle teele ja sõitsid edasi. Pärast alles jutustas küüdimees, mis ta tundnud oli, kui auto neile peale libises: «Ja kui ma siis nägin, et see masin veereb meile peale otsekui noodaregi, siis sähvatas mul mõte peast läbi: saaks aga nüüd hobuse pervele! Ja kui ma siis ohjavarudega korra laksatasin, nii ta hüppaski kohe üles.»

Tema, agronoom, kuulas seda juttu ja talle jäid imeselgesti meelde need küüdimehe sõnad: saaks aga hobuse pervele. Iseendale ja temale küüdimees ei mõelnudki, nagu neid polekski ähvardanud mingi oht. Aga hobune tuli päästa.

Pärast ta ütles Vilmale: «Hobune nüüd küll pervele, aga meie ise oleksime võinud auto alla jääda. Kas te sellele ei mõelnud ka?» Ja see kõlas nii, nagu oleks ta tahtnud küüdimehele etteheidet teha, et temal on kodus naine ja lapsed, kes oleksid võinud isata jääda. «Oijah,» hüüdis siis Vilma, «seda mul küll meelde ei tulnud, et löö kas või maha kohe.» Seepeale hakkas agronoom naerma ja ütles, et hobune oli masinale kõige lähemal, küllap ta siis sellepärast tuligi kõigepealt meelde. Nii et kui nemad kahekesi oleksid autole kõige lähemal olnud, küllap siis küüdimees oleks nendelegi mõelnud.

Nii see juhtum oligi, kus praegune esimees Paas ja kolhoosnik Vilma esimest korda kohtusid. Aga hiljem tundis esimees ta ära ja kui tal tallimeest vaja oli, mõtles, et kes see ikka paremini hobuste eest hoolitsema hakkab kui Vilma.

Ja ega esimees ei eksinudki. Kui Vilma hakkas Taanieli tallis kolhoosi kabjakandjaid suksutama, hakkasid need jõudsamalt tööle. Ka rakmed olid neil terved ja iga asi korralikult paigal.

Aga kõige tähtsam oli, et sellest ajast, kui Vilma sai tallimeheks, muutus ta märksa lõbusamaks. Ajas hommikul tööleminejatega nii head juttu, et lase aga olla. Ainult kui keegi hobuseid hooletult hoidis või higiseks ajas, sai Vilma pahaseks. Ja ükskord, kui postivedaja, vana Sääriku Kai, jootis higisele hobusele külma vett, läks Vilma nii vihaseks, et Kai kuulis head ja paremat ja pages tallist välja.

Kai pidas pikka viha ja käis esimehele tallimehe peale kaebamas. Ega ta seda seletanud, et ta hobuse märjaks ajas ja sugeda sai. Tema rääkis esimehele hoopis, et see nende tallimees olla vahel natukene imeplik, nagu mitte täie aruga. Et äkki teeb ühel heal päeval veel hobustelegi midagi...

«Mis sel tallimehel siis viga on,» küsis esimees.

«Ega suurt muud aru saagi, kui et ajab üksinda juttu, nagu kuri vaim käiks peale...»

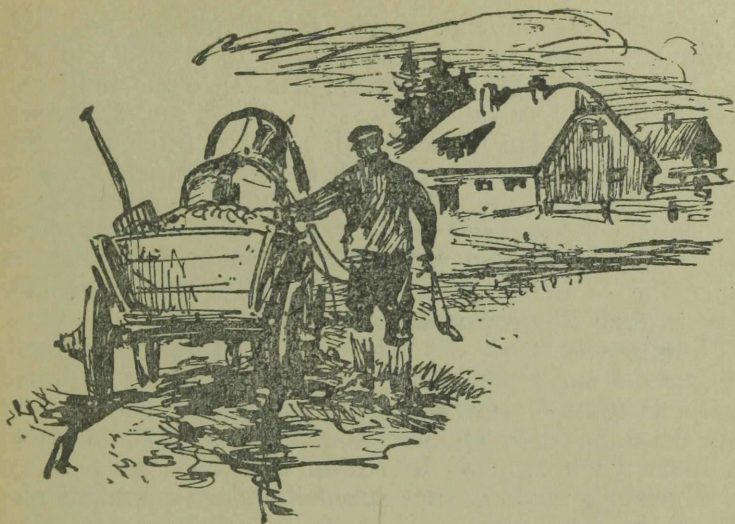
«Tohoh,» ütles esimees. «Ega tea, äkki on tal kurjad kombes küljes.»

«Oi sa jesse küll, et ma ise selle peale ei tulnud, no mis see muud ikka on... Vaadaku esimees, missuguseks need hobusedki on läinud sellest ajast, kui tema tallimeheks on. Ümmargused kui sohvarullid. Ega see muud tähenda, kui et on ära lausunud või täis puhunud...»

Siinkohal plahvatas esimees suure häälega naerma, ja naeris südamest.

Pärast, kui esimees kord talli juures käis, jutustas ta ka Vilmale seda lugu. Vilmagi hakkas naerma ja vastas: «Ma ajan mõnikord juttu küll, kui hobuseid söödan. Aga ega ma siis iseendaga... Räägin ikka hobustega. Nendega on hea kõnelda, kuulavad vaikselt su jutu ära ja noogutavad pead peale.»

Ja nii leidis lesknaine Vilma endale uued sõbrad, kelle eest hoolitseda, keda turgutada ja kellega juttu ajada.

MEDE MEMM

Mede memm pole ilmaski rahul. Aina kõneleb: oleks see aga nii ja oleks too naa.

Kui väljas sajab lund, ohkab ta: «Oleks see lumesadugi järele jääks — ajab kõik teed umbe, et ei pääse enam hagugi tooma...» Aga siis, kui lumesadu üle on, kaebab memm jälle: «Et seda lund ka nii vähe tuli, ei teinud õiget reeteedki...» Suvel, kui taevast piserdab vihma, ohkab memm: «Läheks vihmasadu ometi üle, uputab muidu veel kartulid põllul ära...» On aga paar nädalat kuiva pidanud — juba memmel põhjust nuriseda: «Tuleks piisake vihmagi — muidu tassi kurgipeenrale vett, nii et käed valutavad...»

Ja nii on mede memm aina ilmadega pahuksis, sest nemad ei ole mitte niisugused, nagu tema tahab.

Memm teab küll, et ega ohkamine ilma paremaks tee ja tingi sa kui palju tahes — ei see muuda karvavõrdki looduse majapidamist. Aga ega see teadmine midagi aita — temal on juba veres, et peab päeva jooksul

korda kümme ohkama nende asjade pärast, mis pole mitte nii, nagu nad peaksid olema. Ja ei aita siin see, et taat teda osatab: «Oleks... oleks... oleks tädil rattad all, siis oleks ta omnibuss...» Ei ka see, et Jaanist poeg kinnitab: kui inimene pole rahul ja ütleb kogu aeg «oleks» ja «oleks» — siis jääb ta süda haigeks. Memm usub küll, et nii võib süda haigeks jääda — tema Jaan on lõpuks ikkagi arst ja peab neid asju teadma. Tõsi küll, Jaan on ainult loomaarst ja ravib punataudi ja sõratõbe — neid sigade ja lehmade haigusi, aga küllap ta teab inimese südame kohta ka midagi.

Ainult sellest ei saa nad aru, need targad mehed, et tema ei saa mitte teistsugune olla, ja kui ta ka lausa välja ei ütle — vaikselt ja kuulmatult mõtleb ta ikka: «Oleks Jaan-poiss kirjutaks ometi mõne rohu südamehaiguse vastu... Mis ta muidu kõneleb...»

Aga ega's mede memm ainult ilmadega pahuksis ole. Tema on meil suur maiasmokk ja sellepärast ei lähe ühtki söögikorda mööda, ilma et memm ei ütleks: oleks aga see nii ja too naa. Kui on tangupuder laual, ütleb memm: «Oleks nüüd hapupiim kah kõrval...» Aga kui on hapupiimgi laual, leitakse jälle: «Kui kamajahu tehtud oleks, küll vast oleks veel sünnud...» Kui on liha laual, unistab memm kalast, aga kui ka kala on, tahab ta jällegi suitsukala. Et aga kunagi pole kõike laual, mis maailmas söödavat on, siis ei lõpe ka mede memme soovid kunagi otsa.

Me arutasime ükskord, et kui mede memm oleks omal ajal kooliharidust saanud — kindlasti oleks ta praegu mõni kuulus kirjanik või filosoof. Sest küllap oleks tema oma tarkuses kõik need «oleksid» ja «tuleksid» ühte kimpu kogunud ja kirjutanud nendest ühe raamatu, kus aina sellest juttu oleks, mis siis saaks, kui kõik oleks nii, nagu praegu mitte pole.

Vaene memm, küll on halvasti, et tema sündis sel ajal, kui kooliskäimine oli alles suur luksus, ja sellepärast jõudis aastaga vallakoolis ainult tähed selgeks õppida, aga rohkemat mitte tonksugi, ja nüüd pole ühtegi raamatut kirjutanud. Sest küllap lausa sellepärast, et memm pole koolis käinud, on tal need «olek-

sid» puha risti jalus — ta pole saanud neid ju ühte kimpu siduda ja kõrvale panna.

Aga viimasel ajal on märgata, et mede memme «oleksid» ja «saaksid» ja «tuleksid» hakkavad puha puseriti ühte hunnikusse kogunema.

Kõik sai alguse sellest päevast, kui brigadir, vana Tootsi Kusti, tuli meile ja kaebas, et on nende seatalitajatega üks häda ja tegu. Nüüd jälle Mäeotsa Liina haigegeks jäänud, nii et laudas käib juba hommikust saadik üks igavene tühja kõhu vingumine.

Ja ohkas va Kusti kõigest südamest, nagu oleks temal endalgi kõht kangesti tühi. Aga me saime aru küll, miks Kusti ohkas. Tema tahtis, et memme süda läheks pehmeks ja ta hakkaks sigu talitama. Memm ei teinud väljagi, muudkui ohkas kah ja ütles, et eks ta ole jah, näljutavad siin loomi, kus see kord ja kohus on. Oleks tema esimees, kohe seaks niisuguse korra sisse, et...

Kusti vastas, et olgu nüüd selle esimehega kuis taht, aga kas ta esialgu ei tahaks leppida seatalitaja ametiga. Muidugi nii ajutiselt, nädalapäevad, mitte kauem.

Memm vastas, et võiks ju proovida, et oleks ta ainult natuke noorem, küllap ta jääkski neid kärssininasid, neid ruigameid talitama.

Ja nii saigi mede memmest seatalitaja. Tema ju esiti ütles küll Kustile, et jääb ajutiselt, niikaua kui leitakse see õige. Aga küllap vist juhtus, et Kusti ei leidnud seda õigemat kui mede memm.

Esiti memm ütles ikka, et tema on ainult nädalapäevad laudas ja käskis Maali-tädil lõunaks meile toitu valmistada, sest tema ise peab hoolitsema teist laadi menüü eest. Aga pärast ütles memm, et ta peab veel olema nädalapäevad... Ja siis veel nädala... Ja lõpuks ei tehtud äratulekust enam juttugi.

Aga eks Maali-tädi hakkas ütlema, et tema peab nüüd oma õmblustöö lausa kõrvale jätma, sest talita aina kogu päeva pliidi juures nagu kokk. Memm vastas talle, et kui Maali-tädi tuleks ise sigalasse, oleks tema kohe nõus koju perenaiseks jääma. Aga see oli muidujutt — oli ju Maali-tädi vanasti õmblus-

koolis käinud ja pidas ennast peeneks rätsepaks, kel-
lel ei passi sealauda poolegi minna.

Nojah, sellest ajast me hakkasimegi tähele panema, et mede memme «oleksid» hakkavad kõik ühtekokku kogunema. Kõik nad keerlevad Haani sigala ja selle elanike ümber. Lõunalauas ei sekeldanudki memm enam, et oleks pudrule rohkem soola pandud, oleks ta parem olnud. Selle asemel ütles ta: «Oleks nad ometi sealauda põranda ära parandaksid — ei saa teda õiget-
viisi pesta ega kasida.» Mille peale Maali-tädi kostis: «Mis sa ometi söömalauas sihukest juttu kõneled, ajad isu ära.» Memm aga vastas, et kui Maali-tädi ise peaks iga päev poole sääreni virtsa sees solberdama, ajaks südame küll nii täis, et ta räägiks sellest kas või man-
nakreemi süües.

Küll sel memmel neid «olekseid» ikka oli seal sea-
laudas! Mõned kohe nii naljakad, et me päris imesta-
sime, kust ta nad välja võttis. Ühel päeval ütles: «Et
nad ka sigadele natukene mõtleksid... istutaksid
natuke maapirnigi, muidu paljalt kartul ja kartul.»

Meie hakkasime naerma, et mis pirni neile sigadele
veel vaja on. Et pirnid kuluksid endalegi ära. Aga
memm vastas, et olgu me vakka, kui midagi ei tea, ja
et see pirn pole üldsegi pirn, vaid hoopis kartuli moodi
ja kasvab maa sees.

Ükskord ütles ta jälle, et ei hoolitse see juhatus
ka sigade eest. Et temal laudas on suguemised koos
väikeste põrsastega, aga keegi ei mõtlegi teha põrsas-
tele üles pesakaste, nagu igas korralikus sigalas peab
olema. Me hakkasime jälle naerma, et mis pesakaste
neile vaja, ega nad kuld nokad ole.

Jälle sai memm kurjaks ja ütles, et me oskame lugeda
ja puha, aga raamatut kätte ei võta. Kui me aga raa-
matut loeksime, ei me naeraks enam üldse.

Nii saimegi teada, kustkohast memm kõik need uued
«oleksid» võtab. Ikka sealt — seakasvataja käsiraa-
matust. Tuleb õhtul koju ja kui kõik talitused tali-
tatud ning toimetused toimetatud, kui taat juba norskab
ja meie magame, seab ta prillid ninale ning hakkab
uurima-puurima, et mis ja kuidas.

Me ei pannud esiti tähelegi, et memm just seakasva-

taja käsiraamatut loeb, sest ta istus varemgi õhtuti raamatute taga. Aga varem luges ta kriminaal- ja armastusromaane. Ja meie arvasime, et ta loeb nüüdki neidsamu. Aga tema uuris hoopis seakasvatuse käsiraamatut.

Pärast, kui me asjast aru saime, hakkasime ka salaja seda raamatut lugema. Ja kui memm ütles, et kärssinadele oleks vaja ehitada suvelaager sinna sigala taha koplínurka, lisasime meie, et rippraudtee tuleks ka üles seada seaköögist laagrisse. Memm tegi suured silmad ja küsis, et kust meie seda raudtee-värki teame, aga Maali-tädi ütles, et nüüd on kõik lausa jaburaks läinud nende sigade pärast.

Need memme uued «sealauða-oleksid» olid teistmoodi kui vanad. Vanasti memm ainult ohkas, et oleks ilm nii- või naasugune, aga ilm jäi ikka samasuguseks, nagu ta varemgi oli. Kuid nüüd oli nii, et memm ütles esiti: oleks vaja seda ja toda, hiljem läks brigadiri juurde ja ütles juba teisiti: et oleks aga olla. Ja kui siis ei olnud nii, nagu tema tahtis, tõusis suur pahandus ja tüli. Brigadir sai teada, et ta on va tarnhabe, ning üks kord käis memm isegi esimehe juures — nõudis tsementi sealauða põranda parandamiseks. Sealt tuli memm tsemendikotiga tagasi, kutsus va Tootsi-Kusti lauda juurde ja ütles: «Siin on tsement ja puha, sina vaata töömees ja hoolitse, et lauda põrand oleks sile ja klatt nagu peegel. Kui aga meest ei leia, siis võta ise kellu kätte ja lükka põrand siledaks.»

Vaene Tootsi-Kusti, küll ikka sai temagi vatti sellepärast, et memm tahtis, et kõik oleks aga olla. Ükspäev vedanud Kusti ise põllult kartuleid seaköögi juurde. Vaba inimest käepärast polnud, aga toit oli otsas. Ega's muud — karga ise vankripärra ja katsu õigeks ajaks kartulid kohale toimetada, muidu head ees ei oota. Vaene Kusti! Kui tema seda varem oleks teadnud, ei ta memme seatalitajaks oleks meelitanud. Või kes teab, vahest oleks kah! Mitte küll nende «oleksite» pärast, aga võib-olla sellepärast, et sellest ajast, kui mede memm Haani laudas töötab, saavat brigadir esimehelt kiita, et laudas olla kord hoopis teine. Nii ta on, kui ühelt saad kiita, siis teiselt ikka laita. Memm ju vanasti

kiitis brigadiri, et olla hea mees ega käivat töödega väga peale, et lubab vahel kodus olla, kui pesu tahab pesta või poisid kooli saata. Aga sellest ajast, kui memm sigalas tööl on, pole brigadir memmelt ainsatki head sõna kuulnud. Nüüd memm aina pahandab ja seletab kodus: «Ma ütlesin talle kohe suu sisse, et mis eest sa seal kursustel käisid, kui sa nii puss mees oled, et isegi katusesindleid lõigatud ei saa...»

Aga päris viimastel päevadel on märgata, et mede memme «oleksid» jäävad justkui vähemaks. Vist sellepärast, et sigalas said asjad jutti, nagu ta ise ütles. Uus katus sai peale ja terve põrand alla ja need pesakastid väikestele noksidele tegi vana puusepa-Juhan kah valmis.

Ja ükspäev juhtus nii, et brigadir — seesama Tootsi-Kusti — tuli hilja õhtul veel meile ja ütles: «Ma tulen juhatuse koosolekult. Seal määrati täna preemiaid ja sina said koa...»

«Mis sa hullu ajad!» ei uskunud memm, «kes nüüd mulle preemiat. Mina ju kõik asjamehed ära vihastanud oma lunimistega.»

«Ei midagi, võta aga preemia vastu — kaks porsast ja üks kesik määrati sulle.»

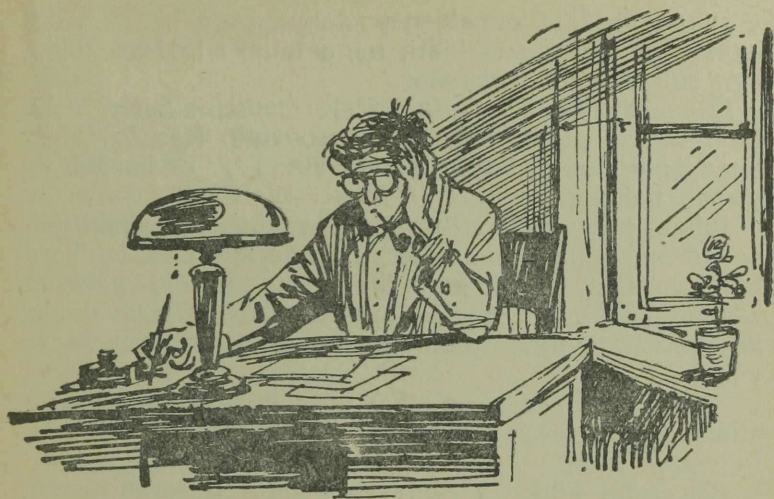
Me ootasime, et memm ütleb jälle mõne «oleksi». Aga tema lõi käsi kokku ja hüüdis: «Oh sa ristivägi! No kuhu ma nad kõik-puha panen. Siinamaani oli ühes laudas talitamine, nüüd hakka kahe vahet jooksmas...»

Nii et paistis, nagu polekski memmel hea meel, et sai preemiaks kolm sigudikku. Aga see oli ainult moepärast.

Õhtul, kui magama läksime, ütles memm: «Sa vanamees, oleksid võinud linnas käies suure malmpoti osta, siis oleks teinud porsapraadi hapukapsaga.»

Me naersime, et näe, ilma ainsagi «oleksita» memm ikka läbi ei saanud.

Niisugune ta on, see mede memm.

NUPUTREIAL

I

Ervin Paal, rajooniajalehe «Teel Tulevikku» toimetaja, istus oma kabinetis kirjutuslaua taga, hallis sporidikuues selg vastu tooli kaarjat leeni, käed peremehelikult laua klaasplaadil, ja püüdis vaadata enda vastas istuvale toimetuseliikmele otse silmadesse.

Juhan Madala arglikud-hüplevad jänesesilmad olid prilliklaaside taga hoolsalt varjul ja toimetaja uuriv-terav pilk nürines vastu ta habemetüükas lõuga ning ilmetut nägu.

Ega Paal otsinudki vastasistuja silmist teab mis tõde või tarkust. Ta tahtis ainult näha, kuidas mõjusid sellesse mehesse need sõnad, mis temal kui toimetajal oli olnud õigus öelda oma alluvale. Aga ta ei märganud mingit muudatust teise ilmes ja kordas uuesti:

«Nii... Kolmeks päevaks «Viisaastakusse»... Tingimata uurige järele, kuidas Teder, see «Viisaastaku» esimees, on organiseerinud heinatööd. Selge?»

Juhan Madal, toimetuse poole palgaga kirjanduslik kaastööline, tegi suu lahti, nagu tahaks midagi kosta, aga sulges selle sealsamas.

Mida oskad sa vastata sellele mustalokilisele, kelle hääl kostab pigem käsuna kui soovina. Kas öelda, et tema pole kunagi varem maal käinud... Et kardab — ei saa hakkama.

Juhani silmad on prillide taga varjul, aga siiski peidavad nad ennast toimetaja pilkude eest: ta vaatab kord laua rohelist pappi, kord üle toimetaja õla paistvat raamatukappi. Kurrud ta näol tõmbuvad teravamaks kui varem ja ninajuurele ilmub veel üks korts. Ja ta vaikib.

«Kuidas rahadega on? Kui ei jätku, raamatupidaja annab komandeerimisavanssi...» kostub Juhani kõrvu toimetaja hääl.

«On raha küll...» pomiseb Juhan, seisatab korra, nagu tahaks midagi lisada, pöördub samas ringi, sulgeb vaikselt ja ettevaatlikult enda järel ukse ning seisabki toimetuse üldtoas.

Büroolaudade hele- ja laualampide tumeroheline, paberilehtede valendus, hommikupäikese kahvatu kuma vastasmaja seinalt, inimeste näod — kõik on kuidagi segane ja kindlate piirjoonteta. Tuba tantsib ja virvendab Juhani silmade ees.

«Mis sul on, Juhan...» Seda lausus küll Mattis, noor Mattis, nende satiirinurga toimetaja ja lehe kirjanduslik kaastööline.

«Mind komandeeriti kolhoosi...»

«Komandeeriti kolhoosi... Tohoh kurat...» ei saa Mattis pidada. Ja tõusevad teistegi pead paberitelt ning jäävad uudistama nende Juhanit. Taevake! Mis see küll nüüd tähendab! Saata Juhan komanderingusse! Kunas ta enne on seal käinud! Näed, ei tunne inimesi see nende uus. Aina käsutab ja kamandab, aga ise ei tea, milleks keegi kohane on.

Kui siis Mattis kuuleb veel, et Juhan peab sõitma «Viisaastakusse» heinatööst materjali koguma ja võib-olla hiljem — kujutle vaid — joonealuse kirjutama, ei talu tema tegusid armastav iseloom välja. Ta läheb toimetaja kabinetti...

Jälle istuvad kaks meest vastamisi. Seekord mõlemad noored, mõlemad mustasilmsed ja mustajuukselised.

«Toimetaja, miks te Madala komandeeringusse saatsite?» nõuab Mattis.

Toimetaja vaatab veidi imestunult vastasistujat.

«Kas tahate ise sõita?» pärib ta omakorda ja ta silmades vilksatab naerusäde.

Aga Mattis vastab tõsiselt:

«Kas või mind, aga mitte Madalat.»

«Miks siis mitte teda?»

«Sellepärast, et... Madal pole kunagi käinud rajoonis.»

«See pole põhjendus...»

«Ta ei saa hakkama seesuguse ülesandega. Tal on teistsugune töö.»

«Milline siis?»

«Informatsioon... Lühiteated... Lugejate kirjad...»

«Ah soo,» venitab Paal. «Tähendab, see teie Madal on... nuputreal.»

«Mis sellest?» küsib omakorda noor Mattis. «Eks neid nuppegi ole vaja... Neid loetakse mõnikord rohkem kui joonealuseid.»

See on nüüd küll päris selge torge. Kirjutas ju toimetaja eelmisse lehte pika joonealuse ja seda nüüd visatigi talle nina peale.

«Aga ütelge, kas Madalale on kunagi antud midagi niisugust tõsist tööd?» pärib ta rahulikult, ilma et vihjest väljagi teeks.

Mattis vaikib. Ta ei oska sellele küsimusele vastata. Nii kaua kui tema on olnud tööil, on Juhan Madal, see vaikne ja tagasihoidlik mehike, ikka vastu võtnud ainult informatsiooni, kirjutanud pisitillukesi teateid, mis kasutatakse täitematerjalina pikemate artiklite vahele või kogutakse ühte kimpu pealkirja all «Eile rajoonis...» Sellega oldi nii harjutud — kellelgi ei tekkinud kunagi mõtet: kas Juhan Madal muud ei oskagi kirjutada.

Toimetaja silmis pilgub jälle huumorit, kui ta lausub:

«Tähendab — ei ole. Nüüd aga läheb ja proovib...»

«Aga kui ta hakkama ei saa...»

«Siis hakkab õppima.»

«Lasete lahti?»

Ahaa, seda see noormees kartiski. Nad arvavad, et tema, uus toimetaja, tahab «puhastust» teha.

«Nii ma pole öelnud...» vastab ta kuivalt. «Aga teadma pean ma küll, milleks keegi võimeline on. Ja sellepärast sõidabki Madal maale. Teie aga minge auto- baasi ja andke informatsiooni uue garaaži ehitusest.»

Jutt on lõppenud. Karm on nende uus peremees. Raske on temaga rääkida, veel raskem rääkimata hakkama saada.

...Juhan Madal istub oma väikese lauakese taga akna all. Ta ees on käsikirjad ja sulepea, aga ta mõtted rändavad mujal... Rahutud on nad: keerlevad maale- sõidu ümber, rändavad koos vesihallide silmade lühi- nägeliku pilguga akna taha, hulguvad kaugeid mine- vikuradu — kusagil peatamata, kuhugi püsima jäämata.

Esimest korda tundis Juhan niisugust rahutust ja püsimatust ühel hommikul siinsamas töölaua taga. Ta ei mõistnud, millest tuli see järsk ärevusesööst. Aknast paistis vastasmaja raudhall nurk, linnapargi püगतud pärnade rohelus ja tükike heinakuu taeva kahvatuhe- ledat sinendust. Selles kõiges polnud midagi erutavat, midagi ebaharilikku ja häirivat. Kõik oli niisama, nagu oli olnud eile ja saab olema homme ja ülehomme. Aga Juhani silmad rändasid ikka ringi — nad libisesid otsi- valt üle krjutuslaua roheline paberi, peegeldasid oma sõnatut küsitlust raamatukapi ukseklaasidel, uurisid ahju valgeid kahhelkive... Ei, ei mingit vastust.

Kuid ta ärevus kasvas, ta pilk keerles ringi ja taker- dus lõpuks kardinade poevärskesse helendusse. Need kardinad, kas äkki need polegi kogu ta ärevuse allikaks? Üleeile neid veel ei olnud. Polnud üldse varemgi. Ega osanud keegi toimetuse üldtoast mõeldagi, et tuleks kardinad panna akende ette. Tõsi, tuba näis varem lagedana, lausa kõledana. Aga sellega oldi harjutud — samuti kui toimetajaga, kes ei tundnud kuigi hästi oma tööd ja armastas sagedasti viinapitsigi kergitada, kuid ei norinud kunagi kellegagi.

Aga siis, ühel tavalisel hommikul astus toimetusse helehallis ülikonnas mustalokiline noormees. Ta läks

toimetaja kabinetti ja viibis seal kaua. Selles polnud midagi erilist, sest toimetaja jutul käis nii mõnigi võõras, keda üldtuba ei tundnud. Kuid peatselt selgus, et oli sündinud midagi enneaimamatut: sellest noormehest sai nende uus toimetaja.

Kui Juhan seda kuulis, jäi ta terveks päevaks vaikselt ja enesesesulgunuks. Talle tuli meelde üks lugu. Too oli kurbade päevadega seotud ja lõikus nüüd järsku ja teravalt ta mõtetesse

... See juhtus üsna mitme aasta eest. Juhan oli siis noorem. Habet ajas ta tollal igal hommikul ja näos polnud igapäevase mure jälgi. Juba tollal oli Juhan ajalehemees — kodulinnas. Elav ja askeldusrikas oli too toimetus seal, kogu aeg liikumine: korrektorid trükimustast lõhnavate veergudega, korrespondendid käsikirjadega, autorid oma kaastöoga... Jah — suur ja toimekas pere: kümme osakonda, kolmkümmend töötajat. Aga paraku oli Juhan selles suures toimetuses üsna väikeks nuputrealiks.

Oh ei, mis rääkida joonealuse kirjutamisest — see oli Juhani jaoks kauge eesmärk, isegi unistamiseks liiga kõrge ja kauge; koguni traktoriijaama töö kriitiline analüüs käis talle üle jõu.

Aga palju ta siis õieti elust saanud oli, et olla võimeline rohkemaks. Talle polnud antud kuigi palju — ainult keskpärased anded, mille arenemist ei soodustanud kojamehest isa vaene kodu ega ka poolteist aastat gümnaasiumi, kus Juhan tundis ennast nii üksikuna ja ebamugavalt nagu harakas aknalaual. Ja seegi võimalus õppida — millise suurte loobumiste hinnaga ja suvel lauavabrikus teenitud sentide meeletliku pikemaks sikutamise ja saavutati! Siis tuli tööle minna. Neljakümne esimesel aastal, kui kavatses õppimist otsast alustada, algas sõda... Noh, aga hiljem, kui sõda oli lõppenud ja Juhan Narva all saanud raskest peahaavast paranenud, oli tee teadmiste juurde muidugi lahti... Kuid Juhan oli väsinud ja arvas paremaks mitte õppida. Temast sai korralik nuputreal — ja punkt. Ja ärgu nõudkugi keegi temalt rohkemat. Jäägu iga kingsepp oma liistude juurde. Seda tööd ta tunneb, seda oskab ja oldagu rahul!

Aga ei oldud! Ei oldud sellest ajast, kui tuli uus toimetaja. Sõitis Leningradist, kus oli lõpetanud ajakirjandusinstituudi. Teadagi — andekas ja tundis oma tööd viimase kruvikeseni. Tahtis, et igaüks toimetuses oleks samasugune — kõiketeadja, kõikeoskaja. Ei arvestanud, et Juhan ei saanud olla kõiketeadja ja kõikeoskaja, et elu polnud omal ajal teinud teda selleks. Ei arvestanud, ja Juhan sai hundipassi...

...Nüüd on siingi uus toimetaja... Juhani silmad peatusid tänagi kardinade heledal kangal, peatusid ja hakkasid pilkuma, nagu oleks näinud liiga heledat valgust.

Need kardinad olid esimeseks muudatuseks toimetuse suurtoas pärast uue peremehe tööleasumist. Aga kas see jääb viimaseks, näisid Juhani silmad päri- vat. Ja nukraks muutus ta pilk, nukraks ja väsinuks. Otsekui kartes, et teised näevad seda, võttis Juhan laualt oma mustaraamilised prillid ja seadis uuesti ninale.

...Päevad läksid endiselt. Tulid hommikul selge suvetaevaga, päikesekiirtega järvetaguse Härgmäe kaasiku latvadel, täitevkomitee hoone tornikellal ja kiriku kuldristil, läksid õhtul hämarpunase vinetusega taevaserval, aknaklaaside tulikahjuleekidega, värskendava jahedusega lossimägede vanade pärnade all.

Hommiku ja õhtu vahel oli pool päeva toimetuse närvilisi pulsilööke, ja — teine pool rahulikku üksiolemist, lamamist krägisevate vedrudega ja katkise polstriga diivanil, juturaamat käes; õndsalikku vaikust Männimäe põliste, tuultest sasisatud latvadega mändide all... See esimene pool päevast polnud kuigi rõõmustav, oli liiga ärev, liiga rahutu, eriti veel nüüd, mil Juhan ei saanud lahti oma salakartusest. Ja... millist õnne sa tööst otsidki? Töö on selleks, et saada iseenda ja teiste ees õigustust elada. Elada ja tunda väikest rõõmu — igapäevasest sigaretist pärast lõunasööki, kinoskäimisest, kannust õllest pärast seda, kui tuled saunalavalt kuumaks nahutatuna ja janutava suuga. Aga et töö rõõmu pakuks — ei, sellele ei olnud Juhan isegi unes kunagi tulnud.

Just nende väikeste rõõmude pärast kartis Juhan kao-

tada oma treipinki, oma kirjutuslauda akna all, oma tindipotti laual, oma varna esikus, kuhu temal, ainult temal on õigus panna oma hallitriibulist soni, oma luitunud kummimantlit, oma katkiste servadega kalosse.

Ja just nende väikeste rõõmude nimel, selle sissejuurdunud ja mugava elukorralduse säilitamise nimel otsustas Juhan sõita maale komanderingusse ja kirjutada seal, maksku mis maksab, valmis oma suur lugu, oma joonealune.

II

Kõik läks teisiti, kui ta väljasõidu eel oli mõelnud ja kavatsenud.

Seda imestaski Juhan, lamades hilisõhtul «Viisaastaku» kolhoosi küünis kuivadel ja alles päikese soojustest hõõguvatel luhahentel.

Ümberringi oli hämar ja vaikne. Oli nõnda vaikne, et ta kuulis iseenese hingetõmbeid ja kuivade kõrtekrabinat külje all. Kui pöördus küljeli, haistis ka kalmuste mörkjat lõhna. Ahaa, need on sealt altjõe äärest, mõtles.

Täna oli palju nähtud ja kuulnud, isegi ööpimeduses ei jäänud temast maha päeval nähtud pildid...

Hommik, ta astub bussist välja. Neil tundidel on esimehed harilikult kantseleis. Tema pärib, kuidas heinatööd lähevad. Mitu protsenti kuhjas, mitu küünis ja mitu veel teha, kes eesrindlased, kes mahajääjad. Oo jaa, ta ju teab, mida küsida.

Aga just siis, kui ta «Viisaastaku» esimehe kantselei õuelt kätte sai, hakkas kõik hargnema teisiti, kui ta mõelnud oli.

«Ah andmeid tahate,» kostus läbi käivitatava mootorratta mürina. «Hüpake siis aga taha... Sõidame luhale, küllap seal saate protsente ja puha...»

Ja nii oli ta veel enne, kui aega sai õieti järele mõelda, juba sadulas ning kihutas koos esimehega, tolmu-pilv taga, alla luhale. Sõitsid nad mööda konarlikku ja rööpmelist külavaheteed. Juhanil oli tegu, et ennast sadulas hoida. Polnud seal aega midagist rääkida.

Aga luhal, seni kui Juhan kohmitses ja kangestunud

jalgu sirutas, kadus esimees silmist. Nõnda ei saanudki ta ei andmeid ega intervjuud, mida oli kavatsenud võtta.

Selle asemel oli ta ihuüksinda võõraste inimeste keskel ega teadnud, mida peale hakata. Nagu uppuja oli ta, kel pole millestki kinni haarata. Aga siis tuli talle meelde hea nõu. Kas ei öelnud mitte Mattis, et katsugu ta kõnelda eesrindlastega, katsugu selgitada, kuidas nad töötavad ja palju teenivad.

Juhan sammus eesrindlasi otsima. Eemal lömitas heinaküün. Küüni laiast avali väravast voorisid sisse saod. Küllap seal eesrindlasigi leidub.

Ta tõstis jala üle küüniläve. Ja otsekohe hõigati ülalt heinalademelt: «Kae, Maali, eks see vist see sehvt olegi, kes meile appi saadeti. Tule aga tule, ei siin tööpuudust ole!»

Vaat kus lugu! Või võta aga viglavars pihku ja hakka heina tõstma! Seal ongi su eesrindlased ja intervjuu!

Juhan muigas veel praegugi sellele mõeldes. Muigas, et kus on ikka kanged need siitkandi naised. Nagu mõni võõras oma nina sisse pistab, nii ta tööle panakse. Pole ime, et kolhoos on rajoonis esirinnas.

Ja selle peale kõhvitses Juhan paar suutäit naerdagi. Aga kokkus otsekohe vait: eks samas heinalademel maga teisedki, teab, mida veel mõtlevad.

...Võttiski ta hanguvarre pihku ja hakkas heina tõstma. Mis sa hing ikka teed, ümberringi kõik vihvavad tööd teha, katsugu seista kõrval, taskuraamat ja sullepea pihus, ja pärida: kuidas töö läheb. Vaata, et mõni sõnakam kihvatab ära: sinusuguseid linnakoosreid siia veel vaja!

«Oh, ega sa selle plekkvestiga küll heina lademesse ajada jaksa. Särgiväelgi paneb lausa leemendama... Muudkui võta aga ära...» soovitati ülalt.

Ja ajas ta vihmamantligi maha. Pani küüni ukse taha kividele. Varsti läks sinna ka kaabulott, kuuekott ja särgitükk.

Sest Juhanil polnud mitte midagi selle vastu — tõsta naistele heinu üles. Vastupidi. Ta oli isegi väga rahul. Vähemalt esiti. Hiljem väsis. Harjumatu ju.

«Ahaa, ega's see ole ühti linnas vollerdamine,» hüüti ülalt kahjurõõmsalt. «Siin vihutakse mehe ette tööd teha.»

«No oskan, no oskan minagi tööd teha, ärge kartke,» hüüdis Juhan vastu. Ja see oli esimest korda üle hulga aja, et ta nägu kiskus naeruelevile.

Lõunat sõi ta koos kolhoosirahvaga. Pärast rumal ära minna. Öeldakse: näed, kus saks... Pistab kõhu täis ja kaob... Ja nõnda käskis Juhani eetiline mina teda jääda ka pärastlõunaks heinamaale.

Seal ta siis aina tõstis ja tõstis heina. Aga ajapikka hakkas vaatama üha rohkem ja rohkem läbi küüni ukseava — heinamaade taha taevaservale kõõritas ta. Päike hakkas loojakusse kiskuma. Aga Juhani meelest liikus päike liiga aeglaselt. Peaasi, et enne pärisvõhma välja ei võta, mõtles ta. Aga kui töö lõppes, polekski Juhan jõudnud küünist kaugemale minna — nõnda väsinud oli ta. Õnneks polnud tal vajagi kuhugi minna. Heinalised ööbisid siinsamas.

Ta lamas värsketel heintel, väsinud oli küll, aga und ei tulnud ega tulnud.

Ikka imelik see inimese elu, heietas ta ööpimeduses mõtteid. Sõidad hommikul välja esimehega juttu ajama ega aimagi, et kukud hoopis koos kolhoosnikutega heina hanguma. Ja mis kõige imelikum — saad siin nii palju materjali, et kirjuta või terve romaan. Kuid ometi ei oska sa sellest isegi väikest nuppu valmis teida. Kui palju on päeva jooksul tööd tehtud, aga mida sellest mahuks ühte pisitillukesse nuppu. Mitte õhkagi! Sinna ei mahu mitte kübetki tööõõmust, mitte piiskagi soolasest higist ega raasugi kuiva heina magusast lõhnast, mida kõike ta päeva jooksul nii palju koges. Aga kui sinna ei mahu seda kõike, mis mõtet on siis üldse tegelda niisuguse tühja tööga. Ainult üks kord saab ju elada. Ja kui elad ainult väikese nuputrealina, kas pole see elu raiskamine.

Juhan keeras ennast rahutult ringi. Ja heinad kahisesid külje all, nagu oleksid nad nõus tema mõtetega, nagu kiidaksid nad isegi heaks need temale ebaharilikud ja uudsed mõtted.

Muidu-päevadel ei pandud Juhanit toimetuses suurt täheleegi. Kuid nüüd, kui ta ära oli, märkas igaüks tühja lauda nurgaakna all. Ta oli kõik enne lahkumist nii korda seadnud, nagu ei tulekski enam tagasi. Kuid ta tuli! Astus kolmanda päeva õhtupoolikul toimetusse. Oli parajasti revisjonilugemine. Mattis oli trükimustast märja lehekülje kohal ja vedas pliatsiga tähti. Tõstis silmad virvendama hakanud ridadelt.

«Noo — kadunud lammaski koju jõudnud! Noh, kuidas läks?»

Silmitses siis teravalt vanema kolleegi lüheldast kuju, märkas tolmu halle laiike tumepruunil kuuel, nägi, et ta oli muutunud tõmmukamaks ja kuidagi siledamaks.

«Mis ta läks...» vastas Juhan ja lisas kõhklemissi. «Süüa sai hästi.»

«Söök söögiks, aga materjal. Kas materjali said?»

Juhan vaikis kohmetult. Jaa, see oli halvasti, sest enne maalesõitu oli astunud Mattis tema juurde, võtnud käevangu ja seletanud: «Sina, Juhan, katsi hästi palju kirja panna — kõiki neid arvusid ja nimesid, kes midagi teinud on. Ja vaata, kas šeffe on külas käinud, ja käi karjalauda juures — nad ehitavad praegu uut. Tutvu igakülgselt asjadega. Kui tood materjali, ma aitan sul valmis kirjutada.»

Aga nüüd raputas Juhan kahetsevalt pead.

«Ei saanud?»

«Ei...»

«Miks?»

«Näed sa...» Juhanil oli raske alustada.

«Või ei käinudki sa seal?»

«Käisin küll... Ainult materjali ei saanud...»

«No miks sa siis ei saanud, kui juba kolhoosi jõudsid. Mis seal's veel, võtnud märkmik taskust välja ja pannud kirja...»

Mattis raputab pead. No on nende Juhan ikka mees!

«Mis sul's juhtus seal?»

Istus Juhan laua taha tooliservale ja alustas juttu sellest, mis temaga maal juhtus.

«No ma läksin luhale... Lüht lausa kirju rahvast.

Ma mõtlesin, et vaatan, kuidas nad töötavad... ja räägin eesrindlastega.»

«Pagana pihta, nii sa just oleksid pidanud tegema!» hüüatas Mattis.

«Nojah, ma seadsin taskuraamatugi valmis, et nagu jõuan heinaliste juurde, nii hakkas kirjutama... Läksin küüni... Seal naised...»

Ja nüüd muutub Juhani jutt korraga napolisõnaliseks, nii napolisõnaliseks, et Mattis peab lausa välja pigistama iga sõna, kui tahab saada ülevaadet sellest, mis Juhaniga heinamaal juhtus.

«Missugused naised?»

«Harilikud... Kolhoosinaised.»

«No ja siis?»

«Tõstsid heina lademesse.»

«Jah?»

«Ja olid väsinud.»

«Noo... Arvata võib.»

«Nojah, seal oli palav.»

«Need olid eesrindlased vist?»

«Olid jah, lüpsinaised. Aitasid vabast ajast heina téha.»

«Vaata siis, ja sina räägid, et ei saanud materjali. Nendest üksi võib ju maailmatuma vahva artikli kirjutada,» hüüdis Mattis rõõmsalt.

«Ei või,» vastas Juhan tõrjuvalt.

«Mispärast siis?»

«Ma ei kogunud materjali. Polnud aega.»

«Mispärast sa ei kogunud?»

«Piinlik hakkas.»

«Kuidas piinlik?»

«Nojah, nad olid väsinud!»

«No ja siis...»

«Võtsin vigla ja hakkasin heinu tõstma.»

«Kas sina, Juhan, tahad öelda, et sa hakkasid heinu hangutama?»

«Jah, seda ma hakkasin tegema,» laskis Juhan pea norgu.

«No aga hiljem?»

«Kunas hiljem?»

«Järgmisel päeval?»

«Järgmisel päeval tõtsin ka heinu.»

«Aga ülejärgmisel?»

«Ikka nõndasama!»

Nüüd on toas nii vaikne, et isegi ladumismasinate lõginat on altkorralt kuulda.

Korraga tõstab Juhan oma pea ja ütleb lausa rõõmsalt: «Aga hea vati sain seal, näed, käedki villi läinud,» ja näitab oma käsi.

Mattis näeb ja mõistab: tõtt rääkis Juhan. Ja siis raputab ta oma kahupead.

«Juhan, Juhan, sa mängisid oma koha seal maha...»

Kõnetatu vaikib süüdlaslikult.

«Oi, Juhan, Juhan, seda poleks ma sinust küll uskunud, et naiste pärast rikud oma tuleviku!» oigab Mattis ja võtab pea käte vahele, justkui oleks see tema, keda on tabanud niisugune õnnetus.

«Ega's ma naiste pärast. Töö pärast ikka... Mehi oli vähe ja abi oli vaja. Nad kartsid, et ilm pöörab sajule ja kuiv hein jääb vihma kätte. Seepärast...»

«Aga sinu töö! Sinu enese töö jääb tegemata.»

Jälle on toas vaikne, nii et kirjutusmasina lõgin on selgesti kuulda. See masin ootabki Juhanilt tööd.

«Protsendid ma sain...» sõnab Juhan areldi.

«Protsendid... protsendid... aga mida's sa nendega teed. Nendest on vähe...»

«Eks kirjutan nupu.»

Mattis laotab käsi. «Eks mine koju ja kirjuta seegi valmis. Seda sa oskad isegi teha.»

Jaa, seda Juhan oskab. Miks ei peaks ta oskama, kui pool eluaega muud pole teinud, kui nuppe treinud.

«Ega's midagi,» võtab Juhan oma soni ja teeb minekut.

Ja Mattis hakkab jälle lehekülgi lugema. Ainult — see töö ei taha tal minna enam nii hästi kui enne Juhani tulekut. Juhan läks küll koju, kuid midagi temast jäi siia, mis ei lase Mattisel rahulikult töötada. Tema mõistis küll Juhani käitumise hukka, aga nüüd mõtleb ta, mida ta ise oleks teinud samas olukorras. Pagana pihta, mida oleks tema ise teinud?

Ja taas kõnnib Juhan Madal oma katusealuses vigvamis. Siin on kõik endistviisi — kägisev diivan nurgas, laual roheline kupliga lamp ja tuhatoos kuhjaga konisid täis. Aga ometi näib talle, et seesinane tuba on muutunud kitsamaks ja süngemaks; kopitusest lõhnab siin ja tolmust.

Siis avab ta akna ja tuppa pääseb puhang leitsakulist suvepäeva õhku. Lõhnab asfaldist ja niiskest pesust. Needki nii kodused, aga täna siiski võõrad lõhnad. Uuesti istub ta laua taha, seal on ootel paber ja sullepea... Ja ta meeles on kõik nõnda värske, ainult istu ja pane kirja. Isegi heinapepresid on särgikaeluse vahel, ja seda mõrkjat ja teravat kalmuselõhna mäletab ta ka veel. Ja need villid, mis kätel nõnda valusad on! Kas siis needki ei meelita teda kirjutama sellest, mida ta nägi ja tegi kolm päeva maal.

Ta mäletab, kuidas nad töötasid viimasel päeval... Siis pööras tuul ja hakkas pilvi korjama. «Kui saaks veel enne kokku, rikub heinad ära!» ütles brigadir ja rabas ise hanguvarre pihku, hakkas heinu kuhja otsa andma.

Tal polnud vaja öelda: tehke rutem. Kõik töötasid mitmekordse jõuga. Isegi hobused näisid aimavat vihma lähenemist... ja tõmbasid jõudsamalt.

Siis, kui langesid esimesed piisad, tõstsid nad edasi. Kui vihma kallama hakkas, jooksid küüni varjule.

«Seitse ruga jäi välja...» sõnas Juhan kahetsevalt.

«Pole see veel kõige hullem... Seitse on küll väljas, aga viiskümmend on sees.»

Nad toetusid heinavallile, hingeldasid jookstust ja vaatasid elevil nägudega valuvihma voolamist. Juhan tundis: see on muud kui istuda linnas kirjutuslaua taga. Ta vaikis, aga heameel oli tal: üks olnud see ju esimest korda kümmeaasta aasta jooksul, kus ta tegi midagi niisugust, mille eest vääriks kiitust. Ja siis mõtles ta sellele, et nad kõik olid teinud mehiselt tööd, et nad kõik vääriskid seda, et nendest kirjutataks lehes.

Aga ta teab, mitte kunagi pole ta võimeline kirjel-

dama seda, mida elas üle seal heinamaalihal. Kui Juhan võtakski sulepea pihku ja valge paberilehe ette, ka sellest poleks midagi kasu. Siis kaoksid tema peast kõik mõtted. Nad otsekui kardavad sulepead ja täiskirjutatud paberilehti.

Juhan istus ja mõtles. Ta istus ja mõtles kaua, seni kui süüdati tänavalaternate tuled ja need heitsid hämaraid vastuhelke pimedasse tuppa. Siis alles astus Juhan laua juurde, süütas lambi ja hakkas kirjutama.

*

Ja jälle on Juhan Madal toimetaja kabinetis.

Kõik on endine: klaasustega raamatukapp, kirjutuslaud, kardinad ja... toimetaja ise. Aga midagi oleks nagu muutunud — mis, seda ei taipa. Juhan ulatab selle, mida ta öösel kirjutas. See tema käsikiri on nõnda õhuke, nõnda lühike. Näed, toimetajagi on üllatunud. Vaatab ja keerutab käes. Ta poleks nagu oodanud seda. Ta vist tõesti ootas Juhanilt joonealust.

Vaatad Juhanit ja mõistad, mis siin toas pole endine. Juhan ise pole endine. Ta ei pilguta enam oma lühinägelikke silmi prilliklaaside taga ja istub ta kuidagi kindlamalt toolil. Isegi pikemaks oleks nagu sirgunud.

Ja pärib toimetaja: «Mispärast te, hea inimene, mulle selle andsite? Mulle pole teda vaja...»

Ja ulatab Juhanile paberi tagasi. Ei, see ei ole joonealune, ja ka nupp ei ole see. Sinna on kirjutatud: «Palun mind, Juhan Kaarli poeg Madalat, vabastada töölt...»

See on... lahkumisavaldus.

Juhan ei võta seda tagasi. Ta vastab: «Teile... võib-olla mitte, aga minule on vaja.»

«Miks siis?» küsib toimetaja.

Juhan ei oska seletada miks, ta vaikib.

«Võib-olla kardate, et tööga ei saa hakkama. Kui esiti ongi raskusi, küllap oleksime õppinud. Ükski meister pole taevast tulnud.»

Juhan vaikib.

«Või saite parema koha?»

«Küllap vist jah,» vastab nüüd Juhan.

«Ei tea, kus siis?» uudishimutseb toimetaja.

«Seal kolhoosis,» vihjab Juhan ebamääraselt akna suunas.

«Noh, kui lood nõnda on, siis muidugi ei saa inimest kinni pidada.»

Nõnda lahkus nuputreial Juhan Madal toimetusest.

Õhtul sõnas Mattis talle: «Lollisti tegid! Siin sul on vigyam... Siin on sul kindel palk. Aga mis seal on? Vaata veel, et nälga ei jää! Sa ei jõua ju nii kõvasti tööd teha kui kolhoosnikud.»

Juhan vastas talle nõnda:

«Siin polnud mind kellelegi vaja. Olin lükata, tõugata. Aga seal olen mehe eest väljas. See, Mattis, on ka midagi väärt.»

Mattis jäi mõttesse. Ja alles pärast seda, kui nad olid mitu korda klaasi tõstnud ja selle lahkuja terviseks tühjaks joonud, sõnas Mattis:

«Juhan, võib-olla oleksin mina sinu asemel nõnda sama teinud...»

ESIMESED SUUSAD

I

Siin nad on — minu esimesed suusad! Pikad, nõtked ja kerged. Alt pruuniks tõrvatud, pealt punakaks poleeritud. Kuidas nad lõhnavad! Nagu männimets kuumal suvepäeval, kui vaiku nõrgub igast poorist ja okkast. Kuidas nad libisevad mööda äsja sadanud lund, valget ja jäljetut. Kuidas nad painduvad üle mätaste, lendavad üle hangede ja kraavide — need minu uhiuued liimitud taldadega suusad.

...Ma kõnnin mööda tuba. Vaatan ikka ja jälle neid ja tunnen ennast kihutavat üle lagendike tuultega võidu, läbi valge lumerüüs metsa — mägedest alla ja mägedest üles.

Siis astun üsna nende juurde, katsun neid ja kinnitan veel kord: need on tõesti sinu suusad ja nii pea kui pakane külmetab veed ning katab põllud lumevaibaga, lähed sa oma esimesele suusamatkale. Ja sellega saab teoks sinu suur unistus...

.... Sinu unistus — tema algus oli kauges lapsepõlves. Meie tänavast oli ainult ühel poisil suusapaar. See

oli Väike-Ants. Talle meisterdas need suurveli Lembit. Aga Lembit polnud ju puutöömees. Tema oskused ulatusid ainult niikaugele, et võtta vanad lauad, hõõveldada alt siledaks, naelutada keskele nahkrihm, kuhu saab vildinina sisse torgata — ja niisugused olidki need üle tänava kuulsad suusad, mille ümber me seisime nagu parv harakaid ja ootasime oma järjekorda. Ja kuigi need lauad libisesid mäest alla nõnda aeglaselt, et tuul ei hakanud kõrvus vuhisemagi; ja kuigi allajõudnu kukkus kindlasti ninali — oli nendel liikumine hoopis midagi muud kui püksitagumikul või koolirantsal. Midagi muud oli ta sellepärast, et nad kandisid nime — suusad. Selle nime kõlas üksi oli niipalju võlu...

... Kui taat pidas videvikutundi, ronisin ma tema kõrvale voodisse ja jutustasin suuskadest ja siuhkola sidemetest ja sellest, kuidas suured poisid Vallimäest alla lendavad, nii et tuul kõrvus aina vuhiseb.

«Pole viga, poju, küllap saame meiegi endale suusad...» lohutas siis taat.

Ja olekski saanud, kui sõda poleks vahele tulnud... Kevadel sai taat vabrikusse tööle ja ütles, et kui mul sügisel sünnipäev tuleb, saan pärisuusad. Aga suvel läks sõda lahti ja taat läks koos teiste meestega sõtta.

Siis tulid sakslased. Pommitamised, suits ja tulekahjude kuma ei kadunud silmist ööl ega päeval. Ei olnud siis enam aega suuskadele mõelda. Veelgi hiljem ajasid sakslased meid linnast välja. Memmel jäi pudrupada pliidile — ühe käe otsas mina, teises mingi riidekoms — nii me kodunt läksimegi. Sinna jäi kõik. Ka mu unistuse — saada uued suusad — mattis tuli ja veri.

Maal, onu juures, sain nad siiski. See oli sõja-aastail, kui jälle koolis hakkasin käima. Koolimaja oli seitsme kilomeetri kaugusel — talveteel läks suurte metsade vahelt ja üle laia raba. Päris ära väsitas müttamine mööda lund. Uhel talveõhtul läksime onuga üles lakka ja tema tõmbas talade vahelt välja vana suusapaari. Need olid nagu pärisuusad: ninad kõverad ja sooned sees. Ainult — tallad olid neil valgeks kulunud ja paindest väljas.

«Võta, poiss,» sõnas onu. «Need on Peetrist poja suusad. Aga Peeter on nüüd teab kus mägede ja merede taga ja kui ta olekski siin, ega tema enam nendega sõidaks. Temale kulusid nüüd poole pikemad. Aga sina pääsed kergema vaevaga kooli.»

Jah, hea vana onu. Kui ta oleks teadnud, mida see «kergema vaevaga» maksma läheb, ei ta siis neid suuski poleks mulle andnud. Nemad olid sihukesed salakavalad, et alati, kui ma nendega kooli sõitsin, juhtus midagi. Kord läks ninarihm pooleks, teine kord pannal katki, kolmas kord kannarihm ribadeks. Ja pidin ma mehike nad selga viskama ja jalgsi kooli kõmpima. Ja nõnda jäin mitu ja mitu korda hiljaks. Õpetajad noomisid ja kõju saadeti kiri. Ma proovisin küll onule selgeks teha, et süüdi pole mitte mina, vaid hoopis suusad. Kuid onu seletas: «Mis sa neid siis kaasas tassid, kui nad katki lähevad. Eks pista põõsasse ja tagasiteel võta ära.» Järgmine kord tegingi nii. Aga tagasiteel ma põõsast suuski enam ei leidnud.

Nii jäingi oma suuskadest ilma, ja kuigi nad olid mulle ainult häda ja õnnetust kaela toonud, oli kahju ikkagi suur. Ainult onu ohkas kergemalt. Ta vist kartis kogu aeg, et peab minu pärast lõpuks veel kooli minema.

Nägin sageli unes, kuidas kihutasin mööda metsaalust kitserada, nii et lumi käis üle pea. Unenäos olid suusad alati kerged ja libisesid nõnda hästi nagu õhus... Ja need unenäod lõppesid ikka nii, et jõudsin ühele kõrgele-kõrgele mäeharjale, ja sealt läks sõit alla nii kiiresti, et suu ja silmad löi tuult täis ja südame alt läks külmaks. Aga ma ärkasin alati enne üles, kui mäest alla jõudsin. Ega saanudki kunagi teada, kas kukun ninali, nagu vanasti Vallimäel.

Pärast sõda saime teada, et meie taat ei tulegi enam tagasi, tema oli lahingus surnud. Sellest ajast tuli täismehes eest väljas olla — esiti küll koolipingis, kuid pärast juba töölaua taga. Ja kui ma juba tööl käisin, hakkasin mõtlema suuskade ostmisele. Mõtlesin ikka nõndaviisi, et ostan ühel palgapäeval kepid, teisel mütsi, kolmandal dressi, neljandal saapad, viiendal sidemed ja kuuendal — suusad. Aga see ei olnud mitte

nii lihtne, nagu ma plaanitsesin. Senikaua kui jõudsin suuskade ostmiseni, olid saapad läbi kulunud ja nii tuli kõike jälle otsast alustada.

... Kuid nüüd ometi on nad siin. Silmitsen neid, silun nende läikivat pinda, painutan edaspidi ja tagaspidi. Varsti läheme koos lumistele metsateedele, sihiradadele ja mäeharjadele, ja küllap näitame, mida me võime, mida me suudame! Kes meist veel kiiremini lendab läbi pakasese talveõhu, kes jätab veel sirgemad jäljed väljadele ja kes tunneb veel suuremat rõõmu kui meie.

II

Lõpuks jõudis kätte see tähtis päev. Lund oli sadanud nädalapäevad, ta oli silunud künnivagude konarused, matnud kasteheinakõrred ja roopajäljed. Mändide oksad paindusid lumekoorma all. Päike aga säras vastu igast lumekristallist.

Seisin bussis, suusapaar kaenlas, ja sõitsin mägedesse. Tundsin ennast päris tõelise spordimehena — seda enam, et kõik need kasukates ja vatipalitudes tädid ja onud piidlesid mind oma läkiläkide alt ja suurrättide servast. Küllap vist imestasid, kuidas ma julgen kampsuniväel veebruaripakasega vägikaigast vedama hakata.

... Ja juba olidki mul jalge all nõtked suusad ja ees lumised väljad. Esimesed sammud ei läinud just lennujalu. Lumi oli pehme, suusad vajusid hange ja marssisin nagu mööda pehmet sood. Jõudsin hangeharjale ja... järsku hakkasid suusad nii ruttu libisema, et kukusin pikali. «Pole viga,» mõtlesin. «Las jõuame sinna üles Arbimäele, seal näitame, mis mehed me oleme.» Enne kui olin Arbimäe tuulisel tipul, jõudsin veel korda kümme kaisutada hangesid. Lendasin ikka ühele küljele, siis jälle teisele, siis istuli, siis peadpidi kraavi... Kui lõpuks üles mäeharjale jõudsin, paistis mulle, et nendel suuskadel on küll vähe sarnasust minu unistuste-suuskadega. Nemad pidid mind kandma nagu tiibadel üle lagendike ja hangede. Need siin on aga salakavalad ja riukaid täis nagu mustlase hobune. Kord libi-

sesid kergelt nagu uisud, sealsamas venisid raskelt ja vastu tahtmist nagu tõrges eeslipaar, ja ikka leidsin ennast lõpptulemusena kuidagipidi lumehangest — suusad risti all või pikuti peal, meetrit paar eemal püsti lumehanges või hoopis hangede peidus.

«Aga olgu,» mõtlesin. «Arbimäest lasen ma ikkagi alla!»

Tegin südame külmaks ja lasksin alla sellelt kõige järsemalt mäeküljelt. Ja kui ma sealt poole tee peal veerema hakkasin, siis enne millestki aru ei saanud, kui olin mäejalal peadpidi hanges. Suusad kiikusid rahulikult eemal noore kuuse okstel. Lonkasin suuskade juurde ja õngitsesin nood kätte, viskasin selga ja ronisin mööda mäekülge üles.

Kui üles jõudsin, nägin, et seisab seal üks poisu ja vaatab mind. Läksin turri, mõtlesin: seal ta naerab mu üle. Siis astusin lähemale ja nägin, et poisil on silma-des samasugune igatsev pilk, millega minagi vaatasin veel hiljaaegu järele igale suusatajale ja suusapaarile.

«Poiss, tule siia!» hõikasin. Ja kui ta tuli, küsisin: «Tahad vist suuski proovida?»

«Tahan küll,» vastas ta südilt.

«Aga oled sa ka varem sõitnud?»

«Küll... Ainult et nüüd läksid suusad nii katki, et ei saa neid enam paigatagi.»

«Kas uusi ei ole kuskil müüa?»

«On küll, niisamasugused kui teil... aga taat ütles, et pole tühjale raha raisata.»

«No proovi,» ulatasin poisile suusad. «Ainult vaata ette, nad on riukaid täis.»

Tõmbasime sidemed koomale, seadsime suusad alla.

Jah, oh seda imet! Lendas nooruke poisu mööda mäekülge nagu kajakas, jõudis kõige järsemale veerule, langes sealt kotkana alla, kadus järsaku taha, ilmus aga otsekohe välja ja liugles nagu pääsuke alla orgu.

Vaata siis! Mina unistasin pool eluiga, kuidas liuglen kord nagu lind üle väljade. Aga kui lõpuks saabus aeg ja ma läksin lumelagendikele, ei tulnud sellest midagi välja. Minu käes suusad ei hakanud elama. Meil ei olnud ühist rütmi.

Ja siis ma jõudsingi selle lihtsa tõe tunnetamiseni:

suusatama tuleb õppida, mitte ainult temast unistada. Unistamine ei tee meistriks. Isegi needsamad lihtsad suusad kuulavad ainult meistri sõna. Minu unistused muutusid teoks liiga hilja ja sellepärast — nad ei täitunudki kunagi.

Ja kui ma oma mõtetega nii kaugele jõudsin, pöördusin ümber ja lonkisin mööda teed tagasi bussijaama poole.

Varsti jõudis mulle järele poiss suuskadega — põsed punased nagu jõhvikamarjad, silmad sõidulustist alles säravad, ja hõikas:

«Suusad, suusad unustasite maha!»

«Ah jaa, suusad...» vastasin mina ja seisatasin.

Siin nad olid — minu unistuste-suusad — pealt poleeritud, alt tõrvatud.

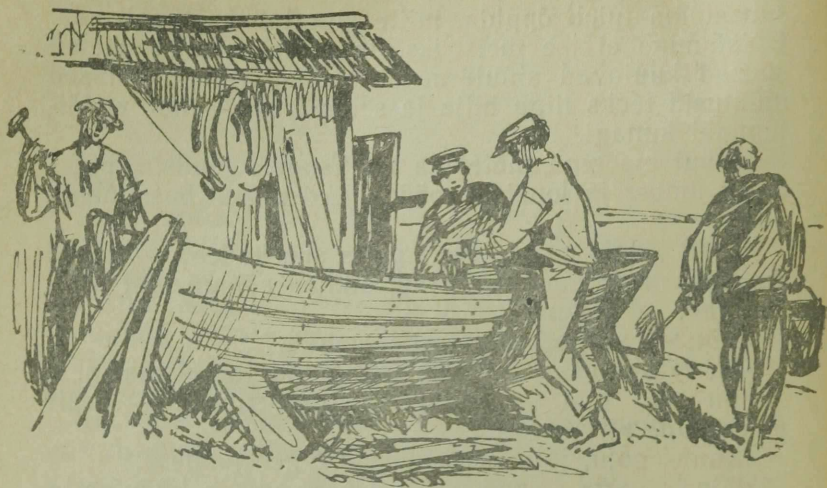
«Kuule, poju, jäta need suusad õige endale.»

«Mina... aga... nad on ju teie omad...» hüüatas ta kokkunud hääli.

«Näed ju, et minust ei ole asja,» osutasin oma haigele jalale. «Aga kui ma endale jätan, siis tulen ma jälle siia neetud mäele ja lendan siit jällegi alla. Ja kui ma lõppude lõpuks oma kaelaluud päris ära ei mura, on see küll üks suur ime.»

Kõheldes, otsekui vastu tahtmist, pöördus poiss koduteele. Veel korra peatus, vaatas tagasi, nagu tahaks ta pärida, kas tõesti on need nüüd tema suusad.

«Sõida, poiss, sõida, nii et suusad tuhisevad!» lehvitasin talle järele. Ja hakkasidki suusad liuglema järjest kiiremini ja kiiremini mööda lumist sihiteed, nii et tundus, nagu ei puudutakski nad enam maad, vaid libiseksid väledate pääsukestena alla orgu.

DIMKA — KALURI POEG

Õeldakse: saatus võib inimese tõsta üles pilvedesse ja tõugata sealsamas ülepeakaela porri. Ja lisatakse: saatus on tujukas ja mängib inimestega nagu laps leludega.

Kes teab paremini kui Dimitri, et see pole nii. Inimese tõusus ja languses võivad ainult argpüksid saatust süüdistada. Julged teavad, et pole olemas muud saatust, kui inimese enese teod, ja et nii tõusu kui ka languse põhjusi peavad nad otsima kõigepealt iseendas.

Seepärast ei läinudki Dimitri paatkonnaga kaasa. Poisid tulid ja ütlesid: «Tule, Dimka, lähme jooma! Põhjust meil selleks juba on!»

«Ei, poisid, mitte ei tule,» vastas ta. «Võetakse viina siis, kui on head päevad... Halbadega tuleb kaine olla.»

Õeldakse veel teisigi sõnu, kui kogutakse joomakaaslast. Aga seekord ei öeldud. Poisid teadsid, et

Dimka sai neist kõige rohkem pihta. Temal on, mille üle järele mõelda. Nad lahkusid.

Poisid siis uskusid veel oma kaptenisse ega pööranud talle selga. Aga kapten ise? Kas temal oli veel usku endasse? — Ta ei teadnud seda isegi. Võib teha ükskõikse näo, võib lausuda mõnegi targa sõna... Aga mida ütleb süda? Mis on seal? Seda on tähtis teada.

Üle mäletamatu hulga aja sammus Dimka jälle üksi Tormirahnudele, sinna kauge neeme ninna, kus polnud muud kui jääst lihvitud rändrahnud, lainetest uhutud valge liiv ja kaks tormist sasitud küürus mäнди.

Ta sammus mööda liivast kaldaperve — laiaõlgne, madalakasvuline, nägu tuulest ja päikesest tumepruun, silmades alles eilse päeva tusk, peas sügavad muremõtted. Ta suurte kalurisaabaste samm oli raske täismehesamm, mis vajutas pehmesse liiva sügavad jäljed. Kuid laine veeres laine järele üle ta jälgede ja uhtis need ruttu liiva täis. Nooruk kadus rahnude vahele, istus vana männi alla, surus selja vastu selle krobelist tüve.

Ei näinud ta vee hommikuvärsket puhast sina ega silmapiiri hämusse kaduvat kalalaevastikku. Tal oli liiga palju tegemist oma mõtetega, et midagi näha.

...Kuidas küll juhtus, et temast, alles kahekümneaastasest, oli saanud võrdne vanade kaluritega? Kuidas see ikkagi juhtus, et ta oli tõusnud nii kõrgele, kui ei ükski ta eakaaslastest? Ja siis oli ta langenud jälle alla...

Eile, kolhoosi volinike koosolekul, öeldi talle palju kibedaid sõnu.

«Usaldasime sind kui täismees, aga sina petsid meid nagu arutu poisike...» See oli esimees, kes ütles talle nii. Kuid see polnud kaugeltki mitte kõige halvem, mida ta seal kuulis. Kõige valusam oli kuulda vana Siimu sõnu.

«Kas mäletad, kes aitas sind siis, kui hätta jäid? Oleksin ma tookord teadnud, et mul tuleb täna siin seista, suud-silmad sinu pärast häbi täis, siis...» ja ta sülitas vihaselt maha. Vana Siimu näha oli valusam kui kuulata halba sõna.

Ja ometi, kuulad ning pead vaikima. Südames keeb nagu meri tormi ajal. Aga silmad on häbi täis.

... Need tõusuaastad polnud kerged. Oma kümne küünega rajas ta endale tee läbi uskmatusse, vaenu ja kõhkluse. Ja siis unustas ta selle, mida isa ütles surivoodil! «Poeg, ära vea alt.» Tookord ta ei mõistnud nende sõnade tähendust. Kui kummaline, alles siis sai ta nendest aru, kui oli juba hilja, kui ta oligi alt vedanud: isa, kolhoosi, kaaslasi.

Tookord mõtles ta, et isa tahab sellega talle öelda: ära löö järvel kartma. Alles nüüd saab ta aru, kui tähendusrikas oli see ütlus. Ära määri põliste kalurite nime, tähendas see. Ära peta oma kaaslasi, tähendas see samuti.

Kõike tähendas see. Kuid alles nüüd mõistis ta seda. Jah, alles nüüd, kui oli hilja.

Küllap taat mõtles tookord sedagi, et raske on järvel. Mõne jaoks liiga raske. Seal võib kergesti külmetada, kergesti haigeks jääda ja kergesti surra.

Ainult seda talle vist kunagi pähe ei tulnud, et seal võib kergesti ka ... vargaks saada. Kus ta võiski seda teada, kui ta ise oli eluaeg aus, ja surigi ausa mehena.

... Taat suri kiiresti. Kolm päeva lamas pikali sängis, vaikselt, ainult kui arsti taheti kutsuda, ütles, et tühja sest arstist, küll saab isegi terveks. Aga ei saanud, ta viidi Rannaküla liivasele kalmistule mändide alla. Sinna kostis selgesti järve rahutu kohin ja lainete lõppematu murdumine vastu kaldakive. Seal oli vanal kaluril hea puhata.

Aga tema, üheksateistkümne-aastane, sai sellest päevast perekonnapeaks. Eks olnud see tema, kes pidi hakkama toitma nelja suud — vana ema, õde-venda ja ennast. See polnudki nii kerge. Sellest nad eile koosolekul ei rääkinud, kui palju ta vaeva nägi, enne kui sai endale ameti kätte.

Ei räägitud eile sellestki, et nädal pärast isa surma tulid mehed randa ja viiõid paadi ära. Siis läks ta juhatusse, palus esimeest: jätke paat mulle, hakkan ise kalal käima, olen isa eest lülivanemaks. Esimehel oli raske talle vastata, istus kaua laua taga ja mõtles,

enne kui lausus: «Paadi saad, aga ise leia endale kaas-
lased.»

Kuskohalt! Kui tema, poisike, läheb vanade kalurite
juurde ja ütleb: «Tulge minu paatkonda!», siis nad ainult
naeravad teda. Ta teadis, et nad peavad teda nõrgaks
ja liiga nooreks. Kuskohalt ta võtab siis paati mehed!
Ei saa ometi üksinda kalu püüda. See on artellitöö.

Siis läks ta — üksik vaerapoeg. Käis perest perre —
otsis kaaslasi. Rääkis poistele: «Poisid-vellekesed, hak-
kame ise kalal käima. Organiseerime oma lüli... noor-
telüli.»

See oli uudne ja võõras mõte. Siin rannas sellist
lüli veel ei tuntud. Vanemad oleksid võib-olla käega
lõönud, kuid nemad, noored, mitte. Peeter, Rein, Kolja,
tema ise... Kogemusi ainult temal, teistel vaid nii-
palju, kui isadelt kuulnud. Sedagi ühest kõrvast sisse,
teisest välja.

Aga ehtsat meremehe ja kaluri hakkamist, seda oli
neil küll. Nii nad läksid, särgikaelus lahti, nokaga
müts kuklas, juuksetutt tuules, käed madrusepükste
taskus. Astusid tõsiselt, täismehesammul, seisid nelja-
kesi esimehe ees.

«Meie paatkond on siin... Kui nüüd esimees paadi
annab, siis... võime järvele minna,» lausus Dimitri.

Esimees mõtles veelgi kauem kui esimesel korral.
Poisid teadsid miks. Ka tema põlgas neid liiga nooreks.
Kartis, et võivad oma varsaaruga püügiriistad ära rik-
kuda, paadi lõhkuda. Tõsi, tehnika kulub ning vananeb
nurgas seistes. Aga kui pole meeste käes, pole ka võr-
kude pealt plaani täita. Annad aga poiste kätte, pead
nendele ka plaani andma. Kuid kas nad täidavad selle?
Nad ju alles nii noorukesed.

Eks igal ole oma mõtted. Poistel omad, esimehel tei-
sed. Ja esimehe mõtted kiskusid vägisi teisele poole
kui poistel.

«Rääkige komsomolisekretäriaga, kui tema vastutab
teie eest, siis vaatame,» sõnas esimees.

Sekretäriks oli neil tookord tütarlaps — Valja Uga-
rova. Valenka lõi samuti kartma. Kui poistega midagi
juhtub, eks siis teda patsipaarist tiriti. Aga paljugi,

mis järvel poistega sündida võib. Tuleb torm, läheb paat ümber, ja ongi poisid järves. Seda on juhtunud isegi täiskasvanud meestega. Võtab ta oma vastutusele selle uue algatuse, siis aina värise nende pärast. Ei saa öösel sõba silmale, ei päeval hirmust lahti. Muret nii palju, nagu oleks järsku mehele läinud.

«Sõidan linna, räägin rajoonikomitees, mis sekretär arvab,» vastas Valja.

Aga mis siis temalgi arvata oli. Oli seal rajoonikomiteeski tegemist küllalt. Või tahtis temagi poiste pärast unetuid öid veeta. Ja pärast teab kus veel aru anda, kui paat ümber ja poisid kadunud.

«See on esimehe asi,» vastas ta. Ja andis head nõu: «Las esimees vaatab järele, kuidas poisid töötanud on. Kui korralikult, andku siis paat pealegi kätte.»

Jälle seisis nad neljakesi esimehe juures, mütsid pihus.

«No mis ma teiega teen,» mühatas esimees ja vaatas poistele mustade kulmude alt nõutult otsa.

«Andke paat!» nõudis Dimka.

«Paat,» urahtas esimees. «Aga järvel oled ainult sina varem käinud. Teised ei tea midagi. Annan paadi, annan ka plaani. Kes seda täitma hakkab?»

«Meie,» vastasid poisid kooris.

«Teie! Aga võib-olla hakkame teid endid noodaga välja kiskuma.» Esimehe hääl muutus paluvaks. «Poisid, minge teistesse brigaadidesse. Käige vanadega koos. Õppige kas või aastagi, enne kui ise paadi võtate.»

«Tahame paati,» hüüdsid poisid nagu ühest suust.

«Et kurat teid võtaks!» Esimehe häälest kostis juba imestust poiste visaduse üle. «Annaksingi paadi, aga paati ei ole. Viimase paadi andsime kuurist välja.»

Nii ei saanudki poisid järvele. Kõik nende lootused ja unistused vajusid põrmu. See oli suur pettumus.

Kaluriküla elas nagu varemgi. Nagu varemgi läksid hommikul mehed järvele, lastiks võrgukoormad, ja tulid õhtul kalasadamasse, paadikere hõbedat täis.

Aga poisid seisis rannal, vaatasid näljaste silmadega kalalaste, sadama kohal keerlevaid kajakaid ja

nuusutasid ahnelt niisket kalalõhnalist õhku. Nukralt jälgisid nad korstnatest püstloodis õhku tõusvaid suitsusambaid. Peaaegu igas peres tuli keegi koju — kotisopis värsket kala: okkalisi kiisku, rohekaid ahvenapoegi, hõbedasi räabiseid. Tulid koju... ja varsti oli valmis piprane ja loorberilõhnane uhaa. Jaa — kaluri elu on raske, aga temast paremat ometigi ei tea.

Tol õhtul poisid ei pidanud vastu. Panid kokku oma veeringud, tõid poest kaks pudelit valget, jõid salaja paadikuuri taga, haletsesid iseendid. Siis taarutasid kaua külavaheteel, ja kuidas lõppeks koju sattusid, ei mäletanud pärast enam isegi. Dimka tuli koju, viskas sāngi pikali. Süda oli paha, tuba keerles silme ees. Ema tõi ruttu pange, poeg oksendas ja kaebas ise: «Kõik on läbi! Olen hukkunud inimene.»

... Järgmisel päeval kogunesid poisid Dimka juurde. Kõigil ninad norus. Pead lõhkusid valutada mis kole, ja häbi oli ka. Siis ütles tema, Dimitri Petrovitš, neist kõige vanem: «Poisid, veel ei maksa alla vanduda.» Ta häälest kostis endist jonni.

Poisid teritasid kõrvu. Kuulatasid, mis see kõige vanem vahepeal on välja haudunud.

«Poisid, kui te appi tulete ja käed külge lööte, siis ehk sügiseks me saame paadi endilegi. Mootorpaadi...»

«Ei me põlga tööd, kui ainult kuidagi järve peale saaks,» vastasid poisid.

«Läki siis!»

Dimka võttis poisid kaasa. Läksid küla taha, Nina neeme nurka. Seal oli vana noodakuur. Ta viis poisid kuuri ja ütles: «Näete, siin ta on, meie paat.»

Poisid nägid: kuurinurgas seisab paadikere. Sellel olid lahti küljelauad, nii et iga laua vahelt paistis valgus läbi. Mootor oli lagunenu ja roostes, tüüri üldse polnudki.

«No selle varemega küll keegi järvele ei julge minna,» kostis poiste hulgast.

«Ega midagi, paat on maha kantud,» seletas Dimka. «Osadki on viidud laiali. Aga... kui me koos lööksime käed külge, küllap leiduks osasid ja värve, laudu, takku, küllap saame kõike. Mootorit ma tunnen. Oskan kokku seada tolle seal. Poisid, kui te ainult käed appi lööte.»

Poisid jäid mõttesse.

«Aga teab, kas esimees meile sedagi annab?»

«Teeme valmis salaja. Kui paat on sõidukorras, kutsume ta vaatama. Ütleme, et ise oma kätega on see siin viimase kruvini tehtud. Küllap siis annab.»

... Sellest ajast olid poisid tihtilugu kodunt kadunud. Küsiti ja päriti, uuriti ja puuriti, aga õiget vastust ei saanud keegi kätte. Kord käisid õngel, kord rahvamajas lauluproovil, korraaks siin ja korraaks seal. Aga vanast noodakuurist kostis tihtipeale koksimist ja toksimist.

Küll nähti vaeva. Noored võtsid patu südamele: varastasid saekaatri juurest laudu, viisid laost hõlma all värvi, mootorile osi hankisid ka lausa teistest paatidest. Vaata veel, et kinni ei panda! Kuid ei juhtunud õnnetust.

... Päevad läksid, kätte jõudis suur suvi ise. Pilliroog hakkas pöörama pead, sibulapealsed vajusid longu ja aedades roogiti mustsõstrapõõsastelt lehti.

Siis seisid ühel päeval neli poissi jälle esimehe ees.

«Ahaa, teie,» lausus too. «Ei ole meil veel vabu paate...» lisas kahetsevalt.

«Me ei tulnudki paati tahtma,» vastas Dimka, hädavaevu ärevust tagasi hoides. «Meil paat juba käes...»

«Saite paadi? Kust siis see teile nii kukkus?»

«Tulge vaatama!»

Sammusid otse üle niidetud heinamaa alla Nina noodakuuri manu — poisid kergel, kutsuval sammul ees, esimees kõhklevalt järel. Keerasid siis ümber noodakuuri nurga, ja ennäe imet — seisiski seal uhiuus paat vettelaskmiseks valmis. Esimees tegi ringi ümber paadi. Ei lausunud mitte midagi, astus paadikuuri juurde ja vaatas sisse — see oli tühi.

«Ah siis sellest te ta...» Küsis ja päris. Küsis nagu uskumatult, päris nagu usutlevalt.

«Sellest me ta jah,» vastasid poisid pooleldi nagu kartes, pooleldi nagu rõõmu tundes.

«Aga too oli ju lausa vare,» hüüatas esimees.

«Oli jah vare,» kostsid poisid.

Siis astus esimees paati. Küll ta seal siis trampis ja küll ta seal siis togis. Viimase kruvini katsus järele.

Pidas vastu, midagi ei andnud järele.

Siis lükkasid nad paadi vette. Tõmbasid mootori käima. Ka mootor käis laitmatult. Läbi mootori urina kostis esimehe hääl: «Ah siia need osad siis kadusid!»

Poisid ei kuulnud esimehe sõnu.

«Noh, mis teile võrukaeltele teha. Kui juba paadi saite, minge siis temaga ka kala püüdma!» Ja esimees äigas oma laia pahkliku käega Dimka õlale.

...Kunagi, mitte kunagi ei unusta ta seda päeva, kui nad tulid sadamasse oma esimese saagiga, paadikere pooleldi hõbedast rääbist täis. Nad tulid üle tujuka sügisese järve. Kiikusid üles-alla lainete rütmis. Taevarand tõusis aina kõrgemale ja koduranna punased liivarahud muutusid suuremaks ja suuremaks. Tuul, värske ja karge, keerutas ümber paadi, tuhistas läbi poiste suviste riiete ja puistas vee hõbedasi pudemeid poistele näkku. See oli rõõmus päev. Ja poisid olid nii väsinud, et ainult vaatasid sõnatult ja ahnelt koduranda ning ootasid, millal jõuavad koju jooma kuuma teed, sööma värsket kalauhaad.

See oli nii hea päev, et praegu hakkab piinavalt valus sellele mõeldes. Tol päeval oli kõike, mida täna enam pole. Kõike, mis ta täna on kaotanud, võib-olla igaveseks kaotanud. Seal oli esimehe soe käesurve, koduste rõõm, uhkus iseenda ja oma kaaslaste üle.

Too päev ei jäänud esimeseks ega viimaseks. Palju rõõmu elas Dimka üle järgmistel aastatel. Tundis seda rõõmu, mida tunneb laps, kui teda võetakse üheväärsena täiskasvanutega, tundis seda rõõmu, mida annab kaaslaste lugupidamine, heakskiit ja... kuulsus.

Ta sõitis rajoonikeskusesse komsomoliaktiivile, kuhu ta oli valitud kaheksakümne kolhoosinoore hulgast ainsana. Kuulas, kuidas tõusis üles rajoonikomitee sekretär ja ütles: «Sõna on «Peipsiranna» kolhoosi kommunistlike noorte lülivanemal Koršunovil.» Kummaline tunne tõusta elus esimest korda kõnepulti, tõusta üle teiste peade, näha enda poole pööratud sadu ootel sil-

mapaare... See oli imelik, rõõmus ja ühtlasi araks tegev tunne. Niisugune, nagu väikese poisikesena esmakordselt vette hüpates. Algul hingematvalt kitsas, lämmatav, siis aga kerkid taas veepinnale, ronid paati, tunned, kuidas kuumad päikesekiired sind soojendavad. Siis hakkab nii hea, imemõnus...

Ta kõneles algul kohmakalt, sõnu otsides. Neid sõnu, mida raske oli leida, kui sind vaatab üle paarisaja silmapaari. Aga siiski ta leidis nad. Ta jutustas sellest, kuidas temast sai lülivanem, kuidas nad organiseerisid esimese komsomolilüli rajoonis, kuidas valmistasid ise endile paadi... Ei unustanud sedagi öelda, kuidas keegi neisse tookord ei uskunud. Ka komsomoli rajoonikomitee sekretär mitte. Ise kõõritas sealjuures presiidiumilaua poole. Seal istus sekretär ja naeratas talle heakskiitvalt... Siis plaksutati talle. Ta märkas, et rohkem kui teistele. Ka sekretär plaksutas.

Tuli kalurite päev. Seal jutustas ta juba terve rajooni kaluritele, mida ta arvab uue tehnika rakendamiset, millised puudused on kevadiseks suurpüügiks ettevalmistamisel. Jaa, see oli tema — väikesekasvuline, laianäoline, isata orb. Ta oli nüüd võrdne. Võrdne kõigi nende vanadega, kes teda ei abistanud siis, kui poisid hädas olid. Ise rabeles ta välja, ise oli oma õnne sepp.

Sõitis ajakirjanik pealinnast. Käes blokk ja täitesulepea. Usutles, et kuidas nad täitsid oma plaani nii hästi. Tema jutustas: esimesel aastal täitsime plaani kahesaja-protsendiliselt, teisel aastal kolmesajaviiekümneselt, käesoleva teises kvartalis neljasajaselt. Aga kuidas, mil viisil nad nii palju kalu püüdsid, seda ta ajakirjanikule ei öelnud. See oli tema saladus, ärisaladus.

Nii see kuulsus tuli. Tal olid pehmed käed ja võlurätt oli tal. Ta oli magus ja uimastas nagu kange vein — kuulsus!

Ja ometi just siis, kui ta oli oma õnne tipul, kas mitte just siis ei alanud tema allakäik? Ta ise ei teadnud seda kuni eilse päevani. Veel eilegi ei mõistnud ta seda. Ei saanudki mõista: ta ju ei mõelnudki kunagi

sellele. Alles täna, pärast unetut visklemist öö läbi küljelt küljele, arvab ta teadvat, kuidas see kõik algas.

Ta oli harjunud nendel õnne ja kuulsuse aastatel võtma vastu külalisi. Oli harjunud neid kostitama värskel kalapraega, oli harjunud tõstma klaasi nii nende kui ka iseenese terviseks.

Sellepärast pidas ta üsna loomulikuks, kui tookord õhtutunnil koputas külaline ta uksele. Vaatas üsna ükskõikselt ta halli siidmantlit, õlgkaabut, pruune õhuaukudega suvekingi ja nahast portfelli. Küllap vist jälle ajakirjanik, mõtles ta. Külaline ennast ei tutvustanud, kummardus üle ukسلäve tuppa astudes ja lausus, et ta on linnast ja tuli vaatama, kuidas elavad sisemaa kalurid. Isegi seda ta ei öelnud, millisest linnast.

Hiljem istusid särgiväel laua taga, laual kalavaagen ja tärnidega pudel. Jutt hakkas libedamalt veerema. See külaline polnud tavaline. Tavaliselt nad aina uurisid ja pärisid. See jutustas ise. Pajatas laia maailmast, kus ta paistis olevat üsna palju ringi rännanud.

Siis, kui sõprusliigid olid joodud, pöördus jutt lähemale, hakkas ringlema Dimitri ja tema töö ümber.

«Eh, poiss, oled saanud korda suurte asjadega,» sõnas võõras. «Sinusugune mees vajaks avaramat tegevusvälja kui see kitsas sisemaa järv...»

Dimka kuulas võõra juttu ja mõtles, et tõesti, ega ta lööks kohkuma ka avamere lainete ees.

«Ütle, kui palju sa saad oma raske töö palgaks? Kuussada, seitsesada? Hüva, kui ka tuhat...kuus... kümme korda rohkem. Aga merekalurid teenivad kaks-kümmend-kolmkümmend tuhat, kui on püügiilmu ja -tuuli.»

Ka Dimkal poleks mitte midagi selle vastu. Ei, ei oleks! On temalgi, kuhu raha panna. Mitte igal pole nelja suud toita. Jaa, on temalgi tütarlaps, kellele võib kingitusi osta.

«...Jah, ilusasti elavad kalurid seal teistel rannadel, avavete ääres. On neil autodki, sõidavad tööle ja koju. On omad majad, kus elekter ja raadio sees. Ilusasti elavad... Hästi elavad... Kultuurselt...»

Poleks Dimkalgi midagi selle vastu. Autost pole ta

küll unistanud, aga mootorratast on ta ammugi tahtnud. On selleks rahagi paigale pandud. Ah, ainult liiga pikkamööda koguneb seda raha.

«... On neil merekaluritel oma elamine, on mehed isegi... Tuleb tuju lõbutseada, istub autosse, lööb tuurid peale, ja — aidaa! linna, otse restosse või teatrisse, kui tahab. Ei ole niisugust sitsimist kui siin.»

Jah, kui tema, Dimka, võtabki kätte ja kolib sinna suure vee äärde, kus kalurid elavad nõnda hästi!

Siis aga ütles võõras, et võidakse siingi rohkem teenida, kui ainult tahetakse.

Dimka tahtiski teada, kuidas siingi saaks nii teha, et elad, nagu kalurid mujalgi elavad.

Ja kuigi oli südaöötund ning akende taga uitas pimedus, aga toas olid ärkvel ainult nemad kahekesi, vastas võõras madalahääli, nagu ei usaldaks ta isegi tuult või magajaid, ei kedagi peale Dimitri Koršunovi, noore kaluri, ja iseenda.

«Palju sa punktis siiakilost saad? Neli rubla... Eks? Aga mina maksan kümme...»

Ja kuigi see oli öeldud vaikselt, ja kuigi pea käis ringi va kibedast, kuulis Dimka väga selgesti, mida võõras lausus.

«Pea kinni. Räägid, et ostad kallimalt kui punkt. Aga see on mahhinatsioon. See on ju vargus.»

«Keda, ütle, keda sa varastad sellega, kui müüd kalad mulle? Keda? Iseennast? Iseennast petad siis, kui viid kalad punkti, sealt saad vähem... Keda, keda sa petad siis? Ostjat ka ei peta. Ostja saab kala minu käest värskemalt.»

«Aga kolhoosi vean alt.»

«Midagi ei vea alt. Kolhoosile annad — kolhoosi osa. Palju sul plaan on — kümme tonni kvartalis? Noh, annadki siis kolhoosile kümme tonni ja asi tahe. See on su oma asi, kuhu sa ülejäänu paned.»

«Aga sõbrad, paatkond?»

«Sina oled kõige vanem, oled lülivanem. Poisid ju tahavad ka raha...»

... Jah, oskas rääkida — linnamees. Ükskõik, mida Dimka ka ei öelnud, ikkagi sai ta sellise vastuse, mil-

lele ta vastu vaielda ei osanud. Ta tundis, et on olemas sihukene sõna, mis paneb võõra vaikima. Kuid see sõna jäi ütlemata.

See sõna öeldi hiljem, palju hiljem. Ütlejaks polnud mitte tema. Tema oli see, kellele öeldi. Ütlesid teised, ütles esimees, brigadir, komsomoli-algorganiatsiooni sekretär...

«Ah sina siis arvad nõnda, et kõik sotid on klaarid, kui sa täidad oma normi? Aga kes sulle andis võrgud, kes sulle paadi andis? Kulaku hing on sinusse pugenud. Annad spekulandile kala! Kas sa ka tead, mis sa oleksid olnud nende spekulantide käes varem? Rääbis havi hammaste vahel. Kas sa tead, kelleks sind oleks varem hüütud? Kiisavenelaseks! Ja nüüd arvad sa, et nõukogude võimuga pole sul rohkem pistmist kui oma normide täitmine. Selle võimuga, kes su inimeseks tegi. Arvad, et sul on õigus riiki varastada? Rikkusid poisid ära. Sa veel räägid siin, julged veel kõnelda oma süütusest.»

Kes ütles seda, kes toda — ta ei mäleta. Teab ainult, et tal polnud midagi vastata neile ütlejaile, ei kellelegi. Seisis ja kuulas. Vaatas maha, ei julgenud silmigi tõsta. Oleks meelsasti ära jooksnud, aga kuhu? Tal polnud ju kuhugi minna. Polnud sellest hetkest, kui miilitsamehed võtsid järvel ta paadi sleppi ja viisid ta Aleks, ülesostja juurde. Asetasid nägu näo vastu ja küsisid viimaselt: «Kas sellelt said kalad?» Aleks vastas: «Jah.» Vaat, sellest ajast peale polnud tal enam kuhugi minna, ta oli kõigist lahus. Ta oli — varas.

Sellest momendist kadus Dimitri Koršunov maa pealt. Ei olnud kommunistlikku noort Koršunovi, ei olnud noorte lülivanemat Koršunovi, ei olnud kolhoosi juhatuse liiget Koršunovi. Oli ainult väike varas Koršunov, kes hädavaevalt pääses kohtu alla andmisest, kes vaevu jäeti kolhoosi liikmeks. Sellest ajast lakkas olemast Dimitri Koršunov. Ja seegi pole õige. Mitte oma paljastamise hetkest ei lakanud ta olemast, vaid sellest momendist, millal ta jättis spekulandi oma tarre ööbima. Sellest ja paljudest teistestki hetkedest, millal ta sirutas oma käe neetud raha järele, millal ta pistis selle oma taskusse või tõmbas sealt välja, et osta, osta, osta.

Aga mis hakkab ta nüüd iseendaga peale? Kas saab ta osta tagasi oma ausa nime, kas saab ta heita häbikoorma oma õlgadelt, et need läheksid taas sirgu? Kas saab ta osta vabaks oma silmad, et need võiksid jälle vaadata julgelt teistesse silmadesse?

Ta ei tea seda.

Ainult seda teab ta, et jääda siia koduranda, nende hulka, kes tema häbi nii hästi tunnevad, ta ei suuda. See on raskem kui kõik muu, sest siin tuleb iseennast võita. Küsivad võõrad, kes on see pahkliku sünge näoga nooruk? Ja neile vastatakse: Dimitri Koršunov — see, kes kaladega hangeldas, keda komsomolist välja heideti. Kutsub tantsima tütarlapse, armsa, hea Tanja, ta ütleb sulle: «Ma ei tule vargaga tantsima.» Mis näo sa siis teed? Kuidas vaatad inimestele silma?

Ja kaua-kaua peavad nad meeles seda tema langemist. Mida kõrgemalt inimene kukub, seda raskem on tema kukumine.

Maailm on lai, küllap leiab ta mujalgi koha, kuhu randuda. Võib minna merekalurite manu. Või peab ta siis just olema kalur, kõndima ringi kalasäärikuis? Lööb jalga kamassid, hakkab linnameheks. Võtab pihku autorooli. Jah, maailm on lai. Seal on teid, palju teid. Lõputult võib sõita neid mööda. Seal ei tunne keegi sinu minevikku, ei huvitugi keegi sellest. Oled oma mineviku peremees. Ja kas siis tal pole selleks õigust? Miks peaks ta eluaeg kannatama sellepärast, et kord noorus eksis teelt. On siis tema ainuke, kellega võis nii juhtuda!

Ta peab minema. Ta läheb, läheb...

Maha jäävad kodused rannad, veteavarus, tuule rahutu laul lainelatvadel, nukrad pillirootihnikud, kolakasvalged luuteharjad. Kõik, kõik jääb siia. Kõik see, mille keskel ta kasvas, mida ta on õppinud armastama, mis on muutunud vajalikuks nagu õhk hingamiseks, nagu leib söömiseks. Vaesena läheb ta siit. Vaesena, sest kõik jääb temast maha — vana ema, nooremad õed, velled, sõbrad, meeskond, paat...

Ta surus selja vastu rannamänni tüve. Surus nõnda tugevasti, et valus hakkas, et tundis ihul tüve iga kona-

rust ja mõhna. See valu oli terav, ja aitas hetkeks läm-
matada toda sisemusse peidetud teist, seletamatut, kum-
malist valu.

Sammus üle liivavalli, pajupõõsaste roheliste pallide
taha, piki niidetud heinamaaserva. Selja taha jäi lai-
nete laisk keskpäevane laksumine, järve kahvatu-
unine sinendus ja järvekarpide pärlnutrine helendus
liival. Ees tulid vastu madala luhahainamaa lagen-
dikud, kraaviperved pajupuhmastega ja eemal küla
hallid majaubrikud. Ta ei näinud seda ega teist.

Ta ei märganud sedagi, et eemalt üle põuavinese
heinamaa astus alla randa inimene, astus sedasama
rada pidi, mida tallas temagi. Tulija oli tütarlaps, väike,
kärmesammuline, tumedate patsidega. Ta ei näinud
Dimkat. Sammus piki kraaviperve küljetsi tema poole.

Tanja! Tanja tuleb randa. Vana Siimu tütar Tanja,
kellega Dimitri on koolimaja saalis tantsimas käinud,
keda ta hilja õhtul koju on saatnud üle kastese heina-
maa, teejuhiks õhetav, sume ehataevas.

Dimitri peatus. Kas Tanja teab, mis temaga juhtus?
Küllap vist. Kui mitte keegi teine, siis juba Siim ise
rääkis.

Dimitri vaatas ringi. Kuhu pageda? Kuhu pageda
varju? Pajupuhmaste taha. Rutem, rutem!

Pikkade sammudega pöördus Dimka tallatud rajalt,
pöördus kraavikalda varju.

«Dimka-aa...!»

Hele tütarlapsehääli kostis ta selja taga, sundis pea-
tuma, ümber pöörduma.

Siin ta oli, hingeldas jookst, vaatas pruunide soo-
jade silmadega noormehe enesesüvenenud näkku ja
küsis katkevi hääli: «Dimka, kuhu sa lähed?»

Dimitri seisatas. Pöördus küljetsi tütarlapse poole ja
kohmas vastuseks: «Koju.»

«Sealt ei minda koju...»

«Minnakse mõnikord sealtki, kus teed ei ole...»

«Dima, ma tahan sinuga rääkida...»

«Millest meil... Sa ju tead isegi kõike...»

Tõsi, Tanja teab. Miks ei peaks ta teadmagi, kui
seisis koosolekul teiste selja taga ja silmitses üksisilmi
teda. Oleks ta siis tõstnud kas või korrakski pea, oleks

ta tingimata näinud Tanja suuri kokkunud silmi. Kas siis Dima tõesti ei näinud teda seal?

«Oh, Dima, miks sa tegid seda?»

Mida talle vastata? Mitte midagi.

«Kuulasin ja mul hakkas nii häbi...»

Dima vaikib.

«Just nagu oleks mind ennast... Pärast öeldigi mulle: «Noh, sinu Dimitriga on asjad läbi. Vargaga meie pool ei käida.»»

«Kes seda ütles?»

«Ära küsi! Sa tead, et leidub neidki, kes mind kadestasid.»

«Ja nüüd hauguvad. Parastavad!»

«Sa ise andsid neile selleks põhjust. Dima, miks sa ometi tegid seda?»

Tanja hääles kostis seesugust tuska, seal helises niisugune valus kahjutoon, et Dimitri võpatas. Ta vaatas vilksamisi tütarlapse poole ja nägi, et Tanjal olid pisarad silmis. Nagu selged läbipaistvad pärliterad. Ah, Tanja, Tanjake! Nagu oleksid see sina, kellele öeldi eile neid valusaid sõnu!

Dimka tahtis algul mornitseda. Mõtles vaikida sellest, mida läbi elas. Kuid nüüd ta ei suutnud vaikida.

«Tanja, sa ei tea, kui raske mul on. Ma ju ei mõelnud sellele, mis võib juhtuda. Ma üldse ei mõelnud millelegi, ma ainult tahtsin... Unistasin, et korjar raha, ostan auto, toon raadio tuppä. Tanja, ma tahtsin elada hästi, paremini kui praegu.»

«Kas me elasime siis halvasti, Dima? Kas meil oli millestki puudus? Sa oleksid kõike saanud, ilma selletagi oleksid saanud. Oleks tulnud raadio, oleksid autogi saanud...»

«Ma unistasin sellest, kuidas sõidan sulle kord autoga järele. Viin uude majja, ütlen, ole mulle perenaiseks.»

«Ah, Dima, kas ma poleks siis jalgsi sinuga tulnud... Kas ma poleks võinud olla sulle vanaski majas perenaiseks...»

«Nii ma unistasin, unistasin ja... Seal nad nüüd on, minu unistused. Ei jää muud üle kui lahkuda kodukülast. Siin ei unusta keegi... Hakkavad parastama...»

Närviline tõmblus jooksis üle noormehe näo. Nead, kalurid, ei oska nutta. Nad unustavad varakult, kuidas nutta. Kõik jääb neil sisemusse. Sellepärast ongi neil palju raskem kanda muret, sellepärast paistavad nad juba noortena süngemeelsetena, karmiilmelistena ning nende nägudele tekib teravaid kurde.

«Kas sa... kas sa tahad ära minna?» hüüatas tütarlaps ärevalt.

«Pean ma's siia jääma? Teistele naeruks, iseenele häbiks?»

«Dimka, ära mine, ega seal parem ole — võõraste hulgas.»

«Kui ma jääksingi... Aga mis ma siin tegema hakkakan? Kes mind enam võtab oma paati...»

«Dima, ära mine... Ma rääkisin isaga õhtul... Tema ütles, et kui sa vaid tahaksid tulla tema paadis järvele.»

«Sinu isa?»

«Minu isa jah. Sa ära arva, et ta kurja pärast eile koosolekul... Ta tahtis sulle head...»

«Ükskõik, Tanja, ma ei saa olla temaga ühes paadis. Ma võiksin hakata koerana ulguma, nii häbi on mul.»

«Ära räägi nii. Sa ju oskad töötada. Ega's taat kaastunde pärast sind paati ei kutsu. Ta tahab endale töömeest.»

«Aga mida mina pean seal kogu aeg tundma!»

«Dimka, ma palun sind, jää siia. Kui sul on raske, mõtle, et jäid minu pärast siia...»

«Sinu pärast...»

On sidemeid, mis purunevad kergesti. On neid, mida võib küll murda, aga pärast surmani mäletada, elu aeg taga kahetseda.

... Ja veel kord elas Dimitri läbi kõik viimaste päevade sündmused. Ja veel kord tundis ta suurt soovi põgeneda kodukülalt. Kuid siis kadusid need tundmused, pikka-mööda uutele aset andes. Kas ta on siis tõesti nii suur argpüks, et ei suuda julgelt silma vaadata igaühele, kes meenutab talle minevikku? Ja kas ta ei oska siis tõesti vastata neile: mis ma kord olin, seda ma enam ei ole. Nüüd olen ma aus kalur Dimitri Koršunov, ja ühelgi pole õigust mulle mineviku pärast ninna karata. Jah, nii

ta oskab küll igaühele vastata ja nii ta julgeb vastata, sest see, mis ta vastab, on sulaselge tõde.

Nad sammusid vaikides üles kaluriküla liivasele tänavale. Kuid juba enne külatänavale jõudmist ütles Dima:

«Ütle siis oma isale, et ma tulen tema paati, kui ta tahab mind veel kord õpetada.»

«Sa siis jääd?»

See oli pooleldi varjutatud kahtlusest, pooleldi valgustatud uskumise rõõmust.

«Sa siis ikka jääd, Dima?»

«Jah jään, sinu pärast.»

«Kui hea see on. Sa ei tea, Dima, kuidas ma kartsin, et sa lähed ära...»

«Ma olen midagi õppinud selle kahe päevaga. Tanja, usu, enam su isa ei tarvitse kunagi häbeneneda...»

Jah, ta oli midagi õppinud. Oli õppinud armastama oma koduküla ja selle karme inimesi. Ta oli õppinud mõistma paljude sõnade tähendust. Ta mõistis, et ausus pole ainult tühipaljas sõna, mida võib enesele vastu rinda tagudes teistele näkku karjuda: «Mina olen aus!» Ei, see on palju enam. See on kaaslaste lugupidamine, on rõõmus meel, on hea tuju, on enesest lugupidamise tunne.

Palju, palju on sõnu, mida Dimitri mõistab nüüd hoopis paremini. Kodumaa! Kui palju ta vanasti koolipingis seda sõna ka ei kuulnud, kuid ikka puudus sel reaalne sisu. Kuid nüüd on ta muutunud reaalseks, käegakatsutavaks, otse tajutavaks. See on koduküla oma hallide majadega, aedadega. See on karmide sügistuulte vingumine palkseinte taga tumedas öös. See on heledad hommikud, millal paatide tõrvatud küljed murravad teed läbi lainete sinise helenduse päikesele vastu...

Aga kõigest sellest Dimka, karm ja napolisõnaline noor kalur, ei oska rääkida. Ta pole õppinud oma mõtteid sõnastama. Ja tal pole seda vajagi teha. Pole vaja, sest siin nad sammuvad kahekesi üle sügisesse niidetud luha kodukülla ja neil on hea minna üheskocs vaikideski.

MEISTER

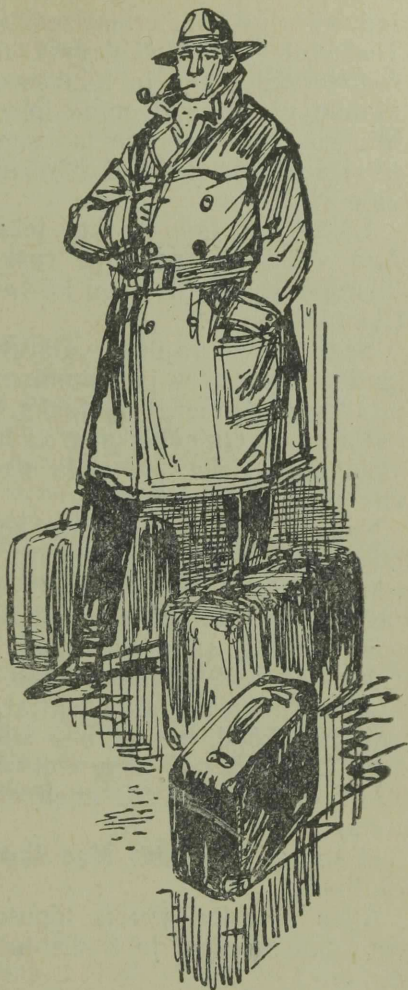
I

Päikese eredad ja soojad kiired tungivad läbi madala võretatud akna trükikotta, kuid muutuvad seal otsekohe halliks ja ilmetuks.

Väljas akende taga on värasügisene värvideküllus, on kuldkollane päike, sinine taevaskõõl, valged pilved ja vahterite tulekahjukeeled.

Aga sees on ainult üks — määrdunud-rasvane trükimust. Seda on kõikjal: põrandal ja seintel, laudadel, kastidel, ladujate tumedatel kitlitel, nende kätel ja triibuti isegi nägudel.

Siin nad seisavad ladumiskastide taga. Tulevad hommikul, lähevad õhtul. Hingavad tulles sõõmu jahedat hommikuõhku, lahkudes sooja õhtuleitsakut. Terve pika päeva, välja arvatud lühike lõunavaheaeg, lükivad tähti üksteise kõrvale nagu helmeid keesse. Ainult et helmed on ilusad. Neid reastada on silmarõõm. Tähed on mus-

tad, värviga koos, rasvased, et ei tahaks kättegi võtta. Tõsi küll, nendest tähtedest tekivad sõnad ja terved laused, terved pikad ja lühikesed lood. Nendest tekib kas ajaleht või raamat, mida loevad tuhanded ja tuhanded inimesed. Loevad ega mõtlegi sellele, et kusagil seisid tütarlapsed ja lükkisid tähti nagu helmeid üksteise kõrvale ritta.

Lihtne on laduda, kui tead, kui tunned oma tööd. Aga siiski on ladumine raske. Pead seisma peaaegu liikumatult. Ainult käed käivad regaali ja riviku vahel. Üksluine on...

Seda kauge rajooni väikest trükikoda, kuhu polnud jõudnud tänapäev ja ladumismasinade ajastu, hüüti naljatades Gutenbergi töötoaks, tema direktorit kutsuti naljatades Gutenbergiks, ladujaid aga — viimasteks mohikaanlasteks. Ja seda nad ongi — käsilaoajastu viimased mohikaanlased.

Nad on alles noored, need kolm tütarlast. Vaevalt üle kahekümne. Nad armastavad tantsida, unistada, kuid oskavad ometi seista kannatlikult oma tööpostil. Ja kuigi nad on siin «Gutenbergi töökojas» mitmekesi, ümbritseb neist igaühte suur üksinduse ja vaikuse müür. Sest trükikojas peab olema vaikne. Siin pole aega lobisemiseks. Töö ootab aina tegijat, töö aina nõuab: liikuge kiiremini, käed, liikuge üha kiiremini, käed!

... Ühel päeval astus direktor ladujate juurde ja ütles: «Lapsed, meile tuleb abiline. Saate hinge tõmata.»

«Lapsed» vaikisid. Nad ladusid edasi, nagu poleks kuulnudki.

Alles siis, kui jõudis lõpule trükirida, päris Luule, see kõige noorem ja uudishimulikum: «Ei tea, kes too siis on?»

«Ei tea isegi... Peavalitsusest komandeeritakse. On teine lõpetanud kooli ja ikka päris meister mis meister...»

Direktor tahtis heameelt teha. Aga tema suur uudis võeti nii ükskõikselt vastu, et lausa solvav.

«Kuuluta neile head sõnumit, aga nemad nagu puupakud,» mõtles ta minnes.

Ta eksis, ei tundnud oma inimesi. Kuidas võisid nad

jääda ükskõikseks niisuguse uudise suhtes. Nende, kodukootute juurde sõidab tõeline meister. On käinud koolis, tunneb tööd nagu oma viit sõrme. Mis nemad tema kõrval on. Mitte midagi!

Igal inimesel on oma eneseväärikuse tunne. See on nõrk koht. Kui satub hädaohtu, siis... Direktor ei mõistnud seda.

II

Ja tuligi meister. Tuli hoopis teisiti, kui teda oodatud oli.

Oodati teda hommikuse bussiga, siis lõunasega, siis õhtusega. Kuid üheski neist polnud külalist trükikojale. Ta ei tulnud ei määratud ega ka järgmisel päeval. Tuli alles ülejärgmisel, kuid mitte bussiga, vaid juhusliku autoga. «Nii tuleb odavam,» ütles ise.

Ja teistsugune oli ta, kui oodati. Oli noor. Kandis halli mantlit, pruuni kaabut, musti kingi. Nägu oli veidi kahvatu, silmad suured. Vaat sulle meistrit! Ennem kirjanik või kunstnik.

Luule kohtas teda esimesena ja pidas koguni revidendiks.

Kui direktor ütles talle, et võõrastemajas on koht kinni, vastas külaline: «Oh, ei ma lähe võõrastemajja ühti. Seal kulub raha. Vast saan siingi kuidagi öö veeta.» Ega läinudki.

Läks hoopis ladujatega tutvust tegema.

«Tere, tere! Jõudu...»

«Jõudu tarvis.»

Võõras seisatas ja vaatas, kuidas Luule kärmed käed liikusid. Tütarlapsel hakkas piinlik. Juuksetukk kippus jonnakalt silmadele ja nägu oli nagu ikka trükimustast vöödiline. Siis kohendas käeseljaga juuksesalku ning määris oma nõbininagi trükimustaga. Punastas, kõõritas altkulmu võõrast ja punastas veelgi. Palged lõid õhetama. Naeratas poolpelglikult, pooleldi võõristavalt.

Naljaked silmad on sel võõral. Näe missugused, liikumatud ja veidi pungis. Vaatavad, aga nagu ei näekski midagi. Ja ise on ta ka eriskummaline. Sei-

sab ja vaatab, kuidas Luule laob trükiridu, aga siis pärib järsku hoopis muud:

«On siin ka pidusid, kus õhtuti tantsida saab?»

«Või neist puudu. Eks seal uues kultuurimajas parkettpõrandki selleks tehtud...»

«Küllap siis tüdrukud käivad seal üsna tihti jalga keerutamas?»

«Paljuke neil tüdrukutel seda aega jääb. Õhtuks väsinud... Kodus vaja aidata...»

«Ei tea, kas tütarlastel kõigil ka kavalierid nagu kord ja kohus?»

«Oh, mis nüüd kavalieridest rääkida, eks ole poisse nagu jalaga segada...»

«Küllap on neidki, kes õhtul koju saadavad?»

«Küllap... küllap... Poisid on maiad kojusaatmise peale.»

«No muidugi, ka ise saadaksin, kui ainult saadetavat leiduks.»

«Kes otsib, see leiab.»

... Nii see jutt seal veerema hakkas. Oli võõral palju pärida, küsimustega tagasihoidlikke tütarlapsi kimbutada. Seisis ja vaatas, aga suu käis peas nagu tatra-veski. Kui ikka tema oleks teadnud, et siin on nii palju nägusaid näitsikuid, oleks siia juba ammu kolinud kõigi kimpsude-kompsudega. Aga öeldakse: parem hilja kui mitte kunagi. Ja nõnda ongi tema siia kaugele maailma äärele jõudnud. On pidanud sealjuures istuma mitmes rongis ja bussis, ja autokastiski. Kuid nüüd tema mitte ei kahetse, et saabus siia.

Nii ta aina seisis ja keris juttu. Vaatas ühe juures, läks teise manu, pajatas kolmandaga. Jutt aina keerles ja veerles.

«Naljakas,» mõtles Friida, ladujaist vanim. «Tuli mees nagu appi, aga et ütleks ka sõna tööst, päriks, mis raskused meil siin on. Ei, aina tantsimisest ja... See ikka vist üks tantsulõvi on.»

III

«Imelik kuulda,» mõtles Friida paar päeva hiljem, «kui targasti võib kõnelda kõige lihtsamatest tööasja-

dest. Nendest mustadest tähtedest, sellest trükirul-
list ja kiirpressist... Kuulad ja imestad — vaata mihu-
keste tähtsate asjadega me tegemist teeme! Kõik-puha
nii tääduslik ja tark, kui see uus abiline räägib. Näha
kaugele, et kooliskäinu...»

«Vaata, Milvi, kui sina oleksid koolis käinud, siis
sa ei räägiks ühtigi «ladumiskast», vaid ütleksid
«regaal»...»

Milvi vaatas üles ja ütles põlastavalt:

«Teab, mis see «regaal» mulle juurde annab, üht-
moodi laon ikka.»

«Miks ei anna, kaugele näha, et oled tudeeritud. Kül-
lap Kalevgi vaataks sind teistsuguse pilguga...»

«Ah, mis te nüüd,» punastas Milvi ja tõmbas koh-
meült käsivarrega üle otsmiku.

«Jah, Milvi, oleme ikka kodukootud meistrimehed...»
ohkas Friida.

Tahad või ei taha, aga raasike kadedaks lähed küll,
kui teine tuleb ja lehvitab kõigile oma tarkusehõngu
ninna. Sammud mööda, vaatad seda imetarka noor-
meest ja südames hakkab kipitama. Ühelt poolt selle-
pärast, et ise ei oska sehandest tarkuseorelit lahti lüüa.
Aga teiselt poolt kipitab sellepärast, et kõnnib mees
juba mitmendat-setmendat päeva mööda trükikoda, aga
kittel mustaks ei saa. Kus ta saamagi peab, kui siin
tehakse tööd ainult suuga, aina õpetatakse, seletatakse.
Vaatad teda ja sul kipub tekkima pilges säde silma-
nurka, kui kuuled: jälle räägib tarka juttu ülemustele.

Või ta ainult neile räägib, või ta ainult «puhta poole»
peal juttu puhub. Ei, ta pole uhke. Räägib ka kolleegi-
dega. Alles eile nõjatas vastu Friida ladumispulti ja
vaatas, kuidas see ladus.

«Ei, see töö ikka nii säetud ei ole, nagu olema peab,»
ütles. «Nüüd on uuemates ja moodsamates trükikoda-
des sedasi, et äratõmmete tegemine ja külje kokkuklat-
timine toimub ühel laual, pole vaja sammugi raske
laudikuga astuda...»

«Mis sa ometi targutad,» mõtles siis Friida. «Teada
ilma sinu jututagi, et valmis ladu on raske tõsta.
Tuleks parem appi, selle asemel et tarka juttu ajada,»

surus tütarlaps huuled vihaselt kokku ja ladus vaikides edasi.

Siis astus meister Luule juurde, seisatas seal. No muidugi, küll ta juba teab, et sel mõistmatul tüdrukul pole midagi töö ajal võõra noormehega lõkerdada. Temal ju ükspuha, kui palju vigu ta sisse laob. Kas ta tegeleb töö ajal kõrvaliste asjadega või mitte, ühtmoodi vigaselt laob ta ikkagi.

Ainult see on naljakas, mida Luule õieti meistris leiab. Kuula, mis talle räägitakse.

«Oeh, oeh, kondid ja luud on haiged,» seletab meister.

«Ei tea, millest?» pärib tüdruk.

«Teadagi, millest. Maga siin paberikastide otsas nagu mõni pühamees või fakiir. Küllap oleks Luulelgi luud-kondid valu täis, kui ta paar ööd prooviks siin magada.»

«Aga miks te siin magate, on olemas ju võõraste-maja?»

«Ja no mis sest, et on. See lõbu pole igale lubatud...»

«Aga kui komandeering on, siis on ka ööbimisraha ette nähtud,» pistis Friida vahele.

Kuid meister ei kuulnud teda.

«Seal võõrastemajas on jälle omad hädad,» seletas ta. «Võib-olla kirbud koguni.»

«Kardate kirpe?» imestas Luule.

«Oi, Luule ei tea — need on hullemad kui kurjad koerad... Aga kas ehk Luule ei tea mõnd paremat öömaja juhatada?»

«Ei tea,» vastab tütarlaps ja punastab.

«Aga äkki teab... Ega tervet sängi tahakski. Aitaks poolest küllalt. Et kui Luule ise üüriks poole oma voodist välja...»

«Ei ole üürida, see nii kitsas, et...» Luule lausa õhetab näost.

Noormees vaatab teda oma külmade liikumatute kalasilmadega, ta näol pole naerukübetki, nagu oleks seegi jutt sama asjalik ja ametialane kui too, mida ta pajatab «puhta poole» peal. Ja keegi ei saa aru — räägib ta tõtt või viskab nalja. Võib ju mõndagi öelda tütarlap-

sele naljatoonil, aga see siin puhub naljajuttu liiga tõsise näoga.

Nad ootasid, kunas meistri puhtale kitlile tekivad trükimusta rasvased jäljed.

IV

Siis, kui teda polnud veel siin, kui teda alles oodati, kõlas tema nimes midagi võõrast, tundmatut, kauget, aga lugupidamisväärset. Inimene on koolis käinud, sõidab appi. Peavalitsus saadab... Ja veidi hirmu selle ülitarga ja kindlasti uhke «tema» ees lisandus häälede.

Siis, kui ta saabus, jalutas ringi, puhus juttu, õpetas, aga kätt külge ei pannud, sai sõna «meister» uue kõla. Siis oli seal midagi kõhklevat, kahevahel olevat, äraootavat. Kas sa ikka oled meister, või oled ainult lobasuu, kiidukukk, tantsulõvi? Ja ei hääldatud seda sõna enam nii vaikselt, nii lugupidavalt. Ei, siis muutus ta lühemaks, kokkusurutumaks ja... kergemaks. Temast oleks nagu läbi kõlanud: üks näe, üks näe.

Aga pärast seda, kui meister tööle hakkas, sai ta nimi veelgi uue varjundi. Nüüd muutus ta jälle pikemaks, sügavamaks, temaga oleks nagu öelda tahetud: tunneme sind, teame, kes sa oled. Jah, ta, see sõna, muutus isegi liiga pikaks, liiga venitatuks. Temaga oleks tahetud nagu öelda: ära, sõber, seleta siin midagi, teame küll, mis meister sa oled... Oled meister-hädavares. Oled meister tööst kõrvale hiilima. Oled meister praaki tegema.

Ja tõesti, kui ta hakkas tähti sõnadeks laduma, selgus otsekohe, et tema teeb seda palju aeglasemalt kui tütarlapsed.

Direktor ütles kord: «Meil on täna väga kiire. Võib-olla lähete tüdrukutele appi laduma.»

Ta hakkaski laduma. Kui ta poole päevaga oli pisekese nupu valmis treinud, tuli direktor ja ütles: «Natuke aeglaselt läheb.»

«Pole parata, mulle on käsiladu võõras, olen harjunud rohkem trükkimisega tegelema,» vastas ta.

«No ega siis midagi, hakake trükkima. Meie trükkija oskab laduda.»

Ja antigi meistrile trükimasin, kiirpress kätte.

Ka siin juhtus talle pahandusi. Praaki tegi liiga palju. Kord olid pildid nagu udukujud, teinekord olid leheküljed mustad. Aga ükskord jooksis koguni terve lehekülg masinast välja. Paar kruvi kinnitamata, ja sadaski tähti nagu vihma üle masinaääre põrandale.

Pärast oli hädaldamist ja seletamist. Kõik tuli ümber laduda, uuesti teha. Terve päeva töö.

«Jaa, see pole koolitarkuse seletamine,» sõnas Friida, silmis üsna pilkeline helk.

Seekord meister vaikis. Ei seletanud enam kellelegi midagi, nohistas ainult tööd teha.

V

Komandeerimisaeg hakkas lõpule jõudma, aga meistril ei paistnudki olevat erilist soovi tagasi sõita. Rääkis koguni direktorile, et tal poleks midagi selle vastu, kui jääb päriselt siia tööle. Direktor vastas, et miks mitte, inimesi on vaja.

«Aga mis alal ma tööle hakkan?»

«Ükskõik, vahest ladujaks. Meil ladujaid kõige rohkem vaja.»

«Hmm... Teenib vähe.»

«Elavad ära. Trükkija ei saa rohkem.»

«Ei saa küll. Aga kui saaks mitu tööd korruga teha, teeniks paremini.»

«Mis töid siis?»

«Noh — trükkija, murdja ja laduja.»

«Tohoh, pele säh! Kuidas te kolme ametiga tahate hakkama saada?» hüüdis direktor üsna imestunud hääli. Ja lisas mõttes: «Kui isegi ühega ei saanud...»

«Aga mis seal siis saada... Eks see ole ükskõik, kui kaua ma töötan, peasi et valmis teen.»

«Kus ta ükskõik, kui mul graafik seinal, mis kell töö valmis olgu. Jään hiljaks, maksan trahvi.»

«Eks ma jõua graafikust ka kinni pidada, kui vaja.»
«Võib-olla,» vastas direktor kaheldes. «Siiani pole nagu jõudnud...»

«Siiani pole ma veel tööl. Olen niisama... Abistan. Annan nõu...»

«Ah nii... Aga kolme kohta ma teile anda ei saa. Seadus ei näe ette anda ühele töötajale kolme palka.»

«Aga töölehed kirjutate välja teie.»

«Kirjutan muidugi...»

«Peate te's sinna märkima minu nime. Pange ükskõik mis nimi.»

«Aitäh nõuande eest,» vastas direktor. «Ütelge nüüd ise, kuidas ma saan nii teha, kui see on keelatud.»

«Paljugi, mis keelatud. Tehakse mujalgi seda, mis lubatud pole. Ainult see, kes elada ei oska, peab kirjatähest kinni...»

«Noo-jah. Võib-olla seal, kust teie tulite... Ainult et siin majas peetakse seadusest lugu.»

«Siia ma siis küll jääda ei saa. Ei tasu ära.»

Nii jäigi kaup katki.

VI

Järgmisel päeval pani meister kolid kokku. Seadis paberid jutti, hõikas üle ukse kolleegidele «head päeva» ja kadus...

Ammuks see oli, kui ta tuli. Siis olid tütarlapsed ärevil, ootasid oma tundmatut abilist. Nüüd ta läks — see meister, ja kellelgi polnud temast sooja ega külma. Nagu oleks ta põgus unenägu, mida ärgates enam ei mäletatagi.

Või siiski. Kes teab. Pärast tema lahkumist hakkasid tütarlaste käed kiiremini käima. Neil oli korraga lahendam ja lõbusam olla. Otsekui hoogu oleksid nad juurde saanud. Kes teab, võib-olla alles nüüd mõistsid nad, et neil jätkub jõudu mitte lihtsalt tööd teha, vaid töötada nii, nagu töötavad oma ala meistrid — rõõmsalt, vaimustusega.

Ainult üks silmapaar jälgis läbi akna meistri lahkumist. Pärast ladus ta vigasemalt kui harilikult oma veergusid. Kuid seda ei pannud keegi täheleegi. Sest

kõik olid harjunud, et Luule teeb aina vigu, mida hiljem nokitseb kaua parandada.

Aga meister seisis bussijaamas, käed taskus, pea mantlikrae varjus, ja ootas bussi.

Oli hall sügispäev. Taevast nõristas vihma, maantee oli porine. Nukker ja üksildane. Kuid siis nägi ta tuttavat. See oli sealtsamast, «puhtama poole» pealt, kus ta oma tarkust käis näitamas. Nüüd ta elavnes, astus tuttava juurde ja lausus:

«Ah siis üsna kahekesi sõidame?»

«Ohoo, või teiegi lähete linna?»

«Tuleb sedagi teha...»

«Kuhu siis? Materjali tooma?»

«Ei. Uusi söödamaid otsima.»

Hiljem, kui nad istusid kõrvuti bussis, jätkas meister oma juttu.

«Ei saanud direktoriga kaubale. Ta ei oska teha nii, et tööd ja leiba jätkuks nii endale kui teistele.»

Meister rääkis. Ta silmad jälgisid samal ajal aknast allavoolavaid veeniresid. Midagi rõhus teda. Mis just, seda ei teadnud ta vist isegi. Kui ta rääkis, oli tal kergem. Sellepärast jätkas:

«Ja nüüd tuleb siia veel revident.»

«Missugune?»

«On üks krõbe eit. Muust ei tea, kui ainult oma paragrahvidest. Kõrd juba jäin talle jalgu. Mõtlesin, et parem enneaegu ära minna.»

«Mis eest ta siis tookord...»

«Ei midagi erilist. Trükikirja kasutasin natukene, tegin endale taskuraha. Tema pidas seda kuriteoks.»

Ta rääkis silphaaval. Vastutahtmist. Tal oli raske rääkida, kuid ka vaikida ei saanud.

«... Ja mis see temale korda läks, mis mina trüki-kojas tegin. Kontrollinud oma pabereid... Kes tal käskis nina ladumiskastide vahele pista. Tõmbas sahtlid lahti nagu mõni peremees. Trükkisin postkaarte. Sai lao kätte ja kohe minu kallale. Protokollid ja aktid ja puha.»

Jälle vaatas meister kõrvale ja ta pilgus oli seletamatut tuska. Ta kõneles monotoonselt, vaikselt,

otsekui endale, ja ometi jäi mulje, et ta on millegipärast rahutu ja ärevil.

«Nojaa, aga ega's te siis siin postkaarte teinud. Revidendi pärast oleks võinud paigale jääda,» seletab too.

«Kes teab, mis ta oleks siin tegema hakanud. Tal juba hammas minu peale verine. Oleks vana asja üles võtnud, kõigile rääkinud. Vihane on ta mu peale.»

Nad vaikisid. Bussirattad veeresid mööda porist maanteed aina edasi... Aga inimeste mõtted tiirlesid ühel paigal. Miks, mõtles üks, miks on maailmas asjad nõnda seatud, et sul ei lasta rahulikult endale taskuraha teenida, elada nii, nagu oskad. Ei, ikka peab keegi kusagilt välja ilmuma, sind segama, sind kohalt liigutama. Kas siis igaüks ei taha kergemalt elada...

Ja näed, mõtles samal ajal teine, seal ta on. Noor, tugev mees. Tal on amet, oskused ja teadmised. Ainult ühte ta ei oska. Ei oska ausalt elada. Selle asemel peab ta aina kartma revidente, aina olema eluga ja oma saatusega pahuksis, nii pahuksis, et on isegi naermise unustanud, et ei oska isegi naabrile otse silma vaadata.

VII

Ja siis kostis jälle mootori summutatud mürinasse ja istmete nagingasse meistri surutud hääl.

«Ega ma revidendi pärast poleks ära tulnud, aga pean ma trükikojas istuma, kui seal teenib ainult kopi-kaid. Olen õppinud ehitusmees. Astun mõnda ehitusbrigaadi, löön kuuga tuhandet paar taskusse.»

«Kus kohal te siis seda ehitusajandust...?» päris kannatlik kuulaja.

«Sai õpitud. Käisin Tartus ehitustehnikumis. Pea-aegu lõpuni olin.»

«Miks te siis päris lõpuni ei olnud?»

«Niisama. Ei meeldinud...» Siis pärast vaikimist täiendas: «Kartsin, et saadavad sealt jälle kuhugi kol-kasse... Tulin õigel ajal tulema. Said pika nina... Või ma esimest korda...»

«Olete veel kuskil koolis käinud?»

«Jaa. Käisin ka Räpina aiandustehnikumis. Sealt tulin üsna ruttu tulema. See amet õppida ei tasu. Pärast ole eluaeg maal.»

Järsku meister naeratas. Kummaline naeratus oli see. Suu kõverdus muigele, kuid silmad jäid tõsiseks.

«Ma võin ka autojuhiks hakata, kui vaja. Sai sedagi õpitud. Ainult eksam on anda.»

«Kus kohal te seda's?»

«Sõjaväes. Mulle oleks antud paberidki sealt, aga tulin enne tulema.»

«Mis põhjusel?»

«Teadagi miks. Ega sõjaväest muidu enneaegu ei tule, kui haigeks ei jää. Mulle kirjutasid arstid valge pileti.»

«Mis teil siis viga oli?»

«Niisama.»

See teema ei meelitanud teda juttu jätkama. Talle meeldib rohkem sellest jutustada, mis mõttes oleks kasulik olla autojuht ja mis mõttes mitte.

«Oma otsakesi saab ju muidugi teha. Võid ööga ka paar tuhat rubla taskusse panna. Aga risk on suur. Võid paberist ilma jääda. See pole veel midagi, aga võid istuma minna. Veerev elukutse... Öeldakse: elad nagu hernes: veered, veered, aga mitte ei tea, kuhu välja veered.»

«Nii et pole selge endalegi, mida tegema hakata?»

«Noh, eks seda näe.»

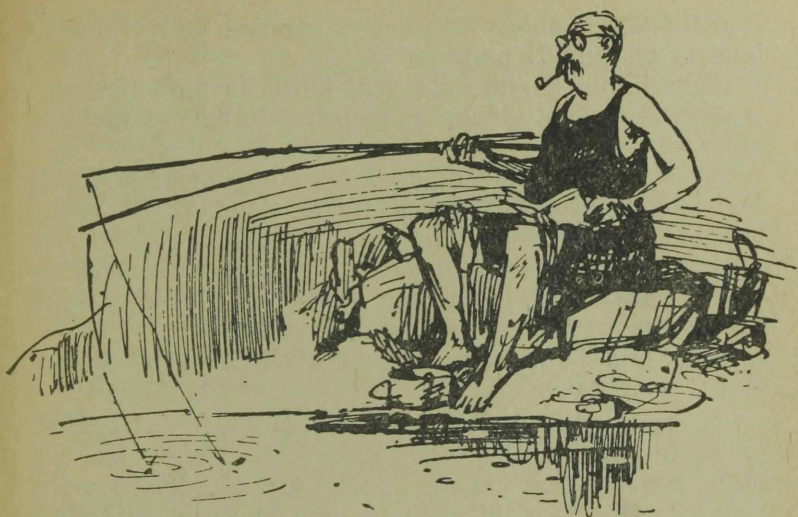
Jutt vaibus, kuid meistril polnud veel tahtmist vaikida. Ta tegi jälle pöörde tagasi:

«Oleksin võinud ju siiagi jääda, midagi oleksin välja nuputanud. Aga igav on. Ei restot ega kohvikut. Eided samuti pole suuremat väärt. Ei oska lõbutseda...»

«Jah, eks ta ole...» lausus ta kaaslane mõtlikult. Ega osanud midagi muud lausuda.

Ka meister vaikis. Vaikis ja vaatas aknast välja.

Nii nad jõudsidki sihtkohta ja kadusid rahvamurrus teineteise silmist. Meister läks otsima uusi söödamaid...

KUIDAS TOIMETAJA PUHKUSELE LÄKS

Toimetaja istus kabinetis ja parandas käsikirju. Tema pikk ja toimekas nina liikus sulepeaga kaasa — esiti pikkamööda vasakult paremale ja jälle jõnksti tagasi.

Järsku tõusis nina üles, vurrupahmakast kostis urinat, vihast ja rahulolematut:

«Et susi neid sööks... Ametniku surm on parandada sihukesi käsikirju... Kuula, kuidas nad kirjutavad, eks ikka need spetsialistid: «Karja talvise laktatsiooniperioodi edukaks teostamiseks tuleb käesoleval perioodil asuda koheselt koresööda kadudeta varumisele tallidesse ja küünidesse.» Keerulisemalt enam ei saa öelda.»

Meie naersime, toimetaja vaatas lootusetult ringi ja siis vajus ta nina uuesti norgu, kadus käsikirjalehete vahele.

«Ellu jäin,» ohkas ta täiest südamest, kui viimasele lausele oli punkti pannud.

«Ellu jäin!» karjatas ta veel kord. Ja pahvatas siis:

«Esmaspäevast lähen puhkusele. Enam ei kannata välja.»

Ta üllatus ka ise oma ootamatust otsusest. Nina tegi õhus kaare, prillid nõksatasid otsmikule ja vurrupuhmas hakkas uuesti liikuma.

«Istmik peaks veel vastu... Lähed koosolekule, võtad padja ligi. Aga pea läheb segi... Oi, oi, ei sinna aita padi ega äädikakompresski.»

Silus laia kämlaga kortsud otsmikul vähe siledamaks ja jätkas:

«Ja missugune suvi läheb kaduma! Süda hakkab valutama, kui mõtled. Praegu neelab ahven kas või tühja õnge. Sõuad kivivare peale, viskad sikuska vette, teed paar korda sirk! sirk! ja juba ta veabki. Tõmbad nagu kulda välja... Üks...kaks...kolm... Siis ei jõuagi enam lugeda... Sõuad kaldale, roogid kalad puhtaks, viskad patta. Pipart ja loorberilehti juurde — no tuleb uhaa, no tuleb... Keele viib kurku... Kui veel pada natuke roostes on... See annab selle viimase lihvi. Siis on sihuke mekk nagu kohal valge veini kastmes.»

Me neelatasime... Toimetaja heitis imetleva pilgu üle prillide, tuges selja toolikorjule, sulges silmad. Ta nina liikus, nagu ahmiks juba praegu uhaa magusat aroomi. Siis tõusis ta üles, tammus mööda tuba ja põristas:

«Aga kas teate, et siis, kui käol odraokas kurku jääb, on aeg seenele minna. Pilvikud ja riisikad — need on muidugi sügise poole. Aga kukeseen on suvepoiss. Kükivad põõsa alla — näed: poolest saati sambla varjus, kollane nagu võisai. Ja ikka mitmekauparives... Ikka mitmekauparives... Kui korv hakkab täis saama — siis vast leiad selle õige koha. Ajad särgi maha ja — seened sisse. Kodus hakid peeneks ja otseteed pannile. Kupatad kergelt läbi, kallad vee ära. Singirasva on vaja — siis on nagu munapuder.»

Me maigutasime suud ja neelatasime uuesti. Toime-

taja kõrisõlm tantsis üles-alla, ta hakkas kätega vehkima, nohisema ja möirgas:

«Ei enam pea mind ükski vägi siin kinni. Nüüd läheb see mees suvitama.»

«Minevaasta jäi sul puhkus saamata,» lausus Tooma Ruudi mõtlikult — tema oli meil tookord kaastööliseks.

«Nojah, siis jäi Volts haigeks.» (Kauri Volli oli ase-täitjaks.) Ja pōristati selgituseks: «Oli kõik minekuvalmis, õngelatid ja kohvridki pakitud. Järsku — nagu pomm selgest taevast — Volts kopsupōletikus. Sa sinine silmakivi! Oleksin ma ta siis kätte saanud, küll ma teda veel õnnistanud oleks.»

«Üleminevaasta olid sa ka siin,» lausus Ruudi endamisi.

«Siis käisid suurkoolist praktikandid... Jäta sa neid tüdrukuid teie huntide keskele üksinda,» vastas toimetaja ja müristas:

«Aga sel aastal praktikante ei tule. Ja kui keegi mõtleb haigeks jääda, saab sedamaid käskkirja.»

Siis rahunes ta. Istus ja hakkas viimaseid käsikirju kausta vahel revideerima — et mis läheb arhiivi, mis ümbertegemisele ja millele vastus kirjutada.

Ja kuigi käsikirjad olid samasugused kui varem, ei vandunud, ei kirunud ega neednud ta enam taevast ja maad kokku. Inimene võib kõike taluda, kui ta teab, et järgmisel esmaspäeval sõidab puhkusele.

Õhtul ilmus Sass, kirjanduslik kaastööline, maalt tagasi. Kulm kortsus, silm pōrandal, käed küünarnukkideni taskupōhjas. Kōnnib peretoas edasi-tagasi nagu lõvi puuris.

Midagi juhtus. Kas ei saanud materjali, polnud esimeest kohal või oli jälle oma artikli pärast tõmmata saanud. Nagu kord, nädalat paar tagasi. Siis sai pōrsaste pärast. Kolhoosnikud naernud: «Meie kõnelesime sulle vasikakasvatamisest, sina kirjutasid pōrsapidamisest. Kust sa küll need pōrsad sinna võtsid?» Teadagi kust — eks peast. Meie Sass on küll kange kirjamees — kahju ainult, et ta põllumajandusest suurt midagi ei tea.

Kōndis, kōndis Sass ja seadis sammud toimetaja manu.

«Seesamune... ma tahan kooli minna.»

«Mis?» kuuldus vurrupuhmast.

«Õppima tahan minna. Nii ma enam ei tööta, küla-
penidki naeravad.»

«Eks siis mine,» nohiseti selle peale rahulikult.

«Ma teen's avalduse. Viieteistkümnendast palun
vabastada...»

«Mii-ss! Sa tahad ära minna?» karjatas järsku toi-
metaja.

«Nojah,» vastas Sass nõutult. Ja selgitas: «Eksamid
algavad esimesel augustil. Aga enne kuluks paar nädal-
lat raamatuis tuiata. Muidu ehk ei pääse sissegi.»

«Sa tahad ära minna,» karjatas toimetaja uuesti.

Siis alles mõistis ta Sassi sõnade kogu traagikat.
Ja hakkas üürgama. Ta nina hüples, ta prillid tant-
sisid, ta käed käisid nagu veskitiivad ja vurrud pildu-
sid sõnu nagu kuulipildujast:

«Sina, vurle, tahad mu puhkuse hakkama panna. Siis
jällegi läheb kõik vett vedama, kukešeened ja ahvena-
uhaa, pardipraad ja... ja... ja... Oh sa needus ja
põrguvägi... Sina, sina, sindrinahk! Siis nüüd tuled
sa oma jutuga. Siis nüüd, kui mul kõik valmis on, kui
ma kõigile rääkisin, kui ma vandusin...»

Tal tuli õhust puudus. Nägu kiskus tumepunaseks,
nina sinilillaks ja silmad hakkasid vett jooksuma. Ta
lækastas, oigas ning võttis kahe käega kõrvadest kinni
ja sakutas, nagu oleksid suured kestendavad kõrvales-
tad kõiges süüdi. Ka selles, et tal järsku nõnda vähe
õhku on.

«Ma võin ka esimese augustini siin olla,» ruttas Sass
vaikusemomenti kasutama ja vana rahustama.

Nüüd solvus toimetaja.

Peab see poiss teda mingiks pimedusejüngriks, min-
giks obskurandiks, kes ei saa aru koolitarkuse tähtsu-
sest! Kes siis veel mõistab seda, et poisil on vaja kooli
minna... Kes veel mõistab seda paremini kui mitte
tema, kelle koolitee lõikas risti pooleks sõja verine rada.

«Kuradile,» kõhises ta. «Kui juba kooli lähed, siis
võta terve kuu. Et sa seal läbi ei põru või tühja tuult
taga ajama ei hakka.»

«Õpi siis,» oleks ta tahtnud veel öelda. «Õpi siis minu eest ja meie kõigi eest, kes me peame siin töötama kuumadel suvepäevadel... Kõigi nimel, kes me unistame oma seentest ja kalauhaadest ega näe neid võib-olla ka järgmisel ega ülejärgmisel suvel.»

Nõnda oleks ta tahtnud öelda, aga häbenes. Tal oli õrn ja tundlik süda — sel vanal karul.

Nii ta vaatas vaid korraks andekspaluvalt Lenini värvitrukis portree poole vastasseinas ja vehkis Sassile käega, et see kaoks.

Pärast tuli Tooma Ruudi kabinetti.

«Noh, va kaaren-ennustaja,» urises toimetaja. «Ongi mu puhkus seal... Sedapsi, vana, et istume jälle kahekesi suvel siin käärkambris...»

«Ma teadsin seda,» vastas Ruudi.

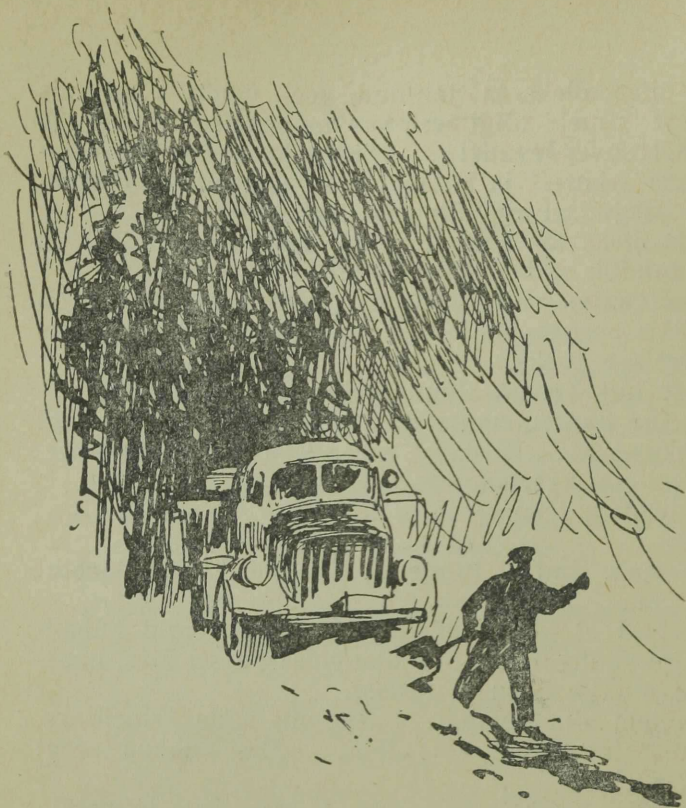
«Mh?»

«Kas ma's sind ei tunne... Ega me esimest aastat koos tööta.»

Toimetaja ei lausunud sõnagi. Vaatas vaid häbelikult nagu süüteolt tabatud koolipoiss uuesti üles, nooskas siis ninaga õhku ja torises.

«Jäta teid siia omapäi... Nagunii süda kripeldaks, et ei tea, mis teete või olete... Mis puhkus seegi oleks...»

Nõndaviisi lõpeb lugu sellest, kuidas meie toimetaja puhkusele läks.

PREEMIA

I

Hommik algas noorele kinomehaanikule Peeter Käs-
mule liiga igapäevaselt, et loota midagi ebaharilikku
järgnevalt päevaltki.

Ta ärkas keskhommikul, nagu ikka pärast hilist kino-
seansi. Tõmbas tanksaapad jalga, toppis käterätiku
otsapidi püksitaskusse ja lippas üle koridori pesu-
ruumi...

Selle ainus aken oli üleni kaetud jäälilledega, mis
särasid silmipimestavalt, veidi kollaka helgiga. Väljas
paistis päike. Märtsis tõuseb ta üha varem ja... kerkib
aina kõrgemale valgete lagendike kohale.

«Nüüd sa paistad,» torises Peeter mõttes. «Aga lõunaks lähed pilve taha, ja õhtul hakkab tuiskama.»

Hädavaevalt jõudsid eile tagasi kaugelt Kolkja külast. Mitu korda ronisid kabiinist välja, kaevasid autolaternate valgel teed läbi hangede. Ega täna paremat ole.

Ka tuba ei saa sooja pärast kiita. Ära paljast jalga põrandale tõsta, kui nohu ei taha saada. Aga öö auto-kabiinis veeta ei meelita niigi palju.

See on rajooni uus keskküttega kultuurimaja. Radiaator soe ainult päeval — ei nähtud ette, et kellelgi tuleb neis ruumides ka ööbida. Ometi tuli. Tuli rändkinomehaanikul Peeter Käsmul ehk Käsmu Peetril. Sija tuli kinomeeste ühiselamu ja kuhu mujale pidi Peeter minema... Ikka sinna — kultuurile lähemale... Mis sest, et see «kultuur» talvel veidi külmavõitu oli.

«Ma oleksin võinud hoopis soojema ameti peale saada,» oli ta korduvalt iseendas arutanud. «Oleksin praegust autojuht olnud... Sõitnud vurr ja vurr mööda maanteed... Aga ei tahtnud...» lisas siis juurde. «Tahtsin kinomehaanikuks. Miks? — Sellele ei oskaks ta vist praegugi kindlalt kosta. Võib-olla sellepärast, et kauges metsadetaguses rannakülas käis nõnda harva kino... Aastas korra. Aga tema oleks viieteistkümneaastasena istunud hommikust õhtuni seal. Võib-olla sellepärast.

Kuid kinomehaanik peab muudki tegema, mitte ainult filmi vaatama. Omal ajal, kui ta alles esimest aastat töötas, juhtus nii- ja naasuguseid asju... Kolhoosiplikad vaatasid teda — kohmakat poisivolaskit. Silmitsesid ta pikka ja tedretähist nina, kissis silmi, salkus ja sorakil juuksetukka, tema kõrvu, mis kiskusid vägevasti peakolakast eemale, nagu tahaks minema lennata. Ja itsitasid.

Aga kui need plikad teda nõnda vahtisid, ajas ta kõik segamini. Film algas kas poole pealt või jooksis tagurpidi... Pärast kirjutati lehes, et mehaanik näidanud filmi purjuspäi. Polnud ta ühtigi purjus, need tüdrukud ainult...

See kõik juhtus üsna ammu, siis, kui mööda rajooni

käis ringi ainult üks rändkino. Nüüd on neid neli. Nüüd Peeter enam ei punasta... Ja film ei lähe enam sassi. Ja aparaat ei lähe rikki. Temast on ammu saanud korralik kinomehaanik.

II

Kultuuri- ja kinoosakonnas oli nagu alati hommikuti palju askeldamist ja rahvarohke. Peeter libises vaikselt tuppa ja istus diivanile, ilma et keegi oleks teda tähele pannud. Alles natuke hiljem sõnas Toomas, kinoosakonna juhataja, üllatunult:

«Ennäe, rändkinomehi ka juba siin. Tule aga tule nüüd, anna aru oma töödest ja tegudest...»

Kavalalt kõõritas ta kõnetatu poole ja muigas salapäraselt-põhjustelt. Peetrit rabas järsku kahtlus. Midagi peab küll korrast ära olema, kui nõnda lugupidavalt temast välja tehakse. Harilikult ei panda tähelegi.

Ta pilk eksis vastaslauda ja kohtas seal Aino ärevpõnevaid silmi. Ju see tüdruk teab midagi, et piilutakse nõnda tema poole.

Peeter vaikis. Ta teadis: see on kõige kindlam abinõu, et nad rutem kõnelema hakkaksid.

Ja hakkasidki.

«Kuidas eile kino läks, kas said plaani täis?»

Peeter raputas pead:

«Või veel... Viiskümmend vaatajat oligi...» Ja lisas vabanduseks: «Selle külmaga nüüd keegi hakkab tulema...»

«Halvasti, halvasti...» vastas Toomas. Aga tema silmad polnud hoopiski kurjad, vaid naersid endisti viisi. Nagu polekski midagi sellest, et eile oli vähe kinolisi.

Peeter vaikis. Vaatas läbi akna. Varblased keksisid keskküttemaja seina ääres kasvava metsõunapuu oksitel nõnda lustakalt, et valget härmajahu pudenes nagu suhkrut alla... Eemal laadsid kolhoosimehed põlevkivituhka autodele. Nõjatusid vahepeal labidavarrele ja vaatasid samuti siia, aknasse. Justkui uudistaksid nemadki, mis juttu see kinoosakonna juhataja Toomas Meriväli kinomehaanik Peetriga õige ajab.

«Ja pidin ma sind ka premeerima...» jätkas Toomas kahetsevalt.

Peeter vaatas vilksamisi talle näkku.

«Mis me nüüd teeme, kas ikka anname preemia kätte? Äkki läheb laisaks,» päris Toomas kõhklevalt.

«Ikka anname, kuidas muidu,» hüüdis Aino naeruisi.

«Olgu... Tuleb anda, kui see on välja teenitud. Tule võta raha vastu. Ära pahanda, et tagantjärgi... ministriumis venitasid.»

Peeter kõõritas usutlevalt laua poole.

«Tule, tule... Või ei tahagi raha saada...»

«Einoh, kui antakse...»

Ta astus laua juurde. Seal oli paber. Ja paberil seisis must valgel: määrata eeskujuliku töö eest rändkino-mehaanik Peeter Käsmule kolmas vabariiklik preemia.

Toomas ulatas talle selle lehe ja ütles:

«Kirjuta alla... Sooh, ja nüüd võta raha...»

Kõik silmitsesid rõõmsate muigel nägudega, kuidas Peeter pani raha ettevaatlikult taskusse.

«Ütle, Peeter, — aga puhtast südamest — oli see üllatus?» hakkas siis Aino-tüdruk pinnima.

«Ega teadnud neh,» nohises ta vastu.

«Ahaa, kas ma ei öelnud, et ei saa teada,» rõõmustas Aino ja plaksutas käsi nagu väike tüdrukutirts.

Aga Peeter ei märganudki, et Aino lõi käsi kokku. Tema silmade ette oli kerkinud justkui tihe udu. Ta tammus kohmetult jalalt jalale, nagu oleks milleski süüdi või midagi kurja teinud, aga kui teatri ühiskülastusele tuldi pileteid tellima, puges vaikselt uksest välja.

Alles siis, kui võõrad olid lahkunud, märkas Toomas, et ka preemiasaaja on vahepeal kadunud, ja kahetses:

«Kus ta nüüd plagas, pidin veel pärima, et kuidas jääb. Et kas teed preemia puhul ka välja.»

«Mis sa temast...» lõi autojuht Kriisa Jants käega.

«Pole mulle kordagi sadat grammi välja teinud...»

«Või veel!» sõnas Aino. «Mis au pärast ta peaks sulle välja tegema. Et masina jälle kraavi ajaksid...»

«Või siis tookord sellepärast,» asus solvunud Jants ennast kaitsma. «Olen ma's kanapäine, et ei kannu tilkagi võtta.»

«Kannad või mitte, aga ei tohi.»

«Tohin aga küll!»

«Jätke nägelemine,» rahustas neid Toomas. «Sina, Aino, võta parem Peeter käevangu ja ostke poest poisile uus ülikond. Näed ise, mihuke kakenud-kass teine on...»

«Ei tea, miks just mina?»

«Eks see ole sinu kohus...»

«Ei tea, kuidaviisi...»

«Oled kunstiala juhataja... Sul on seda va arusaamist neist asjadest...»

Nii nad seal arutasid ja pidasid nõu, mida nende kinomehaanik oma preemiarahadega peale hakkab... Just nagu oleks tema alles nõnda noor, et endal polegi oidu peas, mida rahaga teha.

III

Tuli välja — täna polnud siiski harilik päev. Ta kõnnib ja silmitseb poodide uksi. Taskus krabisevad tal uued sajarublalised, vilditaldade all lumi. Ning ta ei tea, millisest uksest kõigepealt sisse astuda. Tema on poes ikka vähemate rahadega käinud. Siis on teada, kuhu poodi tasub astuda, kuhupoole pole üldse vaja vaadata. Aga täna... Täna on vist kõige õigem minna uude universaalkauplusse. Sest eks ole siin kõige rohkem igasuguseid imeasju, mõnikord niisuguseid, et ei oska teistele õiget nimegi anda. Ja et tema on täna suurte rahadega mees, nii suurte rahadega, et osta kas või pood tühjaks, siis võib ta julgelt kahepoolega klaasukse lahti lükata ja sealt nagu mõni isand sisse astuda.

Peeter sammub ühest saalist teise ja teisest kolmandasse. Mida siin kõike pole! On lapsevankreid ja puhvetikappe, raamaturiiuleid ja kirjutuslaudude, diivaneid ja voodeid.

Nende asjade juures kaua ei seista. Pole põhjust. Puhvetikapid ega raamaturiiulid pole talle üsna mitmel põhjusel vajalikud. Kas või sellepärast, et tal pole midagi panna puhvetikappi ega raamaturiiulile, ja ka sellepärast, et tal pole sihukest tubagi, kuhu neid panna.

Küllap ükskord, tulevikus, lohutab ta ennast, ja läheb edasi.

Ning jätkub Peetri reis läbi rajoonikeskuse uue uni-versaalkaupluse. Jätkub läbi lasteasjade, trikootaazi- ja majatarvete osakonna ning jõuab lõpuks välja valmis-rõivaste osakonda.

Siin ripuvad varnas üksteise kõrval hallid, sinised ja pruunid vihmakuued, jopid, sügispalitud, kevad-mantlid ning ülikonnad. Nii et — tule ihualasti sisse, ja mine välja nagu saks.

Jaa, siin peatub Peetri samm juba pikemaks ajaks.

«Palun lubage mulle see pruun kostüüm,» pöördutakse müüja poole. Siis minnakse kabiini, eesriiete taha. Võetakse kasukas seljast, aetakse maha kuub ja püksid ning proovitakse ettevaatlikult selga uut ülikonda.

Seejärel uuritakse oma peegelpilti. Ega taheta ennast äragi tunda. Näe, missugused viigid on pükstel! Ja ka kuuel pole ainsatki kortsu. Ei küünarpead lõhki, ei reväärid kahekorra ega taskud põhjata. Ja kui palju taskuid tal on! Üks, kaks, kolm, neli, viis... Näe, kus naljanumber... Ei tea, millega neid kõiki täita, neid taskuid ikka.

Peeter seisab mõtlikult peegli ees ja kujutleb, kuidas ta ilmuks niisuguses ülikonnas osakonda. Vaata et ei tunta äragi. Ja see Aino-tüdruk... Mida tema küll ütleks! Vist lööks jälle kaht kätt kokku ja hüüaks: oi sa poiss, meie Peeter on kohe näe kui uhke.

Jah, Peetril poleks mitte midagi selle vastu, et Aino nõnda ütleks.

Aga siis ohkab ta korra südame põhjast ning vahetab uuesti kesta. Kuid on's need ikka tema vanad ürbid? Nüüd paistavad nad palju kulunumad. Püksid on torus nagu potivabriku korsten. Ja kuue küünarpead narmas, nagu oleks teda kuri peni sakutanud...

«No kuidas istus?» pärib müüja.

«Halvasti,» vastas Peeter. «Nagu kott oli seljas... Number kah suur.»

Jälle jalutab ta tänaval. Lumi krigiseb viltide all, raha krabiseb taskus. Enam ei vaadata poeakende poole. Ta kardab sinna vaadata. Ah, las ta veidigi kannab teda taskus — seda preemiat. Võib-olla astub ta

juba homme uuesti poodi ja ütleb: «Palun pakkige mulle see pruun ülikond.» Jah, nõnda ta teeb homme... Aga mitte täna. Täna kõnnib ta ja mõtleb sellele, mida kõike võib saada oma raha eest. Sest ega pärisrõõm polegi enam siis, kui oled midagi ära ostnud. Pärisrõõm on ikka enne. Siis, kui kõnnid, rahad taskus, ja tead, et sa võid osta seda ja toda, küll raadio, küll ülikonna või veel midagi muud. Sellest rõõmust ei taha Peeter mitte nõnda uisapäisa loobuda.

IV

Osakonnas silmitseti Peetrit rõõmsate, heade nägu-dega. Nad kõik oleksid nagu oodanud, et ta ütleks midagi hästi naljakat, mille peale saaks naerda.

Aga Peeter ei oska midagi öelda... Ei naljakat ega tõsist. Tema pole tähelepanuga harjunud. Sellepärast on ta veelgi vaiksem kui muidu ja peidab ennast aja-kirja taha.

«Kas kulutasid raha ära?» pärib Toomas.

«Ei jõudnud veel,» kohmab ta vastu.

«Aga välja tuleb sul küll teha nii tähtsa sündmuse puhul,» pilgutati siis silma. «Mõtle — rajooni parim kinomehaanik. Suur au ikka... Ja preemia peale-kauba.»

Peeter oli vähe teisel arvamusel neist maailma asja-dest. Tema mõtles nõndaviisi, et olgu selle au ja kii-tusega, kuidas on, peaasi on ikka preemia. Tõsi küll — aukirja paned seinale klaasi alla ja sealt võid teda vaa-data nõnda palju kui süda lustib. Isegi kümne või kahekümne aasta pärast võid veel silmitseda. Nii et aukiri on nagu midagi peaaegu igavest, mida ei pure koid ega ajahammas. Raha seevastu — täna on, aga homme ei ole. Ja aasta kümne pärast oled võib-olla üldse unustanud, et kord sai väike kinomehaanik suure preemia.

Ja ometigi tegi preemia Peetrile rohkem heameelt. Nojah, tema on ju noor. Oleks ta aastat kümme vanem, oleks võib-olla vastupidi. Siis oleks võib-olla nõnda, et tema süda võpataks ja hakkaks kiiremini hüppama just aukirja saades.

Nõnda mõtles Peeter. Aga neist oma mõtetest ei lausunud ta Toomale midagi. Toomale vastas ta, et mis väljategemisse puutub, siis — läki kas või sedamaid. Küllap oskab temagi täismees olla.

«Täitsamees!» hüüdis Toomas. «Ma teadsin, et Peeter pole kooner. Aga need väljategemised jäägu õhtuks. Ma viin su ise Tormale.»

Nii see oligi. Kui nad tagasiteel Koosa teeristile jõudsid, keeras Toomas auto teemaja õuele. Nad astusid teemajja. Eestuba oli tühi, tagant kostus naeru ja laia juttu.

Sinna nad läksidki. Toomas noogutas kellelegi, neile viibati ühest lauast. Seal istusid kaks meest.

«Kae, traktorijaama-mehi kah näha,» sõnas Toomas.

Seda'p nad olidki. Üks habemesse kasvanud, punase näoga ja lottis lõuaga mehemürakas, teine alles Peetri vanune, aga tublisti pikem, terava ninaselja ja kissis silmadega poisikolakas. Mõlemil seljas määrdunud kasukakrõbid, ees õllekannud. Ise lõhnasid masuudist ja bensiinist, otsekui oleksid õlle asemel kütteõli neelanud.

«Mis need kinomehed veel öösel ringi kolavad?» päris üks lauas istujaist, see vanem.

«Poiss sai preemia, nüüd tuli välja tegema,» seletas Toomas.

«Ohoo — või nõndapsi on lood,» naerdi nüüd kõminal. «Ega's midagi — saime meiegi õigel ajal.» Aga visaku siis esiti sealtsamast laualt üks lõnks, soovitasid nõginukid.

Kui juba tuldi välja tegema, siis ka tehakse, arvas Peeter, tõi täispudeli lauale ja istus nagu täismees teiste kõrvale.

Selle peale mühatas lottlõug heakskiitvalt ja päris:

«Ah siis noormees sai preemia. Jaa, kui niisugune asi on, siis tuleb seda pühitseda... Näe, meie jälle pühitseme seda, et temast kuraskist ilma jääme...»

«Kus ta teil's jäi?» päris Toomas. «Olite ikka üsna kanged mehed...»

«Olime, aga enam ei ole. Eks sa näe, tasku on tühi...» Ta keeras kasukataskud pahupidi.

«Ja kõik selle kuradi Sepa Sassi pärast,» lõikas kiss-

silm vahele. «Meisterdas oma kombainile lisarattad, et saaks tüma maa peal lõigata. Meie nagu lollid — ringi teed ja jälle istud leete peal sees... Lõhkusime suvi otsa ainult masinat. Nüüd ei jõua ära remontida.»

«Susi temaga,» lõi vanem käega. «Senikaua kui sõbramehi on, pole veel midagi katki. Võtame kinomeeste terviseks!» ja pilgutas Peetrile silma.

«Aga põhjani, ikka põhjani,» hüüdis noorem. «Terviseks tuleb ikka põhjani võtta.»

Ja nii nad viskasid seda va kibedat, hammustasid juustu ja hapukurki peale. Ja et nad ikka põhjani viskasid, said pudelid ruttu tühjaks ja Peeter läks uute järele.

Siis võtsid nad uued pudelid lahti ja jõid jällegi.

«Poiss, kas hakkame minema?» pilgutas Toomas silma.

«Kus teil kiire on... Riigil raha ja rahval aega...» hüüdsid nõgikikkad nagu ühest suust.

Peeter lõi ka käega. Küll jõuab. Ega's iga päev preemiat saa. Olgu siis juba üks korralik õhtu. Seda enam, et niisuguste toredate meestega ei saa ka igapäev kokku. Lausa imevärki täitsamehed on nad. Istuvad ja tunnevad rõõmu koos temaga, nagu oleks nendelgi tähtis päev — preemiapäev. Nii et puhtalt heast südamest istuvad nad siin temal seltsiks. Peeter on lausa heldinud niisugusest eneseohverdamisest.

Esiti oli ta ikka hoolega kuulanud meeste juttu ja õige koha peal noogutanud ning nägugi naerule kiskunud.

Hiljem vahetusid osad. Ta ise hakkas rääkima ja teised kuulasid ning naersid õige koha peal. Vähemalt nii näis talle.

Aga lõppude lõpuks väsis ta nii sellest kui teisest. Pani käed lauale, pea käte peale ja jäi tukkuma, unelauluks teiste kõnekõmin.

V

Peeter ärkas mingi ebamäärase hirmutunde ajal. Ta oleks nagu kukkunud kusagilt kõrgelt või nagu tahtnuks keegi teda lämmatada. Kus ta on? Ümberringi

läbipaistmatu pimedus. Ta liigutas ennast ja võpatas. Peas hakkas tuikama ja süda läks pahaks. Tükk aega lamas ta vaikselt, kartes liigutada. Kobas sõrmeotstega ringi. Tabas teki karedat nurka ja külma sängiserva.

Ta keeras külili ja tuli sealjuures üha rohkem teadvuse juurde. Ja esimene terav aisting oli külmatunne. Tal oli järsku nii külm, et hakkas väriseма. Siin kusagil oli tekk, ta kobas vasaku käega selja taha, sai kätte selle serva ja tõmbas teki üle pea.

Pikkamööda ja tükkhaaval hakkas talle meenuma päev. Ta oli saanud preemia. Õhtul väntas kino... Siis läksid nad teemajja... Aga mis sai edasi? Edasi mäletas ainult paari katkendit. Kõndisid kusagil õues... Keegi toetas teda... Kes see oli? Ja kus kohal see oli?... Üks suur valge maja. Vist traktorijaama ühiselamu.

Sellele järgnes jälle tühjus... Midagi ei mäletanud.

Ta oli ennast kägarasse tõmmanud ja lamas kättjalga liigutamata. Need olid rasked nagu tina täis.

Pikkamööda ajas ta ennast istuli. Pea käis ikka veel ringi. Tuikudes tõusis ta püsti, käsikaudu kobades katsumübrust. Ta sõrmed puutusid vastu öökapi nurka. Kapil tiksus kell... Kapp ja kell selle peal on ju... Ta tõmbas sahtli lahti... Kobas seal ja leidis taskulambi. Enne kui süütas tule, teadis, et see on tema oma tuba... Kultuurimajas, linnas...

Ta istus uuesti voodiservale. Vaatas ringi. Näe, akna all laud... Laual grammofon ja plaadid... Põrandal kasukas... Selle on ta seljast maha ajanud, ja läkiläki vedeleb kasuka kõrval.

Tähendab, ta on jõudnud õnnelikult koju. Aga kuidas, kuidas siis ikkagi!

Ta süütas laelambi ja hakkas taskuid revideerima. Rahatasku on alles... Aga kuidagi kõhn on ta. Jah, tühi! On pass ja töötõend, aga raha ei ole... Kohkunult ja rutukalt soris ta läbi kõik taskud. Leidis kaks kortsunud ja kägardunud viierublalist. See oli kõik.

Siis istus uuesti voodiveerele, käed rüpes, ja ei mõistnud järsku midagi teha ega olla. Ta ei võinud ju kogu raha ära raisata. Ei saanud raisata, ja ka kaotada ei

võinud ta seda. Sest siis pidanuks ka rahatasku olema kadunud. Aga kui ta on paljaks varastatud? On paljaks varastatud ja siis purjus peaga koju toodud. Sest teab siis tema, kus ta vahepeal oli või kellega ta oli. Võisid võõradki näha, et ta võttis taskust raha... Nad pidid nägema, et seda oli seal üsna palju.

Peeter kõssitas edasi. Seal on siis kõik nüüd, käis mõte läbi pea. Uus ülikond ja veel palju, millest unistas... Ta ei teadnud, mida oli raskem taluda, kas seda, et ta nüüd ei saa enam ainsatki neist asjadest, või seda, et ta ka enam unistada neist ei suuda, ilma et südamesse lööks närivat valu ja keegi nagu sosistaks kõrva: ise tegid...

Ta haaras laualt grammofonikasti ja viskas vastu maad. Kastis kumises nagu valuline oie. «Ahaa, said!» hüüdis ta. Siis langesid üksteise järel põrandale plaadid, nad praksusid nagu kuivanud kuuseoksad katki murdudes, põrand oli kirju mustadest läikivatest kildest.

Ta tuikus toast välja... Jõudis koridori lõppu. Seal oli klaasuks. See viis kultuurimaja poolele. Ta karjatas õelusest ja virutas tanksaapaga vastu ukseklaasi. Kultuurimaja pikkades koridorides kõlas puruneva klaasi hele klirin nagu surmahädas appihüüd. Vaevalt oli vaibunud esimene, kui algas uus. Siis kostis niisugune mürts, et põrand rappus ja seinad värisesid. Kusagil eemal koridoris jooksis keegi... Üks üks käis lahti ja kinni... Klaasid langesid klirisedes põrandale.

VI

Hommikul seisatasid tööletulijad kultuurimaja vestibüülis, nad silmitsesid katkisi ukseklaase, suure urni kilde, vereplekke põrandal ja ümberlükatud piletikassat.

«Nagu sõda oleks üle käinud!» imestasid ühed.

«Maavärisemine!» hüüdsid teised.

«Nagu pomm oleks lõhkenud...» arvasid kolmandad.

Aino jutustas siis neile, mis siin öösel oli toimunud.

«Ma olin juba voodis pikali ja lugesin uut näidendit, mida me praegu õpime. Järsku kuulen, kui hakkab

üks igavene kolin ja klirin, ikka müts ja müts, ikka klirr ja klirr! Kohkusin hirmsasti ära, et nüüd on huligaanid sisse pääsenud ja rüüstavad kultuurimaja. Süda värises küll sees, aga jooksin ikka telefoni juurde ja kõlistasin miilitsasse. Kui miilitsamehed tulid, oi, mis siin siis polnud... Näete, kilde kõik täis ja puha... Aga huligaanid kadunud... Alles siis, kui puhketoa ukse juurde tulime, nägime põrandal verejälgi. Miilitsad löid ukse lahti: üks mees võimlemismatil siruli ega liiguta oimugi. Ümberringi jäljed põrandal — esialgu ei saanud aru, et veri... Oh, ja kui ma siis ära nägin, et see on meie Peeter, ma pistsin päris karjuma, et nüüd tapeti Peeter ära. Miilitsamehed saatsid mu välja.

Aga varsti kutsuti mind tagasi ja me läksime Peetri tuppa... Seal ta istus — sängiveerel, pea käte vahel. «Peeter, sa oled elus!» hüüdsin mina... Tema ei öelnud mulle musta ega valget. Üks miilitsamehi vastas: «Miks ta elus ei ole, kui tegi sihukest lamenti.» Ütlesin: «Ma ei usu seda ilma pealgi, et tema.» Aga nemad mulle vastu: «Süütõend siinsamas — poiss on klaaside sissetagumisega jala katki löönud...»

Ma vaatasin Peetri jalga... Suur valge käterätik oli ümber mässitud...

Ei ma mõistnud enam midagi öelda.»

Nõnda kõneles Aino ja rutjus aina käsi, märkamata sedagi, et ta seisab inimeste ees, vana kleiditükk seljas, juuksed sugemata, nägu mõskmata.

Ja need, kes teda kuulasid, ei märganud samuti seda; nad vangutasid pead ning imestasid, kus kohalt see kõhnuke poiss on võtnud jõu laamendada rohkem kui kümme rammumeest. Näe, isegi piletikassat pole unustanud ümber lükata...

Nii nad imestasid. Aga kõige imelikum oli, et kellelgi ei tulnud mõttesse pärida, mispärast küll üks tagasihoidlik kinomehaanik hakkab nõnda märatsema.

Ainuke, kes püüdis tungida asja sisusse, oli Aino-tüdruk.

Aino läks osakonda ja ütles Toomale:

«Toomas, kas sa tead ka, et sinu käealune on miilitsas?»

Aga Toomas oli tulnud majja tagantuksest ja polnud veel kedagi kohanud. Sellepärast ei teadnud ta.

Siis jutustas Aino talle kõik ära, mis öösel oli siin juhtunud. Toomas tegi väga kohkunud näo ja vastas, et temal polnud sellest aimugi.

«Aga tead, mis kõige halvem on... Peeter ütles, et temal on preemiaraha ära võetud...»

Toomas kostis, et see pole võimalik.

«Kas te üheskoos ei võtnud viina?»

«Jah, seda küll... Aga kui me koju tulime, istus ta rahulikult autos. Ja raha pidi tal kah järele jääma... Mis ta tõi — paar pudelit ainult...»

Aga siis jäi Toomas järsku vait. Talle tuli meelde, et tõepoolest polnud nad mitte kogu aeg üheskoos, vaid Peeter jäi vahepeal, senikaua kui tema kodus käis, traktoristide seltsi. Ja kui ta tagasi tuli, oli Peeter laua taga ja norskas. Aga mis vahepeal juhtus, kes seda teab... Ta ju neid traktorijaama-mehi kuigi hästi ei tundnud... Kõik võib olla võimalik... Aga kui kõik nõnda on, siis on kaudselt ka tema süüdlane. Tema vedas Peetri sinna teemajja... Nii mõtles Toomas ja läks näost üha tõsisemaks.

«Kui sedagi teaks, miks ta lõhkuma hakkas...» ütles Aino. «Aga muidu on asi päris imelik... Justkui polekski teine terve aru juures.»

«Noh, kui nii, et preemiaraha on läinud, siis pole ime...»

«Ah mine nüüd, on's raha nii tähtis...»

«Kui hakkad mõnda asja kord tähtsaks pidama ja järsku temast ilma jääd...»

«Ta oleks võinud koguda tuued rahad... Aga nüüd peab korjama, et lõhutud klaase kinni maksta...»

«Nagu sihukeses olukorras pea jagab... Kukkus märatsema... Noh, lõigi kõik segi... Ime, et ennast ära ei tapnud...»

«Oijah, ega sellestki palju puudu oleks olnud...»

«Noneh... Näed, seal ta on... Ja kui mõtlema hakata, siis puha naiste pärast...»

«Kuidas siis naiste, kui hoopis raha... Kadunud raha pärast...» kostis Aino imestunult.

«Need asjad on siin ilmas üksteisega puha seo-

tud... Vaata, kui meie eile temaga istusime ja sooja tegime, siis ütles ta mulle, et tahab selle raha eest endale uue ülikonna osta. Sest sihukese pulstunud vandersellina ei saa peole minna... Teda olla üks tütarlaps õige mitu korda peole kutsunud ja tema pidanud alati ära ütlema... Aga ise tahtnud väga ja kohe väga minna...»

«Oh taevas... On need poisid kah...» Ta ju ei teadnud maa pealgi, et...

Aino oli vapustatud ja lausus alles tüki aja pärast: «Et küsiksid ometigi, kuidas ta elab...»

Siis saadi teada, et Peetriga on kõik nii korras, nagu sellises olukorras üldse võimalik on.

VII

Tuuled pöörasid lõunasse, taevas seadis pilve ja lumeväljad hakkasid aurama, sulavett välja higistama.

Nii oli mitu päeva. Parajasti nõnda palju, et teed jõudsid minna mustalaiguliseks, lumehanged teeservades urbseks nagu kärp ja mets hakkas rõskelt lõhnama.

Siis kadusid pilved, taevas läks õhtuks selgeks, punetas nagu palavikus. Öö tuli külm, tähistaevaga. Nii jäidki ilmad — ööd pakaskülmad, aga keskpäevad tilkuvate räästastega. Öhus oli tunda kevade algust. Ainult et kasukat ära seljast veel aja...

Miilitsamaja õuepoolisel küljel raius üks mees labidaga jäätunud lund. Ikka raks ja raks. Kill ja kõlks... Siuh ja säuh. Nõndaviisi servad lahti, siis natuke kaaluda ja murdubki neljanurkne lumekamakas hangest lahti, kerkib labidal õhku ja rändab üle tara kalda-järsakule.

Ega ta sellepärast töötanud seal nõnda kuraasikalt, et lootis varem välja pääseda. Teadis küll, et kümme päeva on kümme päeva ja teeb ta tööd palju või vähe, kümme ööd tuleb ikka naril magada. Vihaga raius lund. Oli vihane iseenda peale. Selle peale, et märatsema hakkas ja klaasid segi peksis.

On vihastamiseks vaja veel suuremat põhjust?

Kui üks lollus tehtud, tuleb tingimata teinegi otsa teha. Kas sellest poleks veel aidanud, et preemiast ilma jäi... Oli vaja veel ukseklaasidki segi lüüa, et oleks midagi välja maksta, kui palgapäev tuleb. Nüüd ära mõtlegi nii pea ülikonda osta...

Mõtled sellele kõigele ja sihuke tusk tuleb peale, et surud hambad risti ja raiud lund nagu oma vihavaenlast... Aegki läheb nõnda justkui rutem...

Aeg läheb rutem... Talle öeldi: olgu rahul, et pääses kümne päevaga. Oleks võinud rohkemgi saada... Nagu ta eriti ootaks seda, kunas välja pääseda. Häbi on ju... Inimesed räägivad... Võõrad on võõrad... Aga seal oma osakonnas teavad täpselt, missuguse lol-luse tegid... Parem istuda siin kui minna nende palge ette.

Nõnda mõtles kinomehaanik Peeter, kui ta lund lahti kangutas — ikka siuh ja säuh, kill ja kõll...

«Jõudu, Peeter!» hõikas hele hääl ta selja taga.

Peeter pöördus ringi. Ta teadis juba, kes seal on. «Tere,» kohmas vastu ega tõstnud silmi labidalt.

«Tulin, tõin paki... Osakonnarahvas saatis... Andsin ära... Palju rääkida ei lubatud... Noh, kuidas jalg on... Terve... Või teeb ikka valu natuke... Ja kunas sa välja tuled... Ootan, me ootame sind... Tööl kah pole kedagi... Nikluse Anton ja Soosaare Kutt jäid haigeks... Nii pane kas või pood kinni. Toomas lubas rääkida, et ehk saab su varem välja nõutada. Siis näeme juba üsna varsti... Tegin su toa korda...»

Nõnda siristas Aino nagu rõõmus vint aiateibas ega andnud mahti poisile mitte sõnagi lausuda. Peeter kuulatas teda ja kogus julgust tõsta silmad saapaninalt.

Tütarlapsel oli villane rätt peas, seljas pruun vanapoolne vatipalitu ja ta silmad olid vastu päikest kassis.

«Nojah, nüüd ma siis lähen... Aga sina ära nokuta ühtigi! Ega sa seda lumehunnikut jõuagi ära vedada. Enne oled kodus. Nii et jäämegi nägemist,» ulatas ta Peetrile oma käpikus kae, pöördus ringi ja kadus taas miilitsamaja nurga taha.

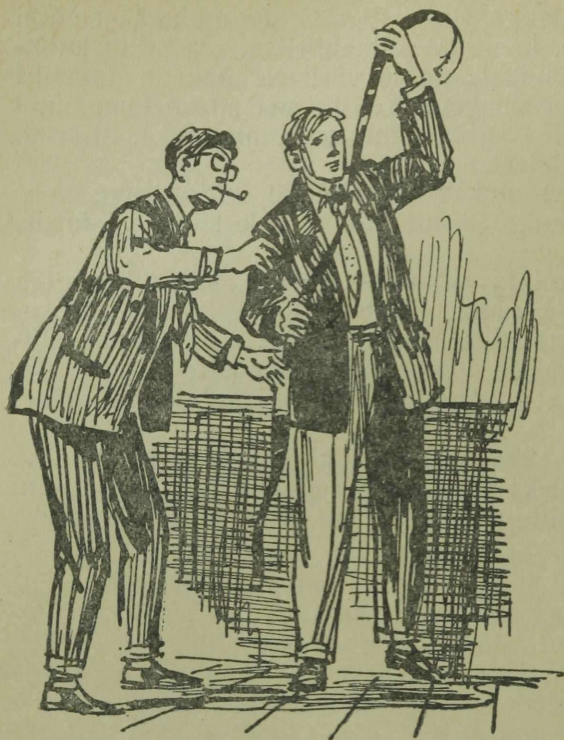
Peeter seisatas ja vaatas ringi. Keskpäev oli käes, räästad tilkusid ja nüüd oli selgesti tunda, et kevad

murrab väevõimuga sisse. Ei aita see midagi, et öösel külmetab. Näe, kas seal silmapiiril ei ole mitte kullakarvalist virvendust, nagu väriseks õhk ja tantsiks üles-alla... See on kevad... Ja metsad on tõmmanud aina värskemalt haljaks, aina tumesinisemaks. Ei seegi muust kui kevadest.

Näe, ta ei jõudnud Ainole aitähki öelda. Nagu oleks tummaks jäänud. Ja nii see tüdruk siutsus, siutsus ning läsksi.

Aga olgu, kui ta siit välja pääseb, siis ütleb aitäh ja veel palju muudki. Ütleb: «Olin loll, lausa pururumal olin. Aga nüüd enam ei ole... Ja ka uue ülikonna ostan endale. Võib-olla läheb pool aastat mööda, võib-olla aasta... Aga siis on ülikond käes... Siis läheme peole...»

Uue hooga hakkas nüri labidaköbits jääd toksima... Raius, nagu oleks väga kiire sellel jääl ja lumel siin. Nagu peaks siit veel enne, kui õhtu jõuab, lagedaks saama.

VA VENIMUS

Eks see juhtunud meil, ajalehetöötajates. Lugu sellest, kuidas kirjanduslikku kaastöölist Tõnu Nõpsi hakati va venimuseks hüüdma.

Ega ta kõigis oma tegemistes ja talitamistes olnud ühtigi aeglane. Tütarlastega lobisemise peale oli üsna kärmas — siis said ikka aru, et sel poisil on paras kahekümneaastase uts veel sees. Ja lukkude lahtimuu- kimise peale, kui mõni snepri kinni tõmbas ja võtmed sisse unustas, — oli ta ka ametimees. Või kui jalgrattal kodaraid vaja vahetada — see oli kukepea.

Ka maalesõit — lehele materjali hankima — oli kukepea.

Aga tuli ta maalt tagasi — ja siis see algas.

«Sedapsi... Oled tagasi... Materjali said?» päris toimetaja.

«Oh, ära räägi. Ütle parem, palju sa mulle ruumi annad?»

«Palju? No palju ma siis ikka anda saan... Kolm veergu.»

«Ei sellest saa mulle nuusatagi. Tead, ma sain ainuüksi eesrindlasi kümme-kond. Kus on ikka kogemused! Nendest ise tuleb lehekülg kirjutada. Aga kus sigala... Ja haljaskonveier... kompleksbrigaad... tõufarm...»

«No palju sa's tahad?»

«Kaks lehekülge... Alla selle ei saa kuidagi.»

Kaks ajalehe lehekülge... See teeb neliteist masinakirja- ning üle kahekümne käsikirjalehekülje...

Toimetaja jäi mõttesse... «Kunas valmis teed?» päris ta ettevaatlikult.

«Homme.»

«Alt ei vea?»

«Mida veel...»

Nii jääbki. Kaks lehekülge kirjasõna olgu homme õhtul toimetaja laual.

Toimetaja on uus mees. Tema Tõnu veel ei tunne. Meie aga tunneme ja sellepärast peame peenikest naeru ning ootame, mis nüüd saama hakkab.

Tõnu ise on rahulik nagu hüljes vees. Istub tugitoolis, sööb võileiba, joob piima peale ja loeb «Noorust».

«Tõnu, tule ja vaata, mis mu filmil viga on,» astub fotograaf tupp, filmilint näppude vahel.

Me juba teame, mis nüüd järgneb. Tõnu vaatab filmi ja mähatab:

«Nojaa, sa oled üle soolanud. Mitu minutit sa hoidsid ilmutis?»

«Normaalselt... Kaksteist...»

«Nojaa, aga see ilmuti, mille ma viimati tegin oma retsepti järgi, töötab poole kiiremini,» seletab Tõnu võidurõõmsalt.

«Et võtaks vana Aadam sind ja sinu retsepti,» hakkab fotograaf manama, vesi silmas. «Mitte kunagi ei

tea, mis solki sa oled kokku keetnud. Terve pioneeri-laager on nüüd must nagu pigi. Eelmine kord läks traktoribrigaad nahka. Kevadel rikkusid mul külvi-tööd ära...»

«Sõima mind, kui tahad. Aga ilmuti jäta rahule,» kaitseb Tõnu oma teaduslikke saavutusi. Ja järgneb pikk loeng uue omaleiutatud ilmutisegu väärtusest. See on kõige kiirem ja odavam maailmas.

Fotograaf kuulab, kuulab, lööb käega — ja kaob tagasi pimikusse.

Aeg aga veereb. Kell tiksus ja tiksus. Tõnu sam-mub mööda tuba edasi ja tagasi, edasi ja tagasi.

«Noh, kuis leheküljed edenevad?» pärib toimetaja mööda minnes.

«Mötlen, mötlen,» vastab Tõnu süvenenult ja vaatab lakke.

«On ehk raskusi?»

«Tühja kah, küll ma hakkama saan,» lööb ta vap-ralt käega. «Peaasi on korralik kava.» Ja kukub sele-tama, kui tähtis on kirjutamise juures üksikasjaline plaan ja programm.

Toimetajal pole aega kuulata. Meil ka. Tõnu jääb üksinda tuppa. Aga kaua sa iseendale loengut pead.

Varsti askeldab ta masinakirjatoas.

Reet on ilus, Reet on nõtke nagu sininutt — õrn nõm-metaim. Ja osav on ta: taob masinal kõigi kümne sõr-mega. Tõnu oskab ainult kahega toksida ja siiski on käsikiri vigu täis.

Reedal on puhkehetk. Ta istub ja vaatab uut moe-lehte. Vaatab ja mõtleb: see kleit on ilus ja too on veel ilusam. Mida küll valida, millise juurde jääda.

«Reet, mis sa arvad armastusest?»

Oh seda Tõnu küll! Jälle alustab oma naljakaid jutte ja pillub sabata sõnu.

«Mitte midagi ma ei arva...»

«Aga kui läheks kinno, seal jookseb «Armastuse iga».»

Ahaa, see oleks muidugi teine lugu.

Reeda silmad naeravad ja Tõnu kaob nagu tuul kinopileteid ostma.

Nii jõudis seegi päevake lõpule.

Järgmisel hommikul teritab Tõnu mõtlikult ja kurvameelse pilguga pliiatseid. Teritas ühe, pani siis kõrvale, mõtles natuke ja võttis uue ette.

«Kaugel oled?» uuris toimetaja.

«Hakkan kirjutama.»

«Mõtled õhtuks valmis jõuda?»

«Peab jõudma,» ja lisas viivitamisi: «Sõna sai antud.»

«Jah,» lausus toimetaja mõtlikult. «Mees on oma sõna peremees. Kui sõna antud, pea seda, sadagu või raudkive taevast alla.»

Ja uuesti vajus Tõnu norgu. Teritas veel ühe pliiatsi ära. Siis läks masinakirjatuppa — paberi järele.

«Kas rohkem paberit polegi?» päris ta.

«Ei, see pakk on viimane,» vastasid naised. Ja lüüsi: «Tõnu, pai poiss, sõida trükikotta, lõika meie paberit.»

«Eh, ma pean oma loo ära kirjutama,» raputas vastuseks pead.

Raputas küll pead, aga seejärel võttis ratta, lükkas soge üle kõrvade ja väntas trükikotta paberit lõikama.

Lõunaks jõudis tagasi. Parajasti siis, kui teised sööklasse läksid. Tema kah kaasa... Söök kapsasuppi ja ohkab: «Elu oleks päris ilus, kui seda kirjutamist kaelas ei oleks.» Ohkas Tõnu, peen mees, ja tellis südametäiega pudeli õlut.

Pärast lõunat tuli toimetaja meie juurde, päris:

«Mis te, mehed, arvate sellest loost. Kas jõuab keegi päevaga poolt lehte täis kirjutada?»

Me muigasime: «Võib-olla keegi jõuab. Aga Tõnu küll mitte...» Muigasime veel, ja siis jutustasime, missugused kombesid Tõnul on.

Ütlesime, et kui temale anda kas või paar nuppugi treida, siis istub ta hommikust õhtuni nende kallal. Kui temale anda kolm veergu kirjutada, siis kulub tal pool nädalat, aga kaks lehekülge — noh, see on neliteist masinakirjalehekülge, see on kakskümmend käsikirjalehekülge ja seda treib Tõnu vähemalt nädalapäevad.

Siis tegi toimetaja suured silmad ja küsis, et kuidas see võimalik on.

Vastasime, et on. Kui teha kõike muud vahepeal... Õelge talle: Tõnu, pai poiss, aita mul mootorratas korda

seada... Tõnu tuleb ja seab... Lisaks kuuled terve teoreetilise kursuse tehnilisest hoolest, kuuled terve doktoridissertatsiooni mootorratta õige sissesõitmise tähtsusest süüteküünalde eluea pikendamisele.

Meelitad teda: Tõnu, ole meheks, vaata, mis sel kella viga on. Pärast seda, kui maha kukkus, ei taha enam käia... Tõnu võtab su uuri viimse kruvini lahti... ja paneb jälle kokku. Kuigi kell ei hakanud käima, tead sa nüüd, et ankrukivi on katki ja sa pead oma ajanäitaja viima linna töökotta.

Niisugune on Tõnu... Ta teab kõike, ainult kirjutamine ei edene tema käes. Ta on kõigeiks valmis, et aga lükata edasi hetke, mil peab kätte võtma sulepea ja hakkama kirjutama. Kirjutada lehekülg — on piin, kirjutada kaks — on needus, kirjutada kaksikümmend kaks — oh ei, seda ta ei tee.

«Miks siis, kuradi pihta, te ei lausunud varem mulle musta ega valget,» prõkkas toimetaja ja tuiskas minema. Küllap läks tulistjalu järgmise lehe plaani ümber tegema.

Õhtul kutsus meid kabinetti.

«Nüüd's läheb lahti,» mõtlesime.

Tõnu astus sisse.

«Kuidas on? Küljed koos?» päris toimetaja.

Tõnu raputas pead.

«Kas tahad üldse täna lõpuni kirjutada?»

«Tahan küll, kui ainult kuidagi jõuaks.»

«Tule siis...»

Nad läksid «käärkambrisse». See oli akendeta kambrike kabineti kõrval.

Tõnu astus sisse, toimetaja keeras ukse lõksti kinni.

«Soo-oh. Istu nüüd seal, va venimus, ja trei oma lugu valmis. Enne välja ei pääse!»

Me hoidsime hinge kinni, et mis nüüd juhtub? Midagi ei juhtunud. Esiti kostus tabureti kolin, siis jäi kõik vaikseks. Ja veelgi hiljem kuuldus kinnise ukse tagant kaeblik ja summutatud hääl: «Toimetaja!»

«Kuulen...»

«Aga toimetaja, ma ei saa ju magada siin...»

«Kirjutad valmis, saad magama,» kõlas vastus.

«Toimetaja!»

«Kuulen...»

«Ma ei saa nõnda ruttu kirjutada...»

«Miks?»

«Põle suurt koolis käinud... Kõik tuleb sõnahaaval välja pigistada. Sellepärast on nõnda raske.»

«Pole sest midagi, küll õpid...»

«Eriti see esimene lause. Kui selle kuidagi paberile saaks, siis ikka läheks.»

«Alusta teisest... Esimene kirjuta kõige lõpus.»

«Toimetaja, ma ei saa kirjutada, kui suitsu põle,» anus Tõnu.

«Ma panin sinna riiulile.»

«Aga tikke ei ole...»

«Tikud sealsamas...»

«Toimetaja, mul on kole jänu...» kuuldus masendatult.

«Kefiiripudel on aknalaual...»

Sellele järgnes surmavaikus.

Tõnu repertuaar oli läbi. Ta ei öelnud enam sõnagi, ei head ega halba.

Ega ta kaua istunudki kartsas. Öösi kell kolm oli mõirgama ja vastu ust prõmmima hakanud.

«Vall-lmis! Laske mind nüüd välja!»

«Kas pealkiri kah?» päris toimetaja.

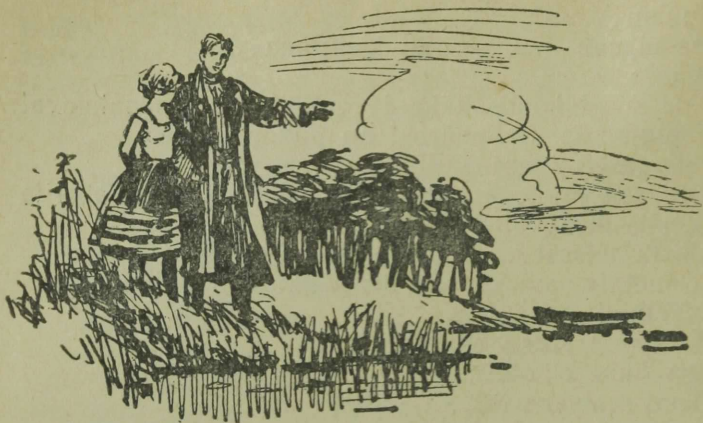
«Ei, kurat, selle unustasin hoopis ära...»

Noh, poole neljaks saanud pealkirigi valmis.

Tuleb Tõnu välja, töötab: «Ei ma enam kunagi venita oma lugudega. Parem kärts-põmm ära teha ja asi nudi. Aga muidu — süda valutab, teistel on halb, endal halb. Ja kõik ei tea mille pärast! Puhtalt hirmust, et kui äkki midagi välja ei tule...»

Pidas ka, pagana poiss, oma sõna. Seda me küll ei uskunud.

Vaat, sellest ajast me hakkasimegi teda va venimuseks hüüdma. Sellest ajast õieti, kui ta oma venitamisekombest lahti sai.

AINO

Ainol on kõik, mis ühel tütarlapsel olema peab. Sini-
sed silmad on tal, linavalged juuksed on tal ja tore
kõnnak veel pealekauba. Just niisugune, nagu peab
olema temavanusel — meheleminekuealisel. Mitte liiga
kerge ja plikaohutu hüplemine, mitte ka liiga täiskas-
vanulik ja raske jalalt jalale tammumine.

Suvel kannab ta sinist spordidressi ja valge kraega
pluusi nagu väike poisijõmpsas, kellel poleks asigi
hüpata üle lõkketule või ronida suure kuuse otsa —
üsna pilvede ligi. Aga talvel on tal seljas memme
vanast ümbertehtud vatipalitu. Sellel on suur karvane
krae. Siis on ta ümmargune nagu karupojukene. Ja siis
on temas juba palju täiskasvanulikku, midagi otse
emalikku.

Kui leiaks siilipojukese põõsa alt või väikese pool-
külmunud haavikuemanda — otsekohe pistaks põue ja
viiks Ainole. «Oh sa väike vaene loomake... Kui ime-
pisike... tillukene neljajalgne karvamüts...» hak-
kaks ta siis siristama... Nii pehmeäali, nõnda rõõm-
salt, et raputad pead ja mõtled: oh seda Ainot küll...

Oleks sul, Aino, kodus väike poisipõnn, vähe suurem sellest pikk-kõrvast, sellest poolkülmunud ja kõssis haavikuemandast — küll sa veel leiaksid talle nimesid ja hellitussõnu...

Ja missugused silmad sul siis on! Suured pehmed ja rõõmsad nagu järvepind hommikupäikese kiirtes... Nagu allikavees pestud ja utevillast tuulerätikus kuivatatud kalliskivi.

...Jah, mis siis selle kõige kõrval on too vanapoisi-niru, nagu ta ennast hüüab, too sinelis maanteehulgu ja mereröövel Eevald. Nina on tal taevasse nagu vihma-veeräästas. Silmad kisuvad kõõrdi, va ahnepäitsud, nagu saaksid muidu maailmast liiga vähe nodi... Ja kõrvad! Hoidku taevas andmast inimesele nõnda suuri kõrvalatakaid... Nendega kuuled küll hiire krõbina versta taha ära... Kui nad veel ristloodis peast eemale kisuvad... Ega seda maksa vist rääkidagi, et juuksed on tal nagu pigivaati kastetud ja kael on pikk ja peenike nagu tapuritu... Suvel käib sinelis ja talvel käib sine-lis, astub verstaste sammudega, suured säärikud tee- vad ikka lohva-lohva ja lohva-lohva...

Aino, sul on iseloomu... Oled karakteriga tütar-laps... Ütle siis ometi, et sulle üldse ei meeldi see ninakas ja kõrvukas tapuritu... Miks sa vaikid? Sa ei karda ju öelda oma arvamust avameelselt ja otse-kohele! Oled tänapäeva tütarlaps ja kommunistlik noor... Sul pole midagi karta...

Siis, kui komsomolisekretär määras su poliitringi, ütlesid otsekohe vastu: «Ei lähe.»

«Miks?» päris too.

«Mis ma sinna lähen, seal sure igavuse kätte ära...»

Siis nad ähvardasid, et kutsuvad su büroole... Aga sina vastasid vapralt, et kutsugu pealegi, ütled sealgi sedasama.

Näe, tookord jätkus sul julgust öelda, mida mõtled... Olgu siis kuitahes õige või väär see sinu arvamus.

Aga miks sa nüüd vaikid... Vaikid ja silmis on pelg-lik naeratus... Nagu tahaks midagi öelda, aga ei ütle kah...

Mõtle, Aino... Mõtle sellelegi, et too kõrvukas sell on nõrga iseloomuga nagu tütarlaps ja järeleandlik

nagu ei tea kes... Esimese kutsujaga läheb ta poe juurde ja võib seal viimased veeringud ära raisata. Siis võtab ta muidugi ise kah ja pärast taarutab ringi ja teeb oma vigureid nagu tsirkusest plagama pannud mesikäpp.

Ka pole sihandseid kombeid, mis talle külge ei hakka. Nagu takjad villasele riidele. Näed sa — nüüd on ta õppinud vanduma. Kui ta nõnda jätkab, siis kihutatakse ta küll kolhoosist minema. Sest eks või ta ju ühel päeval kolhoosiesimehegi valida oma torgete märklauaks. Või tema pea jagab!

Aga muide, ega seda olegi nii väga karta. Tal ei jätku järjekindlust, et niikaugele asja arendada. Tema tujud on ju nagu sügise ilmake: kord vihma ja potisiniseid pilvi, sealsamas päikest või kuu hõbedast karda. Ning kes teab, mida ta juba homme välja ei mõtle. Ta on kõigeeks võimeline — see poisikese aruga mehe-mürakas.

Aino, miks sa vaikid? Ütle siis ometi, et sa ei võta teda hoopiski tõsiselt. Et kui ta saatiski sind korda paar rahvamaja mant koju ja ühe korra käisite Armuorus tantsu keerutamas, siis see ei loe veel mitte kui midagi. Et kojusaatmine tuli olude sunnil — üksi oli pime minna. Ja tantsimine — keegi poistest peale tema ei oska ju nõnda hoogsalt polkat keerutada. Ainult sellepärast võtsid sa selle tobukese kaasa. Ütle ka seda, et tookord, kui ta käis sinu juures teed joomas, tuli ta kutsumata külalisena. Et siis võtsid ta küll vastu, nagu viisaka perenaise kohus, ise aga mõtlesid: annaks jumal, et rutem kaoks see nolgus, see kõrend, see niru.

Ütle sedagi, Aino, et lausa vihane olid sa selle poisi peale. Istub ja lürib aina teed, limpsib maasikamoosi ning suu käib sealjuures nagu tatraveski. Kõigest aadamast ja iidamast, sõjaväest ja polgust, soomest ja saarest ning veel tuhandest võõrast ja üldsegi sind mitte huvitavast värgist pajatas ta... Kuula teda, nii et kõrvad hakkavad kumisema! Mitte igal pole nii suured kõrvad, et kõik sinna sisse mahub. Ütle, sa olid ju vihane selle loru peale! Räägib ja räägib, aga et laseks ka sõna vahele pista — ei seda ole! Misjaoks on küll

inimesel sihukesed koljatikõrvad, kui ta nendega midagi muud ei kuula kui iseenda jutuvada.

Miks sa ei ütle siis midagi, Aino! Vaikid nagu Loti naine. Ainult silmad säravad peas nagu kaks ehatähte mustavas talvetaevas. Aino, kas sa siis kõigest hoolimata ikka mõtled sellele nolgusele ega tee minu juttu kuulmakski... Vaikid ainult viisakusest, aga südames oled juba ammugi nagu osav advokaat mulle vastu lauseid kokku seadnud. Oled öelnud, et mu jutt on kõver ja et sel poisil pole ühtigi nõnda püstine nina, et vih-mavesi sisse tilgub. Ja ka kõrvad pole tal teab kui suured... Vähemalt juuksetukk on nõnda tihe ja paks, et selle alt pole kõrvu nähagi. Mitte nii, nagu mõnel, mitte paar harva karva keset pealage... Ja mis puutub silmadesse, mis pidavat vaatama kõõrdi, siis see olevat lausa kiusujutt ja sulaselge vale. Silmad on tal nagu kullil, et kuhu tahavad, sinna ka peatuma jäävad, ei oota käsku ega pelga keeldu.

Ning mõtelge nüüd ise, head inimesed: kas sihukeste silmadega noormees saab üldse olla nõrk ja järeleandlik nagu ei tea kes! Ei saa! Temast kindlameelsemat polegi maailmas. Temast paremat pole kusagil. Kes seda ei usu, see vaadaku ainult korraks talle silma, ja otsekohe hakkab ta uskuma.

Nõnda väitled sa mulle vastu nagu osav advokaat. Mida suudaksin ma selliste kaalukate vastulausete peale enam kosta! Ainult südame rahustamiseks võiksin vastata, et sina, Aino, oled ilmselt vaadanud talle liiga sügavalt silma.

Nõnda võiksin ehk veel südame rahustamiseks öelda. Aga milleks sedagi enam. Ma ju tean, et kõik läheb oma rada. Varsti hellitad sa kodus oma poisipõngerjat või tüdrukunappa, kellele kasvavad pähe kaarnakarva lokid, kellel on taevassinised silmad, mis vaatavad sinna, kuhu tahavad, ei hooli käsust ega keelust, ja suus helevalged hambad nagu elevandiluust nikerdatud pärlikee.

Ja kuigi tal esiti pole peas kaarnakarva lokke, kuigi tal pole suus veel hambaidki ja jalad on tal kah nõnda nõrgukesed, et ei jõua muud teha, kui aina siputada,

aina siputada — siiski näed sa temas juba uue maailma sündi.

Aga kui üks tütarlaps hakkab mõttes hellitama väikest inimlast, keda veel maailmas ei olegi; kui tema hakkab nõnda tarmukalt seadma kokku kaitsekõnesid ühele ülemeelikule poisikolaskile — siis ei tasu tõesti öelda enam ainsatki sõna — ei vastu ega poolt. Isegi südame rahustuseks mitte.

1958

KASVUAASTAIL

I

Istusin ihuüksinda traktorijaama punanurgas suure laua taga, ees valged paberilehed, käes sullepea. Pidin andma seinalehte artikli masinate tehnilisest hooldest, kuid ma ei osanud seda alustada. Ma ei teadnud üldse, mida peaksin kirjutama.

Mullu kevadel lõpetasin keskkooli. Õppisin seal tundma «Pythagorase pükse» ja teisi tarku asju, kuid põlluharimisest ja tehnikast ei kõneldud meile sõnagi. Seejärel töötasin pool aastat korrektorina rajooniajalehe toimetuses, mille järel mind suunati tööle traktorijaama — juba «staažika» ajalehemehena. Kuid sellest «staažikusest» hoolimata oli mul üsna sageli tunne, et käitun otsekui papagoi: kordan teiste suust kuulnud sõnu, aga ise ei tea sedagi, on need õiged või valed. Palju meelsamini oleksin istunud «NATI» juhtkangide taha ja ajanud vagusid alles sulavetest niiskesse

mulda. Kuid ka seda ei osanud ma. Siis kahetsesin, et ei läinud otsekohe edasi õppima.

... Kui ülesande sain, jooksin kõigepealt Västriku — rässaka, kavalate silmade ja tönissonlikult aeglase olekuga peamehaaniku juurde.

«Ole meheks, kirjuta seinalehte artikkel. Teen poti õlut!»

See töotus oli mind mõnikord päästnud. Paraku, igal võlusõnal on oma piir.

Västriki kissitas silmi, vedas suu muigele ja nohises: «Kõnnid siin ringi ja kiusad tööinimesi...»

«Ole meheks, noh,» laususin nõnda paluvalt, nagu veel oskasin.

«Võiksid parem tütarlapsi lõbustada. Näe, kui kurvalt siin istutakse.»

Istujaid oli ainult üks. Mu pilk peatus tahtmatult uudishimulikul ninal ning tagasihoitud, naerust veidi pruntis suul. Kurbusest polnud siin juttugi. Kuid tärkas järsku lootus, et võib-olla suudan sellele tütarlapsele augu pähe rääkida. Ta oli meil alles nädalapäevad tööl ja kindlasti polnud veel nõnda ükskõikseks muutunud nagu kõik need teised, keda olin juba kaks kuud oma artiklite-lunimisega pommitanud.

«Kuulge, teie! Kirjutage seinalehele üks lugu,» alustasin äkkrünnakut.

Paberite kohalt kerkisid kaks suurt silma, mis vaatasid ringi, nagu pidades aru, kellega nüüd räägitakse. Siis tabasid mu küsiva pilgu.

«Oeh, ei ma oska,» oli üsna lakooniline vastus. Ta hääl kostis kuidagi eriliselt kõlavalt, kuid mitte teravalt ja värises veel tükk aega mu kõrvus nagu klaveriakord. Seda võõrast ja harjumata kõlalist häält kuulatama jäädes mängisingi vist oma kaardid käest: kui juttu jätkasin, ei olnud mu sõnades enam endist kindlust.

«Ehk prooviksite vähemalt?»

Järgnes väga energiline pearaputus, mida saatis varjatud naeruhelk kusagil suu- ja silmanurkades. Mind kohmetas see põhjendamata naeratus veelgi enam. Pomisesin jutu lõpetuseks:

«Nojah, seda ma arvasin, et ei õnnestu...»

Pöördusin uuesti Västriku poole, kuid teda polnud enam kusagil. Kasutas võimalust ja kadus.

Ma ju teadsin, et kirjutamine oli talle kõige piinavam töö, et ta püüdis seda igal võimalusel vältida. Kuid siiski tundsin ennast haneksvõetuna ja otsustasin jonniga pärast artikli ise valmis kirjutada.

Võib-olla osalt sellepärast, et olin jõudnud paari kuu jooksul oma uue töökohaga siiski koduneda ega tahtnud siit mitte nõnda häbiväärselt ruttu lahkuda.

... Algul oli kõik olnud araks tegevalt ja hirmutavalt võõras. Igaüks tegeles millegagi, igaühel oli midagi käsil. Mina kõndisin jõude ringi, puhtad riided seljas, nagu mõni saks. (Esimestel kuudel ei teinud me veel lehte — polnud toimetajat.) Tundsin ennast mahajäetuna ja kuidagi tarbetuna. Seina- ja väiklehe väljaandmine oli ikkagi poolik ülesanne. See ei rahuldanud mind.

Hiljem sõitsin koos tehnilise abi autoga brigaadidesse, traktoristide juurde. Need sõidud olid omamoodi praktiliseks kooliks. Õppisin tundma, mida nimetatakse kolvirõngasteks ja mida õlifiltriteks. Sain teada, et kui kolvirõngad on kulunud, tuleb sõita töökotta uusi lihvimasinaid. Kui aga õlifiltrid laos puuduvad, jääb traktor seisma, mehed tammuvad vihaste nägudega ringi ja vannuvad direktorit. Sain sedagi teada, et kui kütet on üle kulutatud, tehakse omakorda traktoristidele peapesu. Õppisin üldjoontes mõistma, mida tähendavad sõnad «kapitaal-» ja «jooksev remont». Nägin, mis juhtub siis, kui masin tuleb «kapitaalist» välja ja läheb kahe nädala pärast sinna tagasi. Tol päeval ma ei igatsenud olla remondimees.

Olin kirjutanud artikli väiklehte, viinud selle töökotta ja naelutanud riistakambri uksele, käidavasse kohta. Väiklehes oli juttu majandusjuhatajast Valdek Nõvast, kes ei kannata hoolt õue puhtuse ja korra eest. Seal on pori nii sügav, et ainult säärikutes pääsed töökojast saekaatri manu või kantseleist sepikotta.

Varsti ilmus majandusmees Nõva üles ja päris mult süngelt:

«Kes selle kirjutas?»

Ta oli suur, turjakas mees, ja ma lõin araks. Et aega võita, pärisin talt ilmsüütult:

«Mis asja?»

«Selle,» viskas ta kokkukägardatud väiklehe lauale. Nägin oma tööd tema maise teekonna kiirel ja haledal lõpul. Teenimatust solvangust targanud vihatunde ajal vastasin järsult:

«Mina kirjutasin.»

«Sina!» üllatunult vaatas ta mulle otsa ja lausus siis vaiksemalt: «Oleksid võinud suusõnal öelda. Kõik asjad pole kirjapanemiseks...»

«Ütled suusõnal, läheb kõrvast sisse, teisest välja...»

«Tegid mu narriks, poisid naeravad nagu koerad,» urahtas.

«Homseks unustavad...»

Hetke mõelnud, vastas ta:

«Aga maha rebisin siiski. Hing kargas täis...»

«Ma nägin pool päeva vaeva,» lausulin lepliku etteheitega.

«Olgu,» lõi ta seepeale käega. «Lähen direktori juurde. Küsin, ehk annab homme kruusatoomiseks auto.»

Järgmisel päeval vedasime kruusa ja täitsime õue.

Siis mõistsin vist esmakordselt, et võin olla ka siin millekski kasulik.

... Öhtul istusin «oma» toas. Maksin korteripere-mehele selle eest hingehinda, kuid tundsin ennast väga üksikuna. Igavlesin. Olid raamatud... Oli ka raadio. Kuid raadio ragises ja raamatud seisid sängijalutsis, nõör ümber... Need olid õpikud. See oli mu möödunud elu. Juba kauge, kuid mälestustes veel lähedane.

Olin üksi, mul polnud sõpru. Seal, keskkoolis nad olid. Pühapäeviti hulkusime üheskoos linnatagustes metsades, korjasime kooli kogude jaoks putukaid ja taimi, tundsim rõõmu ilusast päevast, päikesest taevas, lõo lõõritamisest kevadel ja langenud lehtede alt leitud koljatmardikast sügisel... Öhtuti istusime üheskoos ja vestlesime tundide kaupa. Vaidlesime, erutsime, pidasime maha kümneid sõnasõdu, vihastasime ja leppisime jälle. Meie vaidlused olid enamasti abstraktset laadi ja keerlesid elukaugete küsimuste ümber. Nendest polnud mingit praktilist kasu ja tavaliselt ei viinud nad kuhugi... Tundsim selleks liiga vähe elu. Mõnikord jäi järgmiseks päevaks õppimata ja siis pani

Koosinus matemaatikas kahe. Ja ikkagi ei vahetaks ma neid vaidlusi, neid kooshulkumisi mitte millegi vastu.

Kuid nüüd pikutasin ma üksinda oma toapugerikus ja sirvisin mõttes päeva muljeid.

Mõtlesin muuseas ka sellele, et Tiina (nii oli meie uue töötaja nimi) on liiga täiskasvanulik, et ta nägu on veidi lame, nina liiga suur ja et temas pole midagi erilist. Kuid mu kõrvus kõlas miskipärast ikka veel ta hää, ma kujutlesin selgesti ta tagasihoitud naerust kokkusurutud suud, ta silmi ja nägu, mis peitsid endas midagi niisugust, mida ma teistes tütarlastes polnud märganud. Ma mõtlesin, et temaga oleks siiski tore lähemalt tutvuda. Võib-olla siis ei tunneks ma ennast enam üksinda...

Hea oli nõndaviisi mõelda.

II

Kas mäletad, Tints, meie esimest jalutuskäiku?

See oli mulle eriline päev. Viimaks oli jõudnud kohale toimetaja. Olime teinud valmis esimese numbri «Stahaanovlast». Öösel enne seda istusin kella kolmeni üleval, kirjutasin juhtkirja. Järgmisel päeval luges toimetaja selle läbi ja tõmbas poole maha. Järele jäi parandustest kirju käsikiri. Siis mõtlesin, et olen käpard ega kõlba millekski. Aga õhtul, kui vaatasin alles trükimustast lõhnavat lehte ja lugesin sealt oma artiklit — olin rahul.

Otsustasin, et see tähtis päev peab lõppema kuidagi teisiti, mitte nii, et norutan üksinda kodus. Tulin sinu juurde. Esmakordselt seisin su kodu ukse taga, kuid viivitasin veel hetke. Koputamiseks oli vaja ennast julgustada...

Sa tulid avama... Olid üllatunud. Me polnud varem kokku leppinud, et välja läheme. Kuid naeratasid rõõmsalt ja palusid tuppä astuda, sest sul oli veel vaja midagi teha. Silmitsesin su toa nappi sisustust: lumi-valge päevatekiga kaetud voodit, väikest lauda akna all, raamatuid, vaasi lilledega... See oli lihtne ja puhas tuba.

Jooksid rutakalt trepist alla, kergelt ja otsekui liuel-

des. Hiljem mõistsin, et nõnda astud sa alati ja igast trepist alla — kleit laskumise hoost puhevil.

Jalutasime ümber järvenurga, üle heinamaa Hüppe- mäele, kus oli pooleli suusahüppetorn ja kasvasid põli- sed kuused. Teel pidasin sulle terve loengu kireva luhaheinamaa lilledest ja taimedest: see tagasihoidlik valge küünlake on süstlehine teeleht, see roosa — tõr- valill, aga too pruunipäine seal on ojamõõl, mille õisi kuivatatakse meelõhnalise tee jaoks... Ja too valge- päine otse vee piiril on kasutu villpea...

«Kui palju sa tead...» hüüatasid, pooleldi ohtes oma teadmatuse pärast, pooleldi imetledes mu tarkust.

Alles siis sain aru, et olen ju lausa edevusest haka- nud uhkustama oma kord õpitud tühja-tähjaga, ja et see pole hoopiski ilus. Vaikisin...

Hüppemäe kuuskede all kasvasid mingid väikesed nahkjate tumeroheliste lehtede ja valgete longus õitega lilled, mis lõhnasid teravasti, kuid meeldivalt. Seekord ei teadnud ma öelda nende nime, kuigi pärisid mult seda. Nüüd tean, et need on kuningakübarad. Sa istu- sid ja hakkasid seadma kimpu. Oleksin tahtnud väga istuda su kõrvale, kuid ei julgenud.

Hüppetorni — sinna sõandasin sind küll kutsuda. Astusime ettevaatlikult, samm-sammult mööda nagi- seবাদ, pehkinud trepiastmeid üles. Peatusime esime- sel rõdul. Eemalt puude vahelt vilkus järvesilm, kau- gel metsa kohal särasid lojuva päikese längus kiired. Oli õhtu, soe ja lilledõhnaline kevadeõhtu. Seisame kõr- vuti rõdul ja vaatasime alla, kus tukkus hämar ja unine kuusik...

Mõtlesin, et küll oleks hea, kui juhtuks midagi — kas variseks rõdupõrand või kaoks trepp. Peaasi et toimuks midagi sellist, mis võimaldaks mul näidata oma mehisust. Kuid mitte midagi ei juhtunud. Läksime alla ja hakkasime sammuma koduteed.

«Tiina, ütle, kus kohal ma olen sind näinud?»

Sa vastasid mulle oma kummalise enesessetõmbu- nud naeratusega ja raputasid pead Ei, me pole teine- teist varem kunagi näinud. Ainult eile... Ja üleele... Sestsaadik, kui tulid tööle.

«Jutusta enesest midagi...»

Rääkisid meeleldi nagu laps, kes on pidanud kaua vaikima, kuigi süda on jutuainet ääreni täis. Tundsin vaistuliselt, et ka sina oled sõbratu, üksik nagu minagi.

Kodu... Kuulasin su juttu ja kujutlesin selgesti väikest maja seal kusagil Võrumaa küngaste keskel... Kas seal, kus iga mäekülge on trepiks, sa õppisidki nõnda nõtkelt sammuma treppidest üles-alla...

«Siis käisin koolis... Aiandustehnikumis.»

«Oled agronoom?»

«Ei... Aasta sain ainult käia... Jooksin ära...»

«Miks?»

«Juhtus nõnda...»

Vaikid ja muutud mõtlikuks. Ka mina jäin mõtlesse... Miks küll peaks noor tütarlaps kooli pooleli jätma? Õppisid kindlasti hoolsalt. Said stippi... Elasid ühiselamus koos teiste tütarlastega, teil oli lõbus ja huvitav.

Sa nagu oleksid mõistnud mu mõtteid.

«Seal oli üks õpetaja... Mees... Esiti polnud midagi... Sain häid hindeid. Aga siis hakkas ta mind kiusama... Ei andnud enam kusagil rahu... Sellepärast jooksingi ära...»

Su hääletoonis oli midagi sellist, millest mõistsin, et see oli halb, väga halb inimene, kelle eest sa pagesid...

Ja juba asus mu ergas fantaasia tegevusse. Kujutlesin, et käime koos koolis. Et ma kaitsen sind, lähen tolle vanamehega (miskipärast kujutlesin teda just vanamehena) tülli ja siis lahkume koolist kahekesi, käsikäes.

...Teel koju mõtlesin, et meie jalutuskäik oli tore, niisugune nagu vanasti keskkoolis. Kuid samas pesitses mingi ähmane tundmus, et kõik oli siiski teisiti ja oli teises mõttes hea kui sõpradega mööda metsi ja maid hulkumine. Olin rahul ja siiski mitte päriselt. Oli nagu kahju lahkuda, jätta trepil jumalaga ja pöörduda üksinda koju. Veel ja veel oleksin tahtnud olla sinuga koos. Miks — ei teadnud isegi.

...Ühel õhtul pärast tööd pilgutas peamehaanik Västriku mulle silma ja kutsus kaasa. Mehed kogune-

sid tühja sööklasse, et tõsta kellegi terviseks klaasi. Üks brigadiridest hakkas norima.

«Sind pole siia vaja,» käratas ta mulle.

Kuid siis vajus Västriku raske kämmal ta õlale: «Jäta poiss rahule!»

Nõnda jäingi ma meeste hulka. Olin uhke, et mind peeti omaks, et mind peeti peaaegu täismeheks, kellega koos võib viinagi visata.

Hiljem tulin sinu juurde, taskus kaks piletit «Vane-muise» külalisetendusele.

«Läki teatrisse, Tiina...»

Sa kõhklesid ega tahtnud algul nõustuda. Kuid siis tuli mulle abiväge. Sinu täditütar ja selle mees, brigadir Kork — nende juures sa elasidki — hakkasid sind õhutama.

«Mis sa ikka kodus norutad. Mine tuuluta ennast.»

Kolm ühe vastu! Mis sul jäigi muud teha kui tulla koos minuga «Mustlasparunit» vaatama.

Olin kuueselja vastu seina valgeks hõõrunud. Harjasid selle puhtaks. Seejärel võtsin harja ja kammisin su kleidilt sinna pudenenud juukselõimed.

... Kui tagasi tulime, oli karge tähevalge öö. Õhk lõhnas mändidest, linn oli vaikne, eemalt kostis üksikute kojuminejate kõnekõmin.

«Kuidas meeldis?»

«Hea oli,» vastasid sa mahedahäälselt ja mõtlikult.

«Näed siis... Ja ise ei tahtnud veel tullagi...» võidutsesin.

«Mul polnud pileti jaoks raha,» tunnistasid üles.

«Sul polnud seda vajagi.»

«Ma ei taha nii... Kui raha saan, maksan ära...»

Olin küllalt leidlik vastama, et raha vastu ei võta ja üldse ei taha, et sa sellest enam juttu teed. Aga kui teisiti ei saa, võid osta piletid järgmine kord, kui kuhugi läheme.

Ma ei öelnud sulle, et oled tore kaaslane, et sinuga on hea koos käia, niisama hea kui tõelise sõbraga. Sa pole üldse uhke ja edev, nagu ma kujutlesin tütarlapsi. Oled teistmoodi kui teised, ja mul on hea meel, et õppisin sind tundma. Ma ei öelnud seda, kuid nõnda ma tookord mõtlesin.

Päevad möödusid imekiiresti, kadusid märkamatuult käest. Alles oli juttu kevadkülvist, nüüd juba kõneldi heinatööst. Ja üks heinakuu tuuled hõljusidki õhus, kandsid rahutust südamesse. Sõitsin ringi kolhoosides, vestlesin kommunistlike noortega, kirjutasin artikleid, istusin trükikojas. Ammuks oli, kui ilmus mu esimene juhtkiri. Nüüd on seegi muutunud mälestuseks. Olid ilmunud teised artiklid, teised pealkirjad: «Miks Mall ei armasta komsomolitööd», «Kord majja Ranna kolhoosis», «Kui esimees viskab pitsi ega pea piiri»... Nõudlikud ja kole printsipiaalsed pealkirjad.

Kord sõitsin pühapäeval koos tehnilise abiga avariikohta, brigaadi «NÄTI» lösutas nukralt kraavikaldal ega tahtnud mingi hinna eest vedu võtta. Jaoskonnamehaanik roomas masina alla, ukerdas seal, ja kui uuesti välja tuli, ütles, et kohapeal parandada ei saa. Poisid kõndisid nukrate nägudega ringi ega osanud muud teha kui vanduda. Sõitsime tagasi... Linna vahel oli palju suvitajaid, nad jalutasid jõude tänavail, seljas puhtad pühapäevariided. Läksin sööklasse, tellisin lambaprae ja kõrvale pudeli õlut nagu täismees kunagi. Tundsin südames sügavat põlgust kõigi nende logelejate vastu. Ma olin ju koos traktoristidega väljas käinud. Tõsi küll, minust polnud seal kasu, vaatasin ainult pealt, kuidas teised töötasid. Kuid tookord oli pealtvaatamisestki küllalt, et uhke olla.

Siis valiti mind komsomoliorganisatsiooni sekretäriks ja pilluti pärast valimist õhku. Tundsin ennast tähtsa asjamehena, suure ühiskonnategelasena.

Järgmisel päeval kutsuti komsomolikomiteesse ja küsiti, kas ma ei tahaks sõita komsomoliaktivistide seminarile. Vastasin, et muidugi tahan, kui ainult lubatakse. Nõnda sõitsingi juba ülejärgmisel päeval Tartusse. See kõik toimus nii kähku, et isegi sinuga ei jõudnud jumalaga jätta. Otsustasin, et sõidan mõnel õhtul tagasi, sulle külla. Ostan linnast midagi hästi head kingituseks kaasa.

Aga ma ei sõitnud kuhugi. Meid oli kokku kolmkümmend. Olime kõik noored, alles tütarlapsed ja poisid.

Elasime ühiselamus. Päeval kuulasime loenguid, need olid igavad, ja mõnikord «tegime poppi» ning läksime alla jõe äärde suplema või paadiga sõitma. Õhtuti mängisime ühiselamu õuel palli või istusime saalis ja kuulasime klaverimängu, tantsisime ning hullasime tüdrukutega. Oli hea, lõbus ja ma ei mõelnud üldse traktorijaamale.

Tookord olid veel elavalt meeles võitlusepäevad, meie eneste hulgas oli noori, kes olid kas sõjas või pärast sõda mingil viisil sellest osa võtnud — kes sõjas olnud, keda kimbutanud bandiidid. Sageli keerlesid õhtutundidel jutud mälestuste ümber nendest aegadest ja sündmustest, ja see oli vist küll see kõige parem seminar.

Siis tuli lahkumine. Kutsusime välja fotograafi ja lasksime teha grupipilte. Õhtul käisime rannakohvikus, alles järgmisel päeval sõitsin koju.

Tulin hommikul tööle. Sa olid kummargil laua taga ja kirjutasid.

«Tere!» hõikasin rõõmsalt ja tarmukalt.

«Tere...»

See «tere» kõlas väga kuivalt ja otsekui vastu tahtmist. Tundsin, et midagi on korrast ära, et midagi on muutunud. Ja otsekui selle äratundmise jätkuna mõistsin järsku, et ma ei saa olla ükskõikne selle suhtes, kuidas sa teretad mind, kuidas sa minusse suhtud.

Otsin järgmisel hommikul korteriperemehelt suure kimbu pojenge. Nad lõhnasid kastest ja jahedast hommikuõhust. Nõnda marssisin sinu juurde. All õues askeldas üks naine kompsudega, väike tüdruk seisis vankri kõrval. Vist märkasin midagi lähedast, midagi tuttavlikku tütarlapse näos. Peatusin ja pärisin naiselt:

«Kas lähete üles?» vihjasin avatud aknale.

«Läheme küll,» lausus ta, vaadates mind imestunult.

«Tiina juurde?»

«Tiina juurde...»

«Võtke siis need lilled ka...»

«Oeh, tulge aga tulge ise koa kaasa!»

«Ei julge...» vastasin avameelselt.

Siis hakkas su ema naerma ja hüüdis üles aknasse:

«Tiina, tule võta kavaler vastu! Oodake n'd ometi, kuhu te jooksete!»

Kuid mina pagesin tagasi vaatamata mändide taha ja küllap olin vist peagi tõmmanud õlgade vahele — nõnda kibekiire oli see minek.

Hiljem töö! tegin näo, nagu polekski midagi juhtunud. Kui me kahekesi jäime, sa ütlesid: «Aitäh!»

«Kas meeldisid?» pärisin sellise häälega, nagu kõneldakse kõige igapäevasematest asjadest. Nagu kannaksin ma igal hommikul tütarlastele lilli.

«Meeldisid küll... Mispärast sa ise ei tulnud?»

«Ei tahtnud... Sulle tuli ema külla...»

«Oeh, mis siis temast...» ütlesid ja naeratasid mulle kavalalt-kavalalt, nagu mõistaksid hästi seda poisikeselikku argusepuhangut, mis sundis mind pagema. Nüüd taipasin sedagi, miks toda võõrast naist otsekohe sinu emaks pidasin. Tema «oeh» oli ju teie perekonna lemmiksõna. Olin seda kuulnud sinult tuhandeis varjundeis. Ja mida kõike sa temaga ei osanud väljendada! Kord nukrat ohet, kord rõõmsat üllatust, kord üleolevat põlastust, kord lapse süütut imestust. Sada tunde-ooni oskasid sa anda sellele pitsitillukesele «oehile». See sõna — olidki sina ise.

Kõik oli jälle endistviisi...

Paraku, kõik polnud siiski endistviisi.

IV

Taevas oli kuiv ja pilvitu, maa kivikõva ja pragenenud. See oli südasuvel, viljade kasvu aegu. Kartuli-pealsed vajusid longu, rukis kiskus enneaegu valkjaks ja inimesed silmitsesid januselt põuavines taevaserva.

Traktorijaamas kõndisid ringi sünged mehed, vandusid taevast ja maad ning lirtsatasid sülitada kõrbenud lilledele teeservas. Oli veel remondimeestega, kuidas oli — nemad said kuupalga —, kuid traktoristide salved töötas see suvi tühjaks jätta. Jalad seinä, hambad varna! Niisugune oli tulevik, mida kardeti ja neeti. Leidus neidki, kes sosistasid: kõik-puha sellepärast, et inimesed on unustanud jumala ja rikuvad maa sea-

dusi: kes on seda enne näinud, et vanad püürid kün- takse üles, et põllul sõidavad ringi terasest täkud, kes ei söö kaeru, vaid haisvat lambiõli, kes ei oska hirnuda, vaid urisevad ainult nagu kurjad penid.

Minu südames oli tookord kahekordne põud ja janu. Inimesed olid vihased, ei tahtnud kirjutada ega lehte lugeda. Nõnda ma kõndisin ringi ega teadnud, milleks mind üldse vaja on. Ja veel tundsin igatsust, Tiina, sinu järele, aga sina olid muutunud tujukaks ja väl- tised mu pilke. Enne töö lõppu pagesid sa ära, et ma ei saaks sind saatma tulla, hommikul tulid pärast mind tööle, et me juhuslikult ei kohtuks teel. Nõnda kestis see juba mitu nädalat, ja mul ei õnnestunud sinult ega eneseltki aru pärida, mida see kõik peaks tähendama.

Ka polnud ma enam isegi endine, midagi uut oli minuski tekkinud. Siis, kui me juhuslikult kantseleis või muu rahva hulgas kohtusime ja ma nägin su juuste lainelist joont, sinu tütarlapseõlgade teravaid nukke ja kleidiserva vallatut vilksatust ukse vahelt — siis oli raske, oli valus, oli piinav. Pagesin eemale su juurest, kuid ainult selleks, et tulla teisest uksest tagasi.

... Ühel õhtul oli silmapiir pilvevinune, öösel hak- kas sadama. Terve järgmise päeva langes taeva kerilaudadelt hõbedasi vihmalõimi janusesse mulda. Inimesed jooksid paljapäi õuele ja lasksid soojadel vih- mapiiskadel ennast kasta, nagu oleksid nemadki kõrbe- nud koos lillede ja puudega. Kõik muutus elavaks, rohelisteks ja pühapäevaselt rõõmsaks. Nägudel hak- kas uuesti särama naeratus, kortsus kulmud kiskusid taas lahedaks, ja naiskomisjon otsustas vabariigi aastapäevaks korraldada peo.

Ka sina, Tiina, olid rõõmus ja naersid traktoristide- nõgikikaste naljade peale, ainult niipea kui mind mär- kasid, muutusid süngeks ja kummardusid kiiresti pabe- rite kohale.

Nii läksid mööda kummalised päevad, mil käisin kolhoosides, hulkusin külavaheteedel, vestlesin inimes- tega, kirjutasin artikleid ja tegin trükikojas lehte — kõike selleks, et mitte sinule mõelda. Jätsin aja hoo- leks lahti harutada selle umbsõlme, mille olime kahe peale sõlminud.

... Pidulik ja ilus oli tol õhtul meie traktorijaama punanurgas. Suur valge linaga laud, selle ja köögi vahet askeldasid perenaised, palged õhetamas pliidi kuumusest, ees põlled, seljas peokleidid. Ja mehedki olid tundmatuseni teiseks saanud. Kadunud olid õlised tööriided ja tolmused näod, habemeorastes lõuad ja pügamata kaelad. Kõik see oli mõne tunni jooksul nagu imevael muutunud tumedateks, pruunideks ja hallideks, naftaliinist veidi lõhnavateks ülikondadeks, viikidega püksteks, lipsudeks... Ja kunas küll varem olid siin ülal metsahõngulised noored kased, kunas küll varem istus siin pillimees, akordion süles, ja silmitses himukalt neid heledapäiseid pudeleid seal laual!

Olin sellest kõigest heldinud. Oleksin nii väga tahtnud istuda peolauas sinu kõrval. Tabasin momendi, mil kedagi polnud vahetoas peale sinu, ja laususin: «Tiina, tule minu juurde...»

«Mis sa piirad mind!» pahvatasid sa mulle vihaselt ja kirglikult näkku.

Pöördusin ümber ja läksin. Millega, millega olin küll vihastanud sind nõnda, et sa ei tahtnud mind üldse näha, et sa ei kannatanud isegi mu varju!

Sa istusid kahe noormehe vahel ja lasksid enesele pakkuda head küll paremalt, küll vasakult, tänades hoolitsejaid rõõmsa naeratusega. Tiina, mina oleksin üksinda suutnud asendada neid kahte, ja mulle oleks aidanud kõigest ühestainsast naeratusest ja tänulikust pilgust!

Kuid mina istusin teises lauaservas, istusin kahe traktoristi, kahe tubli poisi vahel, kes polnud kitsid täitma ja tühjendama pitse küll eneste, küll minu ja veel kümne mulle tundmatu, aga hea inimese terviseks. Mõttes jõin nad kõik tühjaks sinu terviseks, kuid seda teadsin ainult mina.

Kui palju sa tol õhtul tantsisid! Kui rõõmsalt sa tantsides igale mehele naersid ja lobisesid maad ja ilmad kokku. Ainult minule ei vaadanud sa kordagi, ja ma läksin direktori vaiksesse ning poolpimedasse tuppa, kuhu praakil ukse vahelt paistis ainult kitsas valguseviir, kostis kumedalt löötspilli häält ja vilksatasid tantsijate kogud.

Seal oli keegi juba ees. Istus laual, kõigutas jalgu ja ta prilliklaasidel helkis valgus nagu öökulli suurtes silmades. Ta kõrval laual oli pooltühi viinapudel ja nõnda mõtiskles see filosoof maailma ja tema kaduvuse üle. See oli brigadir Kork, kes oli äsja saatnud oma naise haiglasse ja tuli täna üksinda peole.

«Mis tuuled sind siia tõid?» uudishimutses ta.

Oleksin ma olnud kaine, siis poleks keegi mult kuulnud sõnagi. Kuid nüüd vajasin kedagi, kellele südant puistata.

«Niisama,» vastasin. «Näed sa, Tiina ei hooli minust, ja nüüd ma tulingi suure tusaga siia pead jahutama...»

«Meie Tiina või?»

«Siin teist pole...»

Ma ei mäleta, mida talle veel kõnelesin, kuid seda mäletan, et kui jutt oli otsas, ulatas ta mulle kõigepealt pudeli, kulistas seejärel ise lonksu ja hakkas alles siis kõnelema:

«Ma pole sihukest asja läbi elanud...»

«Aga mina olen!» hüüatasin mõttes.

«... Seda, mida mina vajan, saaksin ilma oma naisetagi. On traktoristina küllalt külades rännatud... Kui tahan lõbutseda, pistan viinapudeli tasku, astun tuttavasse kohta sisse ja ongi asi tahe. Hommikul antakse pealekauba veel süüagi...»

Ta sõnad ekslesid nagu pesata varesed mööda tuba ega leidnud enesele kohta. Ma mõtlesin, et nõnda ei saaks ma kunagi minna ühegi naise juurde, ega tahakski minna.

«Aga naine on sellepärast, et üksinda hakkaks igav... Ta nõelub ka sokke ja teeb süüa...»

«Tiina, Tiina — kas sa tõesti tahaksid endale säärast meest, kes peab sind ainult sokkide nõelujaks...» mõtlesin, kuulates neid venivaid ja kumisevaid sõnu.

«Aga Tiina suhtes ütlen sulle nii palju, et tema on korralik. Kui sa saad niisuguse tüdruku, siis...» lõpetas ta oma jutu. Ning ta häälest kostis veidi nagu kahetsust.

«Tiina ei salli mind üldsegi...»

«Teab tüdruku tujusid...» kahtles ta. «Kas temaga rääkinud oled?»

«Ei, kartma lõin...»

«Siis kõnele... Muidu teine arvab, et hullutad niisama...»

Pidasin seda üsna mõistlikuks nõuandeks.

Kui pidu lõppes, viis direktor meid oma autos laiali. Teise ringiga sõitsid kaasa sina.

«Ära tule, pole vaja,» ütlesid sa mulle vihaselt, kui nägid, et ma istun su kõrvale.

«Ära karda, ma ei tiku sulle ligi,» vastasin ja mu eneseuhkus süttis jällegi lõkkele. «Ah siis isegi saatma ei taheta mind,» mõtlesin ja jäin jonnakalt oma kohale.

Istusime teineteise kõrval nagu kaks puuslikku ja olime mõlemad nõnda vihased, et kui teisi poleks autos olnud, oleksime sealsamas kõige tõsisemal moel kaklema hakanud.

Koduukse ees lasksin su välja, sa hüüdsid direktorile aitäh, kuid mulle mitte sõnagi... Kobisin uhkelt, kuid lõõdult tagasi autosse. Pidasin oma sõna, kuigi oleksin tahtnud ei tea mis hinna eest minna koos sinuga.

Oleksin pidanudki minema. Minema, istuma alla trepile ja ütleva: «Siit ma ei liigu enne, kui kuulad, mis sel mehel öelda on.»

Ma tean, sa oleksid jooksnud trepist üles. Aga siis oleksid jäänud kuulutama, et kas see pöörane mõtleb tõepoolest hommikuni sinna külmale trepile istuma jääda. Oleksid ehk astunud sammu allapoole ja jälle kuulatanud. Nõnda sammhaaval oleksid jõudnud alla, tagasi minu juurde.

Siis vist, siis vist oleksid maailmas nii mõnedki asjad teistmoodi kujunenud.

Kuid ma istusin autosse, nägin vaid korraks, kuidas su hele kleit vilksatas hommikuhämaruses puude vahel. Me sõitsime edasi...

Ma ei läinud koju...

V

Kõik lõppes kuidagi ootamatult ja järsult. Tollel peojärgsel hommikul olin taarutanud ringi ja teinud niisuguseid tempe, et mind süüdistati hiljem kõigis seits-

mes surmapatus. Olin ässitanud mehi kaklema, olin kimbutanud naisi, jootnud poisikesi purju ja teinud veel vanatühi teab mida. Seda kõike kuulsin teistelt.

Ise mäletan vaid, et hommikul istusime Västrikuaga kaelastikku ülal punanurgas ja uhtsime täiest kõrist laulda... See võis muidugi üsna kole kuulata olla, sest lauluhäält polnud meil kummalgi.

Mäletan sedagi, et naised tulid peotuba koristama ja ajasid meid sealt välja. Olid sinagi seal, Tiina, ja naeratasid mulle nõnda rõõmsalt, nagu oleks kõik, mis varem juhtus, olnud ainult minu kuri unenägu. Kuid ma ei suutnud uskuda hommikust Tiinat, sest öine istus alles sügavasti südames ja kratsis valusasti hinge. Või kust ma tookord teadsingi, et see Kork, see mehike, oli sulle nii mõndagi lobisenud.

Nõnda see puha juhtuski, et lõpuks seisin toimetaja ees, kes oli üsna otsekohene mees ja päris mult pikemata, mis märulit ma vahepeal olen teinud.

Ütlesin, et seda võin ma rääkida ainult teiste juttude põhjal, sest minust endast polnud nende asjade nägijat.

Ta vastas, et teiste jutte teab ta isegi, ja kui neis kümnendikkugi õigust on...

Laususin süngelt, et kümnendik võib küll olla...

Vana hea toimetaja, ta polnud mingi moraalijutlustaja, ja küsis seejärel ainult, mida paganat peab ta minuga nüüd peale hakkama.

Vastasin talle, et mina ka ei tea, mida enesega peale hakata.

«Töö suhtes pole midagi ette heita...» lausus ta mõtlikult.

Tundsin, et tühja sellest tööst. Ei aita seegi, kui südamesse on tekkinud sihuke hiirepesa...

Ja siis tuligi päästev idee.

«Toimetaja, laske mul ära minna.»

«Ära,» silmitses ta mind kokkumult. «Ei, seda ära küll looda...»

«Ma tahan õppima minna...»

«Kuidagi järsku tuli õppimistuhin peale...»

«Ammu juba... Aga kartsin öelda...»

Seepeale läitis toimetaja suitsu ja vastas, et kui asi nii on, siis pole tal muidugi õigust mind takistada.

Lahkusin, ja mul oli häbi. Sisenedes ma ei mõelnudki kooliminekuks, kuid siis leidsin, et see uks on kõige lähemal, ja astusin sealtkaudu välja. Lähemal ta küll oli, aga kõige kergem väljapääs polnud ta mitte...

Tundsin alles siis, kui äramineja-pilguga traktori-jaamas ringi vaatasin, et olin tõepoolest hakanud armastama oma tööd ja neid karme ning tõsiseid inimesi, kes mind ümbritsesid. Kahju hakkas kõigest... Hommikutundidest, mil läksin tööle mööda metsarada, pikkadest sõitudest tolmatel külateedel, värvi- ja petrooleumilõhnalisest trükikojast, meeste karedatest naljadest tootmisnõupidamiste eel. Kahju hakkas ka sellest hiirepesast südames, mille põhjuseks olid sina, Tiina.

Kuid sõna oli öeldud ja sõna antud ning seda juttu tuli pidada lõpetatuks.

Kõndisin uimasena ringi, tegin küll tööd, aga mõtlesin muudele asjadele ja lehes oli vigu tavalisest rohkem.

Nüüd olin mina see, kes vältis kohtumisi sinuga. Kartsin, isegi ei tea miks, öelda sulle, et näed, nüüd lähen ma ära ega kohtu me võib-olla enam kunagi. Alles siis, kui käes oli viimase töönädala üks viimaseid päevi, toimus meie kohtumine ja jumalagajätt.

Olin taas punanurgas avatud aknal ja mõtlesin, kustkohalt sind leida. Siis nägin sind tulevat trükikoja poolt, pea norgus, silmad maas. Kui sa üles vaatasid ja mind märkasid, lausuisid sa kuidagi raskelt, ärevalt: «Otsisin sind...»

Ma pomisesin vastu, et ka mina otsisin sind ja tahtsin rääkida.

Sa tulid üles vaiksesse punanurka ja istusid aknalauale, nõnda et su nägu jäi varju, aga juustel säras õhtueelse päikese kuld. Märkasin sedagi, et su käed värahtasid ja sa ei leidnud neile kohta.

«Tulin ütleva, et...et võib-olla ei lähekski sa kooli...»

Kuidas küll oleksin tahtnud sulle vastata, et ega ma väga ei tahagi minna, kuid et see minek või jäämine sõltub õigupoolest sinust... Aga hirm ennast naeruvääristada oli veelgi suurem — mingi rumala kinnisidee mõjul kartsin, et sa hakkad naerma või jooksed

ära, — ja sellepärast vastasin sulle ükskõikselt, et ma pean õppima, et ma oskan veel vähe ja sellepärast lähengi.

«Mul õpib vend juba ühtekokku viisteist aastat... Mõnikord kaebab, et peast teeb lausa segaseks...»

«Mõnikord võib ka seda juhtuda...»

Nõnda vahetasime vaid mõned tarbetud sõnad, siis tõusid sa ja ütlesid, et pead nüüd minema. Uksel veel lisasid, et ka rahaasjadega on raskusi, kui ma stippi ei saa... Et praegugi, mil saan suurt palka, olen mõnikord olnud rahata ja pidanud kassast laenama...

Vastasin, et küllap siis aetakse kitsamalt läbi. «Aga ma tulen ja saadan sind...»

«Ei ole vaja saata!» hüüdsid sa miskipärast hirmunult ja pagesid välja. Nägin vaid aknast, kuidas sa jooksid mööda teed, pea norgus, silmad maas ja õlanukid ebaloomulikult püsti.

VI

Kord, kui õppisin juba teist aastat ülikoolis, kohtasin linnas ikka endiselt hallis kodukootud ülikonnas, ikka endiselt jässakat ja pruuninäolist Västriku. Tal oli aega, me läksime, istusime pudeli õlle juurde ja ta jutustas mulle traktorijaama uudiseid. Sain teada, et seal hakatakse ehitama uusi hooneid, et mitmedki vanad tuttavad on läinud ja veel rohkem uusi inimesi on sinna tulnud.

Tahtsin küsida, kuidas sina, Tiina, elad, kuid ei julgenud. Ma ei tea isegi, mida kartsin.

Siis võttis Västriku kulunud ja kummis taskuraamatu vahelt ühe foto ja ütles seda mulle ulatades:

«Sul minu pilti pole... Kui võtaksid mälestuseks...»

Ah Västriku, Västriku, ei teadnud, et sa oled nõnda tark... Mitte oma kõverate jalgade, mitte oma sagrais juuste, mitte oma kühmus selja — üldse mitte iseenda pärast ei kinkinud sa mulle seda pilti. Seal olid ka sina, Tiina. Seisid suvises, heledas kleidis, näol rõõmus, veidi enesesepöördundu naeratus — nii lähedane, aga ometi nõnda kauge.

«Seal me, kaks Västriku, oleme. Kolmandast, kõige

nooremast, mul pilti ei ole...» lausus ta rahulikult ja rõõmsalt.

Ah siis nõnda on lood... Ah siis sellepärast see... pilt. Nojah, siis tuleb õnne soovida ja...klaasi kergitada.

Seejärel pühkisime mõlemad õllevahu suult ja vaikisime.

«Jah, näed, niisugune on elu...» ütles mu lauanaaber sügavamõtteliselt.

«Jah, niisugune ta on...» noogutasin, oskamata ja tahtmata enam midagi lisada.

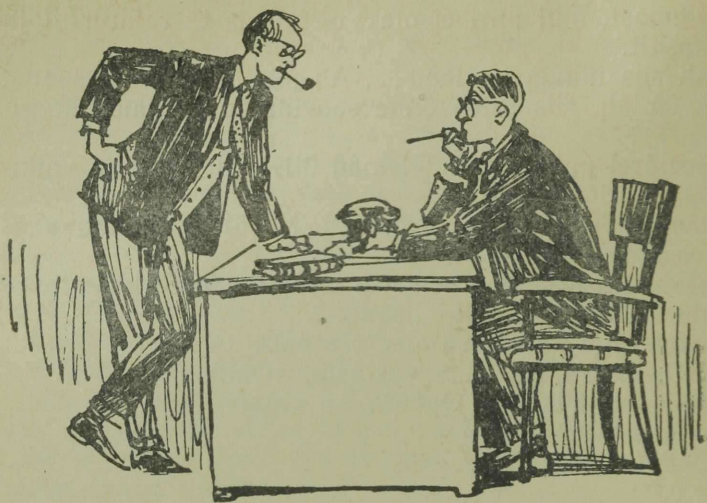
«Noh, aga kuidas sa elad's?» päris ta mult.

«Mis seal's ikka...» vastasin. «Õpin...»

«Siis on hästi... Õppida on vaja.»

«Jah,» nõustusin.

Õppida on vaja...

NELJANDAS KVARTALIS

Kui Juhan on külmarohtu saanud, pajatab tema ikka nõnda:

«Siin ma olen neid nuppe treininud eluaja. Küll nüüsguseid, küll naasuguseid. Kui need kõik kokku korjata, saaks paksu romaani.»

Meie, noored, ei tea, mida Juhanile vastata.

Inimesed võtavad kätte ajalehe. Loevad muu hulgas ka Juhani nupukesti. Aga mõnikord siiski pealkirjast kaugemale ei jõua. Hiljem keeratakse ajaleht saunauustiku ümber või rebitakse tuleläteks katki, ning ahned leegid noolivad ta söeks. Ja kaob Juhani «suur romaan» kild-killult kõige liha teed.

«Oleksin ma romaani kirjutanud, siis ma oleksin praegu suur mees...» lisab Juhan juurde.

Meie ei tea sedagi, kas Juhan nutab või naerab selle üle, et ta pole kirjutanud elus ainsatki romaani ning et ta pole praegu kuulus mees.

Ja ka seda ei tea me, kas ta on unistanud kunagi

haljal noorusajal millestki rohkemast, kui olla väike nuputreial ja kirjutada kiirestikustuvaid ridu elu tagasihoidlikku uudistelehte. Või kui ta kord unistaski — kas ta siis praegu mäletab neid poisikesepõlve unelmaid, neid nooruki-ea mõtteid.

Seda teame küll, et Juhanil käivad vahel kummalsed tujud nagu luupainaja peale.

Istub Juhan laua taga, poolik lugu ees. See peab järgmisse lehte minema, temaga on kiire. Temaga on nõnda kiire, nagu seisaksid kõik lehelugejad juba ukse taga ja aina ootaksid, kunas Juhan oma nupu valmis treib.

Aga tema tõuseb laua tagant ja jalutab rahutult mööda suurtuba. Jääb seisma akna alla ja vaatab üksisilmi tänavale.

Me vaatame kah mõnikord tänavale, kuid ei leia seal midagi ebatavalist! Inimesed lähevad tööle, poodi, kinno, jalutama. Kes kuhu. Nagu igal teiselgi päeval — homme, ülehomme ja nõnda ikka edasi.

Kuid Juhan näeb vist seal midagi sellist, mida meie mitte ei näe. Sest tema pöörab ringi, kirjutab tööle registreerimise raamatusse: «Reportaaži tegemas», ajab mantli selga, surub mütsi pähe. Varsti näeme, kuidas ta kaob kiirel tippsammul tänavanurga taha.

Me teame, et seal tänavanurgal pole ainsatki kohta, kust võiks reportaaži saada. Seal on ainult üks õllebaar... Ja üsna tänava lõpus veel üks teine sama liiki asutus.

Juhan ei jää kauaks kadunuks. Tuleb tagasi ja sõnab:

«Ilm ka na röske täna, luud ja liikmed tulist valu täis... Sai kibena sooja teha...»

Ta on siiski rohkem kui kibena sooja teinud. Ta on isegi oma jutusooned soojaks saanud. Ja nüüd on tal iga laua juures nõnda palju rääkimist ja õiendamist, et unustab oma laua hoopis ära. Unustab ära, et seal on üks lõpetamata lugu, mida kiiresti vajatakse. Nüüd siis läheb ta korrektori juurde ja pajatab seal nõnda viisi:

«Mina vaatan ja vaatan, et see korrektoriamet on üks tõsine ja raske amet. Sest kui sina sead neid meie lugusid siin nõnda ümber, et meie ise neid kah enam

• ära ei tunne, — eks ole sinul siis mingid säädused, mille põhjal sa seda teed. Sest kui sa mitte sääduste järgi ei käi selle ümbertegemise juures, siis me ütleksime sulle: sina oled valesti teinud. Sina oled meie õiged jutud kõveraks keeranud, nõnda et meie ise ka ei saa enam aru, mis me oleme kõnelnud. Aga et sina teed kõike seda ümberkäänamise tööd sääduste järgi, siis meie ei saa mitte ühte halba sõna sinu kohta lausuda. Me ainult tunneme suurt imestamist, et sinul on kõik need säädused pääs, mille järgi sina oma asju ajad. See peab üks suur pää olema, kuhu nemad kõik nõnda ilusti ära mahuvad, et üksteisega tülili ei keera...»

Nõnda pajatab Juhan, ja keegi ei saa aru, kas ta meel on kade, et temal niisugust suurt pead ei ole, või tunneb ta siirast rõõmu, et maailmas on olemas niisuguseid päid, kuhu kõik «säädused» ilusti ära mahuvad.

«Mine nüüd, Juhan, tee oma lugu valmis,» vastab talle korrektor naeratades. «Mul lõpeb varsti töö otsa, ja kui sina mind ei päästa, siis...»

«Jah, kohe, kohe... Mul ainult lõpetada...» vastab Juhan ja pöördub minekule. Kuid enne astub ta põllumajandusosakonna juhataja laua manu. Pole ju viisakas sõnalausumata mööda minna, kuigi see mees pole Juhani sõpru. Niisiis seisab Juhan ja pajatab:

«Mis sa seal nüüd nokitsed? Kas vead ikka veel sõnnikut või vehid juba heina teha?... Jaa, ega ilma sinuta need tööd ei lähe seal kolhoosis küll, tuu om õige... Mitu koormat sa oled oma elus seda essu ka ära vedanud? Vist saaks hea kõrge mäeke... Lähen, lähen... ei maksa pahandada, ma juba lähen...»

Ja Juhan tõlsib edasi. Ta jõuab sekretäri ukse taha. Nüüd oleks tal — tõsi küll — paras aeg oma poolikut lugu lõpetada. Aga sellest uksest ta mitte ei saa mööda minna. Temal on üks võlg siin klaarida, mida pole enam võimalik edasi lükata, otsekui läheks see protsessi.

Nii hargneb siin veel üks pikk ja põhjalik jutt elust, inimestest ja ajalehest, mis kõik on üksteisega nõnda tihedasti seotud nagu sukk, saabas ja jalg.

Kui Juhan sekretäri toast välja astub, on ta muuseas

laenuks võtnud ühe sinise pildiga paberi — temal endal taskud nimelt tühjad.

Soo-oh, seisatab nüüd Juhan. Ju seda räägitavat jätkuks veel. Võiks minna toimetajagi juurde ja ajada sõna mehejuttu. Mis too seal seletab, et Juhan on niisugune ja naasugune. Pidavat ennast kokku võtma... vähem töö ajal väljas käima. Kas ta ei tea, et õige ajalehemees peab liikuma ikka rahva hulgas, mitte aga oma lookesi telefonitrubast välja tirima.

Plaan toimetajaga juttu puhuda langeb siiski ära. Tema kabineti uks on lukus. Ise on kusagil mingisugusel koosolekul või pleenumil või nõupidamisel või aktiivil. Üldse paistab Juhanile mõnikord, et toimetaja on nagu midagi välisministri taolist, kes liigub aina kusagil väljaspool toimetust ringi.

Nii et nüüd tuleks lõpetada oma lugu ära, arvab Juhan. Tema on oma siseministri ülesanded täitnud ja kontrollinud, et keegi töö ajal niisama ringi ei aiduraidutaks.

Agaga siis tundub Juhanile, et ilm on järsku läinud veelgi halvemaks ja rõskemaks. Nõnda halvaks ja rõskeks, et tema peab ilmtingimata veel ühe väikese soojenduse ära tegema.

Nii tipib Juhan siis uuesti sinna nurga taha — reportaaži tegema.

Sedakorda on ta märksa kauem ära. Kui ta tagasi tuleb, siis on ta tervis korras, «täitsa olrait», nagu ta ise teatab.

Ainult üks asi on halb — temast pole paraku enam kirjameest. Tema on avastanud endas vahepeal uue ande — näitlejaande. Nüüd deklameerib ta igapähele Hamleti monoloogi. Kas olla või mitte olla — kõlab pühaliku ja sünge häälega, nõnda et me pole selles hoopiski kindlad, kus istume — kas toimetuses või teatrisaalis.

Jah, kui Juhan hakkab juba deklameerima, siis plaaneerib sekretär tema artikli asemele midagi muud lehte. Meie saadame aga väsinud rändaja kärmesti koju tudule.

...Niisuguseid kummalisi lugusid juhtub vahel Juhaniga. Mitte väga sagedasti, aga nõndapalju siiski,

et tema on käskkirjaga hoiatuse saanud. Nõndapalju siiski, et me suhtume temasse nagu haigesse, kui reumahaigesse, kelle valu need igasugused pillid ja pulbrid ei vähenda, vaid muudavad ennem kangemaks. Võib-olla oleksime pidanud Juhanit arstima. Aga kuidas sa arstid oma ligimest, kui sa ei tea sedagi, kus kohal haigus peidus on, kas südames, peas või koguni jalgades... Ei saa ometi jala-, südame-, ja peahaigusi ravida ühe ja sama retsepti järgi.

... Toimetuses käib palju inimesi. Kes neid nägusid kõiki meeles pidada jõuab. Aga mõnda mäletad veel selgesti aastate tagant. Ükskord tuli vanamees, kasukakobesk seljas, läkiläki peas — sellel üks kõrv taevasse püsti, teine maa poole longus nagu hurdapenil. Suur tükikas kepp oli tal peos. Nägu rõugearmiline ja parkunud nagu äestatud põllupind.

«... Tere-terekest — ma tulin külla, vaatama, kuidas need ajalehemehed elavad.»

«Tere-tere.»

«Üks neidsinatseid veidrikuid,» mõtlesime.

Me polnud harjunud, et keegi astub toimetusse sisse niisama, asja ees, teist taga. Tullakse ikka midagi tooma või viima, millegi üle kaebama või kurtma, pahan-dama või abi paluma.

«Ega ma niisama tulnud, mul oli asja kah,» hakkas vanamees lõbusa-hääli seletama. Mudis kasukapõues, tiris sealt paberilehed välja ja ulatas üle laua Juhanile.

«Näh, mul elust neljas kvartal käsil,» seletas ta. «Mõtlen, et tuleks elutarkust kirja panna noorematele õpetuseks... Sedap siis tõingi... Et kui arvate heaks seitungisse torgata... Ei tea, kas kõlbab teine?»

«Einoh, miks ei kõlba, kõlbab küll,» vastas Juhan. «Ah et ise olete siis mesinik, nagu sellest jutust pais-tab,» uudishimutses ta.

«Jo neljakümnendat aastat õiendan nendega.»

Pajatas, pajatas, siis krapsas püsti ja minema. Tal kodus veel tegemist, peab ruttu tagasi sõitma.

Jättis jumalaga ja läks.

«Vaat kus ikka mees...» lausus Juhan ja vaatas talle mõtlikult järele.

Paari päeva pärast — oli just palgapäev — astus Juhan sekretäri juurde «sottisid klaarima». Neid «sottisid» oleks muidugi võinud teistelgi päevadel kokku ajada, aga temal oli veel muudki juttu südame peal.

«Seesamune, sina oled ikka üks lahtise peaga poiss, seda olen ma alati öelnud,» alustas ta ääri-veeri.

«Tule aga tule omadega välja, mis sa keerutad,» vastas talle sekretär.

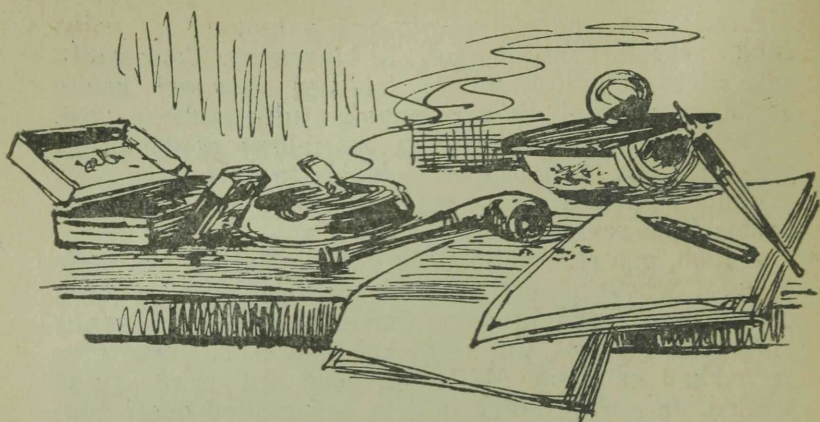
«Einoh, mis seal välja tulla või... Mul on üks mõte peas... Sihuke sinder, et aina närib ja närib, ei anna ööselgi asu. Tead ju vanainimese asja — mul neljas elukvartal käsil —, uni kerge kui jänesel... Ärkad üles ja hakkad mõtlema. Mõtled ja pead aru, pead aru ja mõtled. Ja see on kõige hullem, kui mõtled öösel nõndaviisi, et langed kord nagu kuivanud leht puu otsast... Langed, ja ükski ei pea arvestust, et vaat selle ja selle puu, selle ja selle oksa küljes kasvas kord niisugune haljas leheke... Aga kaks pead on ikka kaks pead, nõnda et mis oleks, kui me peaksime nüüd kahekesi aru nende öösiste mõtete üle...»

Sekretär vaatas nüüd juba Juhaniga tõtt. Asi oli ka seda väärt. Niisugust sissejuhatust Juhan harilikult ei pidanud.

«Noh, selge see, et kaks pead on ikka kaks pead. Pajata aga pajata, Juhan.»

«Nojah, mina seal öösel mõtlesin ja pidasin aru, et mis õige oleks, kui hakkaksin mälestusi kirja panema. Memuaare või nii... Et on elatud ja nähtud nii mõndagi...»

1958

VÕIMATU ISELOOM

Iseloom oli tal tõesti võimatu. Selles olime kõik ühel nõul.

«Ise nii igerik teine, et pista või tasku,» rääkis sekretär. «Ei tea, kust tema küll selle kanguse võtab.»

«Ja hääle!» torises vana Mart. «Tal on kohe nõnda läbilõikav hääle, et valus on kuulata. Nagu parm...»

«No sind ta n'd küll kiini jooksmata ei aja, seda ära pelga,» pistis raamatupidaja vahele.

«Mind põle veel ükski naine kiini jooksmata pand. Aga kui päev aega kuulad teda, hakkab peas tuikama.»

«Eks see sul va piibunässist. Lurtsutad teda päeva läbi. Kardinad kõik ära rikkunud,» seletasid naised kooris.

«Aga iseloom on teisel küll ving. Hullem kui Mardi piibust,» kiitis osakonnajuhataja.

«Ja kuidas nemad küll kodus teineteisega läbi saavad!» haletses raamatupidaja.

Nõnda rääkis toimetuserahvas oma uut korrektorit taga.

Ega nad valejuttu puhunudki.

Juba esimesel päeval, kui ta tööle tuli, algas see peale. Ta läks sekretäri juurde ja ütles seal nõndaviisi:

«Seltsimees sekretär! Palun muretsege mulle kirjutuslauale üks korralik lamp. Laetuli on kõrgel, rikub silmi. Mina sellise valguse juures ei saa töötada.»

«Kas tõesti,» imestas too. «Siiani oleme ikka läbi ajanud. Laes hea suur pirn sees...»

«Võib-olla te siiani olete, aga nüüd enam ei saa... Ja ka pirn pole suur, ainult kuuskümmend vatti.»

«Einoh, eks me siis vaata jah,» pomises sekretär hädiselt. Ise mõtles: «Sihukest pergli lugu pole veel juhtunud, et inimene on esimest päeva tööl ja hakkab kohe protsessima. Ei see head tähenda...»

Lampi ta siiski ei toonud. Unustas raamatupidajale öelda. Tuleb järgmisel päeval tööle ja näeb — korrektor istub tema laua taga, veerud nina all, ja aina rabab tööd teha. Näeb teda, ütleb «tere hommikust», aga kohta ei mõtlegi vabaks teha.

Hm-hm.

«Ma kasutan seni teie lauda, kui lambi saan. Siin hea valge tuli,» vastab, silmad naeru täis, nagu ei tea mis pühapäev oleks.

«Palun, palun,» vastas sekretär.

Ise mõtles teel poodi: «Selle karuohakaga me veel päevis oleme. Kui juba algus on nõnda okkiline, mis siis veel pärast tuleb. Kes meie päevil nihukest asja nägi või lubas. Istu nagu hiir vaikselt pesas...»

Tal oli õigus. Neid ütlemisi tuli tööpoolest. Üks kord sekretäriaga, teine kord raamatupidajaga, kolmas kord osakonnajuhatajaga, neljas kord masinakirjutajaga — ikka see pole nii ja too pole naa. Osakonnajuhataja ei anna õigel ajal materjale üle, masinakirjutaja trükib valesti, vana Mart tossutab piipu, ei laskvat tööd teha.

«Tohoh pele seh,» arvas selle peale Mart ise. «Või minu piibutobi kah risti ees. See on küll kiusujutt. Minul on ikka nõnda, et kui piipu pole — ei siis tule töötegemisestki midagi välja.»

Mardile tungis see piibujutt nõnda sügavale südame põhja, et käis toimetajalegi kaebamas — tema olla uue korrektoriga piibutobi pärast pahuksis.

Toimetaja muigas ja päris:

«Et lausa pahuksis kohe?»

«Põhjalikult.»

«Jah, too on tõsi küll. Ma tahtsingi rääkida, et sa peaks teda kusagil tagumistes ruumides kiskuma. Muidu toimetus igavest kärsahaisu täis... Siin käivad võõrad, arvavad, et seakarvu on kõrvetatud... Mis sa küll seal piibus tõmbad, et sihuke südantpööriv lehk on?»

«Mis seakarvad, omakasvatatud havannal!»

«Nojah, mine kisu oma havannat siis koridoris... See korrektorgi — noor naisterahvas, võib-olla on asjad sedasi...»

«Või asjad sedasi,» torises Mart koridoris piipu luristades. «Aga sellele ei mõtle ükski hing, et minuga võivad ka asjad sedasi kujuneda, kui piibutegemine ära keelatakse...»

...Toimetuses korraldati igal laupäeval tootmisnõupidamisi. Seal siis uuriti ja puuriti, mis vigu keegi teinud. Vanasti olid need nõupidamised ühed õndsad asjad. Üks kõneleb, teised nokutavad niisama ja heietavad oma mõtteid. Kui oma nime kuuled; üks siis kikita kõrvu.

Ka selle õndsaliku olemise rikkus korrektoritirts oma väljakannatamatu iseloomuga ära. Tõuseb püsti ja kukub seletama. Ikka et seal ja seal numbris olevat see ja see lugu halvasti üles ehitatud, polevat asjal loogikat sees. Või jälle: sihukeses ja sihukeses artiklis ei ole näiteid toodud. Pidavat pinnaliseks jääma.

No üks siis hakanud üks sumin ja seletamine, esiti ikka nõnda, et see pole üldse korrektori asi, kas loos on loogikat või mitte. Hoolitsegu oma töö eest ja jätku muu teiste hooleks.

Ei midagi! Nii valati ainult õli tulle. Korrektor uuesti püsti ja seletama: «Mina olen toimetuse töötaja. Kui lehes igasuguseid totrusi sees on, vastutan mina kah selle eest. Mis näoga ma linnas ringi kõnnin, kui kõik lehte naeravad.»

Mis sa talle selle peale öelda oskad.

Toimetaja ainult naeris. Ja kiitis takka, et õigus, seltsimehed, — tuleb kvaliteeti tõsta.

Kvaliteeti?

Aga kas sina, korrektorike, oled siis see kvaliteedi tugisammas!

Vaatame, kuidas sa oma tööga hakkama saad!

Järgmisel nõupidamisel sekretär seletama: siin leheküljel on korrektor niisukese vea läbi lasknud ja seal leheküljel naasukese. Ikka et see nimi peab suure p-ga algama ja too peab jälle jutumärkides olema. Siin on koma üleliigne ja sealt ta hoopis puudub.

«Noh, pire, säh, said nüüd kvaliteeti?» mõtlesime.

Aga tema tõusis püsti ja päris ilmsüütu näoga:

«Millise reegli alusel te seda nõuate?»

«Mis reegli,» kohmas sekretär vastata. «Nii me oleme alati kirjutanud.»

«Siis olete te alati valesti kirjutanud.»

«Aga mis reegli alusel teie teistmoodi kirjutate?»

«Aga vaat niisuguste...» Ja vuristas reegleid peast nagu salme.

Mida's sa veel oskad kosta!

Ei musta ega valget.

Südamerahustuseks ei jäägi midagi muud teha, kui teist taga rääkida ja ohkida: on ikka iseloomuke, no on ikka kombed ja käitumine... Et see mees ka... Ja need vanemad... Ega's tea, kuidas see diplomgi veel tal... Oh ja ah... Ah ja oh...

Sekretär arvas, et kõige õigem oleks delegatsioon moodustada, kes toimetaja jutule läheks ja asjalood ära seletaks. Et kui oled kord võtnud tulehargi tööle, sea ta siis sihukesse kohta, kus teistele ohtlikuks ei saa. Kas või enda juurde kabinetti.

Mart leidis, et saaks ka teisiti hakkama. Parem lubatagu tal hakata jälle toas omakasvatatud havannat kiskuma.

«Ei lähe läbi,» hüüdis raamatupidaja. «Kui Mart oma tobi tossama paneb, peame ka meie toast välja kolima, ja kasu pole midagi.»

Sellega olid kõik ühel meelel nõus.

Nõnda oleks esimene plaan vastu võetud ja tegutsesemagi hakatud, kui mitte enne poleks juhtunud üks ettenähtamatu sündmus, millest jutustas üks asjaosalisi, eks ikka vana Mart.

«Ma tuln laupäeva hommikul tööle. Silmad ka

natuke krillis, sest reede õhtul pidasime õe sünnipäeva. Sellepärast esiti ei uskunudki hästi, kui märkasin, et suurtoas diivanil oleks nagu keegi pikali. Mina lähemale, et kas ikka on tōsi vōi petavad silmad. Nojah, on küll... Toimetuse vana sõidukasukas üle pea tõmmatud... Ainult üks must juuksetukk kasukakrae alt väljas. Ma mõtlesin esiti, et mõni poistest on komanderingust tulnud ja põle taht koju minna. Mõtlesin, et las põõnab. Aga siis kergitasin naljaks kasukaserva ja nägin — meie uus korrektor magab. Suugi teisel lahti jäänud... Ja nagu ma selle kasukakrae alla lasksin, nõnda tema krapsti püsti. Nii me teineteist silmitsesime — minul silmad krillis, temal veel und täis. Mina vakka ja tema vakka. Mul sähvatas mõte peast läbi, et nüüd on teine vist kodus tülli läinud... Aga siis hakkas ta ringutama ja päris, et kas juba ongi hommik. Mina kohmasin vastu, et ju vist ikka on, kui inimesed tööle tulevad. «Oi-jaa, siis ma jäin kauaks magama,» kohkus tema. «Pidin ikka natukene tukastama, seni kuni valgeks läheb, et pimedas ei julge koju minna...» Ma küsisin, et mida's ta öösel toimetuses tegi. Tema vastu, et lehte. Eks õhtul hilja, kui meie kõik juba ära läinud ja toimetaja kah allkirja andnud ja läinud, jäänud tema veel siia kohmitsema. Ja siis jooksnud korruga alt trükikojast brigadir üles, ise ähmi täis, ja seletama, et mis nüüd küll saab — nendel juhtunud masinaga õnnetus —, terve külg jooksnud välja. Eks kohkunud mõlemad ära, et leht jääb ilmumata. Aga korrektor kohmanud küsida, et kas uuesti laduda ei jõua. Noh, brigadir öelnud, et jõuab küll... Aga keegi peab öö läbi siin olema, veerge lugema, vigu parandama... Korrektor vastu, et hakake aga laduma, mis te muidu ajast kulutate. Nõnda ta istunudki seal ning maadelnud une ning vigadega, kuni eelhommikul külg uuesti valmis.»

Nõnda rääkis Mart ja temal oli rääkimise ajal kange isu piipu teha, nagu alati, kui millegi üle oli vaja põhjalikult järele mõelda.

«Et ei mõistnud ka kõlistada, teisi appi kutsuda,» kohmas selle jutu peale sekretär.

«Ei taht tülitada... Et kõik isegi päev aega tööd teinud...»

«Mh-hm,» kõhatas sekretär selle peale.

«Ei tea ühti,» kätsatas raamatupidaja, «kas ikka töö pärast jäigi siia. Küllap kodus midagi lahti, mis muud...»

«Jäta latramine, va tatraveski!» käratas Mart vihase häälega. «Muud ei kuule, kui teiste tagarääkimist... Pole inimestel ka midagi paremat teha...»

Mart vihastas harva. Aga kui juba, siis ära katsugi vastu rääkida. Sellepärast oli vaikus korrapealt majas.

Sellest päevast peale tundus meile, et uus korrektor on palju talutavamaks muutunud. Vähemalt nõnda talutavaks, et me ei kõnelnud enam toimetaja jutule minekust.

Ja ka võõrastele ütlesime: meie korrektoril on võimatu iseloom, aga muidu on ta hea inimene.

Nad ei uskunud. Ütlesid, et kuidas see võimalik saab olla. Et kui inimene on võimatu iseloomuga, siis tema ei saa mitte kuidagi ühtlasi hea olla. Meie muigasime selle peale. Ja põhjusega. Nendes küsimustes olime targemad.

KODUKÜLA TEEL

Märtsikuu hommik. Öösel puistas taevast kamaluga lund ja valgehakuks olid kõik eilse päeva jäljed kadunud.

Naabertallugi tuli sumada põlvini kohevais hangedes, mida tuul oli hoolega kuusikuserva kühveldanud. Mets vaikis hääletult; polnud üle valge lume sirganud jänes ega hüpanud puult teise orav.

Siis jõudsid välja metsateele, kus lund oli vähem ja läksid esimesed värsked reejäljed.

Tuttav kodune tee. Kitsas, looklev, kord siia, kord sinna põõsaste taha käänduv. Aeg-ajalt avardus ta kohal talvetaeva pilvehall võlv, samas kooldus taas ahtaks piluks haraliste oksakäte varjus. Tee, nagu neid leidub igal pool metsakülades. Ometi polnud see siin sinule üks paljustest, mida mööda sammud ükskõikselt, mõeldes vaid peatsele kohtumisele. Ta oli otsekui elav olevus, kellel on oma minevik ja tulevik. Kord oli ta olnud karjatee, mida mööda vantsisid loomade järel

varajase suvehommiku jaheduses metsatagusele söödile ning tulid lõunaeelses kuumas männivaiguses õhus taas koju. Ja koolitee oli ta sulle. Teda mööda astusid läbipaistmatult-pimedal sügishommikul kooli, saatjaks tuule vihane kohin puude latvades. Teda mööda sõitsid hämaral talveõhtul koju, kükitades võõral reepäral...

Nüüd ta ei ole enam seda ega teist. Nüüd silmitsed teda nagu vana tuttavat, keda pole ammu-ammu näinud, ja usutled leida ta näos lähedasi jooni...

Kuigi praegu on pakane talvapäev, kuigi tee ääres on kõrged hanged, näed sa teda sellisena nagu kuumal päikesepaistelisel suvapäeval. Siis, kui läbi mändide kaharate latvade sätendab päike, üle valkja liiva langevad tüvede tumedad varjud, jalgrajal lillatab nõmmeliivatee ja metsa all kullendab sambla tihe vaip.

Vaatad ja usutled: kas oled ikka samasugune, endine metsatee... Või on möödunud päevad kündnud sinugi palgele uusi jooni? Kas on kuuskedel pikad samblahabemed, kas on nende oksad maadligi längus? Kas nõrgub ikka veel tüvedest kuuma vaiku ja kasvavad kevadel noortele kuusehakatustele helerohelised võrsed nagu harali sõrmed? Küllap vist...

Küllap õitseb praegugi teeserval nõmmeliivatee, rähn käib toksimas mändide tüvesid, vihma järel peegelduvad veeloikudes valged pilved, sinine taevaskõrgus ja okste tume sigri-migri. Küllap on praegugi kuusehiidudel pikad samblahabemed ja noortel helerohelised võrsed nagu harali sõrmed.

Kuid midagi on ka muutunud. Isegi lumevalgel talvapäeval, kui puud ja põõsad tukuvad vagusalt hangede kaisus, tunned, et midagi on metsateel teistmoodi kui vanasti. Mis on muutunud, ei taipagi järsku. Selleks tuleb seisatada, meenutada möödunud päevi, silmitseda taevani kõrguvaid nooljaid latvu ja nende maa poole kummargil oksi.

Aga sinul pole aega seisatada, sina ruttad metsatagusesse naabertallu.

*

Kus on, sinna juurde tuleb!

Vaevalt oled saanud riputada kasuka ahjukonksu otsa, vaevalt oled istunud ja puhunud mõne sõna juttu, vaevalt sai pereisa öelda: «Näed, ma käisin kah sanatooriumis tervist kõbimas...», kui juba kuuled ukse taga mehehäälsset juttu, jalgade kraapimist ja mehiskoputust.

Kaks noormeest on neid. Üks peab kummarduma, kui üle lävepaku astub, teine peaks sirutuma kikivarvule, et puudutada juuksetukaga piita.

«Ega sina vist tunnegi neid?» pärib pereisa, silmis kaval muie.

«Ei, ei tunne.»

«Mine nüüd! Omaküla poisse ei tunne... Eks see ole ju Saare Anton... Ja teine on Kõbja Mikk. Sa olid veel siin, kui nemad kooli läksid...»

Einoh, nüüd tunnen küll, miks ei tunne. Õigem oleks öelda — tean. Eks Anton olnud seesama väike heledapäine poisipõngermann, kes ei tahtnud kunagi kodus seista. Ise nagu nõõpnõel, aga kus midagi toimus või toimuma hakkas, seal oli tema ikka platsis nagu täismees. Olgu kalapunktis, kui vened tulid järvelt lasti üle andma... Või talli man, kui pärast lõunapuhkust rakendati hobud uuesti niidumasina ette... Ta oli ju nõnda pisike ja kõhnuke, et ei pandud tema olemasolu õieti tähelegi. Isegi ema ei märganud alati pärida, kuhu see poiss jälle on jäänud. Nojah, emal oli küll teisi muresid palju, nagu ikka ühel naisterahval, kel kaks last seelikusabas, aga meest pole ollagi. Või siis vähe on laias maailmas neid — meheta naisi ja isata lapsi, et sellest suurt numbrit teha. Numbrit tehti vahest siis, kui väikest Antonit juhtuti võõras õunaias nägema. Aga ega siiski asi kaugemale läinud, kui et hirmutati ta sealt ära ja räägiti teistele: Liina kasvatab oma väntsust vargapoissi. Emale ei võetud vaevaks juhtunust sõnagi lausuda. Eks teadnud ju terve küla, et teda ennast nähti välja ronivat võõrast kartulikoopast, korv käe otsas. Mis õpetajat ja eeskuju temast siis lastelegi on!

Nii see väike hilpharakas tiluliitas tookord mööda küla nagu maivander, ega tõusnud kellelgi küsimust.

pähe, mis temast kord saama hakkab või kas ta üldse kasvab suureks ja saab täismeheks.

Ja too teinegi — Mikk. Isa suri, ema läks sakslas- tega kaasa, tema jäi vaesekslapseks. Vanaema pisike poisu. Väike suuresilmne unistaja, kes võis minna metsa alla, heita selili samblavaibale, vaadata pilvede rändu, kaharate männilatvade kiikumist tuule käes ja unustada hoopis, et ta on juba täismehes eest platsis ja peab vanaemale kõhurohuks kruusitäie mustika- marju korjama.

Mis mees küll niisugusest kasvab, kõneldi vahel. Ei saa tasta korralikku karjapoissigi. Hakkab pilvi vah- tima, laseb loomad kurja peale minna. Ja ka kooli- poissi ei saa temast, kui ta ei kuule, mida õpetaja tun- nis seletab. Nii et päris lootusetu näis temagi tulevik külarahvale.

... Nüüd seisab mu ees kaks turda poissi, peaaegu täismehes. Üks nendest — see roosapalgeline, heleda- päine, sõduripluusis — pidavat olema Anton, aga tei- ne — pruuninäoline, mustajuukseline — Mikk. Nüüd seisad sina nende kahe ees ja pead ülespoole kõõri- tama, kui tahad silma vaadata. Ja oled üllatunud, mil- liseid metamorfoose võib luua elu. Ammuks see oli, kui nad ulatusid sulle ainult püksivärvlini. Ammuks see oli — vahest aastat kümme tagasi, mitte rohkem.

Ei, selle üllatuse peale tuleb küll suitsupakk taskust välja tõmmata.

«Küllap vist noormehedki teevad suitsu?» ulatad karbi.

«Ei taha, juba amet selge,» kostetakse muigel sui vastu.

«Küllap on poistel koolgi seljataga? Kui mitte just suurkool, siis ikkagi...»

«Kohalik suurkool — too seitsmeklassiline,» vastab Anton.

«Metsatehnikum,» kostab Mikk.

«Küllap siis ollakse juba ametimehedki?»

«Muidugi ametimehed. Anton on kalamees. Mikk metsavaht. Metskonna noorim,» vastab peremees, ja ta hääles kõlab uhkust.

Ennäe, siis ei saanudki Liine pojast vargapoissi ja

Mikust-vaesestlapsest maivanderit. Ja ei tõllerdanud Anton niisama seal kalasadamas, kui väike poisipõnn oli. Küllap teda ikka järv meelitas. Ega käinud Mikkki metsas tühja tuult tallamas. Eks teda mets enda poole tõmbas.

Nüüd vist on muidujooksmistel lõpp — tööd vaja teha?

«Kisuvad viimase kiisapoja järvest välja,» pajatab perenaine. «Need, mis veel jäänud, tuleks võtta muinsuskaitse alla.»

«On seda muudki kaitset,» vastab kalamees ise. «Võeti otsus vastu, et sel kevadel ei minda kudemise ajal püüdma. Ja tänavu hakatakse siiasamasse Kõrgekaldale peale ihtüoloogiajaama ehitama. Hakkavad kalamaime kasvatama ja järve laskma.»

Astub peremees tagatoast, lõõtspill süles, ja ulatab selle Mikule.

«Lase kah paar lugu...»

Toas hakkab helisema lõbus viis. Ei ole see ainult rändavatest pilvedest ega puulatvade kiikumisest tuule käes. Temas kõlavad ka talgutantsu keerutused, metsameeste saagide vuhin ja kirve paukumine. Töömeestest jutustab lõõtspill.

Kunas ta selle selgeks on jõudnud õppida — eks ikka selle pillimängu? Ega olegi õppinud... Iseendast on meelde jäänud kuulnud lood, ise sõrmitses klahve, kuni tuli välja tuttav viis. On's tema ainuke, kes pillimängu sedaviisi selgeks saanud. Neid, iseõppijaid, on palju.

Kuulatah hajameeli pillilugu ja mõtled omi mõtteid. Küsid endalt: kes küll neist poistest mehed on teinud? On's nad kasvanud samuti, nagu õpitakse pillimängu vaeses peres — lugu siit, teine sealt, ise sõrmitses võraid klahve, kuni tuttav viis välja tuleb? Küsi nüüd, kes tegi poisikestest täismehed! Eks elu ikka, kes muu. Aga kui tahaks täpselt teada, kuidas see toimus, ei siis jutt niipea lõpeks. Pikaks jutuks jälle pole töömeestel aega. Nemad astusid niisama möödaminnes sisse, aga nüüd ruttavad edasi.

«Kui sa sanatooriumi sõitsid,» jutustab perenaine naerulsui pärast poiste lahkumist, «siis ma küsisin Mikult: «Kas sa nüüd julgedki õhtul meile raadiot

kuulama tulla — külanaised hakkavad rääkima, et käisid minu juures...» Poiss läks selle peale näost kohe nii punaseks nagu leek... Ja ei käinud selle kuu jooksul kordagi siin.»

Nojah — kui sellise jutu peale punastatakse, siis veel pärismees ei olda. Aga ega täismehest siis ka enam palju puudu pole.

*

Taevas oli läinud pilvehõredaks, aeg-ajalt jätkub päikeselegi ruumi. Tuulehoog kiigutab puid ja nad heidavad kergendatult ohtes endalt raske lumekasuka.

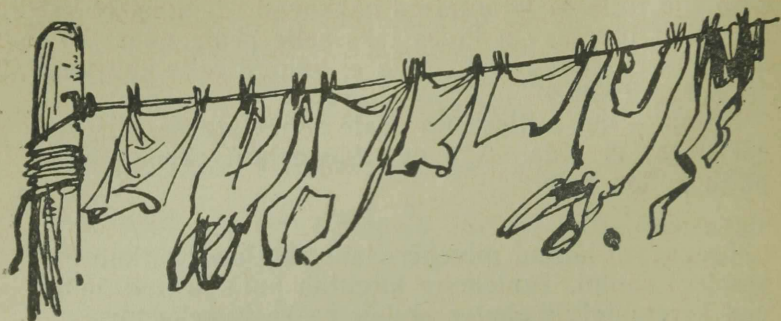
Metsa on tulnud rohkem elu. Kusagil toksib rähn ja siinsamas maja taga sirelipõosas askeldavad pruun-rohelised tihased. Koerajäljed siksakitavad põõsaste vahel ja kusagil eemal metsatuka taga kostab heledat haukumist.

Koduküla tee! Nüüd tean ma, millised jäljed aeg on jätnud sinu näkku. Eks ole jäänud hõredaks sinu pealagi; need sakilised kuusekroonid, mis varem nõnda uhkelt ennast kiigutasid — neid on jäänud palju vähem järele. Eks ole kadunud teekäänakult üksildane kask ja uhked kaharaladvalised mastimännid, mis paistsid kaugele üle noore kuusiku, üle väljade.

Kõik on kadunud, ja võõras, kes tuleb esmakordselt alla Rannakülle, ei aimagi, et kord kasvasid selle tee ääres kõrged mastimännid, sirged kuused ja kask, mille tüve andis kahe mehega ümbert võtta.

Tema, see võõras, näeb ainult noori kuusepoisse, kes sirutavad ennast üksteise võidu üles valgusele vastu. Ja ta ei aimagi, et aastat kümme tagasi olid kuusepoisid nõnda tillukesed, et nende otsa ei kannatanud ronida, ja kasvasid nõnda tiheda põõsastikuna, et isegi pikkade hallide sügisvihmade ajal oli nende all kuiv. Leppi poleks ta aastat kümme tagasi üldse märganud ja kased oleksid olnud parajad laisale hobusele vitsaks murda.

Ja seepärast ei tea ta ka imestada, kui ruttu sirgub noor mets, kui ta pääseb päikesepaistele, vihmagarate suigutada, tuulehoogude turgutada.

NIPITIRI

Nipitiri oli saanud juba kümne kuuseks. Kümme kuud, kolmsada päeva, see on pikk aeg. Päike jõudis kaduda suve kõrgelt taevakummilt talviste hangede varju ja kerkida uuesti kevadhaljaste põldude kohale.

Aga poisu ei teadnud sellest midagi. Tema silmaring oli kitsas ja maailm alles põlvepikkune. Ja selles põlvepikkuses maailmas tuli vägevasti jõudu pingutada, et õppida hoidma käes lutiga piimapudelit, et õppida jalga jala ette tõstma ja voodiveerest tugevasti kinni pidama... Saad sa's veel kõrvaliste asjadega tegelda, kui iseendaga nõnda palju pistmist on...

Ruttu kasvab väike inimene. Ruttu kasvab väike laps. Ammuks see oli, kui ta vaatas liikumatult valget lage. Ei osanud ennast küljelt teisele pöörata, ei osanud peadki padjalt tõsta. Taim oli ta alles, väike inimtain.

Tarkus tuleb tasapisi. Nipitiri õppis pöörama pead valguse poole. Ja kuulatama õppis ta. Ema hääle tundis otsekohe, taadi jutu peale naeratas.

Ja ühel ilusal päeval, kui ema vaatama läks, istus ta keset söngi. Ise oli ajanud ennast istuli.

«See on juba mehe moodi,» muigas taat.

«Varsti hakkame kõndima,» naeris memm.

Kuid enne tuli veel palju muud üle elada. Kui hambad tulid, oli lugu vast pöörane! Suu sulavalu täis,

tuba nutust rōkkamas... Ja ükski ei tule appi ega võta valu ära... Mis parata, pole kerge inimeseks saada — kakskümmend piina pead kannatama, siis alles öeldakse: oled täismeheks saanud.

Aga raskem veel kui ise kasvada on kasvatada inimeseks laps.

Käes on hämar õhtutund. Piimapudel on tühjaks joodud ja nüüd peab Nipitiri magama jääma.

Kuss-kuss, kuss-kuss! Taadi süles ta kiigub, käsi vars on peale toeks. On pehme ja soe. Ise tahaks nõnda magama jääda.

Kuss-kuss, kuss-kuss!

Tummalt tukkus raadio. Uniselt pilgutasi raamatud riiulitel silmi. Magada nohistas laudki oma neljal jalal. Aga Nipitiri ei tahtnud ega tahtnud sulgeda silmi. Ta pöörab pead kord siia, kord sinna. Vaatab taadi suurt nina ja silmitseb oma tillukesi sõrmi. Oi seda imelikku ilma!

Kuss-kuss, kuss-kuss!

Taat kiigutab ja kiigutab. Ta nägu läheb mornimaks ja mõtted üha süngemaks. Kas siis see poisipõngerjas ei mõtlegi täna tuttu jääda? Kiigutad ja liigutad teda, nii et ise jääd uniseks. Tonksti vajub pea alla.

Aga ei see mees hooli sellest, et taadi silmad kinni vajuvad, ega ka sellest, et memm istub toanurgas nagu hiireke urus.

Tema hakkab nutma ja...välja, välja sülest! See on vandenõu, salakaval plaan. Seni kiigutavad, kuni tuleb uni. Siis aga viivad kikivarvul nurka, panevad sängi. Ega kiiguta-liigutagi enam. Eks ole pettus! Ränk ülekohus väikemehe vastu. Oodaku nad!

Tuba on valju, südantlõhestavat lapsehäält täis. Memme süda võpatab, taat kasvatab iseloomu — ei lausu musta ega valget.

Ootamatult saabub vaikus. Hetke jooksul vaikib nutt, vajuvad kinni laud — ja juba ta norskabki. Une-Mati võttis poisi oma sülle.

Kergendatud ohe kostab kahest suust. Jäi magama. Saab veel raasike töödki teha.

Kuid oh õnnetust! Põrandalaud naksatas, väikemees võpatas — ja uuesti algas kontsert.

Mis liig, see liig! «Enam ei pea vastu!» hüüdis taat ja pages toast, uks käis kinni trahh!

Memme süles kuuleb Nipitiri uuesti — kussu-kussu — terve loengu viisakast käitumisest.

«Miks sa vihastad taati, Nipitiri? Võtab kätte, läheb ära ega tulegi enam.»

Kuss-kuss, kuss-kuss!

«... Head lapsed magavad, halvad on südaööni ärkvel. Memme peab veel tööd tegema.»

Kuss-kuss, kuss-kuss!

Ja jäigi Nipitiri magama. Seekord juba ilma mingi tagamõtteta. Lihtsalt kuulas ja kuulas ema häält, kuni silmad vajusid kinni.

Seejärel kutsuti taatki tuppa tagasi. Astus kikivarvul üle läve, kuulatas, istus ja mõtles süngeid mõtteid — kulm kortsus, pilk põrandal, käsi rusikas.

Ei kannatanud, hakkas südant puistama.

«Mul kirjutamisetöö pooleli... Aga see siin teeb igal õhtul oma tirelit. Kunas nii lõpule jõuan, ei seda tea keegi.»

Ema ohkas ja vaikis.

«Mina arvasin, et väiksed lapsed on vaiksed,» jätkati. «Et istuvad, liigutavad oma kanne ja kõrinaid ning lallavad niisama omaette. Aga see aina trambib ja hüppab, kargab ja matjab. Ja suu käib otsekui tatraveski. Kui ei nuta, siis kiljub, nii et tuba kili-seb.»

«Ei tea, ehk teised lapsed ongi vaiksed.»

«Miks siis tema teistsugune peaks olema?»

«Võib-olla on iseloomult sinusse läinud, sellepärast.»

Taat vaikis. Tüki aja pärast sõnas mõtlikult:

«Kui võtame kätte ja viime ta õige vanaema juurde. Vähemalt suvekski.»

«Mis seal's ikka... Viime,» sõnas ema.

Nii küpses väikese magaja vastu hilisel õhtutunnil uus tõsine vandenõu. Oleks ta vaid suurte juttu mõistnud, otsekohe oleks teada saanud, missugune oht teda

ähvardab. Aga tema ei osanud veel täiskasvanute keelt. Seepärast kõneldigi üsna peasalise kuuldes: viime su ära, vanaema juurde.

Õeldi siis, kui poiss ei tahtnud süüa... Ja kui ta magama ei tahtnud jääda, õeldi ikka samuti. Ja kui ta vallatust tegi või lelu ära lõhkus või diivanilt maha kukkus ja pea katki lõi — ikka õeldi: viime su ära vanaema juurde, tee seal, mis tahad.

Ühel ilusal päikesepaistelisel kevadpäeval pakiti Nipitiri riidepambuks, nii et ainult ninanöbi ja imestunud silmapaar jäid laia ilma uudistama. Istuti bussi — ja algas sõit memme süles uude ellu.

Nipitiri oli kohkunud. Ümberringi nii palju võõraid tädisid ja onusid, kõik aina vaatavad teda. Silmitsevad heade, rõõmsate nägudega, kaevad muigel sui ta kohkunud silmi ja krimpsus ninanöbi. Nipitiri vaatab nagu puuri pistetud metslind ringi ja hoiab tugevasti memme mantlihõlmast kinni. Sest kes neid võõraid teab, mis nad veel ette ei võta.

Nõnda algab sõit ja ta ei märkagi, et taat jääb tänavale seisma ja vaatab neile järele, silmis otsekui nukravõitu pilk. Aga võib-olla ei vaatagi ta oma Nipitirile järele, silmitseb hoopis tolmukeerde valgel maanteepaelal, kaeb helevalgete servadega pilvelindude rida kaugel taevaserval. Kaeb ja kahetseb, et näe, teised sõitsid suvitama, tema peab tööle minema. Kes seda taati ja tema mõtteid lugeda oskab!

Taat läks koju. Tuba minekujärgselt pilla-palla ja ebaharilikult vaikne.

«Ometi kord saab välja puhata,» lausus ta iseendale, «välja puhata, ja siis tööle pihta anda.»

Ta sammus üksinda toas. Seisatas väikese voodi juures. Vaata, padjal on peakaalika jälgki veel sees. Linad segamini, tekk jalutsis. Rahutu uni oli poisil. Aina vähkres, aina pöörles küljelt küljele. Nagu oleks aimanud, et ees on pikk-pikk reis, nagu oleks reisipalavikku põdenud.

Pliidi juures ripuvad tema püksid. Põlved valge lõngaga läbi nõelutud, varbad väljas. Ta ju trambib, aina trambib. Ega see ole esimene paar tal kanda. Enne kui laps hakkab käima, kulutab ta seitse paari siputuspükse

läbi. Ja tema arvas kunagi, et niisugused on vaiksed, on nagu puud metsas või taimed põllul! Oi, oli ta ikka idealist küll!

Lelud lamavad diivanil. Kõrinad ja uhke punase harja ning roheliste tiibadega kukk, kreemivärviline piilupart ja jonnipunnist eesel — kogu Nipitiri maine vara.

Kõik on liikumatu, vaikne, mahajäetud. Nii mahajäetud, nii vaikne, et lippa või ummisjalu toast minema.

Poisipõnni halvad teod ja rumalad tembud — neid taat enam ei mäletagi. Aga tema ülemeelikut kilkamist, tema tuvi kombel kruugutamist, tema naerust krimpsus ninanõbi ja pilukil silmi — seda kõike mäletab ta järsku nõnda selgesti, nagu seisaks Nipitiri praegu tema kõrval ja teeks oma vigureid.

Mõtles siis veel oma tööle, kui su loomulik elukorraldus on nõnda segi löödud, et sul pole isegi kedagi magama kussutada.

Parem juba magama minna, otsustas taat. Ja norskaski varsti. Saagis otsekui puid. Säh sulle kirjatööd!

Nii see poissmehenädal mööduski; esmaspäeval magas, teisipäeval tõstis sõpradega klaasi, kolmapäeval valutas pead, neljapäeval igatses Nipitiri taga, reedel hakkas emme koju ootama, laupäeval läks bussile vastu.

Bussiuks tehti lahti, memm astus välja... Nipitiri süles. Endal arglik pilk silmis: mis nüüd kostetakse selle loo peale. Nipitiri aga — nagu taadi ära tundis, nii nagu naeru täis, suu kõrvuni lahti, ja käed käivad nagu linnutiivad — võta aga sülle!

Taadil polnud aega vastata. Tema vaatas poisipõnni. Vaatas ja naeris. Oh seda väntsu! Kõndida ei oska, rääkidagi veel ei oska, aga juba saab aru maailma asjadest.

Ja jälle elasid nad kolmekesi. Nipitiri polnud ennast muutnud. Ikka endine ülemeelik poisipõnn. Kunas ajas pere kell kuus hommikul üles, kunas jaluta temaga veel südaöksi ringi mööda tuba, kiiguta! Kunas nutab, kunas naerab, kunas kilkab, kunas laulab. Vaikust — ei seda pole majas, kus elab kümnekuune poisipõnn.

Aga enam ei öelnud keegi talle: viime ära vanaema

juurde. Ja milleks enam öeldagi, kui teadsid, et niikuinii ei vii kuhugi.

Aga need tööd, mis tema pärast tegemata jäävad? Küll jõuab, lohutas taat ennast. Kasvab see poiss meheks, kargame kahekesi kallale. Teeme tasa, teeme kindlasti kõik tasa, mis praegu vajaka jääb. Kaks meest ikka kaks meest!

1958

ANNE-LIIS

Kõik sai alguse ühest kirjast — ühest kaastööst toimetusele. Varesejalgne käekiri, grammatikavigu nagu rosinaid kompotis, allkiri mitteloetav, aadress märkimata — selline oli kiri, mille toimetaja mulle ühel hommikul ulatas.

Seal oli juttu sellest, et kaugesse Metsküla arstipunkti tuli tööle noor tütarlaps nimega Anne-Liis Õllepruul. Ise hüüab ennast meditsiiniliseks õeks, aga külarahvas kutsub Kupu-Liisuks. Ja see Liis olla sihuke hull tüdruk, et käib poe juures poistega võidu viina viskamas ja hulgub teetöolistega mööda ilma ringi. Ei hooli ta aust ega heast nimest. Ise veel kommunistlik noor ja puha.

Edasi järgnes moraal. Et nii ei tohi üks õige kommunistlik noor käituda. Ja ikka edasi samas vaimus — kokku kolm lehekülge.

«Kurat,» ütlesin, kui kiri läbi loetud. «See on juba...»

«Kas ma ei öelnud!» hüüdis toimetaja võidurõõmsalt.

«See on vast tüdruk,» ahhetasin.

«Mis tüdruk,» põristas toimetaja. «Mitte tüdrukus

pole asi, vaid följetonis. Mõttele ikka, missuguse naljaloo siit saaks! Ah, kui sellele veel karikatuur juurde teha,» laksutas ta keelt. «Istub valges kitlis tütarlaps kraavipervel, pudel käes, ja aina kummutab,» seletas näost särades.

Ma teadsin, et paljud inimesed põevad mingit kirge, mõnda veidrust. Üks kogub tikukarpe, teine vanu rahasid, kolmas... kolmas näiteks lepib tühjade pudelitega. Kogub kümme tükki ära, siis paneb võrku, viib poodi ja toob ühe täie vastu...

Meie toimetaja oli följetonihaige... Kes aga kusagil käis, esimene asi, mis toimetaja talt päris, oli: noh, kas följetoni said?

Tulid, ütleme, ametiühingu koosolekult. Tema vastu ja nõudma: «Mis uudist?» Räägid ära, et nii ja nii... Arutati sauna ehitamist ja koolide remonti... Tema: «Oli's midagi huvitavat ka või?» Sina seletad: «Miks ei, oli küll... Saunale toodi katel, aga selgus, et ei mahu sisse... Lõhuti pool seina uuesti maha...» Selle peale pugistas ta naerda ja ütles: «No-noh, tubli poiss. Pane see lugu aga kirja.» Niisugune oli meie toimetaja.

«Võib-olla õelusest mõni kirjutab,» avaldasin ma kahtlust, seda küll rohkem vormitäreteks.

Me ju tundsimeteda, teadsime, et ta on jonnakas — kui midagi pähe võtab, ei siis tõmba tangidega seda sealt välja.

Nii oligi.

«Istud ratta selga, sõidad Metskülla ja kontrollid,» kõlas range korraldus.

Mis teha. Tuli minna. Tuli hakata jalgrattapedaale tallama... Aga milline ilm oli... Südasuvi... Õhk virvendas... Kuumust varjus kolmkümmend kraadi... Maantee tolmas nagu jahukott. Isegi koerad nõnda laisad, et ei viitsi teelise peale haukuma joosta... Sina aga sõida ja sõida. Kui pärale jõudsin, olin justkui saunast tulnud.

Arstijaoskonnas otsisin kõigepealt juhataja üles. Nagu ma sain küsida, kuidas nende õde töötab, nii tema minult pärima: «Mis siis, kas tahate lehte panna või?» — Mina: «Võib-olla ka lehte.» — Tema: «Kas sinna naljanurka?» — Mina: «Võib-olla ka sinna...»

— Ja hakkas seejärel halama: «No kas ma talle küll ei rääkinud, et ära hulgu mööda ilma, tule parem meiega õmblusringi. Ma ju talle nagu ema eest... Aga kus tema — kord vaja kolhoosi minna, nende komsomoolidega sehkendama, teine kord jälle metskonda...»

Siis kummardus usalduslikult minu poole ja pajatas:

«Kas teate, mis mu vaesed silmad pidid nägema: lähen tema juurde, avan ukse, ja temal on toas võhivõõras noormees. Ja kas teate veel, kus ta istus... Istus voodiserval... Ma tulin muidugi tagurpidi välja. Pärast seda juba aimasin, et ega see asi nõnda lõpe. Need tänapäeva noored on ka nii raisus ja käest ära, et... Ma olen sellest kõigest lihtsalt vapustatud.»

Ta pööritas silmi, ohkas ja kummardus veelgi usalduslikumalt minu poole:

«Te ärge mõelge, et meie siin suhtusime temasse ükskõikselt. Oh ei! Mina rääkisin pärast nagu oma lapsele, et nii ikka ei kõlba teha, et hoidku oma au ja ärgu mitte laaberdagu igaühega ringi. Aga kus tema! Kuulab, suu pruntis, silmad seina pööratud, kõnele nagu puunotiga. Süda jonni täis! Ma siis mõtlesin, et mis sa ikka ära teed, et ega inimest saa hoida, kui ta ise ei taha.»

Mu vestluskaaslane naeratas leebelt, pidas pisukese pausi ja jätkas — nüüd juba üldisemal teemal. Ta viis jutu enesele, oma perekonnale, oma tööle... Oma aususest ja kohusetundest, oma õrnatundelisusest pidas ta veel maha terve loengu, ja kui ma lõppude-iõpuks sealt tulema sain, olin üpris väsinud.

Hoidku jumal jutukate inimeste eest! Häda, kui pead sõnu kerjama, hullem, kui neid langeb nagu paduvihma kaela.

Istusin trepile, võtsin pea käte vahele ja haudusin kurbi mõtteid. Kahest surmast olen eluga pääsenud — kolmandast pääseda on kahtlasem. Vihkasin, kõigest südamest vihkasin seda eriskummalist tütarlast, kes joob poe juures kraavihallidega viina, kelle sängiserval istuvad võõrad poisid, kes peksab angoora kassi ega taha minna käsitööringi laudlinasid välja õmblema. Eks ole tema kõiges selles süüdi, mis minuga

täna juba juhtunud on, ja issand ise teab, mida veel juhtuda võib.

Ohkasin veel kord ja läksin üles, teisele korrusele — jälle võõra ukse taha. Mis teha — iga töö nõuab ohvreid. Pärast vähemalt kirjutatakse: langes lahingu-ülesandeid täites. See on ka ilus.

Nojah... Koputan... Kuulen — teispool ust kahistab keegi. Kui see nüüd mõni traktorist pole... Sihuke puudaste rusikatega...

«Sisse.»

Astusin üle ukSELÄVE — ja seisatusin hämmeldunult. Kõigeks olin ma ette valmistatud... Traktoristi puhuks ja selleks, et tormab mulle vastu fuuria, keerutades pea kohal ahjuroopi või taignarulli...

Aga seal seisis keset tuba tütarlaps, pluusivarrukad üles keeratud, põll ees, pōrandapesulapp käes — ja silmitses mind imestavi silmi, silmanurkades alles kustumata naerusädemed.

Oi kui nooruke oli ta! Kõhnuke nirginägu, uudishimulik ninanōbi, rinnanibud pluusi all nagu lillenupud, käed kõhnad nagu lapsukesel, jalasääred peened nagu hirvel — nõnda seisis ta paljajalu keset mõstud pōrandat nagu neitsi Maarja ja silmitses mind võõristavalt.

Kuidas ma kiskusin ennast turdu ja kerra! Ah siis niisugune oled sa, hüüdsin iseendas. Niisugune süütu ja kaunis nagu hommikupäike... Ja ometigi on su sängiserval istunud võõrad poisid ja ometigi oled sa hulkunud maanteemeestega ringi nagu kergemeelne tütarlaps, kellele ei tähenda midagi ta hea nimi ega seegi, mida temast ütlevad korralikud inimesed.

Seda mõtlesin ma iseendas. Ja ei pidanud pikka aru. Istusin laua taha, panin heledale laudlinale selle varesejalgu täis kirjapoo ja hakkasin loetlema sealt talle kõiki neid ränku süüdistusi, tundes rõõmu sellest, et saan maksta kätte kellelegi kõrvetava päikese ja tuuletetu õhu ja lõputu jutuvada eest — kõige halva eest, mis oli mulle täna juhtunud.

Ta kuulas ja vaikis. Esiti vaatas mind imestavi silmi, nagu ei mõistaks, milleks talle loetakse ette võõrast kirja. Siis värvusid ta palged roosaks nagu eha-

taevas, seejärel vajus längu ta pea, nõnda, et palmikud langesid sülle, ta pööras oma palge kõrvale, paljastades kaela valge vöödi, ta käsivars jäi vaeslapsena rippuma lauaservalt alla — ja ma vaikisin...

Mulle sai järsku kõik selgeks... Ilma et keegi oleks lausunud ainsatki sõna, sai mulle selgeks, et pole olemas õelat fuuriat, pole puudaste rusikatega traktori ega halbade elukommetega tütarlast. Ka följetoni ei ole...

Selle asemel on maailmas ainult siniste silmadega neiu, keda hüütakse Anne-Liisiks, kes on praegu metsikult õnnetu ja hoiab pisaraid tagasi, sest teda on südame põhjani solvatud.

«Kas tasub kõike südamesse võtta...» laususin ma areldi, kuulatades oma sõnade kõla toa vaikuses.

Mul oli järsku piinlik iseenda ja toimetaja ja selle kirja pärast, mis lamas valgel laudlinal. Oli piinlik ja häbi, et me tahtsime naerda selle tütarlapse üle, et me aitasime tallata tema väärikust jalge alla ja uskusime kogu seda mõttetut juttu, mida keegi oli pannud paberile kas suurest õelusest või kohtlasest vihast kõige kauni vastu maailmas.

«Ma tahaksin ainult teada, kes kirjutab selle kirja?» sõnasin vaikselt... «Ja kui ma ta kätte saaksin, siis...» kuulutasin süngelt.

Anne-Liis pani pea kätele, ta õlanukid vöbisesid, ta nuuksus nagu laps, lohutamatu ja järelejätmatult...

Siis hakkasin ma rääkima... Kui keegi päricks mult praegu, mida ma kõnelesin, ei ma oskaks seda öelda... Võib-olla filosofeerisin, võib-olla vestsin muinasjuttu, võib-olla lihtsalt vandusin... Ma ei tea seda, tean vaid, et ma tahtsin iga hinna eest näha seda tütarlast naervana, tema pead uhkelt püsti, tema palmikuid tantsisklemas seljal...

Ja kuigi ta ei hakanud naerma ega heitnud oma pead uhkelt püsti, siis nutmise jättis ta ometigi järele ja rääkima hakkas ta ka...

«Ma pole elu sees viina võtnud,» lausus ta nuuksatades ja raskelt ohates, nagu oleks just see süüdistus kõige ülekohtusem, kõige raskem taluda. «Arst ei lubakski seda teha,» kordas ta...

...Kinnitasin, et ma ei usu ainsatki lauset sellest kirjast. Et vanaõelus ise on selle välja mõelnud ja kuri inimene kirja pannud.

Ta heitis mulle kahtleva kõrvalpilgu: võib siis usaldada sedagi inimest...

«Teetöolistega käisin ma sellepärast, et nemad sõitsid peole ja võtsid minugi kaasa,» seletas ta, kuigi ma ei pärinud talt midagi. «Tulin siia ametisse ja ei tundnud mitte ainsatki hinge. Igav oli koledasti... Siis ma käisingi nendega... Nemad on palju paremad kui need seal kolhoosis... Komsomolialgorganisatsiooni sekretäri juures käisin, ja koosolekule läksin... Sekretär ei tahtnud minuga rääkida, läks kodunt ära, kui ma seal olin... Koosolekul arutati jälle igasuguseid masinate ja tehnikajuttu... Igav oli, tulin ära...»

«Ah see sekretär,» naersin ma. «See kuldsete kätega agronoom... Täitsamees on ta... Ainult tütarlapsi pelgab ja pageb nende eest ära nagu arg poisu. Nii-sugune nõrkus on tal...»

«Nojah, mina seda ei teadnud... Arvasin, et ta peab ennast uhkeks...» pihtis Anne-Liis, kes oli juba täiesti rahunenud. «Siis mõtlesin, et miks minagi peaksin halvem olema, kes... Ma enam ei läinudki sinna... Ma tean, et mind räägitakse taga. Siis, kui vend oli külas — ta veetis puhkuse siin — kõneldi, et ma olevat endale manulise saanud. «Mis siis, las kõnelevad,» mõtlesin. Ainult täna oleksin küll tahtnud, et seda poleks olnud,» lausus ta ja vaatas mulle poolpaluvalt või nagu millegi pärast vabandades otsa.

Ma vastasin, et midagi pole olnud... Või vahest ainult seda, et ma õppisin tundma üht toredat tütarlast ja tahaksin teda veel edaspidigi näha.

Ja ma mõistsin, et see oli tänase päeva kõige tähtsam sündmus. See kaalus üles kõik halvad asjad, mis mulle juhtunud olid ja mis veel juhtuda võisid. Ükskõik, kas oleksin koduteel rattaga kraavi sõitnud, teekäänakul maha kukkunud või auto alla jäänud — see poleks lugenud midagi selle tähtsa teadmise kõrval, et kauges Metskülas on niisugune tütarlaps, kellest mitte ei saa följetoni kirjutada ega karikatuuri joonistada.

Siis ma tallasin uuesti pedaale ega märganudki, kuidas jõudsin tagasi linna.

Kodus toimetaja sedamaid pärima:

«Kuidas läks?»

Mina vastu: «Hästi läks...»

Toimetajal hea meel: «Noo... Kas ma ei öelnud...

Siis kirjuta aga följeton valmis...»

«Ei saa...» vastasin ja irvitasin rahulolevalt.

«Kuidas — ei saa?»

«Nojah, faktid olid valed... Polnud Kupu-Liisut, polnud joomist, polnud teetöölisi... Millest ma siis kirjutama peaksin,» seletasin halvasti varjatud kahjurõõmuga.

«Ah ei olnudki,» ohkas toimetaja ja vajus norgu nagu laps, kellelt lelu on äkki ära võetud. «Siis käisid päris asjatult...»

Vaene toimetaja, lausa kahju hakkas mul temast. Oleksin tahtnud talle öelda, et ma nägin ja kuulsin seal palju tähtsamat kui see följeton... Oleksin tahtnud talle seletada, et elus on mõnikord üldse palju tähtsamaid asju kui tema följetonid ja naljalood... ja et kõige tähtsam on saada tagasi usk inimese headusesse ja väärtusesse.

TAAT

I

Oli neljakümne neljanda aasta suvi — neljas sõjasuvi. Rinne oli jõudnud Eestimaa lähisteles, Peipsi järve ja Narva jõe taha ning jäänud sinna peatuma.

Rindel, seal juba teati, mis tulevik toob. Õhus oli uute lahingute ärevust ja kodupinnale jõudmise eelrõõmu.

Kuid Sookalduse külla sai Peipsi rannalt kilomeetrit viiskümmend, ja siin elati veel endistviisi vaikselt. Juhtus, et söötsid teraslinnud, tiibade all punased viisnurgad, madallennul kuhugi läände, aga samas nähti ka haakristilennukeid... Kuid enamasti sõitsid need tiivulised nõnda kõrgelt, et olid sinises taevas nagu hõbedased sääsed: saa siis aru, kelle märki nad kannavad või mida ennustavad.

Nii et Sookaldusel elati endistviisi — nagu eelmisel ja üle-eelmiselgi sõja-aastal. Mõnede arvates isegi vaiksemalt: mullu talvel oli taevast vähemalt lendlehti puistatud. Neid oli kõikjal: külavaheteedel ja soo-

mätastel, puude okste vahel ja majade katustel. Sealt neid korjati ja loeti: Surm saksa okupantidele!

Ja kas polnud neljakümne kolmanda aasta pakasestel veebruaripäevadel hädamaandunud siinkandis nõukogude transportlennuk! Lennuki tassisid ümberkaudsete külade meistrimehed tükkhaaval laiali, meeskonnale pidasid omakaitsemehed ajujahti. Tüürimehe ja radisti said kätte ning viisid vallamajja, et sealt linna küütida Teel peatuti; siis seisis ikka mõni püssimeestest abitute vangide ette, sõimas ja lõi neid näkku. Nii valati välja oma viha, mis oli süttinud neljakümnendal aastal, kui suurtalude väljadelt hakati kehvikutele maad mõõtma.

Aga sel suvel polnud veel midagi erilist juhtunud. Endistviisi saadeti hommikul enne päikesetõusu karjad metsasihtidele härgheina nosima, endiselt kolisesid tühjad piimanõud vankris tagasiteel meiereist... Külvati, tehti heina, valmistuti lõikuseks, nagu poleks tööpoolest midagi muutunud.

Ometigi oli see rahu näiline. Seda jätkus ainult päevaks, mil kõik oli loomulikes värvides — männitukad erkrohelised, nõmmeteed luitunud-kollased, majad ähmaselt hallid nagu vettinud kaabulotid. Öösel, kui maailm muutus hämaraks, esemed kaotasid kindlad piirjooned, kui mõtted hakkasid rahutult rändama — siis viskles nii mõnigi peremees küljelt küljele ja pidas iseendaga aru: kurat teab, kui kaugele see rinde õgvendamine välja jõuab. Kui äkki ei tule endalgi hobu rakesse panna ja... kaasa minna.

Ei, need polnud enam esimese sõjasuve mõtted.

Ja nii mõnigi saunik ja sulaspõiss lamas ootusärevalt ülal lakas ristikulademel ning haudus teistsuguseid plaane. Et kui nüüd raginaks läheb, siis tuleb küll kähku metsa kaduda. Ja teedele tuleks tükikad kuused risti ette langetada — ei siis pääse siia soode ja rabade vahele ükski auto ega sakslane — kui just tankidega ei tulda. Ei siis pääseta siia rüüstama ega põletama, ei ka inimesi kodudest välja ajama.

Ka need olid teistsugused plaanid ja arupidamised kui eelmistel suvedel ja talvedel.

Muidugi oli neid, kes millessegi ei uskunud, kes mitte

midagi ei lootnud, samuti nagu neidki, kes uskusid surmkindlalt seda, mida pasundasid raadio ja ajalehed.

Kuid jah — ööl on üheksa poega; tema varjas endas nii mõnegi saladuse, neil poolpimedatel, poolhämardatel suvistel öödel juhtus nii mõndagi, millest külarahval — peale üksikute asjassepühendatute — aimugi polnud.

Juhtus siis seegi lugu...

II

Et maal lõpevad suveõhtuti talitused pärast päikese-
loojakut ja et Jaanil oli pärast seda peremehega veel üks jutuajaminine, siis pääses ta koju alles hämarpime-
das. Üle nõmme lipates oli veel mis oli, aga Tooma kuusikus valitses lausa pilkaspimedus.

Meeled olid ärevil ja tundus, nagu oleks iga kuuse-
tüve taga peidus midagi ähvardavat, valmis kallale kargama. Ta hakkas laulu jorutama ja sai nõndapalju julgust, kuipalju just oli vaja kuusikust läbipääsemi-
seks.

Alles siis, kui kodutanumale jõudis ja ninna lõi õitsva tatrapõllu mesiseid lõhnu ning silma hakkas harilise papli must vari, muutus õhtu uuesti harilikuks, vaikseks ja hääletuks päevatööst väsinud suveõhtuks.

Toauks oli haaki panemata nagu harilikult ja pimedast köögist punas sisseastujale vastu hõõguva suitsukoni stopptuli.

«Tere, taat,» sõnas Jaan vaikselt, et mitte äratada ema ja vanaema, kes magasid kõrvaltoas.

«Tere, poisu... Ikka jõudsid...»

«Jõudsin,» vastas poeg täismehelikult napolisõnaliselt ja istus kobamisi laua taha toolile.

Jaan rohkem aimas kui nägi, et lauanurgal, ajalehe all on piimaklaas ja võileib — tema igaõhtune täiendav toidunorm... Kevadepoole suve polnud sellest suurt asja. Aga pärast seda, kui perenaine kuulutas, et suvel on kasulik hästi palju marju ja igasugust muud toorest süüa, oli lisanorm kodulaualt teretulnud. Jaan hakkas sööma.

«Mõtlesin, et tea, kas tulla vastu,» lausus taat eba-
levalt. «Et äkki löid kartma.»

«Tea, mis seal karta või...»

«No-neh!» oldi nõus. Sest kuigi kõneldi, et kord poonud Tooma-nimeline mees ennast petetud armastuse pärast suure kuuse otsa ega tahetud pimedas hästi mööda kuusikuteed käia, polnud kuulda, et Toomas oleks kedagi kimbutanud. Ajad olid sihukesed, et ennem võis kimbutamist karta elavate inimeste poolt. Ja elavate eest polnud sa kaitstud ei päeval ega öösel, ei kuusikuteel ega oma toa nelja seina vahel. Eks hulkunud Jaan karja kannul päevad läbi metsas ringi. Ei juhtunud seal midagi, mis talle külavaheteelgi juhtuma pidi.

«Nõnda hilja pole sa varem tulnud... Mõtlesin, et eksisid.»

Jäigi lahtiseks, oli see nüüd öeldud vabanduseks, seletuseks või lihtsalt jutujätkuks: kuigi kännukaaluja oli harjunud üksinda töötades iseendaga hääletut kahekõnet pidama, oli mõnikord päris hea teise hingelisega juttu puhuda.

«Ei eksinud,» häälitsetes Jaan läbi leivapudise suu ja lisas veidi hiljem juba arusaadavamalt: «Seda et... mullikas kukkus metsas auku... Tead, just seal Kikkamäe noorte kuuserõngaste juures, kus me mullu sügisel korvitäie haavaseeni saime.»

Taat oli hetkeks suigatanud, kuid nüüd muutus ta virgemaks.

«Noo... Saite siis ikka eluga kätte?»

«Polnud teisel häda midagist... Ise kargas välja...»

«Siis oli hästi, et ikka ise välja sai.»

«Nojah, aga kodus nägi perenaine ära, et Mustikul jalg verine. Kaebas peremehele, et ma olla mullikat puretanud. See jälle mulle harja... Ma siis seletasin, kuidas asjalugu oli. Et polnud mul penigi kaasas — see va laiskvorst ei viitsi kuuma ilmaga üldse karjas käia — ja et tulin just läbi Kikkamäe männivõpsiku kodu poole, kui kuulsin ees raginat. Eks ma siis sinna joostes näinudki: seisab Mustik kooba ääres ja ise jõllitab lolli näoga sinna sisse. Ma ajasin ta sealt ära, aga seda ei pannud tähelegi, et tal jalg verine...»

Siis peatus Jaan, nagu oleks öelnud puha ja veel natuke rohkem kui vaja.

Kuid taat hakkas alles nüüd asja vastu huvi tundma.

«Mis koobas see võis küll olla,» arutas ta. «Ega's ometi mõni arutu keset metsa kartulikoobast kaevanud.»

«Seda päris peremeeski,» vastas Jaan ja lisas, kõhklev ärevusenoodike kurgupäras: «Aga ma ei tohtinud ühelegi hingele sõna lausuda...»

«Mis suur saladus see siis on, et ühel mullikal jalg marraskil,» sõnas taat seepeale naljatoonil. Aga ka tema hääles oli järsku tunda ärevust ja ta suitsukoni hakkas tugevamini helendama kui enne.

«Ega see jalg... Aga... üldse,» ütles Jaan nüüd lausa vastu tahtmist ja jäi uuesti vait, nagu oleks talle pitsat suu peale löödud.

«Noo-jah, kui ei tohi, ega siis maksa rääkida,» ühmas taat leplikult ja nõnda nad vaikides üles tare peale kobisidki.

Värsket heina seal veel polnud, aga nurgas oli hunnik möödunud aasta pilliroogu, selle peal vana kasukas ja kasuka peal palakad. Rootüükad krabisesid külje all, krabisesid sel õhtul natuke rohkemgi kui hariplikult, kuni lõppeks läbi pimeduse kõlas uuesti Jaani hääl.

«Taat ael!»

«Noo-neh, mis on?»

«Taat, aga ega sa kellelegi räägi, kui ma sulle ütlen?»

«Kellele mul kõnelda... Kännutümikad ja tõrvakatel — need mu ainukesed seltsilised...»

«Nojah, ma siis räägin...»

Edasi olnud nõnda. Peremees hakanud pärima, mis koobas see sihuke keset metsa. Tema vastanud, et oli jah koobas. Käinud ragin ja pragin ja kui ta juurde saanud, silmanud sedagi, et üks trepituhv viinud nagu kuhugi allapoole. Aga seal olnud pime, tema hakanud pelgama ja pistnud mullikaga võidu karjale järele. Soosoo, öelnud siis peremees ja arvanud, et ju see koobas ikka inimeste kätetöö, kui isegi trepituhv olnud... Jäänud nagu mõttesse ja arutanud, et see ikka ülepea üks kahtlane asi, mille üle tuleb mitme mehega nõu pidada. Nõnda läinud nad kahekesi Kupjale — eks ikka selle

omakaitsepealiku manu. Tema kraaminud uuesti oma loo lagedale, mille peale ka Kupja peremees arvanud, et ega see ikka üks õige lugu pole... Hulgub siin ringi igasuguseid kahtlasi tegelasi, kelle koht oleks ammu trellide taga... Ja rakette lastakse soo peal südaöösiti üles... Ega see muud ole jah, kui üks bandiitide pesa või punker... Seejuures vaadanud ta tähendusrikkalt ahju kõrvale seinale, kus rippus naela otsas vintpüss ja granaaditasku. Siis utsitanud perenainegi, et tehku nad ometi kord õhk puhtaks punastest ja kõigist nendest väänkaeltest, kes pagevad metsa, selle asemel, et ausalt eesti rahvast kaitsta ja vaenlase vastu sõdida, nagu teeb nende poeg. Otsustatudki lõppkokkuvõttes, et hommikul hästi vara minnakse metsa — tema, Jaan, teejuhiks — ja uuritakse täpselt järele, mis seal on, ning kui vaja, hakatakse «õhku puhastama».

Soo-oh, nüüd oli see suur saladus südameelt ära räägitud.

«Oe, poiss,» lausus taat. «Liiga palju oli sul täna tegemist nende... peremeestega...»

«Nojah... Ja kõik-puha selle mustakirja mullika pärast...» kohmas Jaan.

«Mullikal pole aru peas...»

Jaan ei saanud aru, oli see öeldud kiituseks või lauseks, aga tõi ta oli. Kuigi Mustik oli ainus mustakirju lehmavärss terves külas, polnud tal rohkem oidu, kui ta punastel suguvendadel, ja kiini kippus ta veel rutem jooksuma — seda võis Jaan tunnistada. Kuid üldiselt oli Jaan siiski asjade käiguga ja mullika seekordse teguviisiga rahul. Eks Kupja peremees lausunud vihjamisi, et kui Jaan aitab neid, küllap siis määgib seda oma ettekandeski. Jaan võib saada koguni preemia, mida makstakse bandiitide tabamisele kaasaaitamise eest.

«Taat... aja mind siis... kell neli üles...» pomises ta.

III

Küla magas, all heinamaaservas prääksus rukkirääk, ülal lakas oli pilkaspimedus.

Taat ajas ennast ettevaatlikult neljakäpuli, leidis kobamisi heintelt särgi ja püksid, keeras mütsakusse kaenla alla, astus kikivarvul lakaluugi juurde ja ronis mööda redelit alla.

Redel kägises tasa iga ta jalaastumise puhul, kuid ümberringi oli kõik endisest veelgi vaiksem: Jaan magas rahulikult palakate vahel, rukkirääk tõmbas hinge, vaevu paistis ussaiast läbi ööpimeduse papli liikumatu vari.

Taat ei teadnud, kaua ta oli avasilmi seal ülal lamanud. Ta teadis, et alles kahe paiku hakkab taevaserv kirdes õrnroosalt hahetama, et kell kolm on metsaalune juba hämarvalge ja veelgi tund hiljem tõuseb päike mändide latvade kohale.

Praegu oli väljas pime ja kell võis olla vaevalt tunni üle südaöö.

Ta oli lamanud liikumatult ülal ja mõelnud rahu- tuid avasilmi-mõtteid. Algul olid need olnud hajuvil mõttekatked, kuid pikkamööda muutusid nad üha kindla- piirilisemateks, koondusid ja vormusid sõnadeks, mida ta kordas enesele ikka ja jälle.

«... Isegi lapsi ei jäta nad rahule.»

Kuid võib-olla ei olnudki neid sõnu, oli ainult kõr- vetav tusk ja viha — niisugune tusk ja viha, mille väl- jendamiseks jääb mannetuks igasugune sõna ja lause.

See ta alla tõigi.

Ta seisis poolpaljana õues, lükkas linase särgi üle pea ja tõmbas korpunud presentpüksid rebudele. Siis ajas ta vanad puutaldadega saapaklopatsid paljaste jalgade otsa ja istus korraks trepile, et teha suitsu. Viimasel ajal oli ta harjunud enne järjekordse tõrvas- kännu kallale asumist ikka kuhugi selga toetama ja piibutundi pidama.

See känd, mis tal täna tuli välja kaaluda, oli vist üks suuremaid ja haralisemaid ta elus. Pärast seda, kui mõttest hakkas kooruma tegevusplaan, oli ta kügel- nud ikka veel teki all ja pidanud iseenesega võitlust. «Ära ole argpüks,» oli ta enesele kõrva sosistanud. «Oled maailmas küllalt kaua elanud, et teada, mida sa tegema pead. Sa pagesid küll siia soosaarele, et pää- seda sõja eest. Aga nüüd on ta su kätte saanud. Tõuse,

vana männijäss,» oli ta ennast siis tagant utsitanud. «Sa tead, et pead nüüd minema.»

Ja ta oli tõusnud ning alla tulnud, et minna öisesse metsa, mis hingas alles rahulikult sügavas unes.

Uuesti hakkas rukkirääk häälitsema. Seekord lähemal, maja taga, kus algas kaerapõld. Ta hääli kostus nüüd valjemalt, oli otsekui ärevust täis ja katkes poolt sõnalt, nagu oleks lindu keegi hirmutanud.

Suitsu otsast pudenes tuhka ja kooni lõi heledamalt hõõguma, heites punakat kuma heledatele kulmuharjastele ja päikesest parkunud kitsastele põsesarnadele. Öö oli jahe ja pani õlgu väristama. Linane särk, mis päeval töö juures oli märjaks saanud, ei kaitsenud nüüd külma eest.

Ta tõusis, vajutas suitsukoni saapakontsaga mulla sisse ning astus aeglaselt ussaiast välja teele.

Rääk vaikis. Eemalt luhalt kerkis tuuleviru ja lõi puude ladvad nõrgalt lainetama. Mets ohkas ja sirutas ennast korra, et siis vajuda uuesti hommikueelsesse magusasse uneviirastusse.

Ei, ta ei sammunud mitte külatanumalt alla ja Tooma kuusikust läbi. Too oleks küll lühem tee. Kuid seal olid talud, olid koerad, kes oleksid võinud haukuma hakata, ja inimesed, kellega oleks võinud rinnutsi kokku sattuda. Ennem siis pöörduda üles metsateele ja meierei tagant sihile. On küll ring, kuid see-eest pole kedagi nägemas ega kuulmas.

Metsa all oli ikka veel pime, nii et tuli jalga jala ette teed kobada, pidades silmas vähe hahkjamat riba puude ladvus, mis tähistas sihti. Metsavaht oli lasknud sihi hiljaaegu üles äestada, nagu tulekaitseribalt nõuti: jalgealune oli konarlik ning mügerik, et murra või jalaluu pooleks.

Metsaalune lõhnas teisiti kui päeval. Polnud tunda päikesest sulatatud männivaigu osooni ja krabisevkuiva põdrasambliku hõngu. Kusagil lohkudest ja põõsalustelt kerkisid mädanevate lehtede, sookailu, pehkinud kändude teravad ja rõsked aurud.

«Imelik,» mõtles taat. «Oled töötanud päev päeva kõrval raiesmikel, oled teinud lõunauinakut vanadel laohunnikutel, kuid seda ei teadnudki sa veel, et öösiti

lõhnab mets teistmoodi. Ja küllap poleks teada saanudki, kui...kui...»

Küllap vist teravamalt kui kunagi varem kahetses ta, et polnud siis läinud kaasa oma vabrikuga, kui aitas laadida tööpinke vagunitesse, ja kui rong sõitis nendega itta — nendega ja meestega.

Vanaks oli ta pidanud ennast, liiga vanaks, et lahkuda kodunt. Aga siis tulid sakslased ja ta pidi ikkagi minema kodulinnast ära. Sest ka neile ei lubanud südametunnistus tööd teha. Nii pages ta siia metsade ja rabade keskele, lootusega, et võib elada vaikselt — tegemata kellelegi head või halba. Kui teda tuldi oma-kaitsesse «mobiliseerima», vastas ta, et on sõdimiseks liiga vana. Ja kui see ei aidanud, ütles, et tema ei tea sedagi, kust otsast püssil pauk välja tuleb. Seda küll ei usutud, aga küllap teda peeti natuke kohtlaseks juba varemgi — mingiks veidrikuks, kes aina müttab metsas oma käändudega ja kütab tõrvakatelt, ilma et ta maailma asjadest suurt hooliks. Nii jäeti ta siis rahule ja nõnda ta elas — nii hästi-halvasti, kui oskas.

Nõnda ta siis elas... Hommikul vara metsa, õhtul hilja koju. Päev läbi rahmeldamist, öö läbi õnnist unekest. Pühapäevgi kulus rohkem magamisele kui ülevalekule. Ja seegi oli hea. Sest siis polnud aega millelegi mõelda. Mõelda...taat kartis.

Aga nüüd sammus ta ööpimedas metsas, rahutud mõtted olid need, mis teda tagant kihutasid, ja ta kiirendas veelgi sammu. See oli võimalik: ta oli jõudnud juba Põdra põlendiku äärde ja taamal ergas talle vastu kirdetaeva kahvatu helendus.

...Siis oli ta jõudnud Kikkamäe kuusiku servale ja pööranud mööda kvartalisihti paremale. Ta jalad olid sihiteel kastest märjaks saanud — jalad ja püksisääred samuti. Nüüd sahkatasid need üksteise vastu käies ja see oli ainus hääl, mis kostis ta kõrvu.

Vanade, tihedavõraliste kuuskede all oli hämar, kuid ees oli noor külvimets ja seal oli juba ärkav hommikuhahetus. Seal ees ta neid silmaski — sammu viisteist eemal noorte kuuskede vahel liigahtasid mingid kogud. Taat jäi seisma ja pingutas nägemist, et saada selgemat pilti. Kuid kuused segasid ja tal ei läinud korda

eristada üksteisest noid mütsakus kujusid. Ta arvas ainult oletamisi, et küllap on tulnud õigele kohale ja küllap leiab eest õiged mehed. Siis läks ta veelgi lähemale, otse metsaserva. Nüüd, nüüd tuli neile seal hõigata, et ärgu nad laskma hakaku — ta on oma mehi — sõnatooja. Nõnda varjas ta ennast kuusetüve taha, küünitades pea ette... Aga ta ei jõudnud kättki suu juurde tõsta; midagi rasket rahmas vastu pead ja veel enne, kui see aisting ulatus ta teadvusse, vajus ta aeglaselt kuuse najal põlvili, ta käed lasksid lahti krobelise tüve — siis langes ta kummuli üle kuuse juuremügarike, nagu raskelt vastu orava puretud käbisüdamikke ja okkapuru.

IV

Taat lamas liikumatult selili, pea all mütsakusse keeratud presentmantel.

Otsekui kusagilt kaugelt ulatusid ta teadvusse üksikud sõnad, siis kellegi jutt.

«Siis ma nägin, ta tõstis käe üles, siis ma mõtlesin: nüüd laseb kuramus, ja nõnda käiski püss palge ja kuul läks...»

See oli hele, tagasihoitud erutusest veidi rabe poisikesehää. Talle vastas teine, tõsisem ja rahulikum mehehää:

«Hüva... Mine kähku ja käsi üliõpilased siia tulla. Ise jääd sinna. Ja vaata,» lisati hoiatavalt, «et sa seal enam paugutama ei hakka.»

Natuke venitamisi ja nohisevalt kõlas veel kellegi hää:

«Tal põld mitte süsspüssigi ligi — mis asjaga ta meid last oleks.»

«Hüva,» kordas jällegi endine hää. «Poiss löi verest ära... Lasta poleks muidugi maksnud... Nüüd tuleb kiirustada... Jätkake seal... Ma jään veel siia.»

Taat ei taibanud, kellest nad räägivad ja kus kohal ta on. Ta avas silmad, nägi pea kohal põlismetsa kuuskeede haralisi oksalabakuid ja kõrgel nende kohal kahkassinist taevast. Siis tuli talle kõik meelde. Ta ärgitas ennast üles upitada, et vaadata, kuhu jäid mehed, kes

siin rääkisid. Aga otsekohe tundis ta, kuidas pea hakkab ringi käima — raskelt-raskelt, ja ta vajus oiates tagasi.

Siis tundis ta kinnisilmi, et keegi kummardub ta kohale, kellegi kare soe peopesa puudutas ta otsmikku.

«Oled sa ärkvel, vana?»

Ta avas uuesti silmad ja nägi enda kohal hallis sogemütsis ja vattjopis meest.

«Ju vist olen õiges kohas...» sõnas taat kahtlemisi.

«Seda sa pead juba ise teadma.»

«Olete vist neid mehi, kes öösiti lasevad soo peal rakette õhku?» usutles ta.

«On ka rakette lastud,» oli põiklev vastus.

«Ja kellel metsas on koopad kaevatud, kuhu vasi-kad sisse kukuvad?» sõnas taat.

«Tuli koopaidki kaevata...» öeldi talle nüüd üpris selgelt. «Mis teha — oleme ise oma peremehed, sulaseid meil pole, keda kaevama panna...»

«Siis...siis...olen ikka õiges kohas. Tulin teid hoiatama.»

«Siis nii, nagu me arvasime,» mühatas kuulaja.

«Nii jah juhtus,» sõnas taat alistunult ja jutustas, mis külas oli õhtul toimunud.

Kui võõras oli kuulnud kogu loo, vilistas ta. «Ah siis täna hommikul tullakse meil nahka üle kõrvade tõmbama. Ja koguni mitme mehega... Noh, siis nad leiavad...» ta vaatas kella ja viipas kedagi eemalt, «leiavad kõik vastuvõtuks valmis.»

«Mul poiss tuleb teejuhiks,» sõnas taat areldi ja otsekui paluvalt.

«Poisid pärast ära pelga. Ei juhtu talle midagi. Kuigi ta väärriks karistust. Kes lubab noorel kultuuril lehma karjatada. Ja lobiseda armastab ta ka... liiga palju.»

«Küllap olen ise süüdi... Pidasin teda nooreks, et rääkida maailma asjadest...»

«Ajad on niisugused, et ei tähenda siin noor ega vana... Sakslased veavad lapsigi kodudest ära... sunnitööle.»

«Nojah...» vastas taat ohtes ja sulges silmad. Ta oli rääkinud, mida rääkida tuli.

... Siis tundis ta, kuidas keegi sidus midagi ümber

ta pea. Oli valus — kõrvetavalt valus ja ta oigas ning püüdis ennast uuesti istuli tõsta.

«Ole aga rahulikult, vana,» öeldi talle. «Midagi pole katki... Seome pea kinni, siis võid liigutada... Haav on tühine... Kriimustus... Ainult et... põrutus oli tugev. Nüüd vaatame, ehk saame istuligi tõusta. Nii... Veel natuke... Pea käib vist ringi... Pole viga — see läheb üle...»

Nõnda kantseldati temaga nagu lapsega... See vist ongi, keda kutsuti — üliõpilane.

Ta avas silmad ja nägi enda ees noort mustajuukselist meest. Kuid habet tal polnud ja vatijoppi samuti mitte. Oli lukkudega spordisärk ja kaela ümber sall.

Too muigas ja jätkas juttu.

«Täna õnne, et allapoole ei jooksnud. Siis juba... Võta sa teda pealuust välja. Aga nüüd pesime puhtaks, tegime sideme... Nõrkus vast nõnda kähku välja ei lähe... Aga küllap me su koju aitame. Kus kandis elad?»

«Rihmakülas... Ehk pääsen omal jõulgi,» sõnas taat kõhklemisi, otsekui nõu küsides.

«Ei tohi pingutada... Oled seal uus elanik vist?»

«Aga kätte sai siingi... Jah,» lausus ta mõtlikult. «Sõda on igal pool... Varem või hiljem, aga ükskord ikka... tuleb otsustada... Parem kui varem, näed, muidu võid omade läbi pihta saada...»

«Tea n'd ma ennist veel isegi, kes olen, oma või võõras. Aga see on õige, et — otsustada tuli...»

«Noh — ja nüüd?»

«Nüüd juba tean...»

Hommik võttis järjest laiemalt maad. Siin kuuske-degi all oli muutunud kahvatuvalgeks, aga kirdest paistis juba läbi oksavõrade roosakaid pilvetriipe. Tuuleõhk käis läbi latvade ja mets ringutas und silmist.

Partisanisalgal oli kiire. Vaevalt oli üliõpilane lõpetanud sideme tegemise, kui juba tulid mehed, et taati koju saata.

«Aitäh,» sõnas habemik vatijopis. «Tulid meile appi, kui vaja oli... Peame meeles... Aga nüüd läheme lahku...»

«Nii et lähete ära?»

«Sangla soo on suur — sealt meid ei leita... Pealegi, meil on teises kandis tegemist.»

«Aga seal?» viipas taat põosaste poole.

«Seal... seal on ainult üks vana koobas, mis mitte midagi ei ütle.»

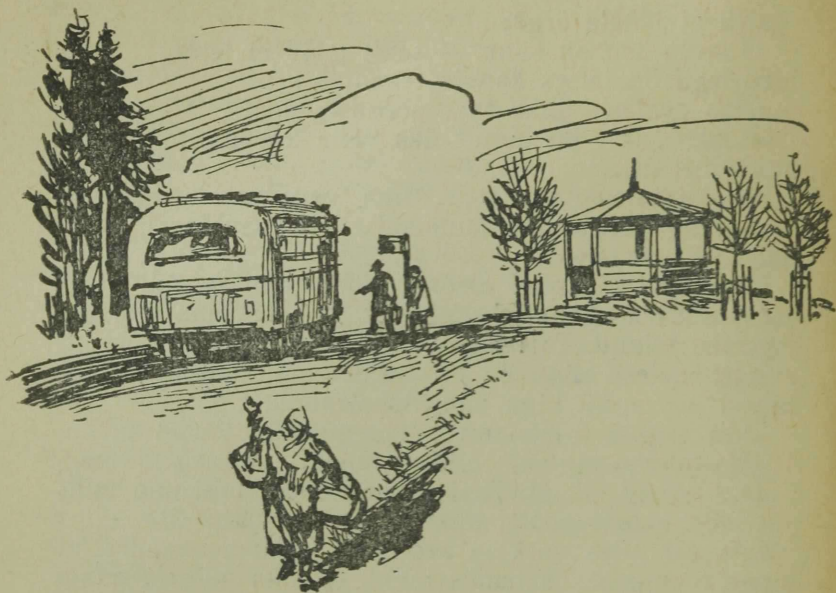
«Varsti tuleme tagasi... Sina, vana, vaata, et peremehed su poega hundikutsikaks ei kasvata... Seda nad... oskavad.»

Nõnda oli lausunud otsekui möödaminnes. Kuid taat pidas seda siiski etteheiteks, et ta pole oma poisiga tegemist teinud. Ta langetas süüdlaslikult pea, sest nii see tõepoolest oligi. Ta oli kogu maailmale veel päev tagasi pööranud liiga vähe tähelepanu.

«Kui tagasi tulete, on... teistmoodi,» töötas ta.

«Me tuleme peatselt... Aga nüüd... on aeg minna.»

Ja siis nad läksid. Taat sammus ise, kuigi nad tahtsid teda kahelt poolt toetada. Ta sammus ise, olles põrutusest alles nõrk ja aeg-ajalt pisku seisatades, et hinge tõmmata. Ta teadis nüüd, et täna pole ta enam nimetu kännukaaluja nagu kaks ränkpikka üksildast aastat, vaid ta on jällegi saanud osakeseks suurest töölisväest. Ja see andis talle imepäraselt jõudu. Ta sammus ise ja nõnda liikusid nad kolmekesi hanereas piki hommikuähmast metsasihti küla poole, kadudes üksteise järel soost Põdra põlendikule kerkinud udu sinakashalli loori.

SEEBIKIVI

Pärast sula ja enne teedelagu on bussijaam nagu laadaplats — kaugete metsakülade rahvad õiendavad oma linnaskäimisi. Lumesulaku aegu ei pääsenud ju välja — metsadevahelisel kiilasjääl sai veel reega sõita, aga põldude vahel oli vankrigi jaoks liiga palju pori. Nüüd siis on juba metsavahe kuiv ja maanteed koguni tolmuavad. Aga kelts on alt sulamata, ja seda aega tuleb kasutada. Sest siis, kui teedel kaob põhi, seatakse üles valtsid ega lasta masinaid tūmale kattele. Pealegi algab siis künd ja külv — noil kiiretel aegadel, kui lõokesed lõõritavad halja maa kohal ja künnivaresed keksivad mustadel vagudel, noil kiiretel aegadel pole ühel tõelisel maainimesel aega linna minna. Aga asja sinna — seda juba need metsadetagused leiavad ja otsivad. Kurgi- ja sibulaseemet lähe-

vad nad ostma, uusi kummikuid kauplema, kleidiriidet vaatama. Mõnikord on nii, et pead kõik poed läbi lip-pama, endale nipet-näpet, naabrile kribu-krabu — kui koju jõuad, on seljakott ja turukorv pilgeni täis, et astud just nagu rändkaupmees.

Eks selles varakevadises rahvasummas ole muidugi nii lindude rahutust, kes pääsenud jälle korraks tiibu sirutama, kui ka vana uskumust, et linnast saab linna-kaupa, aga külapoest ainult tōkatisi säärsaapaid.

Sangla liini peeti tookord kõrvaliseks, metsadetaguseks. Läks ta kiira-käära, soode ja rabade vahelt kõrgemaid põndakuid otsides, silmarõõmuks kehvad männijässid ja turbaaunad, üksikud põllulapid otsekui lohutuseks, et ega ta päris laukasse ikka vii, see vinger. Aga polnud seal lõppsihikski midagi rohkemat kui lookas katusega apteek kurakätt ja surnuaed hüvakul. Sealt hargnesid edasi juba sootuks metsarajad ja kitsad ning sügavate rattarööpmetega külavaheteed.

Nii et sellel kauge metsakolka liinil oli sõitjaid rohkem kui harilikult, aga sõiduk oli ikka samasugune — paarikümne nagiseva istekohaga karp. Selle ainus eelis suure bussi kõrval oli küll vist selles, et neil, kes püsti seisid, polnud kukkumist karta: selleks ruumi ei leidunud. Eks meenutanud ta oma väliskujultki midagi täistopitut ja pungiaetut, oli laiuti sama mis pikuti — otsekui puuk või lehepõrnikas. Kujutlege hiiglasuurt lehepõrnikat maanteel kilomeetreid õgimas — just nii me sõitsime.

Ja veel oli üks kuldaväärt eelis, mida suurtel bussidel ei olnud: ei siin võõristatud ega nohisetud omaette — ei sõidu eel ega sõidu ajal. Inimesed seisid, näod vastamisi ning küljed vastu võõraid külgi, nad kõnelesid sulle tuttavaist ning arusaadavaist asjadest, sellepärast oligi nii kodune selles tillukeses lehepõrnikas. Ruumi oli küll vähe, aga naljadele ja heale tujule jätkus teda rohkem kui suurtes bussides. Tollel seebikiviloo-päevalgi saime juba enne, kui bussijaamast tänavale keerasime, tublisti naerda.

Me olime juba kõik peal — juht müüs veel viimaseid pileteid —, kui järsku üks valges pearätis vanaema hüüatas: «Oh sa heldus, mul raha kodu jäänu! Mis

nüid küll saap!» No oli siis imestamist ja arupidamist — imestas ta isegi, kuis nii «pimmest peast» tulema hakkas.

«Pai-kulla sohver, pea väha kinni, ma joose raha järgi,» palus tädi. Aga kus juht nüüd oodata saab, temal on graafik ja sõiduplaan. Muudkui kobistagu aga vanatädi kimpsud-kompsud kokku ja olgu teine kord targem.

Järsku hõikas tagantpoolt lõbus mehehäääl: «Ää, Maali, mine ühti maha, ma maksa su eest, olet mul jo vana pruut...»

«Oi heldust, Kaarna Kusti kah pääl,» kilkas kõnetatu nõnda heledalt ja rõõmsalt, nagu oleks veel praegugi pruudiealine.

Naersime selle peale päris südamest, et kus häda kõige suurem, seal abi kõige lähem, ja et ikka hea, kui kavalere nõnda palju on, et veel vanu-igi jätkub.

Siis hakkas üle me peade lendama küsimusi ja kostmisi. Selgus, et nad olid kasvanud üles ühes ja samas külas, koguni vist üleaedsetena, kuid polnud teineteist näinud tervenisti kakskümmend aastat. Kuulsime terve pika perekonnakroonika, mille mõnegi intiimse üksikasja peale saime mitte ainult südames, vaid ka suu ja silmadega naerda. Vanatädi tõsteti koos kompsudega üle bussiliste peade oma peigmehe juurde, ja lõppeks olime minekuvalmis.

Aga just siis, kui tänavale keerasime, kostus vastu ust kõva kloppimist ja kile häääl hüüdis: «Võta mind peale, mul pilet ostetud.» Uskusime, et meie bussijuhi stoilist rahu ei suudaks kõigutada isegi maavärisemine, aga ometi läks temagi kops üle maksa: «Kus kuradi kohas sa kooserdad, kui õigel ajal peale ei saa. Siia karpri ei mahu kedagi enam!» käratas ta ukse vahelt ja tahtis seda kinni tõmmata. Aga juba oli keegi lükanud korvi vahele, keegi oli jala tõstnud trepiastmele ja keegi kilkas: «Ära pahanda, Alfred, see olen mina — Mahta. Ma jooksin isegi, nii et keel vestil...»

Alfred vaikis. Ta tõesti ei näinud, kes seal ukse taga klopib, kas tuttav või võõras. Tal oli veidi piinlik. Ja nagu omane õrnahingelistele inimestele, kes kogemata

on käitunud ebaviisakalt, ei hakanud ta vabandama, vaid põrises endiselt:

«Kus ma su panen. On nende naistega ka igavene tegu. Ikka viimasel minutil...»

Mille peale juurdetulija vastas leplikult ja rõõmsalt: «Ära pahanda, siin nii toredad kavalerid, küllap ma nende vahele enda kuidagi ära poetan.»

Tõepoolest andis tropp ukse ees veidi kokku suruda, tõepoolest mahtus hilinenud reisija koos pakkidega bussi, kuid kuhu täpselt, seda poleks vist keegi osanud öelda, ja paarikümne sekundiga oldi uuesti sõiduvalmis.

Tõepoolest poleks me uskunud, et veel üks sõitja mahub sellesse tikutopsi, sellesse kilukarpi, ja me taipasime kuidagi vaistlikult, mingite seletamatute tunnuste põhjal, et kuigi meie uus reisikaaslane hilines, et kuigi ta pidi jooksuma, nii et keel vestil, on ta siiski sündinud õnneliku tähe all, ja et need pahandused ei riku isegi tema head tuju. Või mis siin aimata, seda oli kõigest näha. Kas või sellestki, kuidas üks prillidega noormees tõusis istmelt ja pakkus talle koha — just temale, mitte kellelegi teisele. Ja ta istus veel sellise näoga, nagu oleks igapäevane asi kohata nii viisakaid noormehi. Ta oli terve tee turuhoonest bussijaama jooksnud, istudeski lõõtsutas sellest maratonist ja õhetas paletest kui küps suislepaõun.

Ta kohendas pearätti, mis jooksu ajal oli otsmikule libisenud ja nüüd nagu kord ja kohus tagasi kuklale lükati, tõstis kandevõrgu õrnalt sülle ja piilus ettevaatlikult sinna paberite ja riidenutsakate vahele. Kõik näis korras olevat.

Siis pööras ta kogu tähelepanu ümbrusele: ta vilkad silmad piidlesid vasakule ja paremale, uudistasid üles ja alla; oli selge, et nad otsivad midagi, väga otsivad. Ja varsti oli ka selge, mida nad otsivad. Poolavali huultega suu oli kangesti valmis alustama juttu, oli vaja ainult leida, kellega. Ja siis vedas tal jällegi, tollel naisel. Silmad jäid peatuma oma naabril — vanapoolsel, kasukas ja suurrätis eidel. Suurrätist vaatas vastu uudishimulik ja ühtlasi tõrjuv silmapaar, mis otsekui oleks öelnud: «Räägi aga räägi, kui sul selleks

soovi on. Ära karda ühti, et suurräti sisse ei kuule, mul on head kõrvad... Muidugi, kui midagi praktilisemat saaks teha, ega ma siis kuulaks seda tühja ilma-
laste loba. Aga buss kiigub nagu paadike merel, nii et siin ei saa isegi sukka kududa, sellepärast jutusta pealegi.»

Rohkem õieti polnudki vaja. Juba kõlas esimene rep-
liik:

«Oeh, võttis küll naha selga aurama, aga ikka jäid pooled asjad ajamata...»

Vanatädi kikitask kõrvu ja kohendas suurrätti vallamale: niisugusele sissejuhatusele peab midagi järgnema.

«Mis sa's nõnda ära aiet ennast?» vastas ta kummalisel poollaulval häälel.

«Nojah, kus sa saad. Korra aastas pääsed kodunt välja, siis on igasugu õiendamisi. Seemneid — mis seda rääkida — andis ka kokku ajada. Aga siis poisile ja plikale mõlemile säärikuid vaja. Naabrimees käskis kunstkärge osta — see jälle teises linnaotsas. Siis tule tagasi raadiopoodi — lamp põles läbi. Või igalt poolt kohe saad, muudkui oota ja oota...»

Suurrätik kuulas ja noogutas, ainult raadiopoe nimetamisel kiskus suu vähe põlglikult krimpsu, nagu ei kiidaks seda mitte heaks, et üks maainimene õiendab raadioasjandusega.

«Kinos sain ka ikka ära käia,» lisis jutustaja vaikselt, aga võidurõõmsalt. Ja me rõõmustasime koos temaga, sest eks see ole tõesti suur asi — leida enesele vahepeal nii palju aega, et kinno minna. Ainult Suurrätiku silmad muutusid järsku tõrjuvaiks. Ei see ole õige inimene, näisid nad ütlevat, kes linna jõudes nii lillutama hakkab. Üks õige inimene käigu poodides ja turul, aga kino ja need teised palaganid jätku ilma-
laste ja jumalavallatute hooleks.

Ja ta pööras näoga aknast välja, et mitte enam kuulata seda sõgedat, seda pöörast, kellel on isegi kiire, ja kes siis veel kinno jookseb. Paras, kui ta oleks selle tüki peale bussist maha jäänud.

«Aga huvitav oli... Näidati uut sputnikut, päris ligidalt kohe... Küll on ikka aparate seal... Nõnda

öeldigi, et see olla terve teaduslik laboratoorium... Ja kui mõelda, et see puha lendab üle meie peade nagu üks täht...»

Sealkohal ei kannatanud Suurrätt välja, ta pöördus pinginaabri poole ja sõnas rangelt, häälega, millest oli kadunud endine laulvus.

«Nad võivad seal pildi peal igasugu asju välla mõelda, ega sellepärast tuu asi nõnda ei ole. Ei usu mina küll ilma päälgi, et inimese saava uue tähe taiva riputada. Mul vanamiis ka ütlep, et nemad sõa-aigu lasksive kahurist küll kõrgele ja kaugele, aga ütskõrd tuli kuul iki alla maa pääle tagasi...»

«Ohoo», «No-noh», «Nii see asi küll ei ole», «Oma silmaga nägin» — umbes niisuguseid hääli kostus selle jutu peale vasakult ja paremalt, eest ja tagant, nõnda et Suurrätt oli igalt poolt ümber piiratud. Ta mõistis seda, surus huuled lehtõhukeseks triibuks ja vaikis, nagu ei puutuks see enam temasse, mis nood seal jutlevad.

Ja ei läinud teistele temagi korda, jutusooned olid lahti ja soololaulja korraldas koori oskuslikult, nii et igale soovijale jätkus seal osa.

Solist: Kui sa juba ükskord farmis tööl oled, ei siis kergesti pääse väljapoole käima. Kui sul laudas on kaheksakümmend rōngassaba ja sa pead neid kolm korda päevas söötma, katsu siis leida vaba aega.

Koor (lugupidavalt vastu): Jaa, nõnda see on, just nõnda see on...

Surrätik (iseendas): Mis pōrsastest kasu, kui nad puha kolhoosi laudas.

Solist (uhkustades): Ja missugused saksad nad veel on! Ära hellitatud nagu mõned pepsid preilid, nii et tee moodne soeng pähe ja lase tänavale kepsu lööma. Jääd söögiga kümme minutit hiljemaks, tõuseb laudas sihuke ruigamine, vaata, et tõstavad veel katuse pealt... Sellest poleks küll midagi: katus ongi mäda, tilgub suure vihmaga läbi ja ega muidu uut panda, kui vana hoopis ära lendab. Aga... tahad teisi ise hooles pidada, muidu jääb palk väikeseks...

Koor (lõbusalt): Ehee, muudkui soeng pähe ja tänavale kepsutama...

Suurrätik (mõru rahuloluga, ainult näoilmega): Hoolitse nii palju kui tahad — kopikaid saad ikka. Ei see põld õilmitse, kus issanda õnnistust pole.

Solist (hellalt): Viisteist rubla saab küll normipäeva peale... Aga kodus on viis suud laua taga, nendest kaks alles parajas kasvueas, nagu võib nendest kummi-säärikutest näha, mis sealt kandekotist otsapidi välja paistavad.

Koor (rõõmsalt): Paistavad, paistavad.

Suurrätik (parastavalt): Senikaua paistavad, kuni ükskord kadunud on.

Solist (uhkelt): Suuremad on poisitükile, aga väiksemad plikatirtsule. Käivad mul juba koolis, pole nendega vähem muret ja vaeva kui kaheksakümne kesikuga. Kuidas nad veel riideid lõhuvad — oh issaristike! Hommikul saavad terved sukad jalga, õhtuks kannad puha maas. Ei need seisa pudelis ka paigal, nii utsu täis. Vitsahirmuta päris raske hakkama saada, aga räägitakse, et last ei tohi vitsaga karistada. Siiani ongi hea sõnaga läbi saanud.

Koor: Ikka hea sõnaga, ikka hea sõnaga.

Suurrätt (südames): Ei sest tule midagi, vitsakimp olgu vardas, siidpael ümber.

Nii oleks teab kui kauaks juttu jätkunud. Juba olid möödas Kolga, Metsaotsa, Udriku ja Supsi-Leenu; rahvast tuli peale, rahvast läks maha, aga need kaugete metsakülade elanikud istusid rahulikult või seisid kannatlikult oma kohtadel. Küllap oleks veelgi võinud rääkida ja hüva kõnekoori pidada, kui mitte see nirk, see tarmukas solist poleks järsku vait jäänud. Jäi vait nagu sukk. See äratas üldist tähelepanu ja kõik märkasid, kuidas ta muutus järsku näost kaameks, tõstis kompsud sülest, kummardus üle kandevõrgu ja kahistas seal paberites.

Siis hõikas hädiselt ja haledalt:

«Sohver, pea korraks kinni, mul vaja välja minna.»
Ja nagu ta sealt maha köbis, nii otse kummargile kraavipervele.

«Süda hakkas läikima.»

«Palav, ei kannatanud välja.»

«Ja umbne... Naisterahva asi...»

Inimesed olid häälestatud kaastundlikult, mõeldakse, kuidas aidata. Üks leiab, et tal on nuusksoola kaasas, teine soovib piparmündikommi imeda.

Aga tema — tuleb tagasi, istub, raputab pead ja ei taha midagi — ei nuusksoola ega piparmündikommi. «Ega mul süda pole paha,» vastab abipakkujale. Vaatas aknast välja ja ei saanud tükil ajal sõnagi suust.

Siis järsku — kus pöörutas nagu kraavihall ühe soolase kuradi.

«Oh sa sarvikute sarvik, susi võtku seda jäätise-jahti!»

See kõlas nii ootamatult, et Suurrätik lausa võpatas oma istmel.

«Jäätist?»

«Nojah, ma ostsin lastele jäätist, aga see kuramus on piimaks sulanud.»

Ah seal see lugu oligi peidus... Siis sellepärast... Aga kas maksab väga südamesse võtta seda paari jäätisepulka. Mis ta siis ikka ära ei ole.

«Ah, ega jäätisest polegi midagi. Aga mu uued siid-sukad ja pesu ja must villane seelik — kõik on nüüd seal...» seda öeldakse nutumaiguga suus.

«Kas siis sellepärast...» püütakse teda lohutada. «Pese puhtaks, kuivata ära ja ongi korras...»

«Jaa-ah,» vastab ta uskumatult, «mul oli ju seebikivi võrgus... Jäätis sulas seebikivile peale, ja kõik see sodi nõrgus sülle. Loputasin küll kraavis vähe, aga mis seegi aitab. Läbi põletas, kindlasti põletas ära...»

Ja siis märkan ma, et lisaks kahekümneaastase vilkale ja pärimishimulisele silmapaarile ning jutuhimulisele plikasuule on tal silmanurkades kolmekümneaastase teravad kurrud, et ta otsmik pole puhas aastate künnivagudest ning et ta käed süles on soonilised pangede kandmisest ja lõhenenud tuulest ning veest.

Ta on lohutamatu, ta vaikib ja...meiegi vaikime. Vaikimine on mõnikord nõusoleku, teinekord lihtsalt kaastunde märgiks, aga mõnikord nii seda kui teist.

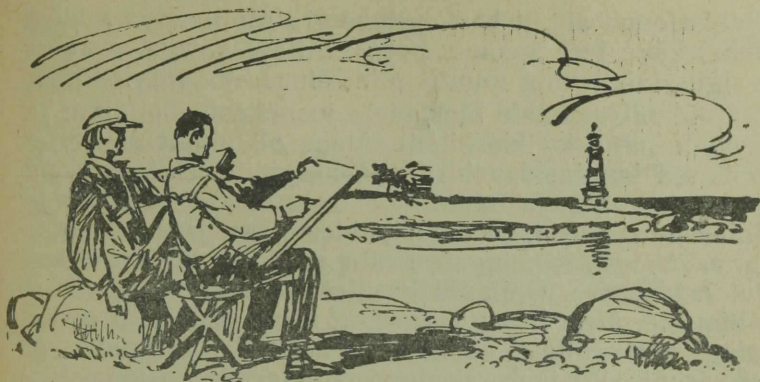
Ka Suurrätt vaikis. Ta vaikis, kuid ta silmad kõõritasid oma naabri poole ja käisid vilkalt bussis ringi. Nendesse oli järsku tekkinud võidurõõmu ja üleolekut, nad otsekui küsisid ja kostsid: näete nüüd, mis juhtub,

kui inimene käib kinos või kui ta ostab jäätist, mis pole muud kui üks alpus. Jaa... ei seda anta andeks... Mõnikord saavad need kergemeelsed oma karistuse alles viimasel kohtupäeval, aga mõnikord näitab issand oma karistavat kätt juba varem. Näitab kas või jäätise või seebikivi abil, aga ikka näitab. Jaa, nad võidutsesid, need silmad.

Aga siis löödi sealsamas kõrval käega norutamisele, mis mitte kuhugi ei vii, ja öeldi: «Tühja kah — müüme paar preemiapõrsast ära ja ostame uue seeliku.» Ning lisati veidi kibeda huumoriga: «Peaasi, et kummisääririkud terveks jäid...»

Silmapaariga suurrätis toimus midagi. Nad muutusid järsku suuremaiks, laienesid otsekui üllatusest. Seejärel kadus neist üleoleku metalne sära, nad muutusid tuhmimaks, tõmbusid iseendasse ning kadusid uuesti rätikunurga varju.

Varsti sammusin ma mööda kevadeporist maantee-serva koduteel ja mõtlesin sellele, et täna nägin ma inimest, kellel olid nii tugevad optimismitiivad, et isegi seebikivi ei suutnud neid kõrvetada ja küllap vist sellepärast ei tundnud ma seda nii tavalist nukrusesööstu, mis ikka tekib, kui vaatad kevadtühje välju ja porist ning pikka teed.

HÜDRA

Veel aastate pärast viirastub mulle unenägudes kõhr sappkollane nägu kahe otsekui solvumisest alatasa pilkuva silma ja paberõhukeseks triibuks kokkusurutud suuga.

Mõnikord olin ta ilmsi juba unustanud. Siis jäin pärast ärkamist voodiveerele istuma ja mõtlema, kas olen teda kusagil kohanud või on see lihtsalt ohjeldamatu öise fantaasia vili.

Ja mulle meenus, et olin kord isegi portreeterinud teda: olin jälginud iga ta näojoont, õppinud tundma iga kurdu ta silmanurkades, otsmikul ja paletel — neid oli seal isegi ta kuuekümneme eluaasta kohta liiga palju.

Tookord, aastate eest, õppisin tundma ja kujutama ta välimust; tema olemust suudan mõista praegugi ainult ähmaselt, piirjoontes, etüüdlikult.

... Igas karjas on ikka kärnane lammas. Meil kunstiringis oli selliseks lambukeseks kioskitädi. Õieti oli tal kioskiga ainult niipalju ühist, et müüs seal ajaletti, pliiatseid ja joonistusblokke.

Noil esimestel sõjajärgsetel aastatel olid valmistatud blokid, mida poes müüdi, pruunist koredast paberist.

Sellisele sai ainult hästi pehme grafiitpliiatsiga midagi teha, kõva tera kraapis paberi villaseks, aga vesivärv valgus laiali ning muutis pildi ähmaseks värvilaiguks.

Kuid niisugustele blokkidele joonistasid õpilased, ja neid kasutas ka kioskitädi. Vahe oli ainult selles, et õpilased kujutasid vahtrate ja kastanite lehti, ämbreid ja vaase, pirne ja õunu, kuid meie maalisime maju ja inimeste nägusid, loodust: puid metsas, järve all orus ja vahtratest, toomingatest ning pajudest sügiseselt kirjut kaldaperve. Õpilased kasutasid vesivärve ja värvipliiatseid, meie lisaks omatehtud söepliiatseid ja savist ning värvimullast valmistatud pastelle. Loomulik, et sõe ja pastelli jaoks ei olnud tavaline pruun joonistus-paber sobiv materjal ja seal tulid pildid välja inetud.

Algul arvasime, et kioskitädi ebaõnnestumiste ja isegi tema halva meeoleu põhjuseks on just too pruun kore paber. Pakkusime talle oma — valget ja tugevatoimset. Meie juhendaja kunstnik Muuk oli seda saanud ja meile välja jaganud.

Kuid ta töötas ka heal paberil inetult. Meilt ei nõutud teab mis meisterlikkust, oma käekirja, püüdsime lihtsalt joonistada võimalikult täpselt ja loomutruult. Huvitaval kombel ei suutnud tema kunagi anda edasi esemeid sellistena, nagu nad meile näisid. Kõik oli hoopis teiseks muutunud, pildil oli otsekui ise maailm, lapselikult naiivne, perspektiivi ja sügavuseta. Hiljem, kui portreterima hakkasime, oskas ta tundmatuseni moonutada meie nägusid. Nende üksikelemendid hakkasid otsekui omaette elu elama: nina ja silmad, kõrvad ja suu uitasid vabalt ringi mööda näoovaali, valisid ise enesele kohad, kus neile meeldis olla: nina võttis platsi vasakul näopoleel, silmad tõusid üles laubale, kõrv aga langes alla kuhugi kaela ja krae piirkonda. Kõik oli küll olemas, aga midagi polnud omal kohal. Kui olid vaadanud pikemat aega ta joonistusi, hakkas hirm: oleksid järsku sattunud nagu mingisse monsturnite maailma, kus kogu elu on üles ehitatud disharmooniale. Samal ajal tundsid, et neil piltidel on siiski oma mõte, et nad ütlevad mingis salapärases signaalide-keeles midagi tähtsat nende looja kohta. Ja alati tekkis masendus: siin kõneldakse keeles, mida sa ei oska

lugeda ega rääkida. Võib-olla tahetakse sulle öelda midagi olulist, kuid sa kuulad nagu kurt ja vaatad otsekui pime.

Mis see oli, seda me ei teadnud. Oli see tõesti mingi eriline ütlemislaad või lihtsalt oskamatu käe naiivne joon. Meie olime tookord hästi noored, ja küllap oleksime üsna lugupidavalt kummardunud ka selle suure mõistetamatu ees. Aga meie õpetaja kunstnik Muuk polnud enam noor, tema kippus mõnikord eitama isegi neid asju, mis enamikule inimkonnast olid pühad, ja kioskitädi kohta ütles ta kord, et «... mutt on andetu kui puunott». Siis, vähe mõelnud, lisas juurde: «Mina ise olen ka diletant, aga ma pole nii loll, et püüaksin midagi joonistada või maalida. Kunstiga teenib leiba ka teistmoodi...»

Olime tookord vaimustatud ka sellisest nihilismist; nii me kummardusime oma juhendaja iroonilise naeratuse ees ja uskusime, et need pildid pole tõesti midagi väärt.

Sellest polnud küll midagi — ega me ise teab mis geeniused olnud. Oli midagi muud, mille pärast esialgsest kioskitädist sai paari kuu pärast juba lehemutt, veelgi hiljem — õelus, irram, kõversilm ja nõiamoor. Me lausa võistlesime talle nimede panekul: kes mõtleb välja tabavama ja mürgisema. Praegu ei mäleta kõiki nimesid, samuti assotsiatsioone, mille alusel me teda nii või teisiti ristasime. Kõversilm tuli igatahes sellest, et üks silm piidles tal joonistusblokki, aga teine kõõritas üles, nagu jälgiks kogu aja meid. Nõiamoori nime-tuse sai ta oma suure nina eest...

Muidugi polnud me tookord kuigi õrnatundelised, võib-olla olime mõnikord isegi julmad. Aga tema tegi meie elu igatahes küllalt kibedaks. Küsimus polnud mitte ninas ega silmades, vaid tema alatises rahulolematuses, tema igapäevases virisemises ja irisemises, jah — isegi vaikimises, mis oli täis mürgist üleolekut kõigi vastu, kes talle ülekohtu teevad. Ja kes küll temale liiga ei teinud! Üldiselt terve maailm, spetsiaalselt muidugi meie kunstiringlased, alustades õpetaja Muugist ja lõpetades meie kõige väiksema, tagasihoidlikuma ja noorima kaaslase Peeter Vihmaga.

Muuk püüdis ta töid parandada, võttis pliitsi kätte, tõmbas eseme tõelised kontuurid paberile, seletas, et vaat nii ja nii... Aga tema vihastas, kiskus pliitsi tagasi, käratas: «Ärge rikkuge mu pilti ära. Mina näen nii ja joonistan sedasi, nagu ma näen, teie võite rääkida, mida tahate.» — «Ptüi!» tegi Muuk, nagu sülitaks. «Miks te siis üldse näitate mulle oma tööd, kui te nii tark olete...» Raputas pead ega vaadanud enam sinnapoolegi, kus «mina ise» istus.

Ega mutt sellest targemaks saanud. Istus ja pomises aga enesele nina alla:

«Näe, minust ei tee väljagi, nagu ma polekski inimene... Nii nad on, need kunstnikud. Raha võtma on esimene mees, aga et annaks nõu, juhataks, kuidas teha, seda ei ole. Ja-jah, niisugused nad on.»

See oli tema maneer. Ikka iseendaga kõnelda, aga nõnda valjusti, et kõik teisedki kuulevad. Ja ikka üldiselt, ikka üldiselt, ei ühtegi nime. Aga muidugi nii, et kõik mõistsid, kellega tegemist on.

No hea küll, on süda täis ja urised natuke, sellest oleksime muidugi aru saanud ja suuremeelselt vaikinud. Aga kui inimene igal koosolekul kõneleb aina ühest ja samast, siis saab lõpuks isu täis.

Vihma Peeter oli meist kõige vaiksem. Me kõik hoidsime teda. Seepärast, et ta kahekümne kilomeetri tagant linna sõitis. Ja seepärast, et ta uhke ei olnud ning meie arvamustesse tõsiselt suhtus. Aga kõige rohkem muidugi seepärast, et ta joonistas ja maalis nii hästi, nagu meie ainult unistada oskasime. Jaa, ta joonistas kuidagi teisiti kui meie. Meie ajasime käe pikka ja mõõtsime, kui pikk on nina või kui lai lõug. Kuid sellest polnud midagi kasu: portree polnud ikkagi prototüübiga sarnane. Aga tema: istub rahulikult, peaaegu ei vaatagi, keda joonistab. On portree valmis — tunned otsekohe ära. Ilusti töötas ta, kuidagi puhtalt, kindla käega, ja alati ikka nii, et pilt elas. Temal inimene kas naeris või oli kurb, mõtles või vihastas, aga mitte kunagi polnud ta elutu. Sellepärast hoidsime me teda. Ja missugused pildid tal kõik ei olnud! Suvel oli ta töötanud kolhoosis kalavastuvõtupunktis, talvel maalis suure pildi: sadam, kalakaste laaditakse para-

jasti kaile, eemal kerkib udu ja on õhtuselt hämar. Kohe saime aru, et kalurid on väsinud, aga rahul oma päevatööga ja pingutavad nüüd jõudu, et rutem kalalasti üle anda. Ja et kodus oodatakse neid...

Niisuguseid pilte tegi Peeter, ja pole siis ka ime, et meie juhendaja Muuk, kes oli küll ebaõnnestunud kunstnik, kuid hoopiski mitte ebaõnnestunud inimene, aitas teda igati: tõi õlivärve, hankis lõuendit, ja õpetas ning sehkendas teinekord tund aega Peetri pildi ees. Ja ka meil käskis ta vaadata ja pealt kuulata. «Näete, kuidas maalida tuleb! Õppige, see on kasuks.» Me vaatasime hea meelega. Ja tõepoolest, see oli kasulik. Sest kuigi me ei õppinud kunstiringis korralikult maalima ega isegi joonistama, siis vähemalt õppisime vaatama ja armastama tõelist kunsti.

Nojah, vaatame pilte, aga korraga hakkab nurgas üks sääsk pinisema, läbilõikavalt ja õelalt.

«Niimoodi meil vanade eest hoolitsetakse, eks see ole teada... Muudkui kõik noortele, mis vähegi maailmas on... Ja veel räägitakse, et meil seistakse kunsti eest ja et igal on suured teed ees lahti... Niimoodi, et mitte midagi ei saa teha, kui vana oled... Siis ei hooli sinust keegi, kõik aina ootavad, kuni ära kooled, niimoodi...»

Jah, niimoodi ta pirises ja tinises seal nurgas, ikka endamisi, kuid parasjagu valjult, et ka teised kuuleksid. Kuulad tema pinisemist ja kaob isu isegi pilti vaadata. Siis me ristisime ta — hüdraks. See oli kõige hullem, mida oskasime välja mõelda. Ja ma usun praegugi, et me ei teinud talle liiga. Tõtt öelda olime veel üsna tagasihoidlikud. Pealegi ei kestnud see kaua, üsna pea juhtus midagi, mis muutis mõnel määral meie suhtumist temasse.

See oli siis, kui Peeter tegi valmis oma parima pastelljoonise. Meil peeti koosolekuid õhtuti, tema jäi tavaliselt ööseks kultuurimajja ja sõitis alles järgmisel hommikul maale tagasi. Küllap ta siis öösel ei maganud, vaid joonistas. Pastellidega on tore töötada: kõigele jääb mingi soe suvine pehmus ja lembus. Pastellitaevas pole läbipaistev nagu akvarellil ega särav nagu õlimaalil, kuid ta on just niisugune, nagu kuumal põualsel suvepäeval, kus esemed otsekui kaotavad kindlad

piirjooned. Pastelltehnikas pole portree piirjooned kunagi teravad ega karakter eredalt välja toodud nagu õlimaalil: jääb mulje, et midagi on protreteeritavas jäädunud tabamatuks, et ta on joonistatud otsekui poolläbi- paistva kardina tagant ja sellepärast pole nähtud kõiki detaile, pisivarjundeid, pooltoone. Kuid selles on oma võlu, oma realism, võiks öelda. Sest kas me tõepoolest suudame kunagi kujutada ühesainsas pildis inimest tema täiuses, kogu mitmepalgelisuses?

Me kujutlesime, et pastell sobib kõige rohkem laste või siis soojade ja helgete iseloomude kujutamiseks. Sellepärast olimegi algul üllatusest tummad, kui nägime Peetri portreed. «Issand, see on ju... hüdra!» hüüdis keegi meist.

Tõsi, just see ta oli — hüdra, ja kõik need teised nimed. See kortsuline ja vagusid täis nägu, see suur, aga õhukeseks kulunud nina, see suu ja kaks eri suunas piidlevat silma. Ja ometi seisime ta ees hämmeldunult ega mõistnud, mis on lahti. See seal pildil oli tema, hüdra, aga niisugune, nagu me polnud teda varem kunagi näinud. Me seisime ega uskunud oma silmi.

Jääb vist küll igavesti Peetri saladuseks, mismoodi suutis ta kujutada nii, et ühes portrees oli koos terve inimese arengulugu: tema lapsepõli, õitsev noorus ja kortsuline vanadus. See näib olevat võimatu. Ja ometi tundsin selle vana kiusliku naise kortsuliste näojoonte taga tema kunagist avalat ja kõigele vastuvõtlikku noorusaega, tema unistavat vaadet ja vallatult poolavali naeruskisuud, tema tõsist täiskasvanupilku, milles polnud midagi sapist ega irisevat.

Ja mõnigi meist jäi arvatavasti tookord seal pildi ees mõttesse ning jõudis võib-olla esmakordselt järeldusele, et mitte ükski iriseja pole hällist saati iriseja ja et need kurrud ning künnivaod näos pole mitte igipõlised, vaid on tekkinud aegade jooksul. Me hakkasime nagu mõistma veidi seda, mida filosoofias nimetatakse asjade ja nähtuste üldiseks seoseks ja vastastikuseks tingituseks. Ja võib-olla valmistas see pinda ühele üldistusele, milleni jõudsime alles aastate pärast: inimene on rohkemal määral keskkonna saadus, kui me oleme harjunud mõtlema, ja me kõneleme küll sageli

kapitalistliku korra kahjulikust mõjust inimesele, kui aga ise kokku puutume nende vaimsete invaliididega, siis me sellele ei mõtle, vaid püüame kiiremini eemale saada. Tülikas ja piinlik seltskond, sellepärast. Ja öeldakse ju, et küürakat parandab ainult haud.

Ma ei usu, et see alati ja igal tingimusel nii on.

Me jälgisime salaja, mida kioskitädi tegi, kui ta tuli ja märkas enda pilti. Õieti ei märganudki ta seda kohe, vaid hakkas hiline misahmis oma vanast «ämmaemanda-sumadanist» pabereid ja pliiatseid välja tõstma. Ta vist arvas, et me teeme jälle midagi natuurist, nagu talvel tavaliselt kombeks oli.

Nii libiseski ta pilk ükskõikselt üle portree, võib-olla veidi imestunult, et kas siis nüüd hakatakse juba piltide järgi joonistama.

Aga hetk hiljem vaatas ta uuesti seinale, nagu oleks talle järsku midagi meelde tärpanud... ja nii ta jäigi istuma, pilk naelutatud seinale.

Me kartsime veidi, teadmata, mis juhtub.

Ta vaatas ja vaatas ega lausunud sõnagi.

Juhtus see, mida me ei osanud kujutellagi: ta vaikis terve selle õhtu... Ta vaikis kogu järgneva nädala, ja me ei kuulnud kordagi tema sääsepirinat, tema rahulolematut nurinat.

Pärast seda hakkasime me teda uuesti nimetama nii nagu alguses — kioskitädi. Sest olgu pealegi, et ta joonistas võimatult ja tegi meie elu mõnikord kibedaks: ta sai tõelisest kunstist vähemalt aru. Eks ole seegi midagi väärt!

METSA-AEDNIK

I

Metsavahi-vanataat istus lävepakul ja kohmitses jalarätte ümber pahklike kõntide keerata. Minia, lüpsik käe otsas, tuli laudast ja uudistas pärida, kuhu taat minema hakkab; lõuna varsti laual.

«Lähen seeni vaatama...» vastas ta kummikuid jala otsa sikutades.

Siis see algas! Minia, poeg, pojapoeg — kõik nad hakkasid talle seletama, et ärgu mingi kuhugi: ilm ka nii kahtlane, vaata et keerab veel sajule.

Ta naeris nad välja. Naeris nii, et habe tudises lõua otsas, siis vihastas ja kähvas:

«Või mind, vanainimest, narrimas... Mul põlves parmumeeter... Tean teist paremini, kunas ilm vihmale säeb...»

«Ära mine, isa,» lausus minia paluvalt. «Kui sa seeni isutad, eks Henn lähe ja too.»

«Lähen aga jah,» kohmitses ta rehe alt korvi võtta. «Taat, sa pidid hagu hakkama peeneks tegema,» hüüdis Oskarist poeg.

«Küll jõuab, kui tagasi tulen,» viskas ta üle õla, lauasahtlist nuga otsides. Ise pomises habemesse: «Tea, mis veel kõik meelde tuleb...»

Ja kõmpiski Sauli-vana alla heinamaale ja sealt üle Artuse raba seenemetsa.

«Jonnakaks teine läinud nagu laps,» lausus minia.

«Jah, vanaks on jäänud,» vastas poeg mõtlikult. «Aga hing on teisel kange... Mitte ei kärsi paigal olla.»

Seejärel jätkasid nad lühikese sügispäeva kasinaid talitusi.

II

Taat kiirustas, et pääseda rutem koduste pilkude alt. Talle enesele tundus, et kõnnib ruttu. Kuid ta samm oli lühike ja tõnts ning kaua oli näha kodumaile ta minek: selg kühmus, luitunud nokatsmüts peas ja seenekorv käevangus. Siis kadus ta kuluhalli heinamaa ja pruunide turbamätaste vahele. All, Artuse rabas, muutus ta samm kohmakamaks ja aeglasemaks. Karjapoisiajad on ammugi möödas — ei ole tast enam hüppajat mättalt mättale, turnijat mööda latte, mis on heidetud üle roostepruunide soonekohtade. Kepp kuluks abiks... Kuid ta ei võta seda mitte kätte. Siis neil seal hea parastada: näe, toe najal ainult liigub, aga ringilõõskamist ei jäta.

«Või vihma hakkab sadama,» torises ta veelgi — solvunult ja pahaselt.

Küllap juba teada, mis vihma nad seal ennustavad. Kardavad, et ta jääb metsa. Hakka veel vanameest otsima, aja küla jalule. Seda nad kardavad.

... Siis jõudis ta üle lageda Artuse raba, esimeste kuuskede varju. Siit ei paistnud enam metsavahitalu. Vanataat seisatas, toetas selja vastu puud ja pühkis käeseljaga üle otsmiku. Käisele jäi tume higilaik. Võiks ju natuke siin istudagi, mõtles ta, selg vastu kuuse-tüve, nagu kahvatu, ja siiski veel sooja päikese poole.

«Või vihma tuleb...» urises ta uuesti. Kuid polnud

ta hääles enam kurjust. Ta unustas pahanduse... Pea kohal kiikusid tasa-tasa kuuskede nooljad ladvad, mille sinirohelses kirendasid üksikud heledamad laigud: kased puistasid lehti. Nii on see ikka olnud sügiseiti, et ta muutub mõtlikuks ja kipub ihuüksinda metsateedel hulkuma, meenutades möödunud päevi. Nii on see ikka olnud — juba tollest kaugest minevikuajast, kust pärinesid tema esimesed mälestused. Sest üks ole ta alati elanud ühist elu nende metsadega, nukrate lehelangus-aegsete sügiste ja pakaseliste lumehangsete talvede ja kuumade vaigulõhnaliste suvedega. Ja ikka on tal õhtul magama heites virvendanud silmades puulatvade kiikumine ja kõlanud kõrvus mändide rahutu kohin.

Ei, kahju pole ta küll kunagi tundnud, et õppis selgeks oma isa ameti ja jätkas tema tööd siin kauges laanesopis — eemal suurtest käidavatest teedest ja rahvarikkaist küladest. Juhtus ju sedagi, et ilusatel soojadel aastaaegadel sõitsid siia Tulimäe laante viimasesse nurka suvitajad pealinnast. Kaebasid, et linnaelu rikub närve, et kõrvad huugavad trammide kolinast, autode pasundamisest, ja kiitsid laante vaikust ning segamatut rahu. Siis olid nad kõndinud temaga koos mööda metsi, peesitanud raiesmikel päikesekullas, supelnud läbi luha kulgevas jões... Aga pikapeale olid nad hakanud igavlema ja kaebama, et metsatagune vaikus on ikka liig mis liig ühele linnainimesele... Ja siis sõitsid nad tagasi ning mõnegi suvitussaksa silmades oli jumalagajätul vilksatanud säde kaastunnet inimesele, kes peab kogu elu veetma niisuguses kauges laanekurus.

Ta oli muianud üleolevalt ja mõelnud: mis teate teie sellest... Või igav hakkab! Teil, maivanderitel, võib ju hakata igav niisama logeldes... Aga temal on oma töö ja see ei anna mahti igavusele. Tal on külvilapid raiesmikel, kus umbrohi tikub noori männitaimi läm-matama; tal on noored kasvumetsad, kus tuleb harvendus- ja valgustusraiet teha, ja suured täiskasvanud metsakvartalid on tal, mida tuleb metsakahjurite eest kaitsta. Muret ja hoolt nendega küll ja küll!

... Siis tõusis ta. Hea oli istuda siin, selg vastu tüve, nägu päikeses. Aga ta tahtis kõmpida täna kaugele,

teispoole luhta, ja sellepärast polnud tal enam aega. Sest nüüd teadis ta: mitte seente pärast polnud ta võtnud ette seda käiku. Seeni jõuab korjata ka tagasiteel, kollaseid kikkaseeni kaskede alt ja pruune männiriisikaid otse teeservadelt. Kuid enne peab ta käima küll seal luha- ja rabavahelisel põlendikul, kus neljakümne kaheksanda aasta kuival põuasuvvel oli puhkenud suur tulekahju, mida käis kustutamas kolme ümberkaudse küla rahvas. Tulest saadi võitu, aga enne jõudis see hävitada mitme kvartali jao ilusat mastimetsa. Sinna põlendikule oligi tal täna asja.

III

Tõsi seegi, et nüüd oleks aeg juba puhata, hagu katki täksida ja kodu ümber koperdada. Ta saab aru, et mitte halva pärast ei korrutata talle iga päev neidsinatseid sõnu. Ka teab ta, et südamega pole kõik korras: kipub vahel puperdama, ja siis tunneb ta, et õhku ei jätku hingamiseks.

Aga südamega on ennegi juhtunud, et kisub teine kokku, nii et valus sööst jookseb rinnust kurku. Elu on metsakurus ikka olnud rahutu ja mitmepalgeline.

Seda mäletab ta selgesti, kuidas tuli otse sõja kannul kaugelt tagalast kodustesse paikadesse. Siis oli ta rõõmustanud, et leidis eest kodu tervena ja pere puutumatuna. Seejärel oli esimeseks käiguks metsa minna, et öelda «tere» vanadele tuttavatele metsahiidudele ja vaadata, kuidas on sirgunud need väikesed männipoisid, kelle ta lahkudes jättis alles mullast päid tõstma. Siis oli ta sammunud mööda kvartalisihte kuni vahtkonna põhjaserva, Iugemäe suure kuusikuni, kuid seal nägi ainult lagedat kännustikku ja mädanevaid puudevirnu — katkupsa ja haiguste kollet.

Ta oli istunud jõuetuna kännule ja tundnud, kuidas südamest käis läbi valus piste. Siin oli kahe inimpõlve hool ja töö nagu laastatud linn tema ees. Jah, koduteel oli ta läbi sõitnud nii mitmestki rusudes linnast, astunud mööda alles suitsevaist varemeist ja vaadanud silma kodutuile inimestele. Aga seda polnud ta

arvata osanud, et nad hävitavad selle kolme aastaga tema kõige paremad metsad — viiskümmend hektarit Iugemäe kuusikut, kus kasvasid puud, mida andis kahel käel ümber mõõta, et nad raiusid lagedaks kirkutee servast algava mastimänniku ja viisid minema luha äärest longus okstega kasehiud, mis olid jäetud sinna ilu pärast kasvama.

... Aga siis lõppes sõda, hävitamise asemel hakati ehitama ja taastama. Ehitama hakati linnu ja külasid, inimeste eluasemeid ja tehaseid, koole ja teatrimaju. Sellest räägiti ajalehtedes ja jutustasid inimesed, kes seda oma silmaga pealt näinud või kaasa löönud.

Ka tema hakkas praavitama haavu, mida sõda tõi metsale. Tõsi, puud, mis olid lõigatud palkideks või saetud koguni laudadeks — neid ei saanud ta mitte nagu muinasjutuvõlur kokku liita ja uuesti kasvama panna. Nende kännud kiskusid vihma ja tuule käes tumedaks, sinna hakkasid uuristama käike putukad ja siis hakkas neil toksima rähn.

Ta võis ainult koristada metsa alt poolkõdunenud palke, põletada oksarisu, koorida kände ja võtta maha poolkuivanud jässe, mis kõik olid metsakahjurite levikukoldeks ja ohustasid terveid puid. Ta oli märganud kuuskede tüvedel rohkem kui harilikult vaigujooksu; kooreürask ajas seal oma käike. Ta oli märganud, et noored männitaimed kipuvad kuivama ja vajuvad küljeli — see oli maipõrnika-tõukude töö. Ta hävitas nakkuskoldeid ja kaevas püünisauke — tema ja paar hooajatöölist, keda talle metskonnast appi oli antud.

Nendest jätkus ka, et Iugemäe raiesmikul kultuuri-lappisid lüüa ja talvel seemnekäbisid korjata; jõudumööda püüdis ta kasvatada uut metsa, et maa ei jääks mitte kauaks tühjaks ega hakkaks kandma metsikut vilja: väärtusetut lepavõsa ja tuulest külvatud kasevibalikke ning haavapässe, mis kasvasid palju rutem kui mänd ja kuusk ning lämmatasid viimased oma varju.

Kuid seda ei saanud ta segamatult teha: noil sõjajärgsetel aastatel saadeti vahtkondadesse laiali suured raieplaanid. Siis pidi ta mõõtma välja lanke, kluppima puid ja märkima neid nagu surmamõistetuid.

Purjuspäi oli ta poe juures vandunud, et nüüd võtavad pöörased maha lipuwardajamedused kõikad ega jää Eestimaale üldse enam metsa. Ja siis oli ta töotanud, et kui ta saaks kätte need mehed, kes nõnda kirjutavad käske meie metsade laastamiseks — et siis pargiks ta kaigastega tuliseks nende seljad, et neil poleks isu enam niisuguseid plaane teha.

Nii oli ta vandunud poe juures, kus külarahvas käis tikke ja suitsu, seepi ja soola ning petrooleumi ostmas ja kus mehed istusid mõnikord viinapudeli taga ning arutasid maailma asju.

Aga sellest vandumisest oli keelt kantud ka valla-komiteesse ja siis tuli tal minna aru andma Söödi juurde, kes oli vallas tookord partorgiks.

«Sa, mees, agiteerid nõukogude korra vastu,» oli Sööt talle, kulm kortsus, kurjalt käratanud. «Tahad metsavarumisplaani nurja ajada!»

Aga vanamees — ehee, veel praegugi kisub nägu muigele sellele mõeldes — polnud teda kartnud, vaid samaviisi vastu sähvanud: «Mitte metsa-, vaid kaika-varumisplaani tehakse meil...»

Siis oli Sööt tagasi tõmbunud ja öelnud: «Teed asja hullemaks, kui see on — sina paanikatekitaja. Kulbilohus on sul parajad laasimisküpsed kuused... Ja Vehendi põldude servas on kakskümmend hektarit kaheksakümneaastast männikut. Kooner oled, vaat mis!»

See oli ta segadusse viinud — see ikka, et teine teab tema metsa nõnda hästi, nagu oleks ise seal käinud.

«Noh, kuidas on?» jätkas Sööt. «Kas tood mulle kümme rummukaske — ja lõpetame kaebuseasja ära?»

«Mitte punast halgu ei saa sa, pane kinni, kui tahad,» vastas ta viha ja nõrdimusega.

Selle peale oli partorg naerma hakanud: «Näha, et oled sitkest puust... Aga niisugused jutud jäta maha. Endale teed halba: kaevati, et õonestad nõukogude korda ja hangeldad metsaga...»

«Kes seesugune küll olla võis?» küsis ta ja tundis, et peab istuma: süda hakkas jälle puperdama.

«Kiri oli allkirjata... Pea meeles, metsa-aednik: kus

ausalt tööd tehakse, seal on ka kurje silmi kõõritamas. Ajad on veel niisugused.»

Ja siis rääkis Sööt veel sellist juttu, mida nimetas naljatoonil poliitõppuseks.

«Ajad on veel niisugused, et võtame metsa rohkem maha, kui juurde kasvab. Pole midagi teha. Sõda hävitas, nüüd peame uuesti ehitama. Peaksid seda ju teadma.»

Jah, vana Sauli oli näinud rusudes linnu ja vaadanud silma kodutuule, kellel polnud peavarju. Ehitada tuli, iga ehitus nõudis puumaterjali — sinna polnud midagi teha.

«Kaevandused tahavad tugiposte, paberivabrikud haavapakke, mööblitehased kaski. Ükskord tuleb aeg, kus me metsa rohkem ei lõika kui juurde kasvab. Aga praegu... teistmoodi ei saa.»

«Jah,» mõtles ta koduteel. «See on kõik õige, aga ka see on õige, et mulle on südamelähedasem metsa külvata kui lõigata.»

IV

Taat on jõudnud metsast välja ja kõnnib mööda porist teed, mida piiravad kahelt poolt kraavid ja kraavipervedel pajupõõsaste liigirikkad read.

Ta jõuab sillale, mis viib üle kiira-käära lookleva jõe, ja silmitseb hüva- ning kurakätt laiuvat tasast heinamaad. On alles avarust sel luhal! Algab ta põhjast Sangla rabadest ja lõpeb Valgjärve-äärsete madalvesiste heinamaadega. Seal põhjas hüütakse teda Lullikatkuks, siin lõunas Mikuluhaks — küllap vist omaegse luhavahi talu järgi.

Suviti käivad mitmed kolhoosid all luhal heina tege- mas. Hein kasvab rinnuni, aga niita tuleb käsitsi — masinat see maa ei kannu. Kostub siis vikatiluiskeid ja heinaliste huikeid mitu nädalat, enne kui kõik kaared on kuivanud, rukka pandud ja kuhjalava juurde kokku veetud. Kuid juhtub ka teisiti. Vihmastel suvedel täidab luha veega ega lase heinalisi üldse ligi. Kui saadki niita, mis sellest kasu: kuivatada ikka ei õnnestu. Mädaneb mustaks kogu su töö ja vaev.

Sellepärast on seda Mikuluhta mitte ainult kiidetud, vaid veel enam laidetud ja lausa vannutudki — et on teine nagu ihne peremees, kes ühe käega annab, aga teisega võtab, või mis veelgi hullem: ainult näitab nagu narrimiseks, aga kui võtma lähed, pistab tagasi tasku.

Mitte ainult kolhoosnikud, ka Sauli metsavaht on kurja pilguga vaadanud seda rohelist lagendikku ja mõelnud: halba teeb ta rohkem kui head. Sest üks vaju tema ilusad männimetsad ja kaasikud juba tükk maad enne luha äärde jõudmist küüru ning poe arglikult paju- ja lepapõõsaste, kitseuibu ja sanglepatihniku varju. Ei kannata suured puud välja seda märga, ainult paju ja teised vähenõudlikumad põõsaliigid peavad vastu. Sadade hektarite ulatuses ainult võsapadrikuid metsade asemel — missugune maa raiskamine! Eks ole ju seegi maa, mille eest on võideldud ja verd valatud?

Aga kevadel liikusid külas jutud ringi, et kolme ümbuskonna kolhoosi — kahe miljonäri ja ühe muidumehe — ühisel nõul ja jõul kavatsetavat Mikuluhta hakata kuivaks tõmbama... Et siia tuuakse kraavi- adrad, linttraktor ja kus maa ei kannu, tulevad mehedki labidatega platsi, ning siis tõmmatakse kraavid jõeni välja; jõe ääres aga müriseb ekskavaator, puhastab sängi mudast ja liivast, kändudest ja prahist. Siis pääsevad veed voolama ja varem või hiljem muutub luht kuivaks, temast saab kultuurheinamaa või koguni uudismaapõld.

Niisuguseid jutte räägiti külas ja arutati poe juures. Seda'p see metsavahtaatki silmitses nüüd kahele poole teed laiuvat heinamaad uudishimulikult, et kas äkki ongi juba midagi teoksil...

Kui nii, mõtles taat, et kuivatatakse heinamaa, ega siis metsaalunegi enam märjaks jää. Võib-olla hakkab ükskord nende võserikkude ja võpsikute asemel sirguma siin luha servas täismets. Oma vaimusilmaga ta kujutleski seda juba. Aga esialgu oli ümberringi kõik alles tühi ja mahajäetud. Polnud siin kraavitajaid ega torutajaid, ainult vatsakad kuhjad seisid kõrgemate põndakute peal nagu valvurid... Või siiski, vaata, kas seal eemal ei helenda midagi ebaharilikku. Kui lähemale

jõuad, näed, et risti üle heinamaa jookseb tikkude ja vaiade rida. Ja vähe eemal märkad teist samasugust. Jõuad sinna, näed kolmandatki . . . Jaa, kui juba kraavitrassid on välja laaditud, siis on juttudel tõepõhi all. Siis saab küll kodukülaski loodus teisemaks. Vikatiluiskamise asemel kostub niidumasina tärinat, kuhjade asemel kerkivad rõugud, ikka pikkades ridades ja üks-teisele hästi lähedal; palderjani, ojamõõla ja tõrvalille asemel tõuseb halja müürina timut ja ristikkein; paju-puhmaste asemel sirutavad latvu taeva poole kuuskede nooljad kroonid ja kaskede kaharad ladvad.

Seda kõike nägi taat nõnda ilmsi, et kui ta taas märkas enda ümber kuluhalli heinamaad üksikute valgepealiste ädallilledega, vajus ta norgu ja ruttas luhalt lahkuma. Kui oled juba nõnda vana, et sind on «pinsi peale» määratud, siis kipud rohkem mõtlema töödele, mis tehtud, ja aegadele, mis seljataha jäänud. Ning isegi vähe valus on teada, et üsna pea muutub loodus siin teiseks, rikkamaks ja paremaks, selliseks, nagu oled unistanud teda näha, — aga siis pole sinust enam tema nägijat.

V

Tee pöördus vasakule ja jõudis peatselt tagasi kasvumetsa alla. Ühtlaste tihedate ridadena sirgusid kahel pool teed männid — tüvest pruunid, ladvast rohelised. Ka seda mäletab ta, kuidas ja mis ajal need seemned mulda puistati — pool eluiga tagasi. See oli tol kuumal suvel, kui Leena kadunüke esimese pojaga maha sai. Tema kutsuti veel metsast koju, pidi ämmaemanda järele sõitma. Ja kui kõik õnnelikult lõppenud oli, sammus ta siia luhaäärsele kvartalile ja aitas naistel oma käega külvilappidele seemneid puistata. Ise oli ta mõelnud: külvab selle metsa poja nimele.

Ja nii nad kasvasid — ühealised, tema poeg ja see männik. Poisist on saanud juba täismees, aga männid on ikka veel poisikeseealised. Nad on jõudnud pikaks venida, et pead kaela sirutama, kui tahad latva vaadata. Aga peenikesteks on teised jäänud — parajad venele mastiks või keset õue lipuwardaks. Läheb veel

aastakümneid, enne kui parajaiks palkideks tüsenevad. Metsaga on ikka nii, et sina küll külvad, aga lõikajaiks on juba teised. Sellepärast tuleb hoolsalt külvata, et varakult kasvama pääseksid...

Nemad seal metskonnas polnud seda mõistnud. Eks nimetanud nad teda põikpäiseks vanameheks, kes ajab oma jonniga pane nende plaane miskiks. Ikka sellepärast, et ta oli koosolekul vastu raiunud: ei võta mina endale viha- ja luuategemise plaani. Senikaua, kui mul veel kohta on, kuhu seemet puistata, ei hakka ma linnasakstele vihtasid meisterdama. See pole metsavahi amet.

Siis oli noor Sadala Karusk teda pilganud ja pilanud: «Sauli võiks parem kolhoosi aednikuks minna, siis saab ta nõnda palju istutamise tööd, kui süda lustib.»

Sadala oli põhjapoolne vahtkond, ja et noor Karusk nõnda ütles, polnud talle üllatuseks. See peiar oli ennegi ta peale hammast teritanud. Tema omakorda polnud aga kunagi oma naabrimeest täismeheks pidanud. Rohkem kui metsas nähti teda poe juures käratsemas või, mantlihõlmad laiali ja nägu kaklusest kriimul, küla vahel taarutamas. Ei hoolinud ta metsast ega oma punapäisest Reedast, kes pidi üksinda kodu eest hoolitsema ja lapsi toitma. Ei hoolinud neist, vaid lõõskas võõrastega ringi — kuulu järgi isegi selle pooltotaka karjaplikaga, kelle häbitu kiljumine kostus vaikesel õhtutel Kondi lauda juurest teise küla otsa.

Niisuguseid nükkeid ei pannud vana Sauli miskiks. Ta oli vastanud, et metsas on vaja ka aednikke, mitte ainult sae- ja kirvemehi ning... vihategijaid. Kuid siis oli ta vait jäänud ning lasknud enesele luuaplaani ikka peale panna. Selle vastu oli raske üksinda välja astuda: teised oleksid õiendama hakanud, et mis mäng see on, kui üks peab vihtu tegema, teine vaatab seda nalja, käed taskus, pealt.

Koduteel oli mõelnud, et üks asi on plaan, teine selle täitmine. Ei pane tema oma töölisi vihaleheseid korjama ega luuaraage lõikama. Neil on muud, on tähtsamat teha. On kvartalisihte puhastada, on hooldusraieid teha, taimeaedu ja metsakultuure hooldada.

Hiljem oli ta veel rohkem mõttesse jäänud ja sedasi kalkuleerinud, et kui just juhtuks väljastpoolt rahvast appi saama — nendel võiks lasta vihtu teha.

Ta oli käinud kolhoosiperedes, kus teadis kooliealisi lapsi või vanemat rahvast olevat ja kauples nii tükkhaaval oma vihaplaani maha ja mõned tuhanded vihad ning luuad üle plaanigi. Sooh, ei jää tema pärast linnarahva põrandad pühkimata ega seljad vihalõhmust ilma.

Kui metskonnas selgus, et tema on ainukesena plaani täis saanud, viskas Sadala mees jällegi sapiselt: «Oleks võinud ka meie plaanid Saulile anda: temal vist vihategemise masin leiutatud...» Nii varjas Sadala lõõpimise taha oma piinlikkust: tal tühihingel polnud ju midagi tehtud.

Kuid seegi lõõpimine ei tähendanud vanale enamat kui kärbse pirin; oma südames oli ta isegi rahul ja mõtles: näe, saite nüüd, arvasite, et jätan plaani täitmata. Aga täitmata jättis hoopis Karusk — see lõuapoolik, kes oma vahtkondagi rohkem suuvärgiga kui tõsise tööga korras peab. Tookord oli ta arvanud, et Karusk niisama paljast lõõbist jaurab. Alles hiljem hakkas mõistma, et teisel on tõsisemad plaanid taga.

Kord, kui juhtusid ühtäkki poe juurde, ostis naabri mees pudeli va kanget ja karbi räime tomatis. Siis löödi pudelil kork eest, konservikarbi kaas lõigati pussnoaga lahti — ja kaks metsavahti läksid sirelipõõsaste vahele peesitama, «ühte mõistlikku juttu» puhuma, nagu tähendas Karusk.

No üks nad siis ajanudki esiti muhedat juttu — üraskestest ja raieplaanidest, tulekaitseribadest ja vaigutamisest. Sadala oli vandunud kolhoosimehi, et need rüüstavad ise oma metsa ära. See oli muidugi õige, sest kolhoosil õiget metsavahti ametis polnud ja kui küttepuid või muud raiumist oli, siis, selle asemel et heinamaadelt kõveraid kase- ja männijasse korjata või kraavipervi leppadest puhastada, võeti tõepoolest ikka seda kõige paremat metsa.

Aga kui Sadala lausus, et kolhoosimetsade hooldamine tuleks neile anda, siis noogutas Sauli küll pead, aga südames naeris ta: sellepärast sa, va rebane, pead

mul sihukesi plaane, et siis oleks parem metsa maha hangeldada. Või kes seda ei teadnud, et Sadala jõi silmanähtavalt rohkem, kui ta kukkur kandis. Või kas need ringitlutamised ja pruutide pool käimisedki tühja taskuga tehti. Küllap ta kvartalitel võinuks leida tembeldamata kändegi, kui hästi otsida.

Hiljem hakkas naabrimees väikselt jommi jääma: ta koputas enesele vastu rinda ja ütles:

«Siin on mees, kes oskab elada ja inimestega läbi saada. Sel mehel pole tööväest puudus ega ole ka keegi kaevanud, et Sadala koonerdab maksmise juures.»

«Kui korjad kolhoosist ärajooksjaid ja igasuguseid vandereid...» oli ta südames vastu vaielnud, aga vaikunud, sest viinapudeli juures ei sobi tüli tihkuda. Ei saanud siiski lausumata jätta: «Noh, need tulevad ja lähevad — ei need metsa armasta...»

«Õige, et metsa ei armasta, aga raha armastavad. Ja raha — see paneb rattad käima... Või mis pruut see metski ära ei ole, et temast nii väga tuleks hoolida. Noh, sina ja mina hoiame iga puud... Aga ega igaüks nõnda... Või kauaks meidki. Näe, sinagi, Sauli, oled varsti oma aja ära teeninud ja lähed pinsi peale...»

Siis oli Karusk jälle kulistada tahtnud, aga leidnud, et pudel on tühi ja uuesti, hõlmad laiali, poe poole hilbanud.

«Kae kus tõhk — või juba saadab pinsi peale,» mõtles ta üksi jäädes solvunult. Sellise jutu peale oleks nagu põhjust ära minna. Aga uudishimust oli ta siiski paigale jäänud, et näha-kuulda, mis sellest loost veel saama hakkab. Ega Karusk ilmaasjata kedagi jootnud. Küllap seal taga peab midagi olema.

«Vaata, Sauli vana,» oli naabrimees uue pudeli juures oma juttu jätkanud. «Mina olen seda asja järele mõelnud ja aru pidanud, et kui sina ükskord ameti maha paned, siis oleks ühte meest sinna asemele vaja... Ja siis olen ma mõelnud, et eks oma inimene ole ikka parem kui võõras, et mis oleks, kui nii jutu sees — nii moka otsast — vahel metskonnas ütleksid, et eks see õige mees Sauli vahtkonda oleks küll Karusk. Sest ega sellest ole midagi, kui minu vahtkonda võõras tuleb: seal rohkem sood ja raba kui metsa. Aga Saulis

peab olema peaga mees, kes ikka jagab metsa-asjades ja ise on ees ning taga...»

«Mul poiss koolist tulemas,» ei osanud ta esimese ähmiga muud vastu kohmata. Et tema peaks oma metsa jätma niisuguse mehe kätte... Ja et see julgeb üldse sihukest asja mõeldagi...

«Einoh, poiss nüüd enam koju tuleb...» jätkas Karusk. «Tema läheb sinna, kuhu koolist saadetakse — Saarde või Siberisse... Sest eks seda ole teada, et need, kes riigi kulul koolis käivad, peavad minema pärast sinna, kuhu riik käsutab — kas või pärapõrgusse.»

«Et sa ise lähesid pärapõrgusse,» oli ta mõttes hüüdnud. Valjuhääli kostis ta Karuskile nõnda vastu:

«Sauli sina küll ei tule, seda mina vannun siin...» — ta hääli oli kõlanud sealjuures peaaegu pühalikult — «vannun siin, et kui sinusugune mees tuleb Sauli metsasid rüüstama, siis mina tõusen kas või hauast üles, aga minema su ajan.»

«Möh,» oli Karusk tummalt jäänud talle otsa jõllitama ja alles siis, kui ta oli jõudnud juba majanurga taha kaduda, pääsesid tolle keelepaelad uuesti lahti.

Oi, vana Sauli, mis sulle siis kõik järele ei sadanud! Esimese raksuga vihises läbi õhu tühi pudel, siis aga lendasid niisugused vägisõnad ja ähvardused, et rahvas tuli poest õue kõrvu kikitama.

Nõnda lõppes see lühikene «sõbrameeste» külitamine sirelite all.

Ega ta lootnudki, et Karusk asja unustab. Oli see mees muidu, mis oli, aga uhkust jätkus tal õige mitmest. Kui enne oli ainult muidu-nöökimist ja sõnadega torkimist, küllap siis edaspidi võis oodata lausa pussnoaga pistmist.

VI

Rahutuloomulised, muutlikuilmelised on Lõuna-Eesti metsad. Ei ole see põlislaas, kus võid sammuda päevade ja nädalate kaupa, ümberringi padrik ja kuusehiud, surnud puud risti-rästi üle sõnajalapuhmaste murdunud, ees ei teed ega rada, nii et pead kohati ronima üle tüvede, tungima läbi oksaräga. Jah, see pole

põlismets, kuhu inimkäsi ei istuta ainsatki kuusehakatust ega korista keegi ürasekipuid ja tuulemurdu.

Siin on rohkem jälgi inimkäte tööst kui looduse tujukast tuulekülvist. Sirged kvartalisihid lõikavad metsa ruutudeks. Enamasti juhtub, et ühel ja samal kvartalil kasvavad veel väga mitmesugused puistud: siin noor kasvueelne männik, seal tihe ja hämar kuusik. Juhtub sedagi, et ühel ja samal kvartalil sirgub nii noor kuusekultuur kui ka rabaäärne saja-kahesaja aastane, aga vaksapikkune männik.

Tõsi küll seegi, et ühe vahtkonna ulatuses on erinevused väiksemad — näiteks Sauli vahtkonnale andis üldilme pruunitüveline ja kaharaladvaline pedajas. See endise järvepõhja liiv, need kinnikasvanud kaldaluited olid vastuvõetavad vähenõudlikumale männile, ja inimkätest rajatud sirgetes ridades nad kasvasid siin nagu lõppeda-tahtmatud sportlaste rivid, lõigatud aeg-ajalt katki kaskede heledaist kolonnidest ja kuusekindralite tumedast paraadvormist. Nii nad laiusid ülalt Rõngu ja Rannu vooreseljandikelt kuni alla Võrtsjärve sinihalli veepeegli, ulatudes kohati otse kaldajärsakuteni, kohati jättes kitsa riba põldude ja hallide taluhoonete jaoks.

Tea, tuli see harjumusest või millestki muust, aga kõige kodusemana oli vana Sauli tundnud ennast ikka siin, mändide keskel. Kuidagi rahustavalt mõjus nende tüvede pastellpruun ja latvade akvareljas rohelus. Männikualune oli õhu- ja valguserikkam, rõõmsam ja rahumeelsem. Kuusik oma tumedate tüvede, tiheda oksavõra ja sinkjasmustade kroonidega, mis varjavad taeva, on liiga sünge, kaasik tüvede mustvalge mustriga liiga rahutu.

Oli see nüüd nii või hellitas vana Sauli omas mõttes neid Tulimäe männikuid lihtsalt sellepärast, et nendesse oli kätketud kogu tema elutöö — seda ei oleks osanud ta isegi öelda. Aga ühes oli ta küll kindel: kui peaks juhtuma, et ta hommikul ärgates ei leiaks enam neid metsi, neid elavaid puid — siis... siis poleks nagu üldse mõtet tema elul. Siis on nii, nagu polekski olnud elu ja tööd, pikki teekondi läbi vahtkonna, kätega sobramist külvilappide niiskes mullas, sihtide rajamist läbi padrikute ja võsade...

Ei, mets pole temale ainult mets: nii- ja niimitu hektarit nii- ja niisuguse boniteedi ja täiusega, nii- ja niimitukümmend tuhat tihumeetrit massi. See on kogu tema elu, tema rõõmud ja mured, isegi tema unetud ööd on siin ümberringi ja jutustavad talle möödunud päevadest.

Ja nii mõnigi päev ja töö kerkib nõnda selgesti meelde, nagu oleks see kõik olnud alles eile või üleile. Siin ta kuukab nüüd minna, tühi seenekorv käevangus, ja seal eespool ootab teda Kondi põlendik — neljakümne seitsmenda aasta metsapõlemise vaikiv tunnismees.

Ta tundis südames ennastki tookord süüdlasena, et hävis suur mets. Tõsi, ta oli teinud kõik, et kaitsta seda tulekahjude eest. Kõik, mis tema võimuses oli üldse teha. Sihid olid üles äestatud ja kraavidelt võsa raiutud. Ka ise hulkus ta metsas, tundes rahutust põuasuve pärast. Tundes rahutust, kuigi metskonnas oli tulevalvetorn ja seal kõndis päev läbi edasi-tagasi inime, kes pidi jälgima ja aegsasti teatama, kui kusa-gilt sellest sinirohelisest merest tõuseb suitsuvine. Aga tol päeval oli ta sõudnud õngega järvele, saare juurde ahvenaid noksimas ja siis oligi valvur juhtunud märkama Sauli poolt suitsu. See oli nõnda väike ja õrn vine, et ta polnud algul teatanudki: tea, kas põletatakse järve ääres roogu või mis. Seni kuni plahvatas järsku mustav sammast põuavinetusest kollasesse õhku, ja peaaegu et leekegi oli näha üles torni. Oli siis joostud ja kõlistatud — aga Saulis polnud kedagi, kes oleks võtnud toru seinalt. Kui ise alla jõuti, oli juba metsavaht ja pool külagi kohal, aga siis pandi tulele piir alles järgmisel päeval. Soost ta sai alguse ja see suitses tagantjärele veel mitu nädalat.

Ega keegi vanale Saulile öelnud pärast halba sõnagi — ainult ta ise tundis ennast süüdlasena. Oi, kuidas ta tahtis, et Kondi põlendikul puhkeks uuesti rohetav elu, et see söestunud maa, kus visalt hakkas juurduma isegi põdrakanep ja nõiahammas, kannaks jällegi kord haljast metsa, mille latvades kahistaks üle luha puhuv niiske vesikaare tuul.

Aga raske, kui raske oli see! Loodus oli karm ja osavõtmatu, inimesed aga ükskõiksed ja usust nõrgad.

Kevad ja suvi, mil planeeriti põlendiku täiskülvamine, oli sama põuane ja kuiv, kui toogi kord — metsatulekahju aegu.

Lumigi kadus kuidagi isemoodi: auras õhku, nõnda et ei märganudki, kunas maa jäi paljaks ja hakkas ajama uue suve idusid.

Külvilapid olid osalt juba sügisel ette valmistatud, nii et kevadel käisid naised ainult üle, löid kõblastega pinnase vähe kobedamaks ja puistasid seemned mulda. Või mis muld seal ka oli — peal õhuke kiht hallisegast kõdunenud okastest, oksarägust ja juurtest, all aga valkjaskollane uhutud järveliiv. Maikuu tuli kuiv — maa auras viimase elustava veepiisa õhku, aga taevast ei langenud tilkagi tagasi. Mets lõhnas vaigust, põlendik kõdunenud puust ja leelisest tuhast. Seemnete pruun koor pakatas, paljastades valge juure — aga kaugemale ei jõudnud. Ainult nagu läbi ime kerkisid üksikud õrnrohelistes männitaimed — kidurad ja kõhnad. Peaaegu kogu põlendikukülv hukkus. Metsavaht kõndis ja ta suu oli suletud kitsaks triibuks: tusk oli nõnda suur, et ei tahtnud õieti kellegagi kõnelda. Ainult siis, kui metstkonnas taheti maha kanda terve see kvartal, hakkas ta seisma korduskülvi eest. Kes seda ei tea: kevad oli harukordselt niru, aga raha on nagoonii hakkama pandud ja kui nüüd pooleli jätta, siis lendab see puha korstnasse. Kui veel kord proovida — ainult üsna tsutike kulutada seemneid ja tööjõudu — küllap tasub ära. Või kes sedagi ei tea, et ka varem on tulnud ette mitmekordset külvi, ena — see Kikkamäe pedastik on samuti kasvama hakanud.

Nõnda ta rääkis metstkonnas koosolekul, ja kuigi ta polnud teab mis kõnemees, võeti seda siiski kuulda. Oli vait isegi noor Karusk ega tihanud vastu vaielda.

Ja veel kord käisid üle põlendiku kõplad ja uuesti puistati seeme liiva. See töö polnud raske, polnud nõnda raske, kui tiheda rohukattega pinnasele lappe lüüa, ja sellepärast oleksid külvajad nõus kas või igal kevadel siin töötama. Aga temale, metsavahile, polnud see mitte ükskõik, kunas siia uus mets tärkab. Kui ta märkas, et too poole-aruga, kerõemeelne karjaplika, kes oli tulnud metsa suurt raha teenima ja kolhoosivärgile

käega löönud, ei viitsinud korralikult lappe umbrohust puhastada, kui ta seda märkas, vihastas ta nõnda, et kihutas tolle kurjade sõnadega metsast välja ja vähe puudus, kui oleks äianud kõplaga üle küüru.

«Mine oma armukese juurde,» oli ta tulise vihaga järele karjunud, kui tüdruk ulgudes minema pani.

Vähe hiljem juhtuski kuulma, et Karuskil on uus metsatöeline lisaks, tahtvat teist koguni kaadritööliseks teha. Ja metskonda oli tulnud kaebus, ränk kaebus, mille kohta päriti temalt aru.

Kas on õige, et ta on ajanud oma töölisi kõplavarrega taga ja ähvardanud maha lüüa, kui kätte saab? Nii päriti talt metsaüleva kabinetis.

«Õigust on seal nii palju,» oli ta vastanud, «et hiljharakas, kes tööd narrima kippus, sai küll vahtkonnast minema pekstud.»

«Jah, aga siin kirjutab Karusk, et Linda Veskimets töötab tema juures väga korralikult.»

«Võib-olla, et ta Karuskile on meelega järgi,» oli ta kahemõtteliselt sähvanud. «Aga et korralik töötegija oleks, seda küll ei usu.» Ei, ta ei tahtnud kohe mitte meelde tuletadagi seda lugu. Aga et siin kaevati laimuga pooleks tema peale, siis kohmas moka otsast küll sedagi, kuidas plika oli laisk küürutama.

«Inimest tuleb kasvatada sõnadega, aga mitte kaikaga. Pole mõisaajad, kus kubjas kärgib väljal ja tantsitab piitsa teolise turjal,» oli metsaüleva kostnud. See oli rängalt öeldud, sest kuppjaks polnud vana Sauli end kunagi pidanud, ja selle üle oli ta veel praegugi uhke, et sõdis omal ajal Landeswehri vastu. Aga et rohkem sellest juttu polnud, siis nohises ta ega kostnud enam midagi. Ainult koduteel oli endale habemesse urisenud: «Mõisaajal peeti metsast rohkem lugu...»

Südamel oli ikka see põlendik, ikka seesama maa, mis oli otsekui neetud, et ei tahtnud ega tahtnud seal võrsuma hakata ei lappidesse puistatud seeme ega tuulekülvi. Töö, mis nad seegi kevade tegid, kippus tühja minema. Nüüd oleks aeg juba idusid näha, aga pole «kedagist». Kui seekord ka ei õnnestu, kantakse maha, kantakse kõlbmatuks maaks terve see põlendik. Niisuguseks, mis ei kasvata mitte midagi, millel pole isegi

nõnda palju väärtust kui Lullikatku sool, sest seal käivad mehed vähemalt turvast lõikamas.

Kui nii juhtub, küllap öeldakse siis talle suisa näkku, et riigi rahad panid oma jonniga hakkama, muud ei midagi. Või lisatakse ehk veel hullematki, võib-olla isegi, et oleks aeg juba koht noorematele vabaks teha, noorematele ja mõistlikumatele.

Seda hirmu ta käiski tol kevadel ja suvel luha ääres — tihedamini, kui vahest vaja olnuks, ja ikka selle lootusega, et võib-olla siiski taeva ja maa kiuste võtavad seemned vedu... Ei saa ju olla, et kaks põuakevadet järjestikku tulevad! Või kas polnud seekord talv lumerikkam ja kevad veeohtram! Või kas ei sadanud mitu head sahmakat vihmagi! Taevas oli umbpilver ja vastu akent krabises piisku. Teedele kogunesid loigud, millel ujusid mullid, ujusid ja lõhkesid eimillekski niisama järsku, kui olid tekkinud. Kadusid, et anda maad üha uutele, ja see õhumullide järsk tekkimine ja kadumine meenutas nukralt, et pole enam kaugel päev, kus muutud ise sama järsku eimillekski. Aga mets lõhnas värskelt, mõnusalt männiokste vaigust ja röskest met-saaluse samblast, ning vahel isegi teravast sookailust. Ning need tuttavad kevadelõhnad andsid uut usku ja tegid meele rõõmsamaks. Ei ole veel aeg surmale mõelda, kui nii palju töid on pooleli, kuni pole sedagi nähtud, kuidas Kondi põlendikul sirutab uudishimulikult nina mullast uus elu, uus põlvkond.

Suve poole kiskus taevas üha põuavinelisemaks, mets hakkas lõhnama järjest kuivemalt ja ... käigud Kondi põlendikule jäid harvemaks ja harvemaks... Ning lõppeks ta enam ei läinudki sinna.

Sest seal ei olnud midagi vaadata.

VII

Seadusi ja plaane oli ta ikka au sees pidanud. Oli küll mõnikord vastugi torisenud ja jorisenud, et küllap peaks need plaanidki teistmoodi seatud olema — ikka nii, et rohkem külvataks ja vähem aetaks raie-lanke ning klupitaks. Mõtles, mis ta mõtles, aga täitnud

oli ta käsku ja sealjuures nõndaviisi aru pidanud, et üks need targemad ministriumides ja metsamajandites tea paremini, mis teha ja kuidas olla.

Või kas polnud ta Karuski peale ikka sellesama pärast turritanud. Too ju ei pidanud miskiks talitada omapead ja lüüa mõnigikord oma tegemistele sisse kõveraid jänesehaake. Ehee, ega seda saa öelda, et ta loll mees oleks — käis küll riburada ja vedas metskondagi alt, aga ikka nii nagu va reinuvader, kes pühib sabaga oma patused jäljed siledaks. Ja see vist vihas tas vana Saulit kõige rohkem. Kui tema leidis, et Saarniidu kvartalil pole tarvis kultuure rohida, sest heina seal ei kasva — ei lõikheina, ei härgheina, ei nõiahammast ega hiirehernest — siis ütles metskonnas kohe välja, et misjaoks planeeritakse niisugust tööd, mida üleüldsegi teha ei ole. Aga kus Karusk, temale anna või terve metsamajand kätte. Temale just kõige rohkem meeldisidki niisugused tööd, kus midagi teha ei olnud. Laskis inimesed korra üle käia, vähe mulda sorkida, mõne kõrre või kanarbikubarre murda, ja paberile läks vägev tööaruanne. Sai rahvas palka, siniseid krabisevaid kümnerublalisi, ja ega's Karusk ennastki ilma jätnud — torkas naise kah töötegijate kirja, naise ja mõnikord kaheaastase tütreirtsugi: või paberil tema vanust päriti. Ja töölisid... kui teadsidki, mis nende asi kaevata ja joriseda, nemad said kerge tööotsa ja olid Karuskile pealekauba veel tänulikud — isegi uhkustasid oma metsavahi, va ladna mehega... Et vaata, kus on täitsa, kuidas oskab asju ajada, et töö konti ei murra, aga raha jookseb.

Nii kuulis Sauligi Karuski tegudest, ja riburada käimistest, sest üks olnud nende vahtkonnad kõrvuti ja nii tema kui Karuski töövägi elanud ühes ja samas külas — ühed ainult rohkem lõuna pool otsas, teised jälle põhja pool. Küla jagunes nagu pooleks, sest keskpai gas ulatusid metsad järve kõrge kaldavallini. Vasakule jäi Lõunanukk, paremale Põhjanukk, aga pood oli keskpai gas — pood ja meierei, seal sai nii ühe kui teise nuka rahvas kokku; hommikuti pidasid naised meierei juures laata, päeval jorutasid mehed poe juures, kommenteerisid sise- ja välispoliitikat. Juttu ja õien-

damist oli seda rohkem, et külas olid külge kõrval metsatöölised, kolhoosnikud ja kalurid. Kolhoosirahvas pilkas ja õrritas metsamehi, südames kadedus, sest metsas teenis tookord rohkem kui kolhoosis, metsamehed omakorda vandusid kolhoosi esimeest. Sest see kõva käega Karm oli andnud niisuguse ukaasi, et mingi aja metsamehed kolhoosi maa pealt ja majadest minema, karjatagu oma lehma metsasihtidel ja raiesmikel ning jätku kolhoosi põllud ja heinamaad rahule. See puudutas rohkem Karuski rahvast, sest Saulil oli enamasti vana kaardivägi, Karuskil seevastu suuremas osas kolhoosist ärajooksikud ja kergema elu otsijad.

Oh, Karusk, Karusk, pole sa õige metsamees! Sulle on mets ainult söödamaa. Et sul pole võlulauakest «kata end ise», siis oled sa valmis löikama küpset vilja, aga külvata ei taha sa küll midagi, sest sa ei tea, kes sinu külvi kord vihkudeks põimab, kas sina või keegi teine. Teiste eest muret tunda sa ei oska. Aga mis teha, niisuguseks oled juba kasvanud, niisuguseks kõveraks, tuulte poolt painutatuks. Kord olid poeselliks ühiskaupluses ja seal õppisid peremehe tagant varastama. Okupatsiooni ajal olid kalamees ja riugastega pääsesid mobilisatsioonist. Sellega võid nüüd uhkustadagi, aga on siingi oma konks sees — sina, Karusk, oleksid kõrvale hoidnud üldse igast sõjaväest. Sa pead oma nahka liiga kalliks, oma verd nõnda asendamatuks, et sellest ohverdada kas või tilgakest. Oled ikkagi ainult väike sul, kes teeb pähe ausa näo ja solvub, kui keegi ütleb tõtt sulle näkku.

Paraku, ega vist keegi olegi öelnud sulle midagi niisugust — teravat ja karmi. Inimest vaetakse vägagi sagedasti ainult paberite ja aruannete järgi — ja paberid on sul igati korras. Ja need, kes oleksid võinudki öelda teisele kurje sõnu — eks ole needki sagedasti liiga tagasihoidlikud ütlemiseks.

Niisugune on Sauligi olnud. On vaadanud kõõrdi Karuski tegudele ja jänesehaakidele, on südames neid hukkagi mõistnud, aga ikka ainult omas südames, ja ise sealjuures vaikinud.

Kuid siis läks lugu hoopis keeruliseks. Vana Saulit

ennast kiskus ta oma süda väevõimuga just nendesamade jänesehaakide peale, mida ta teise mehe juures oli hukka mõistnud.

Või mida muud oleks ta pidanud tegema? Leinama taga toda mahakantud ja viljatuks kuulutatud Kondi põlendikku? Ei, ta ei osanud leinata ja nutta. Lein ja nutt ei vii mitte kuhugi, seda oli ta õppinud pika eluea jooksul. Seda ja ka mõningaid muid asju. Näiteks sedagi, kuidas tarbe korral metskonda ninapidi vedada. Ehee, teeksid nad seal Tulimäel alles silmad, no teeksid vast silmad, kui ta ükskord viib metsaülema Kondi põlendikule, kõnnitab teda seal ringi ja toriseb omaette: «See siin pidi olema maha kantud... Aga näe, ei männid hooli sellest ühti... Muudkui kasvavad ja kasvavad... Ei tea, mis nüüd saab, kas keelata kasvamine ära või...» Metsaülem hüüaks: «Mis pagan see's tähendab! Kandsime maha, aga järsku on puid kõik kohad täis...» ja vaataks küsivalt tema poole. Aga tema, ei tema tea mitte kõige vähematki. Juhtumisi liipas ükspäe siiakanti ja nägi... Võib-olla lisab, et mis siin muud olla sai, mis muud, kui seemnetel võttis idanemine terve aasta aega. Võttis aega mis võttis, aga nüüd on nad ninad välja pistnud ega hooli midagi sellest, et paberite järgi pole neil üldse õigust valgusele ja päikesele.

Küllap nad seal ülal peavad siis oma plaanid ümber tegema. Peavad ümber tegema ja tema põlendikule eluõiguse andma. Nii metskonnas, metsamajandis kui ka ministriumis. Ja see on vist küll kõige õigem tee — jõuab tema, vanainimene, joosta ja enesele veel kord luba paluda õnne katsuda. Või kas sellest jooksmisest olekski kasu, võib-olla ajaks ainult tühja tuult taga. Sest üks või nad talle kosta: sinna pole põhjust raha raisata, on Eestimaal teisigi kohti ja maid metsa alla võtta. Või kirjutavad tema palvekirja nurgale lihtsalt: rahuldamata jätta, ja siis poleks kellegagi isegi vaielda, too paber tühi ei oska sulle midagi vastu kosta.

Ta imestas isegi seeütle, et too kõrbenud liivapõndak seal endise luhavahi maja taga on talle nõnda tähtis, et ei anna enam asu ega rahu magadeski. Ikka vir-

vendavad silmade ees tühjad külvilapid, küürutavad naised kõblastega ja mustab söestunud maapind.

Loodus on mõnigikord uisapäine ja okkaline, lööb oma krutskid inimeste plaanidesse nagu arutu poisikene. Seda tema teeb küll, aga mitte õelusest, vaid pigem vallatusest. Ja kui ajad jonnakalt oma tahtmist, siis annab ta lõpuks ikka järele ja inimese tahe jääb peale. Küllap ta on seda näinud, on näinud ja õppinud kannatlikult oma tööd tegema. Aga neil seal ülal ei ole kannatlikkust, neil on plaanid ja igasugused eelarved. Hüva, küllap tema juba teab, mida teha. Tema, ehee, leiab juba sisemisi ressursse.

Nii mõtles ta pikkadel käikudel mööda sihiteid, kus ta kõndis, käes värvipang ja pintsel, maalis uutele kvartalipostidele numbreid; nõnda arutas ta üraskipuid välja märkides, kui sanitaarraiet tehti; ja ka pikkadel reesõitudel, kui pidi raielanke kolhoosnikutele kätte näitama, ei jätnud need mõtted teda maha.

Kevadtalvel, seemnekogumise ajal, pani enda tarbeks kõrvale tiivulisi männiseemneid... Siis käisid naised uuesti üle Kondi põlendiku ja puistasid liiva pruunid terad, puistasid ja ise rääkisid, et teevad tühja tööd. Tema surus suu kõvemini kokku ja kõndis vidukil silmil külvajate vahel, jälgides, et liiga palju seemneid ei raisataks — neid kippus väheks jääma.

See kevad oli taimekasvule nagu loodud. Päike soojendas mulda, vihmavesi kastis õrnrohelisi idusid, kõik pakatas ja sirgus. Mändidel olid aastakasvud rohekad, pruunide udemetega, pikad just nagu küünlad. Kui sellisel kevadel kah külvist asja ei saa, siis... no siis ütleb ta küll ametist lahti.

Neil külviärgseil päevil ja nadalatel kõndis ta vaikivana ringi ega armastanud suurt rääkida ei inimeste ega loomadega: ei oravatega, kes piilusid alla kuusenoo- rendiku tihedast oksavõrgust; ei metskitsega, kes elas kusagil sooservas kasevõserikus ja juhtus ikka kek- sima üle turbaveotee parajasti siis, kui tema kõmpis ringkäigust koju.

Siis tõusid esimesed pöörised, esimesed eod — hele- rohelistes ja imetillukesed, peas pruun kübar. Neid ei ilmunud korraga, vaid ükshaaval — algul nõnda vähe,

et oleks jõudnud kõik üle lugeda. Aga iga päevaga kerkis neid mullapõuest üha rohkem ja varsti oli nii palju, et lugeda oleks tulnud mitu päeva ja ööd ühtjärke. Siis oli juba selge, et seekord külv õnnestus. Ja nagu laps, kes on elanud üle raske haiguse ja uuesti terveks saanud, nõnda kõndis ta ringi. Ta hakkas taas kuulma orava tsuk-tsukki, rähni toksimist ja pasknäari kätsatamist. Mets ei olnud enam surmvaikne ja liikumatu. Tuul kiikus puude latvades, ümises oma monotoonset lauluviisi, haabade lehed plagisesid sõbralikult ja päikeselaigud ning latvade varjud värisesid metsaalusel kuldkollasel samblavaibal. Inimesed olid head ja isegi Karuskile mõtles ta nüüd teisiti, sõbralikumalt. Eh, Karusk, Karusk, kui sina teeksid oma vigureid õige asja nimel, siis poleks mitte midagi nende kohta öelda. Siis poleks isegi selle vastu midagi, kui sa tuleksid ükskord Sauli vahtkonda. Aga sina mõtled ainult iseendale kõigi oma tegemiste juures, ja see on halb.

Ena, räägi hundist ja seal ta ongi! Nad juhtusid vastamisi — kaks siniroheline nokatsmütsiga metsavahti. Ja Sauli imestas südames, mida tema naabrimees küll võõras vahtkonnas ringi kuukab, et kas on purjuspäi ära eksinud või käib kodumailt eemal trehvunksi pidamas. Aga naabrimees oli jumala kaine ja pajatas sõbralikult, et tahtnud näha, kuidas Saulil vaigutamise edeneb, ja sellepärast astunudki siitkandist läbi.

Eh sind, rebast, nagu sul endal poleks vaigutorbikuid männitüvede küljes, mõtles ta omas südames ja vaatas usaldamatult Karuskile järele. Suu ees ajad küll magusat juttu, aga kes teab, mis plaane sa südames haud.

Et tema naabrimehe südamega polnud asjad korras, seda koges ta üsna varsti. Sest ühel päeval oli metsaülem tsikliga alla sõitnud ja omapäi metsas ringi kõndinud. Ta polnud mitte juhuslikult kõndinud, vaid läinud nimme Kondi külvilappide juurde, teinud seal põhjaliku ülevaatus ja siis pörutanud otseteed Sauli.

Et mis pörguma tükke sa, Sauli, teed? Külvad sinna, kuhu ette pole nähtud, külvad kõigi plaanide ja eeskirjade vastu.

Nojah, tema tegi ennast hästi rumalaks ja torises,

et igal koosolekul kõneldakse aina istutamisest ja külvamisest, uute maade metsa alla võtmisest — lähed peast segaseks, nii et isegi ei saa aru, kuhu külvata, kuhu mitte.

Ärgu keerutagu midagi, uriseti vastu. Öelgu aga otsekohe välja, mis rahadega see töö tehti?

Vabatahtlik annetus riigile ja metstkonnale...

Siis mühatati paar soolast ja pandi minema. Vanamees teeb tempe ja naerab veel pealekauba! Ega nende tükikatega kerge ole ühel noorel ja koolist tulnud mehel, see on õige. On Karusk muidu mis on, tema vähemalt ei aja jonni ja omapead mingisuguseid avantüüre ette ei võta. Tüli ja pahandust vähem.

Nii läks kõik teistmoodi, kui Sauli oli mõelnud. Oma suure ja ausa töö eest ei saanud ta mitte ainsatki kiidusõna, pahandati veel pealekauba. Sellepärast kadus isegi heameel südamest, ta vajus norgu ja hakkas endamisi mõtlema: võib-olla on tõepoolest juba vanadusest arutuks muutunud. Ei saa olla! Ta ei teinud ju kellelegi kahju! Mis halba on selles, et uus mets hakkab kasvama, et metsa tuleb rohkem, kui oli plaanis. Näh, seitungites aina kõnelevad plaanide ületamisest — igal pool vabrikutes ja tehastes on need ühed ausad ja kiiduväärt mehed, kes teevad rohkem, kui on ette nähtud. Nendest kirjutatakse lehes ja tuuakse pildidki ära. Kas siis mets pole samuti üks suur vabrik — roheline kulla kaevandus...

Aga neil siin... läks asi hoopis pööraseks. Ükspäe, kui metstkonnas oli nõupidamine, rääkis ülem, et plaanis on kaadri ümberkorraldamine, sest iga vahtkond pole mitte ühe väärtusega ja kaaluga; ühes tööd rohkem, teises vähem, sellepärast tuleb nõnda teha, et raskemas vahtkonnas oleks ka kaalukamalt tööväge ja peaasi — tugevam organisaator eesotsas.

Seda juttu ei pannud Sauli nagu suurt tähelegi. Külalaps on ennegi kuulnud ja räägitud — rohkem nagu rahva ergutamiseks. Aga kui pärast metsaülema kabineti talt küsiti, kuidas oleks, kui ta vahetaks vahtkonnad Sapi Karuskiga ära — seal vähem tööd ja vanainimesel kergem —, siis tundis ta küll, et süda hakkab jälle mängima. Oli hea, et ta istus, nii sai kergemini

oma haigest südamest jagu ja hää l värises ainult natuke-natuke, kui ta päris:

«Tea, mis töö mul tegemata jäänud...»

«Seda mitte, et tegemata... Ennem on tehtud rohkemgi, kui vaja,» kosteti talle, ironiavarjund hääles. «Aga inimene ei tohi ennast nõnda pingutada, eriti kui süda on haige.» See viimane oli öeldud tõsiselt.

«Vaheta ma ühti, Karuskiga mitte maa pealgi,» kostis ta järsult.

Siis uudistati, mis mustad kassid küll nende kahe vahelt läbi on jooksnud, et hõõruvad nagu teravad vesikivid teineteise vastu.

Ta vaikis. Oskad sa seletada, et asi pole mitte mustades kassides, vaid milleski muus ja sügavamas. See on silmades, millega nad vaatavad maailma, on südames, mis tuksub neil isemoodi, ja mõtetes, mis peegeldavad ümbritsevat elu mõnigikord vastupidiselt. Kui keegi tuleks tema juurde, viinapudel taskus, paremat metsamaterjali kauplema, kihutaks ta niisuguse armutult välja. Aga Karuski silmad hakkaksid siis rõõmsamalt kiiskama ja küllap ulatuks jutujoru peatselt teispoole majaseinu, väljapoole ussida.

Niisugused on nad — Rannaküla metsavahid, kes teineteisega läbi ei saa. Ta teab, väga hästi teab, miks ei kannata Karuskit silma otsaski... Aga võõrale seda seletada ei oska.

No olgu, kosteti teispoole lauda. Olgu nii, et see jääb esialgu ainult jutuks, mille üle tuleb järele mõelda, kuid millele kohe vastust ei oodatagi.

Hea seegi, oli ta koduteel mõelnud. Hea seegi, et vähe armuaega anti. Et ta peaks järele mõtlema? Võlskusest ja tagantselja sosimisest pole ta kunagi lugu pidanud. Aga mida siis teha selle Karuskiga, kes aina tagantselja paneb jalga ette, aina urgitseb ja sosib? Nüüd tahab ta alla neelata terve Sauli vahtkonna metsavahiga tükkis. Ja seda tahab ta teha päris ametlikus korras, päise päeva ajal. Karusk on julge, sest teab, et Sauli võitleb ausalt, võitleb nagu näo vastu ega kasuta tagantselja koksamist. Sellepärast pole tal vaja karta ega hoida üht kätt ees ja teist selja taga.

Aga tema ei saa jääda ausaks, ausaks ja otsekohe-
seks. Sest mis saaks siis Sauli metsadest: need satuksid
loga-peremehe ja tuulepea paristada, ja kas ta siis selle
jaoks on näinud vaeva, nii et juuksed peas hõbevalged.
Ei, nüüd ta tõepoolest ei saa jääda ausaks ja häda sel-
lele, kes tema nii kaugele viis.

Nõnda sai temast veel vanu-igi salakaebaja. Kord
kõlistati alt metskonda, metskonda ja ka miilitsavoli-
nikule, et Sapi vahtkonnast sõitis auto palgikoormaga
välja. Ei, metskond pole tõepoolest veoluba hiljaaegu
andnud, kellele aga anti, need peaksid omad ammu välja
olema vedanud. Nii peeti auto kinni ja siis selgus,
et Karusk kaupleb riigi puudega. Kaupleb ja pistab
raha oma tasku. Kellele see uudiseks oli, kellele mitte
— parastajaid leidis küll ja küll. Eriti siis, kui Karusk
ilmus uuesti lagedale pärast kinniistumist. Ilmus lage-
dale ja kui too punapäine Reet ta kodunt ära ajas, vär-
bas ennast apteeki tööle — hakkas käruga mööda kol-
hoose ringi kõmpima, müüs kõhutablette, kõharohtu ja
segatilk, neid viimaseid tarvitas küll kõige rohkem ise.

VIII

Seal ta kõndis — oma raiesmikul, rohetavate ja lop-
sakate noorte nelja-aastaste männipökatsite vahel ja
ajuti tundus talle, nagu oleksid need mitte siniroheliste
okastega kaetud puuhakatused, vaid priskusest paka-
tavad inimlapsed ta ümber. Nii omased ja südame külge
kasvanud olid nad talle, et ta kõneles nendega nagu
lastega, otsekui väikeste lastega, kes ei oska veel vastu
sõnuda, kuid kuulevad ja mõistavad juba nii mõn-
dagi. Sedasi, et ta ei saanud neid varem kaema tulla,
sest vana pea ei hoi a enam nii mõndagi meeles, mõn-
dagi tähtsat ja vajalikku. Ja siis veel, et need seal
kodumail ei taha teda välja lasta — ei metsasihtidele
muidu hulkuma ega isegi seenekorviga käevangus. Kar-
davad, et teeb oma vanale ja haigele südamele liiga
ja jääbki metsa: murdub nagu kuusk või mänd juur-
tega mullapinnast lahti ja prantsatab ladvaga vastu
maad. Nagu selles oleks midagi halba! Nii koolevad
puud, sõnatuna ja ootamatult, kui on väsinud tuultega

võitlemast, ja miks ei võiks temaga nõndasamuti juhtuda. Igal asjal on oma aeg, oli kord aeg sündida, oli aeg elada ja töötada, tuleb aeg ka surra. Tema aeg pole enam kaugel, metsade taga.

... Siis laskus ta siiasamasse männiridade vahele külitati, sest tundis, et on väsinud. Põlvemügarikes hakkas tuimalt, kuid järelejätmatult tuikama ja see oli vana haigus, tema ammune kaaslane. Rabades summates, metsa märjal pinnal põlvitades oli ta kerkinud jalgadesse, metsade ja rabade taimedega oli püütud teda küll ka välja ajada. Aga tagajärjetult. Vängelõhnaline sookail padjaks ja kuuseokkad leotiseks hirmutasid ajuti valu ära, peatselt tuli ta aga jälle tagasi. Ainult siis, kui rahmeldasid ringi, olgu või kepi najal, polnud seda eriti tunda. Sellepärast oli ta püüdnud ikka jalul olla ja midagi teha — varavalgest hilisõhtuni ja kauemgi veel. Püsimatu hing, räägiti tema kohta külas lugupidavalt. Selle peale oli ta muianud ja mõelnud: püsimatu luuvalu, muud ei midagi. Inimene muutub kaheksandal aastakümnel natuke umbusklikuks või vähemalt ükskõikseks nii kiituse kui laimuse suhtes ega kipu hea ja halva sõna pärast enam kiini jooksuma. Kuid nüüd oli ta tõepoolest palju kõmpinud ja tahtis puhata, külitada mättal, nagu vastu päikest, otse silmade ees noorte puude liikumatud oksakäed. Ta silitas neid ja laskis aeglaselt libiseda läbi peo. Nad tundusid siidpehmetena, võib-olla lihtsalt sellepärast, et ta peopesa oli endiselt parkunud ja krobeline.

Järsku märkas ta midagi ebaharilikku, ajas ennast kiirustades istuli ja kummardus üle oksa, mida hoidis käes. Tõepoolest, okastel olid punakaspruunid väikesed täpikesed, ja on lausa ime, et ta märkas neid õhtusse kalduva päikese längus kiirte all. Siis võttis ta kätte veel teise ja kolmanda oksa, kõndis ühe külvilapi juurest teise juurde ja veendus, et see, mida ta näinud oli, polnud kujutlus ega viirastunud ta silmade ees. Jah, nõnda see oli — ta teab, et algul ilmuvad täpid, siis mustad jooned, kust pudeneb tuulde peenikesi eoseid, mis langevad üha uutele ja uutele okastele, puudele, tervele kultuurile. Siis pillab puu okkad ja kuivab ära. See on pudetõbi, ohtlik nakkushaigus, mis laastab tai-

meaedu ja ründab ka külvatud metsa. See on lastehaigus — kuue-seitsmeaastaseid kultuure ta enam ei ohusta, aga need siin on ainult neli suve vanad ja neid tuleb aidata.

Ta otsis üles tühja seenekorvi, võttis kepi ja ruttas tagasi kodumaile. Poiss vaja metskonda saata. Ta kiirustas, kuigi teadis, et täna sinna nagunii keegi enam ei lähe, sest seal lõpeb töö, pealegi võib üles kõlistada ja poleks vajagi sedamaid ise leekima panna. Aga ta ruttas ja tal oli selleks tuline õigus: nii tundis ta end jälle asja ette käivat.

Aeg-ajalt tuli tal siiski peatuda, tugeida selga vastu männitüve ja tonksida kepiaga rahutult okkapurust metsaalust. Süda kippus liiga kiiresti kloppima — talle tuli anda puhkust. Harjunud oli ta sellega: siin metsakurusus on tulnud ikka kuhugi kiirustada ja millegipärast rutata, otsekui oleks tuli takus. Võib-olla isegi rohkem kui suures linnas, isegi rohkem kui tookord sõjapaos seal Uraali-lähedases metsatööstuskeskuses. Seal oli ta lihtne sae- ja kirvemees; nad andsid materjali uute tehaste ehitajaile ja pingutasid mitme eest, ka nende eest, kes võitlesid rindel. Aga töö ei tundunud raske ja ainult mure koduste pärast pures südant. Siis, kui ta alustas teekonda tagasi kodumaale, ütles brigadir: «Aga kui jääksidki siia, Pjotr Matisovitš, meil ka vaja häid töömehi. Käid vaatamas ja tulid koos perega tagasi.» Ta raputas pead. Ei, ei saa. Võib-olla, et seal, kodumail, on raskem. Võib-olla, et polegi enam kodu ega kedagi ootamas, aga isegi siis jääks ta sinna. «Ei saa,» oli ta vastanud. «Sinul kodu siin, minul seal.» Ja tänase päevani pole ta mõistnud neid, kes rändavad nagu mustlased mööda maailma ringi ja kellel on ükskõik, kus nad elavad ja mida teevad. Niisuguseid karuskeid on ta ikka kõõrdi vaadanud. Puud kasvavad ainult siis, kui nad on tugevasti juurtega mullas. Rebi nad mullast lahti, hakkavad kidunema ja lõppeks kiviavad. Ka tema ei saaks elada, kui puuduksid kodumulla elustavad mahlad. Kui oled veel noor ja pole kuhugi juurdunud, siis on iseasi. Siis võid muidugi lennata nagu tiivuline männiseeme... Aga iga seeme kaotab kord tiivad ja hakkab ajama juureidu mullapinda.

...Päike kadus kuusiku taha ja metsa hambuline vari oli heitnud väsinult Artuse rabale puhkama. Taat turnis mööda lahvandustele heidetud latte ja jõudis kodufanumale.

Seal ta ongi — tema metsavahist poeg. Nüüd võiks veidi kurjustadagi, sest eks ole tema kohus otsida haigustepesi ja hoolitseda kultuuride eest. Tema, aga mitte ta vana isa, kes on juba mitmendat aastat «pinsi» peal ega tarvitseks oma ninagi metsa poole pöördä.

«Kas ei tea, kes oled! Kõnnid naise taga, unustad töö ja kohused.»

Taat ajas ennast ähvardavalt sirgu. Poeg võttis sõnatult talle ulatatud männitaimed ja vaatas neid.

«Vaata, vaata,» kordas vanamees kärsitult. «Ei osanud metsas vaadata, uuri siis nüüd, kui sulle koju tuuakse.»

«Kustkohalt sa nad leidsid?»

«Kustkohalt... On's palju neid neljanda aasta külve... Eks ikka sealt põlendikult.»

Ahaa, nüüd mõistis poeg, miks taat nõnda kripeldab.

See ju tema pesamuna, tema murelaps. Lohutuseks kostis ta rutakalt:

«Eks ma homme lähe metskonda.»

«Aga mis sina tahad siis... Et mina läheksin või?» osatas ta. «Sina oled metsavaht, mitte mina,» pöördus ta pahuralt kõrvale.

Aga see ei tulnud päriselt südamest, sest hiljem koperdas ta õues ringi ja muheles omaette naerdagi. Oli mis oli, aga oma tahtmise viis ta ikka läbi — käis seene-metsas ja kuigi tuli tagasi tühja korviga, polnud see käik hoopiski asjatu. Jaa, sinust, vana käänd, on veel muukski kui hagu raiuda. Ja-jaa.

SISUKORD

Suvepuhkus	5
Vana-Andres	10
Teekaaslane	25
Kevad	29
Tallimees Vilma	44
Mede memm	51
Nuputreial	57
Esimesed suusad	72
Dimka — kaluri poeg	78
Meister	95
Kuidas toimetaja puhkusele läks	107
Preemia	112
Va venimus	128
Aino	134
Kasvuaastail	139
Neljandas kvartalis	158
Võimatu iseloom	164
Koduküla teel	170
Nipitiri	176
Anne-Liis	182
Taat	189
Seebikivi	202
Hüdra	211
Metsa-aednik	218

Маазик Эйнар Аугустович

СПУТНИЦА

Сборник рассказов

На эстонском языке

Оформление Э. Вахера

Эстонское Государственное Издательство
Таллин, Пярнуское шоссе, 10

*

Toimetaja E. Priidel

Kunstiline toimetaja H. Vitsur

Tehniline toimetaja H. Kohu

Korrektorid M. Järvekülg ja L. Kukk

Ladumisele antud 1. II 1960. Trükkimisele
antud 14. IV 1960. Paber 54×84, 1/16. Trüki-
poognaid 15.5. Formaadile 60×92 kohaldatud
trükipoognaid 12,71. Arvutuspoognaid 12,59.
Trükiarv 14 000. MR-02450. Tellimise nr. 1089.

Hans Heidemanni nim. trükikoda, Tartu,
Ülikooli 17/19.

Hind rbl. 5.15

7-3

Pärastsõjaaegne inimene on uutes tingimustes läbi teinud suuri muudatusi. Päev-päevalt ja samm-sammult, vahel temale endalegi märkamatu, omandab ta meie päevade mõtlemise. See on kõige lihtsamate inimeste murrang, millest E. Maasik oma novellides ja jutustustes suure südamlikkuse ja maheda huumoriga kirjutab. Vana põlvkonna kõrval näitab autor ka kiiresti sirgunud «noort metsa» ja tema eluprobleeme.

Rbl. 5.15

